Corrida

Teet Kallas

Teet Kallas CORRIDA

90 kop.

Romaanivõistlus

Teet Kallas

CORRIDA

Tallinn
«Eesti Raamat» 1979

E
K 12

Kujundanud *Jüri Kaarma*
Foto *Jossif Malkiel*

Märtsis 1979 lõppenud vabariiklikul romaanivõistlusel anti teosele II auhind

4702700200

K $\frac{70305-701}{M901(16)-79}$ TL 7—10—79 © Kirjastus «Eesti Raamat», 1979

ESIMENE OSA

PAAT VÄINA PEAL

«Reedel, 16. juunil.

Kui olla täpne, siis jõudis paat lahtisesse väinavette täna hommikul kell 11.15,» kirjutas üks tõtt ja täpsust kalliks pidav literaat hilisel õhtutunnil oma päevikusse. «Tegemist oli Veeriku saare postipaadiga,» lisas ta ääremärkuse korras, nühkis natuke aega pastakaga prilliraami ja jätkas: «Oli erakordselt ilus, ütleksin koguni, et ühemõtteliselt ülendavaid mõtteid ja tundeid sisendav juunihommik. Meri sillerdas sinirohekalt ja . . .»

Tõtt ja täpsust armastaval literaadil oli loomulikult õigus. Võib-olla oli tegemist koguni lühikese suve kõige kaunima hommikuga. Vesi sillerdas tõepoolest sinirohekalt, kirkalt ja rõõmsalt, ja paadi kohmakas nina rügas sellesse matsivisadusega oma vagu, paadi kohmakas vari lohises mööda pinda nagu suur märg kalts, peletades laiali noorte lestade ja ahvenate vilkaid trobikondi. Seda lohmakat paati hüüti lappajaks. Selle päras rümas agressiivselt «Mikojani»-mootor. (Täpsustused pärinevad loomulikult ülalmainitud päevikust.)

Üksiku ja lärmakana oli paat siia unustatud väina tekkinud, lastiks eri suuruses vineer- ja pappkaste, pampe, kohvreid, portfelle, seljakotte, spinninguid, kõige peal paar uhiuut spordikotti olümpiaregati embleemidega. Spordikotid kiiskasid päikeses vastu, läigatasid punasinist, sinivalget, punakollast kunstnahka, välgatasid tõmbelukuhõbedat ning ärritasid millegipärast paari kalakajakat, kes esimesest mootoripopsust saadik olid paadi kohal tiirelnud ning teineteise võidu kottidele valgeid märke lasknud.

Käilapingil, seljaga sõidusuunas, istusid sõnatult mees ja naine. Nende näod olid hajameelsed, pilgud helesõgedad. Midagi muud sarnastavat või kokkulangevat mehe ja naise juures polnud. Mees oli sügavas keskeas, suurt kasvu, lõdva turjaga kohmakas inimene. Temas oli kõike natuke liiga palju — ninajuurt, põsepalle, alahuult, lõua-

lotti, kõhtu, tagumikku, reisi, ja ilmselt just seetõttu võis jääda mulje, nagu kipuksid nii riided kui peakategi numbri võrra napimaks jääma. Muidu oli ta tõsine inimene — raskete raamidega prillid, beež barett ja puhtakskaabitud lõug. Naine mõjus ta kõrval lausa tillukesena, noorukese vennatütrena, sire ja sujuv nagu hästitehtud iluasi. Pea kaunilt viltu, salguke silmil, sinine müts kulmule tõmmatud. Mehe nahkne kuub õlgadel, lühikesed poistepüksid jalas. Mõlemad vaatasid kaugenevat randa, Oopkauba kalasuitsutustsehhi korstnat, männiku taga kikitavat kirikutorni . . .

Päras istus paadimees. Paadimehe nimi oli Eimar. Eimar oli natuke vintis.

Eimar polnud sugugi liiga tihti vintis. Ainult kolm korda nädalas — esmaspäeval, kolmapäeval, reedel. Tal polnud vererõhuga kõik korras, nii et ega ta rohkem niikuinii poleks välja kannatanud. Ja see, kui rangelt võtta, oli süütu olmevinditamine, sest nimelt nendel nädalapäevadel käis Veeriku saare postimees Eimar Rand Oopkauba rannakülas, suures nagu lahjemat sorti mandrilinn, korrespondentsi ja mõnikord ka produktide järel. Oopkaubas asus terve rida elulise tähtsusega asutusi: «Peilingu» suurmajandi kolmanda osakonna kontor, külanõukogu, sidejaoskond, ilmajaam, kalasuitsutustsehh, klubi, liiklusmärgitsehh — suurkolhoosi üks abiettevõtteid, kirik, ETKVL-i kauplus «Veeriku», ETKVL-i söökla «Oopkauba» ja kollane kiosk küla serval vahtrate vilus. Kioskil ametlikult nime polnud, head inimesed hüüdsid seda aga ammust aega hellitavalt «Alligaatoriks». Kõikjale oli Veeriku saare esindajal asja, kõige enam aga «Alligaatori» juurde.

«Alligaatoris» ei käinud Eimar kaugeltki kannutäie hapuka õlle pärast, see tühi ei tasunud käimist — Eimar mõistis ise palju murdvamat ja muhedamat teha, ta kasvatas sel eesmärgil oma aiamaa servas koguni üht head sorti humalat. Eimar käis poes, sööklas ja loomulikult ka kioski juures ennekõike inimlikust suhtlemisvajadusest. Eimar oli erk ja uudishimulik mees, elu väikesel Veerikul kulges aga võrdlemisi ühekülgselt, seal tuli tal enamasti kuulata oma naise informatsiooni sellest, misuke viltuarenenud inimene ta on ja kuidas tegelikult elama peaks. Et suhtlemine «Alligaatori» juures püsiks vajalikul tasemel, pakuks pinget ja kätkeks võimalikult enam uusi teadmisi, tavatses Eimar sinna kaasa võtta pudeli-teise

rahvaveini. Väga otstarbekas mark oli tema meelest näiteks «Volga valge kange», paha sõna ei saanud ütelda ka punase vermuti kohta. Kõlbas ka sõstravein, kuigi sellest tulid kõrvetised. Ega Eimar polnud ülemäära nõudlik inimene. «Üks sitt ta puha, peaasi, et suminat saab,» tavatses ta ütelda.

Napi tunni-kahe jooksul jõudis Eimar mitme meeskodanikuga vesteldes ammendada palju uut ja huvitavat nii rahvusvahelisest olukorrast, vabariigi pealinna teokatest uudistest, rajooni ja kodukolhoosi jooksvatest probleemidest, samuti ka miilitsaleitnant Andersonist. Andersoniga olid nad kunagi koos külakoolis käinud. Aga see oli ammu. Ah, see Anderson, tema oli «Alligaatori»-meestega tarbetult tihti närvilises vahekorras. Ah, see Anderson . . . Aga eks ta üks ebavõrdne võitlus muidugi oli, teinekord hakkas Eimaril Andersonist isegi natuke kahju. Aga elu käis oma radu, Anderson pidi oktoobris pensionile minema, «Alligaator» oli aga midagi jäävat. Ega Anderson paha mees olnud, kui nii võtta. Teiste inimeste asju ajades, nende elulooliisi kõverusi sirgeks võideldes oli Anderson unustanud enese elu sootuks korraldamata, jätnud naise võtmata ja õige kodugi soetamata . . .

Pärast sisukaid vestlusi, mitmekesise informatsiooni talletamist astus Eimar nõukalt alla sadama poole, postipaun üle õla lentsumas, tähendusrikas muie suunurkadesse vajutatud. Ta mõtles uudistest, sorteeris neid erinevatesse mälulaegastesse — mida naisele rääkida, mida muule Veeriku rahvale, mida aga enda teada jätta. Teinekord lõi ta poolel häälel laulugi. Ei hoolinud Eimar looduse stiihiast, tormist ja idatuulest, udust ja jääsulbist. Suvel paadiga, talvel soome kelguga käis ta kolm korda nädalas Oopkaubal, ja õigupoolest oleks ta juba ammu pidanud mingi medali saama . . .

Hooaja saabudes teadsid kõik suvitajad, ka need, kes esimest korda elus Oopkaupa saabusid, kust ja millal Eimarit leida («Alligaatori» mõjutsoonis murdunud haruga vahtra all, otse ja siis natuke vasakule . . .). Eimar oli suve saabudes selle rannikuosa kõige populaarsem ja vajalikum inimene. Teda teati Tallinnas, Tartus ja Tõraveres. Vähe sellest — küllap jutustasid temast mõnel tubasel talveõhtul oma sõpradele ka Leningradi poeet Miša Veller, Odessa humorist Jakov Ordinarski, Moskva füüsik Matvei Matvejev, Riia advokaat Uldis Brikis ja Tbilisi konjakitehnoloog Avto Maharadze, helde inimene. Jutustasid

tuulest parkunud näoga paadimehest ja saagalikust Veeriku saarest, tuuleveskitest ja koduõllest, Läänemere liivasest põhjast ja suitsusaunast, kadakaväljadest ja kuivatatud lestadest, kõigest sellest eksootikast, mille juurde õnnelik juhus oli neid Eimari paadis kandnud. Eimari üldteatus kasvas iga hooajaga, võrdväärselt kodusaare omaga.

Viimasel aastakümnel oli Veeriku, kus alaliselt elas vaid kakskümmend üheksa inimest, suvekuudel asustatud terve pataljoni jao intelligentsete ja ebapraktiliste perekondadega, kes nägid kurja vaeva poollagunenud kalurihüttide taastamisega, võitlesid sääsenuhtlusega ja kõhnusid mõnevõrra harjumatu, igatahes küllalt ühekülgse toitumise tõttu. Kõige selle juures olid need inimesed väga õnnelikud.

Ka praegune paar, see paks prillimees oma noore naisega, oli Eimari «Alligaatori» juures üles otsinud, lähemale astunud, kahel viisakal häälel köhatlenud, pilke vahetanud, paluja tasadusega jalalt jalale tammunud, siis oli mees talle isegi konjakipudeli avanud. Viimane oli loll tegu, äratas liialt tähelepanu. Aga mis seal ikka, Eimar ei tahtnud tava rikkuda, rüüpas kolmandiku tõttamata sisse, jättis oma Oopkauba-sõpradega kättpidi hüvasti ja istus siis prillimehe kirsivärvi autosse. Tuttav lugu, tuttavad talitused, Eimar oli mõnikord mõtelnud, et niimoodi võib vähe kehvema iseloomuga mees õige ruttu raisku minna, upsakaks muutuda. Temal oli aga sisemist väärikust, tänu taevale. Tuttav lugu, selle vahega ainult, et need kaks ei tahtnudki tema saarele, need tahtsid hoopis Punulaiule. See saar jäi Veerikust tosin kilomeetrit põhja poole. Tegelikult oli see täiesti iselugu, kes asja teadis...

Jah, nemad need olidki, kes olid kevadel omakorda Punulaiu ainsa majapidamise, Ülgeme talu tükkis lagu-neva tuulikuga endale ostnud. Käisid jutud, et nad oleksid vajaduse korral ostnud ära saare teises tipus seisva igivana majakavaregi, ja mitmed «Alligaatori» juures viibivad Oopkauba meeskodanikud, kes nägid päevast päeva kümneid ja kümneid turiste ning suvitajaid, silmitsesid seda paari varjamatu uudishimuga.

Ka Eimar silmitses neid nüüd oma ahtripingilt mõtlikult ja arusaavalt. Eks ta ole, eks ta ole. Inimeste tahtmised käivad veidraid radu pidi, kunagi ei tea, mis neist tahtmistest tuleb. Need siin tahtsid Punulaiule. Aga —

miks ka mitte. Eimar näiteks mõtles teinekord, et poleks paha Poslavitsal ära käia, kuigi tal polnud aimugi, mis koht see on ja kus see asub...

Varasel hommikutunnil oli ta sidekontori ees trehvanud Kaarlepa Priiduga. Priidu oli ennevanasti väikese, kuid kõlava nimega «Brigantiini» kolhoosi esimees, nüüd aga juhatas Oopkauba osakonda. Priidu teised iseloomuomadused ei puutunud Eimarisse, aga rahvamees oli ülemus küll. Nägu naerul, hääl usaldust täis, torkas ta Eimarile viis pihku ja ütles:

«Kuule, tee siis täna see trett ära ning vii lugupeetud kriitik koos perekonnaga laiu peale. Hakkad seal kord nädalas käima, nagu kokku sai lepitud. Kui muidugi, jah, aga noh, mis me sellest. Ning ära sa neid liiast väntsuta, sõida tasakesi ja pisukesi. Otsekui kass, kes kõnnib poriloigus. Ah? Ei, ma tegin nalja. Täna on na kena ilm, see peaks neile meeldima. Ah? Ei, ma niisama. Kriitik on sulle teada mees, mulle ka, aga tema noorik, vaat, äkki ei kannata see mereloiku välja? Sõnaga — hoia neid inimesi väga, Eimar! Ning üldse olgu kõik nõndaviisi, nagu sai räägitud. Ega sul pole tarvis jah ülemäära jutukaks minna. Kriitikud ei kannata liigset juttu, usu mind. Kuule, ma nüüd lähengi ajan lugupeetud kriitikuga tarka juttu, küsin järele, mida head lugeda soovitatakse. Ah? Sa oota seni... Ning vaata, et sa «Alligaatori» juurde ei lähe!»

Kontori ees oli juba seisnud mõnevõrra tuttav «Žiguli». Eimar läks loomulikult «Alligaatori» juurde. Ja paari tunni pärast lukustati auto kalasuitsutustsehhi tuletõrjekuuri...

Taas kööritas Eimar oma reisijate poole. Tal tuli äkki tahtmine midagi südamlikku laulda. Südamlikku ja kurba. Juhtub, juhtub, miks mitte... Aastat viisteist tagasi, kui Eimar veel Oopkaubas elas, käis ta klubis lauluharjutustel ja kaks korda pealinnas suurel laulupeol. Ta oli meesansamblis lüüriline ehk hale tenor. Mõeldud-tehtud, Eimar hakkas vaikselt ümisema:

«Sunnitööle saatsin
sõpra-seltsimeest...»

Ent siis ta kohkus, neelas lauluisu alla, sülgas meelekinnituseks üle parda ja tõstis pudeli suu juurde.

Kriitikut — või kes ta täpselt oli? — sõidutas Eimar kevade poole paaril korral Punulaiu vahet, kraamiks

mööblitükid, aiatööriistad ja muu kogukam kraam. Ega ta mehe kuuldes polekski peljanud laulu lasta, teine asi, et iga laul poleks sobinud, siin pidi taipu olema. Eimar pelgas rohkem seda plikaohtu noorikut, kes nägi välja nagu mehe vennatütar või umbes nii, oli aga tema uhiuus abikaasa. Eks ta ole, eks ta ole. Linnamehe asi, neil vabam liikumine ja suurem valik, need võivad endale iga natukese aja järel uut naist lubada. Aga kes neid võõraid asju teadis, prill paistis mõne kandi pealt päris inimese moodi olevat, ja mine sa tea, mis rasked draamad ja uneta ööd tal kõik selja taga võisid olla!

See paganama noorik jah. Seal ta istus, kael kenus, juuksetutt silmal ja näol selline imelik mõistatuslik ilme — otsekui naerataks, aga ei naerata ka. See noorik sisendas võõrastust ja melanhooliat, tegi nõutuks ja arakski, viis mõtted uitama, juhtis need tagasi kireva ja hullu nooruse peale, ja Eimarile meenusid üksteise järel Hamburgi sadam ja Hanna-Lore, Mustla linn ja Meeta, Liibavi dokid ja Laima, madruse, kraavihalli, sadamalaadija üürikesed õnnepalangud, aga kohe samas meenus talle ta lõplik õnn, rist ja karistus, mis peaasi, ta vääramatu saatus pakkpaksude jalgadega Linda näol. Linda Rand oli selle naise nimi, ja tõsijutt, nad olid juba nii kaua abielus olnud, et Eimar ei mäletanud enam teisepoole neiupõlvenimegi. Linda oli viiekümne viiele eluaastale vaatamata äärmiselt ägedaks ilmaparandajaks hakanud, ähvardades muu hulgas meest iga esmaspäeva, kolmapäeva ja reede lõuna paiku kas lahutuse, viinaravi või leitnant Andersoniga. Otsekui oleksid kõik need asjad Veerikul käepärast võtta. Sellest mõttekäänust sai hing täis. «Ära maruta ühti, püsi parem vagusi,» ütles Eimar mootorimürinasse, kujutledes korraks elavalt silme ees naise pisikest ja kurja nägu. See pilt ei teinud talle rõõmu. Ta vaatas taas kriitiku nooriku poole.

Tolle kintsud olid päikesepruunid, parajalt prinkis, ent soojast ilmast hoolimata kananahal. Neil pärlendas veepiisku, puhtaid ja kurbi, ning Eimar mõtles: pask värk see elu, kui nii võtta.

Ta laskis roolipinni lõdvale, kobas uuesti konjakipudeli järele ja võttis sedakorda väga pika sõõmu. Konjakil oli tahe petroolimekk. Siis koogutas ta pudelit moepärast ka prillimehe poole, aga kus sa sellega, mees raputas hajameelselt naeratades pead, otsekui ilmsüüta laps või täiskarsklane. Eks tuli temastki aru saada, ikkagi ajalooline

paadisõit, noor naine ja hägused perspektiivid. Igatahes kahel eelmisel korral polnud ta lihtrahva peedikat päriselt ära põlanud . . .

«Mikojan» podises ja rümises, paadi-Eimar tahtis kangesti laulda — või siis midagi jutustada.

Mehe nimi oli Osvald Rass. Ta oli neljakümne seitsme aastane. Veerand sajandit sellest ajast oli ta tegutsenud mitmekülgse literaadina. Aga veelgi kauem oli ta sisemas kandnud ja hellitanud üht helesinist unistust. Ebamäärase ja laialivalguvana oli see sündinud juba ulmerohkes, ent mitte eriti helges lapsepõlves (Osvald kandis juba kümnendast eluaastast prille, ja tollal mõjus selline detail mitte ainult iseloomule, vaid ka tervele saatusele, prillikandjate elu oli tema lapsepõlves väga raske), see unistus oli ilmestunud nohisevas murdeeas, see oli küpsenud pürgivas nooruses, konkreetseid jooni ja lõhnu kogunud varajases keskeas, mil ta esmakordselt elus oli sattunud läänesaartele, Vormsisse ja Abrukale.

PARIMAS EAS MEHE HELESININE UNISTUS

Osvald Rass oli juba aastakümneid unistanud üksikust saarest. Seda eriti unetutel öödel. Tema unistusest ei teadnud kuni kõige viimase ajani ükski inimene kõige vähematki, ja seegi kallis ja lähedane naisterahvas, kes oli asjasse pühendatud, teadis saareunistuse sügavamatest tagamaadest vaid vihjamisi. Osvald Rass oli juba varakult õppinud hindama võrdlevat vanasõna, mis tunnistas rääkimise hõbedaks, vaikimise aga kullaks. Väärika ja tasakaaluka inimese reputatsioon, mis oli Osvaldi juurde tulnud suure vaeva ja paljude loobumiste hinnaga, võinuks kergesti paari edeva lausega kaheldavaks pihustuda . . .

Aga unistus oli selline: kusagil, mingil koduse kliimaga laius- ja pikkuskraadil ootas Osvald Rassi tema oma saar. Ent see polnud tarbeinimese, igava eksistentsialisti Robinson Crusoe saar, see polnud hoopiski mingi eksootiline, ohtlik ja mõttelage piraatide saar varakirstude ja rummivaatidega. Seda poleks mõtet rõhutadagi, et väike Osvald juba kümne-kaheteistkümnesena need ahvatlevad, kuid vähetuumakad variandid oli kõrvale heitnud.

Tema saar, see oli killuke kodumaast, jahedast ja karmist, kivisest ja kadakasest. Saar või laid, ükspuha. Sel-

lel pidi asuma tööka vaimuinimese suvekodu ja pelgupaik keset kosutavat meremüha, keset kargeid põhjamaise suve tuuli...

Keset kargeid põhjakaarte tuuli,
keset karme kadakaid.
Taamal seisab kive tõsiseid ja suuri,
pea peal kiljub kajakaid.

(E. A. Raasma, «See on mu oma saar»)

Keset ahvenaauke.
Keset angerjamadalaid.
Keset...
Üldiselt kusagil Läänemeres.
Piisavalt kaugel lähimast mandrirannast. Vähemalt kaheksa ja pool kilomeetrit.

Osvald Rassi unistuste saarel kasvavad peale kadakate männid, kohati hõredalt, kohati metsatukkadena. Poleks paha, kui seal kasvaks muudki. Pärni, kaski, pajusid näiteks. Küllap kasvabki. Kui inimene midagi väga tõsiselt igatseb, peab see täide minema.

Üks lepavõsa olgu saarel samuti. Lepp on parim puu kalasuitsutamiseks.

Selle saare kaugemas tipus kõrgub mahajäetud majakas. Miks? Niisama, silmailuks, esteetiliseks rahulduseks, pikameelsete ja huvitavate mõtteheiete ergutamiseks.

Aga lõunasopis, väikese lahesilma vahetus läheduses, sadakonna meetri kaugusel veepiirist, paadisillast, kadakapuhmast seisab talu. Vana, hubane, kordumatu. Seal on palkidest elumaja, mille katuse alla mahub kaks kambrit, suur köök, rehealune, sahver ja muudki, seal on saunahütt, kelder, laudaase. Ja veel mingid kummalised katusealused armsalt pilla-palla mööda avarat õue. Võib-olla ait, võib-olla võrgukuur... Keset kummelisse kasvanud õue seisab toeka vändaga kaev. Kaev on sügav, sisendab usaldust. Vesi on küll pisut liivahägune, aga siiski väga puhta maitsega. Maja taga seisab viljaaed (kuus õunapuud, kaks kirssi, üks ploom) ja peenramaa.

Ümber õue aga vookleb maakividest laotud aed, tükati peaaegu mehekõrgune, teisal pisut üle põlve ulatuv. Kassitappu ja metshumalasse, piimanõgesesse ja võililledesse mattunud, täis salapäraseid kahinaid ja rammusaid suvelõhnu.

Kiviaia taga seisab tuuleveski. Niisama, silmailuks, esteetiliseks rahulduseks, viljakate mõtete heietamiseks.

Tuulikul on kaks tiiba murdunud. Need teeb ta ühel heal päeval korda...

Jaa, jaa jaa...

Maja ees, otse seina ääres, kasvavad vähenõudlikud lilled, kressid ja saialilled. Sügiseti ruugavad seal astrid.

Jaa, jaa, jaa...

Ja meri, see mühiseb, kohiseb, sahiseb, hingab ümber väikese saare hommikust hommikuni, ööst öösse, jaa, jaa, jaa...

Meres elavad loomulikult ahvenad, haugid ja angerjad. Suitsuahi on õunaaias.

Jaa, jaa, jaa...

Kõige tähtsam on aga see, et Osvald Rassi üksikul saarel asuvad tema töölauad. Nimelt — tema kaks töölauda. Üks kambris, teine õues, õunapuu all. Vihmase või jaheda ilma jaoks tubane, päikesepaisteliseks päevaks välilaud. Eriti väljapaistev on kirjutuslaud kambris: tumedaks lakitud, suur nagu laadaplats. Kuueteistkümne sahtliga! Selle meisterdas otsekui tööka literaadi eritellimuse peale keegi möödunud sajandi saksa tisler ning kannatlikult ootas laud ära oma hiilgepäevad, seistes aastakümneid jõude ühes Haapsalu linna lasteaias. Saatuse teed on kummalised, aga ükskord ometi komandeeriti töökas literaat Haapsallu lasteaiatädidele kirjandusest rääkima, ja niimoodi nad kokku saidki, kaks, kes teineteise jaoks loodud.

Keset lauda kõrgub kolmekümnendate aastate kirjutusmasin «Mercedes», jõuline ja töökindel riist. Ning selles masinas valmib vääramatu sihikindlusega Osvald Rassi kümnepoognaline uudisteos «Mart Viitari tähelend». Jaa, jaa, jaa... Konkreetsel juhul, antud ajahetkel, sel suvel just nimelt see käsikiri.

Ja edaspidi... Ah, aga see oli juba nii helesinist ja õrna värvi horisont, see «edaspidi», et töökas literaat ei raatsinud seda veel puudutadagi. See vajas läbimõtlemist. Ettevaatlikku lähenemist.

Ah! Ainult see, kes on terve täiskasvanud elu võidelnud olmemuredega, korterikitsikusega, isikliku elu umbsõlmedega, kellel mõnel rahvarohkel tipptunnil hakkab äkki tänavat ületades pea ringi käima ning süda võbelema, kes on sõna otseses mõttes üle kõige maailmas igatsenud oma segamatut nurgakest, kus ta võiks teha oma mõnevõrra erandlikku kutse- ja elutööd, kirjutada väikesetiraažilisi raamatuid kirjutajatest ja kirjutamisest, raamatuid ja

lühimonograafiaid, artikleid ja retsensioone, ülevaateid ja repliike, kes on saatust läbiva punajoonelise kitsikusekimbatuse kiuste siiski üht-teist elus korda saatnud, oma mõnevõrra erandlikul kutsealal mitmedki märgid maha pannud, ah — ainult see inimene on võimeline mõistma Osvald Rassi helesinise unistuse täit tähendust.

Ja nüüd siis ... Jaa, jaa, jaa ... Ei-noo-jaa!

Pagan jah — nüüd meenus üks tuhandest pisidetailist, millega helesinine unistus aastate vältel oli kokku kantud. Saunaõhtu. Miks just saunaõhtu? Aga miks ka mitte? Niisiis: vihelnud ennast kadakavihaga, rammestanud ennast põrguleiliga, silkad sa sadakond meetrit paadisillani ja sumatad merre! Uuh! Puhh! Muhh! Küll on hea! Küll on hea! Ja sinuga on su noor naine, sealsamas, teise laine taga ... Uhh!

Osvald Rassi helesinine unistus oli täitumas. Ta oli osanud selle ära oodata. Mitte igaüks ei saa sellise asjaga hakkama. Osvald Rassil oli olemas kaks kirjutuslauda, teine neist kuueteistkümne sahtliga. Oli viljaaed. Saungi oli. Ja noor naine, hea, toniseeriv, ergas, rõõmus ja vaimukas kaaslane, sõber, abikaasa. Ning oli olemas ka o m a s a a r. Olnuks Osvald Rass kas või natuke usklik, küsinuks ta hardalt: armas jumal, on see kõik ikka tõsi? Armas jumal, kas ma ikka olen selle ära teeninud? Kas ikka tõesti — kõik, kõik, kõik? Kas tõesti on lõplikult selja taga kommunaalvintsutused, suveängistused, kurnavad järelmõjud kahest eelmisest abielust, duubelsarnasest elust matemaatikaõpetajatega-kursusekaaslastega? (Saatus oli temaga tõesti väga iroonilist nalja teinud, puudus veel, et naised oleksid olnud ühenimelised!) Kas tõesti, kas tõesti? Kuna Osvald Rass oli loomulikult ateist, tuli tal kõik need küsimused mõttes iseendale esitada. Ja ta vastas igal puhul põhjalikult ja järelekaalutult nagu Tammsaare Jürka — küllap vist. Lisas veel sügisel valmiva kooperatiivkorteri südalinnas.

Kõik ebameeldiv jäi selja taha, kaugenedes vääramatult nagu Oopkauba kirikutorn silmapiiril. Osvald Rass ohkas, tunnetas kuklaga lähenevat saart, pööras ennast poolküljetsi selle suunas ja ütles oma noorele naisele:

«Varsti oleme kohal.»

Naise nimi oli veel mõne kuu eest olnud Ragne Laatspera. Nüüd oli ta loomulikult Ragne Rass. See kõlas särtsakalt ja meeldejäävalt. Isegi natuke väljakutsuvalt.

Kui nii võtta, siis oli tema abielus tõesti midagi väljakutsuvat.

Ragne Rass võttis käekotist suured päikeseprillid, pani need nakati ninale, pöördus samuti poolküljetsi ja jäi vaatama merest kasvavat saart. See polnud sugugi väike. Ragne naeratas millegipärast.

Suurtele prilliklaasidele, uljale mütsikesele, juuksesasile silmil, sinakaks toonitatud laugudele ja muudele kindlatele tänapäevamärkidele vaatamata tundus ta nägu millegipoolest tabamatult tuttav, selles oli midagi väga iidset, midagi renessanslikku ... Käes! Ragne naeratus sarnanes suuresti Mona Lisa maailmakuulsa tabamatu naeratusega, mille tähendust veel keegi polnud suutnud rahuldavalt ära seletada. Salapärane virvendus püsis nagu tilluke päikeselaik noore naise pisut ebasümmeetrilistes suunurkades ...

NOORE NAISE HELESININE UNISTUS

Kui saabub lähistroopiline tähisöö ... Ei, öö olgu siiski valge, ilmekas, selline, et üht-teist siiski ka näha oleks. Mis seal ikka — praegu on juuni keskpaik, valgete ööde aeg. Jah, öö olgu valge. Põhjamaiselt valge öö. Aga ühel tingimusel — see peab väga soe olema. See naine ei talu pimedust, veel vähem talub ta külma. Külm teeb mu meeled haigeks. Ma muutun loiuks ja inetuks. Lohmakaks ja tujukaks. Ma olen tüdinenud soojadest sukkpükstest ja kampsunitest.

Niisiis — öö. Kui saabub öö, jalutab üks noor naine merekaldale. Kes ta on, see noor naine? Ah, mis tähtsust sel on! ... Ta on üksi, see noor naine. Üksi ja natuke melanhoolne. Ta jalad on pahkluuni leiges liivas. Taamal potsatab rannale suur kookospähkel. Taamal helendab koralle läbi vee. Taamal sätendab paar pisikest pärli läbi korallide. Ah, see noor naine pole mitte et melanhoolne, ta on kohe üsna põhjalikult tujust ära. Miks? Mis tähtsust sel on ... Üksi, ilus, kurb. Selles on midagi ... midagi ... Ainult mitte liiga kauaks.

Lähedal hakkab laulma ööbik. Või hoopis peoleo? Või viimati koolibri? Ornitoloogia pole mu tugevaim külg.

Niisiis, kui on saabunud lähistroopiline põhjamaiselt valge öö, kui rannaliivale potsatab apelsine, riietub noor naine lahti, ta kimonolõikeline kleit langeb soojale liivale,

ja viivuks näeme teda suures plaanis. Tõepoolest, ega tal viga ole. Noh, kui kristalselt aus olla, siis õlajoon on natuke liialt sportlik ja kõht võiks ka natuke sissetõmmatum olla, ka liigutused võiksid sutsuke graatsilisemalt mõjuda, aga . . . kui arvestada maad, kus ta sündis, olusid ja ilmastikku, rahva rasket minevikku ja isiklikku geneetilist liini, siis on tegu üsna silmapaistva kaunitariga, aga olgu see lisatud enesekriitika korras. Niisiis — kimonokleit langeb liivale nagu suur kirev öölind, tume ja sume, ja naine heidab ennast soojadesse lainetesse. Vesi embab teda kirglikult. Kaldal laulab ööbik. Või koolibri? Või hoopis rannaliiv Palangast?

Naine ujub rinnuli, ujub kaua ja kaugele. Ta on hea ujuja. Ja vesi on soe, sõbralik, andunud, samas ka natuke nukker. Issand, kui meeldivad lollused!

Ah, ta ujub ja ujub, aga kusagil kaugel Arizonas ratsutab samal ajal lähistroopilise tähistaeva all kauboi Jimmy ning laulab kauboide armastuslaulu.

Ah, ta ujub ja ujub ja ujub, aga kusagil kaugel Atlandil keset Jaapani merd seisab laevaroolis tüürimees Haldor, jälgib, et ta valge laev vastu Tulemaad ei põrkaks, ning laulab tüürimeeste armastuslaulu.

Ah, ta ujub ja ujub ja ujub ja ujub, aga major Gennadi, surmakartmatu lendur, helikiiruse taltsutaja, istub oma pisikeses majoritoas ja laulab ohvitseride armastuslaulu. Pärast aga kirjutab ta slaavilikult meeltheitva kirja ühele peaaegu blondile, mis sellest, et tegelikult tumešatäänile eesti tüdrukule.

Ööbikud, peoleod, koolibrid hüüavad fortes oma viimase tertsi ja jäävad vakka. Algab äärmiselt kõnekas paus. Saarel hakkavad toimuma kummalised asjad. Valeva majaka torni tekib valges õhtuülikonnas mees, sihvakas, andekas, soojades husaarivurrudes maailma eest varjatud kibestumus. Ta võtab kitarri ja hakkab mängima tangot «Armukadedus» biitrütmis. Avamerelt, noore naise selja tagant kostab saateansambli laulu, meelelisi sopraneid ja alte, noor naine isegi võpatab, aga need on ju ainult delfiinid, olümpiahülged, kalasabadega piigad Rannamõisast. Veidi tavatu, ent siiski, ei midagi liiga originaalset . . . Juba nähtud, juba loetud. Ulmekirjandus!

Õlgu kehitades astub noor naine merest välja. Seisatab rannaliival. Võtab kauni asendi. Enesekriitika korras olgu lisatud, et ta on tõepoolest üsna kenake, see on näha isegi lähistroopilises põhjamaa öös. Jumal tänatud, see noor

naine on kõigest kahekümne kuue aastane! Millest siiski see nukrus, see tusk, majakamuusikust või? Ei tohiks nagu olla . . . Hullematki nähtud. Tüdruk, tüdruk, küll sa oled ülemeelik, need ööd on nii valged ja kuluvad ruttu, aga tõesti-tõesti, oled see ikka sina ise, seesama villis näpuotstega õnnetu masinakirjutaja, kes nagu väike rammetu rähn toksis halli büroomasinasse «Moskva» teiste inimeste sõnu, lauseid, ridu, lõike, tähti, ja ainult väga harva raatsis keegi su masina kõrvale poetada kimbukese sipikanne, pea alati oli sel kingitusel ka mingi kaugem tagamõte . . . Olid see tõesti sina, tüdruk?

Need ööd on nii valged ja kuluvad ruttu, nagu räägib ka Valgre-Vaarandi laul, ja mis sellest Jimmyst enam, mis sellest Haldoristki, viimati on nad tõepoolest kusagil olemas, need ujeda keskkoolipiiga salasõbrad, äkki pole olemas Genkatki? Jumal, kui ammu see oli! Detsembris . . . Aga näe, see valge majakamuusik tõuseb nüüd lendu nagu pääsuke või pisuhänd. Pole midagi parata, ilu on ilu ja sündsus on sündsus, tuleb kleit selga panna, ega me fotonäitusel ole! Tuleb kleit selga panna, sest muidu võib midagi valesti minna, viltu, vihuti, aga enam ei tohi lasta millelgi valesti ja viltu minna, tüdruk. Ega sa ometi ei taha jälle mõnda toimetusse rähniks hakata? Mis oli, see oli, kriips peale ja punkt, mis sa soovid, pillimees?

Osutub, et sel kitarristil pole mingit valget õhtuülikonda, tal on seljas vaid heleviledad ersatstunked, ma naeran ah-ha-haa, laulaks nüüd Adele operetist «Nahkhiir», sest see kõik on nii ääretult tuttav ja meeldivalt tüütu, ja see südamlike sorakil vurrudega vananev poisu ei mõju täna kuigi tõsiseltvõetavana.

«No ja edasi? Muide, tere tulemast minu väikesele üksikule saarele!»

Ööbikud, peoleod, koolibrid puhkevad meloodiliselt naerma, ja merel lõkerdavad meloodiliselt delfiinid, olümpiahülged, kalasabadega piigad, merel vallatleb ulmekirjandus . . .

«Mis sa naerad, Ragne-pai?»

«Ah, ma mõtlesin igasuguseid l o l l u s i,» ütles noor naine huuli torutades, kirtsutas ninaotsa ja hakkas tõepoolest naerma. «Ma olen nii põnevil. Ausalt.»

Mees pani talle delikaatselt käe ümber õla ja jäi ise üksisilmi vahtima poordi poolt lähenevat paadisilda. Samal ajal karjus Eimar midagi mootorimürinasse. Ragne

ei saanud millestki aru. Osvald sai, kuna oli Eimariga varemgi kokku puutunud. Ta teadis juba, et paadi-Eimaril oli harjumus mõnevõrra ootamatus situatsioonis mingit huvitavat eluseika jutustama hakata.

Nüüd näis paadimees tahtvat paadil omapead sillalaudadesse rammida lasta, tüüripinni oli ta ammu käest lasknud. Osvald ei julgenud talle seda meenutada. See olnuks viimati ebadelikaatne. Aga Eimar jutustas kahe käega kaasa aidates õpetlikku lugu tuttavast rätsepmeistrist Lemberist. Oli tõesti viimane aeg — konjakipudel oli märkamatult tühjaks saanud, reisijad sama hästi kui Punulaiul.

«. . . talle, et mingu ära artelli — see juhtus veel artellide aegu — et sealt saab palka ja jootraha pealekauba, eramaksu maksta aga ei tule. Sa sinder, kus siis Lember karjatas: äi, äi, äi, seda pole mette! Ma ole vabakutseline rätsepmeister, ma taha suvel Pärnu rannas peesitada, inimesi ja naisterahvaid vaadata, ja et oleks, et pudel õunaveini õige ligidal liiva sees oleks — see oo väga mugav!»

«Ah nii, ah tõesti või?» hüüatas Osvald Rass viisakalt, ja pigistas siis silmad kinni. Ta uskus, et kohe lendab midagi pilbasteks — kas paat või sild. Aga ei! Mootor jäi vakka, ja viivu pärast sildus lappaja täpipealt keset silda seisva käruga kohakuti. Eimar oli suur meister.

Ja siis lõi Osvaldi hing helama ning kõmisema nagu orel. Ta ajas ennast pikkamisi püsti.

«See on nüüd sedasi, et oletegi kohal,» lausus paadi-Eimar lihtsalt. Temagi tõusis ettevaatlikult jalule, seisis hetke liikumatult paigal, siis aga kaotas tasakaalu. Ta kukkus rinnuli paadisillale. Teinud kindlaks, et sellest asendist pole kuigi lihtne pääseda, sõnas ta leplikult:

«Teate mis — ärge mulle teinekord konjakit andke. Teile odavam ja mulle tervislikum. Ma olen veiniga harjunud. Noh, «Volga valge kange» ja . . . Üks sitt muidugi kõik, peaasi, et suminat saab. Nüüd on sedasi, et sa, kirjamees, pane ots üle selle toika. Siis tõstke oma kraam tasakesi kärusse. Mina pean nüüd natuke puhkama. Oh, Anderson, kui sa teaksid . . .»

Paadimees haigutas magusalt ja jäi kohe magama, jalad paadis, rindkere sillal.

Aga Rassid kolisid Punulaiule.

MIS MAKSAB ÜKS VÄIKE SAAR?

Punulaid on väga väike saar Läänemeres. Hea kujutlusvõime korral võiks seda nimetada lähkrikujuliseks, tegelikult on laid lihtsalt ebamääraselt lopergune.

Punulaiu pindala on viimastel andmetel (1963) 6,803 km². Kuna aga laid koos teiste Läänemere saartega (Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Vormsi, Abruka, Vilsandi, Veeriku jt.) aegamisi kerkib, siis võib pindala olla juba mõne ruutmeetri võrra suurem. Saare suurim pikkus on 3 km 284 m, suurim laius lopergune ja sopilise kuju tõttu vaieldav, kuigi geograafiaatlased pakuvad peaaegu üksmeelselt välja 2 km 006 m.

Punulaiu näol on tegemist tüüpilise kivise pinnasega ning kõrgendikuvaese väikesaarega. Kõrgeim looduslik punkt on Naharanna pank (16 m üle merepinna), siin-seal leidub veel üksikuid tähtsusetuid künkaid. Naharanna pangal seisab XIX sajandil ehitatud majakas. Sellest pole kahjuks kuigi palju teada, sest tolle aja perioodika ei peatu Punulaiu-Naharanna kivimajakal peaaegu üldse. Teada on vaid see, et majaka tegutsemisaeg (1837—1853) oli lühike ennekõike ebaõnnestunud kohavaliku tõttu. Õige pea ehitati uus majakas, see asub mandril, Sallamaa külas ja töötab tänaseni.

Saarelt ulatuvad merre kolm võrdlemisi pikka säärt. Lõuna poole jääb Tömpsaba, mis koos kaarja vastaskaldaga moodustab randumiseks soodsa lahesopi. Tõsi küll, suuremate aluste jaoks on laht liiga madal. Läände sirutub Ullupää, kirdesse, Naharanna naabrusse jääb Sarvenina säär.

Punulaiu floora on võrdlemisi liigivaene. Puudest kasvavad saarel domineerivalt kadakas ja mänd. Nähtavasti inimtegevuse jäljena leiame siit ka mingil määral kuuski, aga ka mitmeid lehtpuid: kaski, haabu, pärni, toomingaid, vahtraid, pihlakaid. Taimkatte kasinust korvab paari harukordse liigi esinemine, olgu nimetatud südajalehine rapuntsel (*Phytéuma L. charmélii* Vill), kirikakraleheline seebilill (*Saponària L. bellidifòlia* Smith) ja teravalõhnaline rohttaim, mida rahvakeeles hüütakse millegipärast pullipöörirohuks. Viimast taime on leitud veel vaid Vilsandi saarelt.

Saare ja selle lähikonda jäävate väikelaidude (rahude) vetes esineb haugi, ahvenat, lesta, särge, säinast ja angerjat. Viimast lubatakse püüda piiratud vahenditega (vt.

«Kalapüügi eeskirjad ENSV-s», Tallinn, 1977). Saare linnustiku moodustavad kajakalised, pardilised, linavästrikud, liivarullid, kassikakk, neli suitsupääsupaari ja teised linnuriigi esindajad. Loomadest tuleks nimetada mutte, mügrisid, siile, hiirelisi, mitmesuguseid putukaid, aga ka teisi loomariigi esindajaid.

Punulaiul valitseb mereline kliima. Suvi on suhteliselt soojem, talv aga äärmiselt ebastabiilne. Sademeid esineb mõnikord harva, mõnikord sageli. Tuuli esineb väga tihti.

Punulaid jääb mandrist linnulennult kaheksa ja poole kilomeetri kaugusele. Koos lõunasse jääva Veeriku saarega ning arvukate väikelaidudega moodustab ta omaette arhipelaagi. Kui soojal ja selgel suvepäeval Oopkauba rannast merele vaadata, võime näha optilist efekti — nii mõlemad suuremad saared (Veeriku, Punulaid) kui ka laiud näivad veepinna kohal õhus hõljuvat. See silmapete tekitab illusiooni saarte kaugusest ja ligipääsmatusest.

Laidusid, mis enamuses jäävad mandri ja Punulaiu vahele, on sõltuvalt aastaajast ning veetasemest kolmekümne ja kuuekümne vahel. Rahvasuu on andnud neile frivoolse, kuid millegipoolest täpse üldnimetuse — Lambapasa.

Administratiivselt kuulub Punulaid «Peilingu» kolhoosi alla.

1962. aasta kevadel ostis «Deftorvori» Tallinna Baasi vanemkaubatundja Georg Kalm soodsa hinnaga (550 rubla) saarel asuva mahajäetud Ülgeme talu. Enamiku suvest, vabast ajast ja isiklikest hoiustest kulutas ta talu remontimisele, samuti mootorpaadi hooldamisele. Täpselt kümne aasta pärast, 1972. aasta kevadel müüs ta talusuvila soodsa hinnaga (3500 rbl.) maalikunstnik Paul Paatmehele.

1973. aasta kevadel müüs maalikunstnik Paul Paatmees Ülgeme talusuvila soodsa hinnaga (2500 rbl.) graafik Lembit Mähele.

1974. aasta kevadel müüs graafik Lembit Mähe talusuvila soodsa hinnaga (1800 rbl.) teatridekoraator Olev Pistale.

1975. aasta kevadel müüs teatridekoraator Olev Pista Ülgeme soodsa hinnaga (1200 rbl.) lasteraamatute illustreerijale Urvo Sugapuule.

Veel paar korda vahetas Ülgeme omanikku. Paar kuud enne nimetatud juunipäeva, mil Veeriku saare postivedaja oma väsinud pea üürikeseks ajaks Punulaiu territooriu-

mile puhkama asetas, vormistasid kaks Tallinna intelligenti, lasteajakirjanik Peep Pindam ja mitmekülgne literaat Osvald Rass, Oopkauba külanõukogus asjakohase dokumendi Punulaiu saarel asuva Ülgeme talu ostu-müügi kohta. Hind oli ostjale igati soodne, 550 rubla.

MIDA O. RASS EI TEADNUD. MIDA O. RASS TEADIS

Osvald Rass ei teadnud paraku midagi Ülgeme talusuvila kirevast majaraamatust. Vastasel korral oleks see kohe ta uurijaloomuse äratanud, huvitavaid mõtteid ning küllap ka järeldusi tekitanud.

Kuna lasteajakirjanik Pindam oli äärmiselt hajameelne ja saamatu inimene, keda pidevalt jälitasid kõikvõimalikud äpardused, oli ta vana majaraamatu lihtsalt ära kaotanud. Osvald Rassile anti külanõukogus uhiuus raamat ja kanti sellesse esimesena tema enda nimi. See oli pidulik hetk ... Osvald fikseeris hiljem oma päevikus, et sel silmapilgul, mil külanõukogu sekretär kirjutas puhtale lehele hoogsa «R»-tähe, oli ta vasak püksisäär hakanud rõõmsalt võdisema.

Üksik saar, Osvald Rassi ja miljonite teiste inimeste helesinine, ent kättesaamatu unistus, oli reaalsel kujul astunud ta ellu täiesti ootamatult, pealegi eluperioodil, mis oli niigi täis põnevaid ja kapitaalseid sündmusi. Veebruari lõpus.

Veebruari lõpus otsustas Osvald Rass kolmandat ja viimast korda abielluda. Veebruari lõpus tuli ametlik teade, et tema taotlus kooperatiivkorteri saamiseks on erijärjekorra alusel arvesse võetud. Veebruari lõpus istus ta õhtute ja ööde kaupa oma ajutises korteris, väikeses määnduvate seintega toas Kalamaja agulis ja uuris ning süstematiseeris tõusva loomingulise õhinaga äärmiselt huvitavaid materjalileide (kirju, postkaarte, täisluuletatud taverniarveid), mis pärinesid kahelt auväärses eas naisterahvalt ning paarist kolikambrist. Temas küpses otsus kirjutada raamat «Mart Viitari tähelend», mis ei jääks kuigivõrd alla samažanrilistele tippteostele maailmastandardi tasemel, I. Stone'i loojaraamatutele näiteks.

Veebruari lõpus laskus linna kohale rõske udu, soolatatud kõnniteed sulasid ja lagunesid, hallid taksod rassisid, külg ees, läbi kollakate lumehangede, vanalinna kohal tiirlesid hakid, ühel sellisel päeval astus Osvald Rass

teisejärgulisse viineribaari ja sai seal kokku põgusa tere-tuttavaga, lasteajakirjanik Peep Pindamiga. Nagu öeldud, oli Pindam saamatu ja kurb inimene. Ta hakkas kohe häbelikult nurka vaadates kurtma elumuresid, oma nelja tütre ja kahe poja gripihooge, naise purunenud prille, isiklikku rusutist ja stagnatsioonitunnet, samuti ka viiekümne kopika defitsiiti. Kui Osvald Rass oli talle ostnud klaasikese õuna-arooniaveini, endale koorega kohvi, tundis ta kohustust kurta murelikule mehele endagi ainsat hetkeprobleemi. Neid ühendas põlvkonnasolidaarsus, samuti ka ühesugune odavast kunstmaterjalist poolkasukas . . . Igatahes ei tahtnud Osvald eakaaslasest liiga palju kehvem olla, üks mure pidi tal ikka leiduma, ja see oli hägune suveperspektiiv. Osvaldil polnud vähimatki soovi oma tulevasega vanematekodusse sõita. Esiteks oleksid konservatiivsed vanainimesed ta uue naisevõtu hukka mõistnud, teiseks suvitas nende juures juba aastaid Osvald Rassi teine naine — mis parata. Kooperatiiviperspektiivi, abiellumist, garderoobi täiendamist silmas pidades ei tulnud lõunamaised loomingulised majad või kuurordid eriti kõne alla. Ometi oli ta just selleks suveperioodiks planeerinud kolm kuud palgata puhkust, et kirjutada ühe hea hooga käsikiri valmis. Egas terve suve siis toaubrikus pea istuma, ninas keldrikorruse kalapoe ja tänaval sulava asfaldi haisud? Ja mida peab üks noor naisinimene sellisel puhul tegema?

Lasteajakirjanik Pindam kuulas teda huviga, pingsalt, mõtles midagi ja ütles siis:

«Kuule, sa osta minu käest üksik saar ära. Saad tükkis majaka ja tuuleveskiga, kui sa eksootikast hoolid. Ega ma muidu ei pakuks, aga me ei saa seal oma lastekarjaga hakkama. Lapsed tahavad piima, saad aru? Ma annan maruodavasti ära.»

Esiotsa vilksas «üksik saar» Osvaldil üsna kõrvust mööda. Aga siis sattus ta ärevusse. Sattus ärevusse ja hakkas kartma, et viimati müüb Pindam saare kellelegi teisele. Jah, igal muul puhul oleks ta kõike palju põhjalikumalt kaalunud ja uurinud, ent nüüd oli ju tegemist saarega! Pealegi laabus tal sel kevadtalvel kõik hämmastavalt edukalt, kui mitte ütelda, et lausa mingi müstilise uljusega. Mõned lähemad sõbrad, kes Osvaldi senist saatust, umbusklikku ja põhjalikku elukäsitust paremini teadsid, hakkasid teda koguni natuke võõristama. Osvald aga elas äkki lausa suurilmaelu: tegi kumu äkilise abieluga, tähis-

tades selle sõlmimist ühes restoranis, tal ilmus mahukas kogumik artikleid, samas sõlmis ta lepingu uue raamatu peale, ostis maja väikesele saarele ja värvis väljakutsuvalt kirsipunaseks oma halli «Žiguli». Vähe sellest, et see toimus noore naise esimese tagasihoidliku vihje peale, Osvald nimetas autot nüüd sageli «Ladaks», mis polnud ju vale, küll aga mõnevõrra edev.

(Mis puutub autosse, siis oli seegi vedamine, mis juhtus aastapäevad varem ja oli otsekui sissejuhatus järgnevale eluperioodile. Osvald võitis auto loteriipiletiga, mille talle poolvägisi määris kaela vagunisaatja Tallinn—Riia rongis. Loteriist polnud Osvald Ragnele rääkinud, ja kas sellel tühisel detailil oligi mingit tähtsust?)

Niisiis, Osvald Rass, iseloomu ja elukutse tõttu tavaliselt tüütuseni põhjalik inimene, teadis tol juunikuu reedel Punulaiu geograafiast, ajaloost ja olevikust umbkaudu niisama palju, kui pakkusid kasinad read teatmeteostes «Eesti NSV» ja «Eesti saared», lisaks veel üht-teist lasteajakirjanik Pindami, Veeriku saare postivedaja, külanõukogu sekretäri ja kolhoosi osakonnajuhataja käest. Seda kõike polnud kuigi palju.

Mis puutus konkreetselt Ülgemesse, siis siin oli ta juba pisiasjadeni kõigega kursis. Tal oli sisse seatud erikaustik, kus oli loetletud kõik, mis Ülgemel oli, samuti ka see, mida seal veel polnud. Loetletud olid nii hooned eraldi kui ka viimne kui lusikas, rääkimata kohendamist vajavast kemmergust, arusaamatuks jäävast rennist, mis ühendas aia taga seisvat puukünа kaevuga, rääkimata eest leitud raamatutest ja muudest trükistest, sealhulgas «Postimehe» aastakäik möödunud sajandist, «Aiapidaja käsiraamat», «Nõuandeid küülikukasvatajale» ja Ernest Hemingway romaan «Ja päike tõuseb».

Rääkimata toidumoonast konservide ja kuivainete näol, mis eelmistel kordadel suurel hulgal keldrisse sai paigutatud . . .

Nad tulid majaka juurest põiki, hea õnne peale lootes, umbkaudu Ülgeme suunas. Osvald jutustas naisele Punulaiust ja Ülgemest. Tegelikult tahtnuks ta iga paari sammu järel peatuda, täie rinnaga värsket soolakirbet õhku sisse hingata ning hüüda: ilus oled, oma saar! Või lihtsalt korrata: küll on hea, küll on hea . . .

Ragne, seljas must rannakleit, mis suuri punaseid moone täis joonistatud, põikas alatihti aimatavalt teerajalt kõrvale ja kummardus hõlmade lenneldes ning õnnelikult

ahhetades kadakate vahel kasvavaid maasikaid noppima. Tõsi, need olid alles esimesed heleroosad marjad, aga milline rõõm oli nendestki linnatüdrukule! Osvaldil oli maasikate suhtes allergia. Ta jälgis naise kepslemist ja tahtis jälle, ei tea mitmendat korda juba õhata — küll on hea. Ragne oli nagu liblikas. Kas admiral või pääsusilm… Tahtmatult meenutas Osvald Astat ja Ainot, kaht tõsist matemaatikanaist, kes poleks nagu kunagi noored olnudki, tahtmatult proovis Osvald ette kujutada, mida nemad sellises situatsioonis oleksid teinud — küllap oleksid hakanud rääkima vitamiinidest, toormoosidest, purgikaantest. Ah, tühja nendega, Asta ja Ainoga, nende igavesti närvilises keskeas naistega. Pika elu peab mõni mees ära elama, et aru saada, keda ta õieti enda kõrval vajab, mõtles Osvald Rass, muigas elutargalt, eneseirooniliselt, rügas läbi tiheda kadakavõsa ja pajatas ennast kokku võttes edasi:

«Paadimees Eimariga on meil niisiis kokkulepe, et ta tuleb meile järele igal kolmapäeval. Juhul, kui on vajadust poodi minna. Kui aga pole, siis posti ja paar leivapätsi toob Eimar meile ise. Ah jah, muide, mis puutub telefoni…»

«Issand, kas meil on veel telefon ka? Kuidas mina ei märganud?» hüüatas Ragne ja hakkas ilma näilise põhjuseta naerma. Tal oli ilus helisev naer. (Osvald ei teadnud, et mitmed lähemad tuttavad lugesid seda naeru üheks Ragne suurimaks trumbiks, nad hüüdsid teda mõnikord koguni Hommikukellukeseks. Tegelikult ei teadnud Osvald oma naisest esiotsa kuigi palju. Kevad oli asjaajamiste kätte kulunud, pooled ööd käsikirja peale. Mõnikord ütlesid nad teineteisele kogemata «teie» — ja said kõvasti naerda.)

Osvald jutustas telefonist, Ragne aga jäi korraks seisma, vaatas meest selja tagant ja mõtles äkki: ja ikkagi, miks peab tal nii massiivne tagumik olema? Kas sellest on veel vähe, et ta on tervelt kakskümmend üks aastat minust vanem? Et ta on kiilaspäine? Võib-olla olen ma ebanormaalne, mõtles Ragne võrdlemisi rahulikult. Kes see kimeda jutuhäälega mees seal on, lühikesed beežid püksid ümber kintsude pingul, kirev riidemütsike peanupul? Ja kus ma nüüd äkki ülepea olen? Noh, nii hull see asi ka pole, ütles Ragne endale seejärel. See on minu lugupeetud abikaasa ja ma olen meie suvekodusaarel. Suvekodusaar, kena sõna. Ah, muidugi, võtab veel aega, enne kui ma harjun. Kõik juhtus ju natuke liiga ootamatult, peale selle

polnud kuigi palju seda kõrvetavat armupalangut, kohutavat armumist ja kõike muud, ilma milleta ma siiamaani meheleminekut nagu hästi ettegi ei kujutanud. Ah — Ragne neelas keelel püsinud maasika alla, tõttas Osvaldile järele, ajas huuled torru ja küsis lapsehäälega:

«Ae? Kas see on kohe päris õige telefon?»

Osvald mõtles: küll on hea. Ja kordas kannatlikult:

«Selle rajooni piires saame helistada tavalises korras, mujale aga tuleb kõne ette tellida. Ma maksin Oopkaubas kümme rubla avanssi ette.»

«Ah nii?» Ragne seadis enese talle käevangu. «Kuule, kas me vaatame ükskord seal Oopkauba poes seda poola pükskostüümi? Äkki on nad saanud minu numbri? Küll on lugu, et maanaised kõik ka nii suured peavad olema!»

«Vaatame muidugi, ja ilmselt juba järgmisel kolmapäeval,» ütles Osvald.

Natukese aja pärast kuulis ta ennast kaalukalt kõnelemas:

«Ega meil toiduainete pärast poleks tarvidust paaril-kolmel nädalal mandrile sõita, kui leib välja arvata. Peale selle loodan ma veel pisut värsket kala lauale meelitada.»

Mida ma ometi räägin, imestas Osvald. Täpselt nagu Asta ja Aino. Niisiis järjekordne tõestus mõtteterale, et minevikku kanname me endaga alati kaasas. Sinder küll, mõtles Osvald häiritult ja ütles:

«Muide, perenaisuke, mul on kodus sulle väike üllatus varuks.»

«Kodus?»

«Nojah, Ülgemel.»

Ragne vaatas talle otsa, kirtsutas siis rõõmsalt nina ja hakkas taas naerma.

Osvald tõmbas kopsud pahinal õhku täis ja mõtles: küll on hea.

Samas õhkas ka Ragne, tehes võrdlemisi täpselt järele Osvaldi ilmet. Osvald muutus väga rõõmsaks, see hubane perekondlik osatamine andis tuleviku suhtes palju lootust.

Edasi astusid nad tükk maad vaikides, saaremuljetest natuke üleküllastununa. Ragne näksis pikka rohukõrt, mis tolknes ta huulte vahelt peaaegu maani. Kadakate vahel tolmetas leebe lõunakaaretuul. Siit ja sealt avanes ootamatult vaade merele. Pea kohal planeeris üksik kajakas. Tiibu liigutamata, pea pidevalt nende suunas

pööratud. Ja jälle kilgendas kadakate vahelt meri. Sellega tuli harjuda. Sellega oli meeldiv harjuda. Osvald võttis prillid eest, puhastas neid hoolikalt vastu särgirinda. Seejärel paljastas pea ja pühkis sealtki higi.

«Oh!» hüüatas Ragne.

«Mis juhtus, Ragne-pai?»

«Oh ei midagi, ei midagi . . . Kuule, ega sa ei pahanda, et ma pole veel päriselt harjunud sellega, et sul on kiilaspea? Ära pahanda, palun . . . Ei tea, millest see tuleb. Ma kohe ehmatasin praegu. Aga tegelikult sobib see sulle täitsa hästi. Kompu, ausalt! Ja mida rohkem ma sellega harjun, seda enam viib see mu mõttele, et tegelikult sarnaned sa mõne Rooma riigi imperaatoriga. Kes see oligi? Nero vist. Just, just! Kuule, kas sa ei tahaks äkki habet kasvatada? See võiks sulle hästi sobida.»

«Ei-noo-jaa,» vastas Osvald leebelt nagu lõunatuul. Kümmekond aastat tagasi, kui habemed olid üldiseks moehulluseks, proovis temagi. Aino, tema teine naine, oli tookord avaldanud arvamust, et Osvaldil on ümber lõua seotud pesunuustik, mida mõni algaja kunstnik on parema puudumisel kasutanud värvipaletina. Ei tea, kui riskiks veel kord proovida? Ainult et nüüd tuleks mingi toekas ettekääne välja mõtelda, näiteks — enne ei aja maha, kui käsikiri valmis. Seda juhuks, kui saarele peaks külalisi saabuma.

Nende habememõtete ajal Osvald libastus. Haaras pihku terava kadakaoksa ja jäi jalule. Ragne hakkas jälle naerma, plaksas talle kergelt käega vastu selga ja jooksis ette.

«Kaugelt näen kodu kasvamas!» hõikas ta ja ronis ühe kaunis kõrge kivi otsa. Neid oli kadakate vahel külluses. «Mina kivikuningas, sina . . .»

Aga poole hüüatuse pealt jäi Ragne vakka. Ta muutus tõsiseks.

Oli ka põhjust. See oli tõsine ja kaunis pilt, mis neile teekäänu ning lagendiku tagant avanes. Seal seisis rahulik ja sõbralik Ülgeme, mitu katust soojalt punamas. Õuel roosatas paar õitsvat õunapuud. Veel mõni päev, siis poetanuks nad õied maha, ja neil jäänuks see ilu nägemata. Maaliliselt vongerdas hall kiviaed. Kutsuvalt helendasid väravalatid.

Kivil seisev Ragne tundis, kuidas tal midagi sees väratas.

Ikka veel kadakaoksa mudiv Osvald tundis, kuidas tal midagi sees väratas.

Mõlemale tundus, otsekui oleks keegi sooja suvelaotuse all midagi hüüdnud. Või nagu oleks neist koos tuulesahinaga möödunud pikk juubeldav muusikaakord.

Ja Osvald sai võitu tahtmisest sõnada, et selles pildis on muuseas midagi väga ürgset ning aukartust äratavat. Tal oli hea meel. Viimasel ajal tabas ta ennast tihti midagi kõval häälel selgitamast-seletamast, kuigi keegi seda temalt tavaliselt otseselt ei palunud. Oli see tõesti kusagil luurava vanaduse märguanne? Või hoopis kahe matemaatikaõpetajaga elatud elu koormav pärandus?

Ragne aga lõi päris tõsiselt araks. Ülgeme seisis esimest korda nii põhjalikult ja näitlikul moel tema ees. Senimaani oli asi olnud natuke mängu moodi. Ikka oli kogu aeg tunne, et kusagil neemetipul ootab neid paat ja et õhtul on nad siit juba kaugel.

Aga nüüd, vaadates paarisaja meetri kaugusel seisvat talu, taamale jäävat vigast tuulikut, kuulates kadakate kuiva kahinat ümberringi, sai Ragne aru, et asi oli mängust kaugel, et asjad olid ülimalt reaalsed, kaasa arvatud abielu kiilaspäise Osvald Rassiga. Ja et paati polnud paraku kusagil, kahekesi nad siin saarel ainult olidki.

Ragne suunurk tuksatas murelikult. Ta hüppas kivilt alla. Osvald astus ligi ja võttis ta käe pihku. Ragnel polnud selle vastu midagi. Ju see siis pidi niimoodi olema . . .

«Imelik mõtelda, et enne sügist ei lähe me kinno ega kohvikusse,» ütles Ragne.

«Ei-noo-jaa . . .» tegi Osvald oma kaalukal moel. «Aga miks mitte? Auto on meil olemas, rajoonilinnas on nii kino kui kohvik. Aga las ma kirjutan enne valmis paar peatükki, siis nagu julgem mandrile minna.»

«Ah, ega ma sellest,» ütles Ragne kergel toonil.

Ja siis avasid nad värava. Just sel hetkel meenus Osvaldile jälle asjaolu, millele ta oli varemgi paaril puhul ebamääraselt mõtelnud. Peaaegu kõik hooned olid kaetud punaka eterniitkatusega. Osvald polnud kuigi suur asjatundja, pigem vastupidi, ent teda valdas ebamäärane kahtlus, kas ei maksa juba üksnes säärane kogus defitsiitset ehitusmaterjali märksa rohkem kui viissada viiskümmend rubla. Või kes seda teadis?

Nad astusid üle rohtukasvanud õue trepi poole. Ragne küsis otsekui mingeid muid mõtteid eemale peletades:

«Sul pidi mingi üllatus olema? . . .»

«Ei-noo-jaa,» rõõmustas Osvald, laskis Ragne käe lahti ja pööras energiliselt kurale, aiamaa poole. Teel riivas ta õunapuuoksa. Paksu roosa lumena langes õielehti Osvaldi õlale, käsivarrele ja maha.

Aiamaad polnud Ragne ennist näinud. Nüüd vaatas ta tuhkmullapeenraid, kuivusest helehalle, maltsa ja raudnõgesesse kasvanuid. Ometi polnud raske aimata, et üks neist on sibulapeenar, teisel kasvab salat, kolmandal till, neljandal redis. Kasvas ilmselt muudki, mida oli aga raske ära tunda.

«Ma tegin need kohe esimese käigu ajal,» ütles Osvald. «Vitamiinipuudust pole meil vaja karta.»

Ütles ja ehmatas — täpselt nagu Asta ja Aino.

«Muidugi, neid tuleb rohida ja kasta, küll ma pärast,» lisas ta nõutult.

«Hm-mm,» tegi Ragne ja astus eemale. Sirutas jalad harki, seadis käed seljale, jäi vidusilmi pääsukeste madalat lendu vaatama — need olid oma talu pääsukesed, muide — ja ütles mingi Osvaldi jaoks ootamatu tooniga: «Üllatavalt proosaline üllatus, Ossikene!»

Osvald langetas pilgu. Ta sai kõigest aru. Ah, ikkagi oli see luurav ja muretsev vanadus... Ja ülepea oli ta midagi unustanud, midagi segi ajanud. Kõik kukkus välja nagu vihje Ragne perenaisekohustele. See võis teda riivata. Seda enam, et Osvaldil polnud Ragne perenaisevõimetest tegelikku ettekujutust, senimaani olid nad lõunatanud kohvikutes, sööklates, restoranides, kunstirahva klubis.

«Ah, ole nüüd,» lausus Ragne. «Mulle tegelikult meeldib päris hästi, et sa nii asjalik ja praktiline oled. Kuidas seda üteldagi... Kui ise praktiline ei oska olla... Eks ju? No mis sa nüüd leidsid?»

Osvald silmitses mõtlikult oma sandaletti. See oli poolest saadik värske sõnnikuga koos. Talle meenus, kuidas ta kadakate vahel kukkuma pidi. Sellepärast siis...? Ent — ta ei saanud asjast hästi aru.

«Ei midagi. Lähme nüüd tuppa,» ütles ta.

AIAS SUMISEVAD KIMALASED, MERES UJUVAD KALAD, MAA JA VEE PEALE LASKUB SUVEÕHTU

Aga see reede kestis aina edasi.

Õhtu hakul lamas Ragne võrkkiiges, vaatas kaht maja ees õitsvat õunapuud, kuulatas metsmesilaste suminat ja tõmbas väga aeglaselt suitsu. Ta hakkas saarega juba natuke harjuma. Vähemalt hetkel, pärast paaritunnist und võrkkiige hubases embuses, tundis ta ennast üsna rahuldavalt. Maganuks veelgi, aga ta töökas abikaasa oli hakanud haamriga kopsima. Nüüd tõmbas ta salamahti kolmandat sigaretti järjest ning vaatas aeg-ajalt õunapuude varjus rahmeldavat Osvaldit. Mehe töökuses oli midagi kõhedat. Jalutuskäigult naasmisest alates oli Osvald pidevalt tegutsenud — organiseerinud kiire lõunasöögi purgiboršist ja purgikapsastest, maitsestades toitu kahvaturoheliste üllatustega aiamaalt; rohinud ja kastnud peenraid; pakkinud asju lahti, neid oli aga väga palju; parandanud kaevukatet — ja ikka samas vaimus edasi. Linnas polnud Ragne osanud Osvaldi tööarmastust nii täpselt tähele panna, aga eks ole kodustel meestel seda linnatingimustes võrratult raskem ka ilmutada. Äkki oli Osvaldi sees mingi jõuline terasvedru, mida ta mõnikord salaja, öösel näiteks, joogijanu või muud tarbekäiku ettekäändeks tuues üles keeramas käib?

Nüüd ehitas Osvald endale õunapuude alla istmeid. Laud valendas seal juba eelmisest korrast. Ragnel hakkas imelik, kui ta mõtles selle peale, et millalgi pidi Osvald veel jõudma oma lauajuppe mõõta, saagida, hööveldada, samal ajal kui tema enda lõputu päevavool oli kulunud jalutuskäiguks mere äärde, mis tundus ujumiseks liiga külm, ning kosutavaks uneks... Mis muud, Ragne aimas ähmaselt mitmeid tulevikumuresid. Teda polnud keegi töökaks õpetanud.

Prisked kintsud toimekalt pingul, selg lai ja kumer, kael punane, põrutas Osvald viimasesse aiatooli viimase naela, pani haamri käest, sülgas liigseks osutunud naela suust, astus pool sammu tagasi ning silmitses, pea viltu, alahuul kriitiliselt torssis, oma kätetööd. Jäi ilmselt rahule, heitis Ragne suunas malbe ja mureliku pilgu — Ragne jõudis silmad sulgeda ja sigareti peopessa peita — ning tõttas seejärel hämarasse ukseruutu. Ragne pelgas seda maja veel suuresti. See oli liiga vana, lõhnas liiga harjumatult, see maja jättis mulje, et ta jälgib oma tumedate akna-

ruutudega uute asukate iga liigutust ning pole teada, kuidas ta neisse suhtub. Ah, see maja — selles polnud elektritki. Muidugi, Ragne oli selleks teoreetiliselt ette valmistatud, et Punulaid on elektrifitseerimata, ometi selgus, et kõik on veelgi keerulisem, peale valguse puudusid seinakontaktid, millesse oli nii mugav midagi pista, midagi, mis nagu möödaminnes sinu eest mingi pisiasja ära klaaris. Nüüd oli probleemiks isegi kohviubade jahvatamine — vana vägev käsiveski, mida nähes nii mõnigi kollektsionäär oleks põlema läinud, osutus äärmiselt väsitavaks tööriistaks.

Siis tuli Osvald jälle tagasi. Tal oli süles mitu mappi, mitu raamatut, pakk kirjutuspaberit. Need lauale asetanud, kiirustas Osvald majja tagasi, et viivu pärast taas õunapuu alla tõtata, kaasas kirjutusmasin, kaenla all veel termospudel. Ragne vaatas kirjutusmasinat ja võpatas sisimas. Esimesed nädalad Osvaldi juures elades oli kirjutusmasina klõbin talle suurimaks katsumuseks saanud, mõnikord tundus talle, et oli pagenud vihma käest räästa alla.

Ning siis hakkas õitsva õunapuu alt kostma kiiret ja teokat toksimist. Ragne polnud kindel, et ta oleks suutnud Osvaldist kiiremini trükkida. Uskumatu lugu, seda enam, et Osvald kirjutas ju peast! Enamik inimesi ei suudaks niisuguses tempos mõteldagi! Viimati on Osvald erandlikult tark mees? Kõik võib olla... Aga kui ta poleks teadnud, et Osvald teeb seal laua taga tõsist vaimset tööd, oleks ta ütelnud, et selles on midagi ebaloomulikku — suur tugev mees plagistab nagu mingi masinakirjaplika klahve taguda.

Ragne ei sallinud kirjutusmasinaid.

Aga kui Osvald minutiks-teiseks vahet pidas, oli kuulda, kuidas õunapuu väreleb kimalaste elektriorelist. Umbes niimoodi see Ragnele kõlas tõesti...

Ja niidetud õuemurul — ah seda töökat literaati! — kasvas paar kogemata kombel puutumata jäänud kurekella, paar nukrat sinist lillekest.

Üle õue sirutava veidra puurenni kohal lendlesid valged liblikad, tõusid ja maandusid, tõttasid kaugemale ja lendasid siiski tagasi — ajasid oma liblikaasju, elasid oma liblikaelu.

Kusagilt maja sügavusest, avatud akna tagant kostis äkki laulu. See oli «Selga», mille patareid olid kaunis otsakorral, uusi polnud aga õnnestunud hankida. See oli

väheseid asju, mis Ragne oli abielusse kaasa toonud, ja nüüd mõtles ta natuke etteheitvalt — muidu nii pedantne ja põhjalik, aga näe, raadio unustas kinni keeramata. Jessas, ega mul kahju ole, kuula kui palju tahad, aga... Siis jäi ta ise kuulatama. «Selgal» oli Georg Otsa unustamatu bariton.

«Ei paremat ole kuskil maal,
kui suisel ajal Saaremaal...»

Pärast jäi raadio vaiksemaks.

Lähedal ümas tasakesi selleks päevaks väga vagune Läänemeri. Meres ujusid kalad: haugid, ahvenad ja lestad.

Ragne vahetas asendit, lakkas magajat teesklemast, lõi põlve kurgu alla konksu, sikutas rannakleidi endale tihedalt ümber, süütas virtuoosselt uue «Ekstra», ohkas valjusti ja vaatas maja poole.

Aga Osvald ei märganud midagi.

See tegi Ragnele natuke tuska.

Imelik mees, veider tööhull. Masina kohal kookus, põlved laiali, käed ägedalt vehklemas — oleks sel tööl siis mingit välist ilugi. Polnud ju. Ainult üks asi oli kummaline — ümber Osvaldi palja pealae kumas roosakasvalge nimbus, ja kui Ragne hakkas asja lähemalt uurima, märkas ta, et Osvald oli üleni mingis roosakas helenduses, isegi ta heledad krussis säärekarvad olid roosakalt kumama hakanud. Ragne pigistas silmad kinni: ei või olla, tänapäeval ingleid ei esine. Tegi silmad lahti ja saigi aru — see kõik tuli päikese asendist, õunapuu külluslikust õitsemisest, tööka literaadi palehigist. Ragnel hakkas kohe palju kergem.

Mõnikord katkestas Osvald klõbistamise, et murda lauaservalt tükk halvaad. Ragne jälgis vööristusega, kuidas mees selle nautivalt suhu pistis ja väga põhjalikult näris. Seejärel neelatas otsustavalt ja jätkas uue innuga. Ragne ei sallinud halvaad, ja kuigi Osvald oli talle seletanud, et vaimse töö tegijal on hädavajalik süüa ohtrasti magusat, sealhulgas ka halvaad, ei saanud Ragne senini rahulikult vaadata, kuidas süüakse seda rasvast ja lääget jäledust.

Ja jälle mõtles ta, kui palju katsumusi tal veel ees seisab, kui paljuga ta veel harjuma peab, viimati hakkab koguni ise halvaad sööma.

Osvald aga töötas ja töötas. Ta nägu oli valguse ja varju tujude tõttu kord roosa, kord tumepunane, kord

selge, kord krobeline. Üle lauba jooksid ninajuurele kokku kaks rahulolematut kriipsu. Aga vasemas suunurgas mängis alatihti mingi pisike virvendus. Ragne polnud seda varem märganud. See tuli talle tuttav ette, ent kust? . . . Kus ta seda näinud oli, peeglis või?

Tegelikult püsis Osvaldi suunurgas eneseirooniline muigeke. Pikkade töökate aastate vältel oli mitmekülgne literaat ammu lakanud iseennast liiga tõsiselt võtmast, teinekord tundus talle endalegi oma tööprotsessi väline külg mõnevõrra koomiline. Muidugi, sellega tuli leppida, tähtsam kõigest oli tulemus, aga ükskord, mõni hea suvi tagasi, hakkas ta hooti, asja ees, teist taga, eneseirooniliselt muhelema.

Nii see oli. Nii see käis. Osvald muigas, kirjutusmasin tärises, kimalased sumisesid, meres ujusid kalad, maa ja vee peale laskus suveõhtu, aeg oli roosadesse õunapuuvõradesse takerdunud.

Viimaks vaatas Osvald käekella, sõi halvaa lõpuni, sirutas ennast, pani paberid korralikult lauaservale kokku, asetas nende peale poolekilose kaaluvihi ja tõusis.

«Tänaseks peaks aitama,» ütles ta Ragne poole vaatamata sõbralikult. Ragne jahmus — seega oli Osvald ammu teadnud, et ta ei maga enam.

«Ma lähen nüüd kalale,» ütles Osvald endastmõistetavalt, otsekui oleksid nad siin saarel juba viis aastat elanud, otsekui oleks mees igal õhtul kalal käinud. «Tahad sa kaasa tulla, Ragne-pai?»

Korraks tundus Ragnele, et ta tahab tõesti. Et pole kuigi meeldiv jääda üksi, tähelepanelike aknasilmade passida ja seirata. Aga siis meenus talle midagi muud. Ta kustutas sigareti, lükkas jala üle kiigeserva ja hakkas naerma. Lühike, ilus, mõistatuslik helin meeldis talle endalegi. Osvaldi prillid läigatasid korraks. Osvaldile meenus, kuidas ta Ragnet esimest korda nägi . . .

Kümne minuti pärast astus Osvald taas majast välja. Ta nägi võrdlemisi õudne välja — seljas roheline kummiülikond, vastu pealage litsutud sama värvi kummimüts. Osvald sarnanes mingi hiigelkonna või siis vanaks jäänud Fantoomiga. Ragne pilku märgates naeratas Osvald süüdlaslikult, kiskus mütsi peast, köhatas, võttis ukse kõrvalt spinningud ja astus raske ning sihika sammuga värava poole. Varsti kadus ta kadakate vahele.

Ragne libistas ennast kiigest välja, tatsas hellade taldadega üle tüükalise muru ja astus kartlikult majja. Ta

sõõrmed avardusid. Ta hingas sisse võõraid ja hämaraid lõhnu. Ta aimas, et läheb veel hulk aega, enne kui ta nende lõhnadega harjuda suudab. Haistmine on viimane instants meelte vastuvõtureas. Mingi lõhna omaksvõtt tähendab tavaliselt kõige selle juurde kuuluva omaksvõtmist.

Kusagi kivipõrand õhkas karmilt ja jäiselt. Väikestel aknaruutudel peksles vihaselt pinisev herilane. Kollakate seinaplaatide taga ägisesid pehkivad palgid, tiksutas mingi ablas putukas. Vanamoodne rohmakas telefon seisis väikesel laual ühe kambriukse kõrval. Telefoni kohal seinal rippusid vana püss ja paberiribade abil klaasitüki alla raamitud pisike ajakirjarepro. See oli Paul Gauguini eksootiline pilt palja ülakehaga tõmmujumelisest naisest, kes seisis mingite troopiliste puude taustal. Ragne oli kunagi lugenud Gauguini elulugu, talle meenus, et see kunstnik oli samuti pagenud kaugele saarele. Samuti?

Ragne ohkas kartlikult, võttis toru ja hakkas nõutult ketast keerama.

VALGE ÖÖ, UNENÄOD

Paadisilla kõrval suure kivi õnaruses magas vana seitsmekilone haug, jõhkralt irvis moka küljes väike vastik mänguasi, punavalge lant, mille kala oli õhtupoolikul konfiskeerinud ühelt töökalt literaadilt. Ülgeme kiviaias, samblaga vooderdatud lihtsas pesas magasid lühikest juunikuu und sümpaatsed kimalased. Pisikeses tagakambris magasid laias kägisevas puuvoodis mees ja naine.

Mees magas ja naeratas ühe suupoolega õnnelikult, teisega eneseirooniliselt. Naine magas ja kirtsutas paaril korral hämmeldunult ninaotsa. See oli väga energiline ninaotsake, mis elas terve öö otsekui omaette elu.

Käed, jalad, atlasstekk, kahehäälne hingamine, lõpetamata ohked, tasane pomin, küll on hea, aknasse vaatas hele kuu, aia taga toomingas laulis ööbik, inimesed nägid und.

NOORE NAISE UNENÄGU

Kas te siis seda ei teagi, et kohvik «Parnassis» on tervelt kuus korrust keerdtreppe? Ausalt või? See on niimoodi: sa lähed ja lähed ja lähed mööda neid treppe, pea käib ringi, jalad on väsinud, pole juba ammu õiget stiimulitki, minimood sai kolme aasta eest otsa.

Moed muidugi tulevad ja lähevad, tulevad ja lähevad, praegu kantakse mandunud Läänes paeltega puhvpükse, teate küll. Viru Lonni, see nõdrameelne vanaeit, see käis juba viie aasta eest niimoodi ringi, ausalt öelda võiks mini siiski varsti tagasi tulla, minule ta igatahes meeldis, ah, moed tulevad ja lähevad, aastad tulevad ja lähevad, vahtrad õitsevad ja langetavad lehti, sina aga istud umbes kuuesajandat korda «Parnassis», jood kohvi, mudid salamahti oma paistes sõrmeotsi, näitad täiesti avalikult hülgevurrulistele intelligentsetele poisslastele naaberlauas keelt, mis asja te passite! Poisid timmivad keedisega teed ja lalisevad midagi poola teatrist, leedu filmist ja kellestki Efrosest, aga mulle ei lähe see loba praegu korda — mu sõrmed valutavad! Ja üldse, ma olen Efrosest tüdinenud, Efrosest ja mingitest peenikestest mõttesüsteemidest, oleks aeg elama hakata — mu sõrmed valutavad! Aga samal ajal sööd sa muidugi oma nukrat lihapannkooki ja pead aru — selge, et terve elu ei saa masinakirjutaja olla. Vähe sellest, et niimoodi võivad sõrmed lõplikult hukka minna, sa võid ka vaimselt känguda. Kelleks saada, tütarlaps? Arstiks või? Moekunstnikuks? Mis arstiks, mis moekunstnikuks, mis kordebaleriiniks, võiks hakata kas või VEKA-trustis arveametnikuks.

Armas aeg, aga seal seisab äkki tema ise, seljas kaugesõidukapteni lumivalge vorm. Võtkem ennast kokku! Ta tuleb loomulikult kohe juurde ja kummardab nagu vene näitleja Tihhonov luuraja Stirlitzi rollis. Mis ta nimi aga õieti oligi? Aga mis sellest nimest, kui äkki enam ei saa sellestki aru, on see «Parnassi» kuues korrus või majakaruum mingil vähetuntud meresaarel? Kuulge, kuulge, tunnistage üles, viimati on selle kaugesõidutihhonovi õige nimi hoopis Oss? Ausalt? Kes seda teab, prille tal pole, juuksed on ka viimseni peas, ja ta kummardub nõtkelt nagu tiiger, soovides ütelda midagi tungivalt head. Pea kuklasse, roheka helgiga võitluspilk silmadesse, huuled sarmikalt põlglikuks! Oled sa Stirlitz või Joala, ega mina pole kah lausa . . . vabandust, ma ei kuulnud?

Kaugesõidutihhonov sooviks korrata, aga ei jõua. Ootamatult hakkab tööle udusireen. Majakas? Avameri? Salalikud korallid? Aga viimati tuleb see lihtsalt kuuvalgusest? Kuuvalgusest võib halvatuse saada.

Põgeneks, aga kuhu? Ema, ema! Ema, ema! Kus on ema? Ah jah, ema müüb parajasti Lilleküla uues kaupluses sinki ja šokolaadi. Ema, ema, ütle, miks see majakas või korall nii inetult karjub? Täpselt nagu meie purjus isa? Ema, ema, kas kuuvalgus oskab karjuda? Ei saa öelda, tütar, sul on oma elu, minul aga jälle oma, ja pealegi pole sinu isa üldse sinu isa. Ei saa öelda, kulla tütar, või siis minult seda — naine peab seisma enda eest nagu terjer, pisike kartuseta koer. Peale selle aitavad naist elus seksapill ja sinu ema soojad söögid.

«Ema, ema, aga ma kardan ju siiski . . .»

!!! !!! !!!

Kui ta enam lamada ei tahtnud, tõusis ta püsti. Püsti tõusnud, mõistis, et tahab mere äärde minna. Ta läks mere äärde. Seal tahtis ta tükk aega liikumatult seista.

Sealpoolt, kust tuli nõrka tuult, oli silmapiir tumepunane. Mida kauem ta silmapiiri vaatas, seda tumepunasemaks läks tal peas. Siis vaatas ta sinakasvalget ketast pea kohal. See torkas silma nagu pikk terav nõel. Kuklas hakkas midagi rõhuma ja keerama. Punane ja sinakasvalge sulasid kokku. Sellest sai raev. Esiotsa oli see väike ja rahulik raev.

Üsna tihti kasvas see suureks raevuks. Ka siis, kui polnud näilist põhjust. Ka siis, kui ta ise seda ei tahtnud. Niimoodi käis see üsna sageli. Eriti viimastel kuudel. Kui kuklas juba liiga kuum ja tume hakkas, siis ta karjus.

Nüüd seisis ta veepiiril ja hakkas tasapisi mõistma, et tahab juua. Ta oli viimasel ajal tihti janune. Ta aimas, et varsti tuleb muudatus. Mitmed märgid rääkisid talle sellest — soojad ja valged ööd, kaugele kostvad hääled. Mõnikord meenus midagi: liikumine, hea joogivesi, võimukas tasumistunne.

Nüüd oli janu. Ta mõistis, et tuleb jälle seda soolast vett juua. Seda tuli teha ettevaatlikult, läbi hammaste niristades. Soolane vesi ei kustutanud janu. Ära ei tapnud samuti. Soolane vesi tekitas raevu.

Aga raevu pidi ta esialgu tagasi hoidma. See oli talle millegipärast hästi selge.

Ta seisis veel natuke aega, vesi jalge ees loksumas. Siis mõistis, et tahab ära minna. Ta pööras ringi, astus ühele oma radadest ja läks. Läks tükk aega, sest tundis, et tahab minna. Aga ühes kohas jäi ta järsku seisma. Ta nägi ja haistis midagi. See oli üksik kohmakas jälg.

Ta seisis tükk aega selle juures.

Polnud enam öö, veel polnud hommik. Punane triip taevas laienes ja lahjenes. Äkki viskus taevasse lõoke ja hakkas lõõritama. Ta jälgis lõokest, kuni see roosakasse õhku kadus. Kuklas hakkas keerama. Lihtsad asjad, lihtsad seosed.

Ta ei pidanud vastu, tõstis pea ja karjus.

PARIMAS EAS MEHE UNENÄGU

«Ema, ema, aga ma kardan ju siiski . . .»

«Ära karda, Ragne-pai, mina olen ju sinuga!»

«Kas tõesti?»

«Muidugi. Kuuled, kuidas fanfaarid hüüavad? Küll on hea.»

«Kui nii, siis lähen ma teise tuppa Hemingwayd lugema.»

«Hea küll, Ragne-pai. Ma vestlen veel meie külalisega. Viitar, miks te joote?»

«Ma ei joo, aga ma jõin. Nüüd olen ma surnud. Kõik peaks korras olema.»

«Ei, mitte põrmugi. Aga teie täpsustuse võtan ma arvesse. Kuulge, aga miks te siiski jõite?»

Tugitoolis istub Mart Viitar, legendaarne mineviku-poeet. Ta on ebamäärane, kuid mõjuv. Heledad juuksed on vist lokkis, kui nad muidugi ongi heledad. Kurgu all on vist kikilips. Kõhus on vist üks jagu benediktiini. Huvitav, kus me asume? Kalamaja kandis? Kirjanike Liidus? Oma saarel? Vale kõik. Vestlus toimub meie kolmetoalises kooperatiivkorteris. Seega on juba sügis, võib-olla koguni talv. Peaks aknast välja vaatama ja täpsustama, aga ei saa — Viitar võib vahepeal ära kaduda. Ikkagi nii erandlik visiit, ajaretked ja muud ootamatused. Katsun talle mitte mõista anda, et tunnen ta ees suurt aukartust. Hea, et soolaleivalistest pudel likööri maha jäi. Viitar ei istuks muidu hetkegi minu igavas korteris.

Mart Viitar, legendaarne ja traagilise saatusega poeet sajandi algupoolelt, muutub äkki tatiseks:

«Mina jõin raskete sotsiaalsete olude tõttu. Mind rõhus seisuslik ebavõrdsus, mind rusus tärkava kapitalismi groteskne koletuslikkus. Veel jõin ma kohutavate tsensuuritingimuste tõttu. Teil pole aimugi, mis tähendab tsensuur! Mis mul veel ütlemata jäi? Muidugi, veel jõin ma baleriin Ragne pärast.»

«Ragne pole baleriin, vaid endine masinakirjutaja, antud hetkel koduperenaine ja minu isiklik sekretär,» ütleb O. Rass vahemärkuse korras. O. Rass püsib tasemel. «Soovite likööri?»

«Tänan,» vastab Viitar ja joob teeklaasi tühjaks. «Muidugi, ma eksisin. Faktoloogia pole mul mitte just tugevaim . . . elukülg. Mina tarvitasin alkoholi baleriin Elisabethi pärast. Ta keeldus minuga abiellumast. Muide, kapitalismi tingimustes tuli hullematki ette. See süvendas hirmsasti alkoholismi. Aga ma pean märkima, et ka tsaari-Venemaa tingimused soosisid seda. Tõsi, siis ma jõin natuke vähem, aatlesin ja lootsin nagu millegi . . .»

«Viitar, ärge ajage mulle puru silma!» ütlen ma rangelt. Viitar hakkab äkki naerma, pilgutab mulle silma ja sosistab:

«Nuputa, paksuke, nuputa! Ja jumala pärast, ära unusta kirja panemast, et mõnikord olin ma näljas — miks ei olnud, ma jõin mitu korda ennast täitsa paljaks! — ja et teinekord jälle ei olnud mul paberit, kuhu luuletusi kirjutada. Ah? Mis? Ega sa ei unusta, vana paks? Tead, kui mul paberit polnud, siis kirjutasin kõrtsiarvetele, mitte ajaleheservale nagu Juhan Liiv. Muide, kas sina kirjutasid paksu raamatu sellest, kuidas Liiv nälgis ja hulluks läks?»

«Noh, oletame, et mina . . .» valetan diplomaatiliselt. Liivist pole ma veel jõudnud kirjutada.

«See on omamoodi huvitav seaduspärasus,» venitab legendaarne poeet mind takseerides. «Muide, ka minu ajal olid igasugused kirjandusametnikud paksud mehed.»

Neelan solvangu alla, sellel on aspiriini maitse. Mulle pole solvang oluline, oluline on tõde.

«Viitar, kuidas teist kirjutada?»

«Minust või? Noh . . . Põnevalt. Ebamugavalt. Salapäraselt. Ma peaksin seda väärt olema, ah?»

Operetlikult tuikudes tõuseb legendaarne mineviku-poeet mu hapra laua tagant, põrutab sellele jalaga, virutab klaasi aknasse. Ma olen meeleheitel. Mitte lõhutud

klaaside pärast, vaid Viitari laialivalguvuse tõttu. Ma ei saa temast aru.

> «Kesk linnapõlemist ja võigast hädakisa
> ma taarun tummalt oma teed,
> et leida mõni söömgi lisaks
> kahjutulele mu enda sees...»

Kirjutan selle nelikrea kiiresti üles. Pliiatsit mul käepärast pole, «Mercedes» on kaugel, vist mingil üksikul saarel, niisiis kirjutan sukanõela ja südameverega.

«Spikerdad, Edgar-Artur?»

«Jah, aga suhteliselt harva.»

ELU SAAREL: RAGNE

Ja juba ülejärgmisel õhtupoolikul tundus Ragnele, et ta on elanud sellel saarel viis, viisteist, viiskümmend aastat. Elu kulges tasaselt, päikesepaisteliselt, harmooniliselt ja pisut igavalt.

Enamiku oma piiramatust vabast ajast oli noor naine veetnud meres või rannaliival. Vesi polnudki külm. Ragne ujus professionaalsel tasemel. Ta oli saanud lapsepõlveja nooruskarastuse «Dünamo» ujumiskoolis. Tõsi, sinna sattus ta üsna juhuslikult, ebasoodsate asjaolude sunnil. Nimelt polnud ema, tollal heal majanduslikul ja elukondlikul järjel daam, suutnud leida piisavalt tutvusi, et teda iluuisutajaks, baleriiniks või televisiooni laululapseks koolitada. Jutte, et tüdrukul on natuke aeglasevõitu reaktsioon, veidi piiratud koordinatsioonitunne, tsipa kasin musikaalsus, ema muidugi ei uskunud. Ta solvus ja viis Ragne ujumiskooli.

Ja nüüd ujus Ragne professionaalsel tasemel. Osvald ujus kohmakalt nagu mardikas. Jah, ka siin pidi tahtmatult ilmnema nende eavahe — Osvald oli üles kasvanud teistsugustes tingimustes, Lõuna-Eesti järvesilmade vahel, tollal polnud ei ujumiskoole ega riiklikke treenereid. Osvaldil polnud ühestki stiilist mingit aimu, ta püsis pinnal peamiselt tahtejõu abil, ujus oma viiskümmend meetrit edasi-tagasi, ronis õnnelikult ähkides välja, otsekui oleks midagi väga toredat korda saatnud, kuivatas oma roosa karvaudemeis keha karedasse rätti ja kiirustas siis süüdlaslikult, eneseirooniliselt, töökalt muheldes Ülgemele

tagasi, oma kirjutusmasina taha. Osvald piirdus ainult hommikuse suplusega. Varem oli ta tegelnud tervisejooksuga, abielludes jättis ta selle kombe varsti maha.

Mida Ragne veel tegi? Paaril korral oli ta koos Osvaldiga korraldanud improviseeritud söömaaegu. Soojendanud mulgi kapsaid, keetnud konservsuppe. Ausalt öeldes olid need tema üsna esmased kokkupuuted toekama söögivalmistamisega, senini oli ta osanud köögimajandust vältida ja sisendanud endale, et vihkab keetmist-praadimist üle kõige maailmas. Ragne polnud selles mõttes mingi erand, paljud temavanused naised arvasid samamoodi, mõnel neist läks koguni korda oma põlgust televisioonis või ajakirjanduses propageerida. Osutus, et lõunategemine polnudki nii jube, nagu ta oli kartnud, aga muidugi polnud selles ka midagi meeltülendavat. Ning veel enne kui ta jõudis harjuda mõttega, et teinekord võiks seda asja ajaviiteks veelgi proovida, pidi Osvald äärepealt kõik ära rikkuma. Lahninud sisse taldrikutäie kuumi ubasid, hakkas Osvald rääkima:

«Ragne-pai, nüüd, mil me hakkame tasapisi sisse elama, oleks ehk juba aeg improvisatsioonilt süsteemile üle minna? Kas sa ka tead, et meil on keldris kuus kilo sealiha, kuus kilo loomaliha, kümme pakki hakkliha... perenaisuke, mm-mm... aga noh, see oli niisama jutu sekka, kus meil kiiret... ja esiotsa... püüan minagi käed külge lüüa... ma katsun oma homse tööjärje niimoodi seada, et jääks aega meenutamaks, mismoodi ma omal ajal tervele ühikakorrusele sibulaklopsi tegin. Ma olin noorest peast lootustandev kokk.»

Jah — samal hetkel, kui Ragne hakkas silmakoobastes tundma tulist kibelust, märkas Osvald loomulikult rohekaid sädemeid, mida Ragne silmad hakkasid pilduma. Osvaldil oli harjumus oma eriti peenikesi nalju serveerides või siis prohmakaid siludes kõik jutu sisse sattuvad s-id š-deks muuta. Sedapuhku tegi ta seda üsna õigeaegselt.

Pea kuklas, samm vetruv, sibistas Ragne natukese aja pärast välilaua taga istuvale mehele sõrmedega bai-bai ja tõttas, üll vaid imenapid kollased bikiinid, mere äärde.

Nüüd, varajasel õhtutunnil, istus Ragne Tömpsaba vastas rannaliival juba ilma mingite bikiinideta. Ta lootis lähema nädalaga olematuks päevitada valged ribad rinnal ja puusadel. Mere ääres lesimine oli üks Ragne suviseid lemmikolekuid, aga veel kordagi polnud tal õnnestunud pääseda neist valgetest, kuidagi nagu sündsusetult

mõjuvatest ribakestest. Oma saarel pidi see korda minema.

Ragne istus, silmad laisalt pilukil, käed selja taga. Päike töötles õrnalt ja arukalt ta ilusat keha. Liivalohus trallitas omapead jäetud «Selga».

«Me armastame ooperit ja ooperit ja ooperit,» laulis populaarne ansambel «Apelsin».

Selja taga kõvera toika otsas rippusid kollased bikiinid. Ja teisel pool lahekest — Ragne oli selle enda jaoks Floridaks nimetanud — seisis paadisilla lähistel vööst saadik vees üks parimas eas mees. Ta nägi oma kummiülikonnas välja nagu tuuker. Osvald pildus spinningut. Ragnet ajas tahtmatult muigama paadisillal seisev käru. Osvald oli sellesse kärusse armunud. Või oli tal viimati tõesti auahne salaplaan püüda kinni kärusuurune kala? Kõik võis olla. Ragne ei tundnud Osvaldit veel kuigi hästi, tal polnud täit ettekujutust mehe oskustest ning võimetest. Seni polnud Osvald veel ühtegi kala saanud.

«Me armastame ooperit ja ooperit ja ooperit . . .»

Tuttava olemisega kimalane maandus naise põlvele. Ragne ei osanud teda karta. Ta süütas sigareti, vaatas veel korraks spinninguga jändavat mehekogu, väikest ja ebaisikulist, ja hakkas siis kerge muusika saatel elust mõtlema.

Ta mõtles järele ja leidis, et elul pole viimasel ajal väga vigagi. Või kui, siis ainult natuke. Nimelt oli elu igavavõitu. Aga eks olnud ju nii, et elu oli elu, ja käesolev ajahetk selle loomulik jätk, järeldus kõigest eelnevast . . .

Ragne Rass, endine Laatspera, polnud kunagi olnud külm arvestaja, ekstravagantne boheemlastüdruk ega ka saatuslik naine. Ragne Laatspera oli enamiku oma täiskasvanud elust olnud ilus tüdruk. Mis salata, see oli talle mõndagi andnud: enesekindluse, üsna laia silmaringi, priipileteid näitustele ja kontsertidele, kuhu oli väga raske pääseda, rea huvitavaid autosõite vabariigi piires ja kaugemalgi, mõnegi siira kingituse, lugemata hulga tasuta lõunaid sõbralikes seltskondades, rea huvitavaid tuttavaid, toredaid sõpru, silmapaistvaid inimesi, lõputult vaimukaid jutuajamisi. Mõnes mõttes on ilusal tüdrukul, kui ta just liiga infantiilne ei ole, märksa huvitavam elu kui mõnel keskpäraste väliste näitajatega inimesel. Igamees, nii minister, filosoof, sportlane, kunstnik kui ka kaubandustöötaja, võtab ennast ilusa tüdruku juuresolekul kõvasti kokku, et pakkuda endast parim: kütkestava

haaratuse, särava vaimukuse, tähtajatu laenu. Aga teisest küljest on ilusa tüdruku elul mitmeid paratamatuid varjukülgi. Ühelt poolt hakkab ilus tüdruk kogu selle ülendatud suhtlemise taustal varem või hiljem uskuma, et temas on tõepoolest midagi erilist ja tabamatut, et ta pole sündinud mitte päris hariliku argielu jaoks. Teisalt aga ilmne paradoks — kuigi mõni hea tuttav, mõni tore sõber teda sageli oma «Ladaga» või koguni «Fordiga» tööle sõidutab, ei tee see asjaolu töökohta millegi poolest armsamaks ega tähtsamaks, ikka seesama masinakirjutajalauake teiste samasuguste seas. Ja ilus tüdruk võib oma näilises võimalusterohkuses pikapeale nõutuks muutuda. Kuidas siis nõnda, võib ta ühel vihmasel pärastlõunal endalt küsida, kuidas siis ikkagi niimoodi? Enamik ta toredaid sõpru ja tuttavaid oli juba ammu abielus, aga nendega, kes seda polnud, ta abielluda ei tahtnud. Ragne eelistas vaimsete huvidega ja samal ajal normaalsel elujärjel olevaid inimesi. Kurb küll, enamik tema eakaaslasi, kes olid suhteliselt heal järjel, ei paistnud silma vaimsete huvide poolest. Ja vastupidi. Ragne oleks loomulikult heal meelel abiellunud Mati Undi, Juhan Viidingu või Ivo Linnaga, aga esiteks olid need mehed juba abielus, teiseks ei tundnud ta neid isiklikult. Aastad aga hakkasid juba kiiremini mööduma . . . Ja ükskord abiellus Ragne Osvald Rassiga.

Järgmise sigareti ajal mõtles Ragne Osvaldist. Mõte tuli sedasi: kas ma armastan Osvald Rassi? Nojah, see mõte ajas muigama, seda küll, aga teisalt tegi kõhedaks. Viimaks jääbki niimoodi? See oleks kaunikesti väljakannatamatu . . . ja ebamoraalne. Eriti asja moraalne külg tegi Ragnele muret. Ta mõtles juba mitmekümnendat korda viimaste kuude jooksul: miks ma siiski temaga abiellusin? Ja vastas: tahtsin, ise tahtsin, punkt. Peale selle veel mitu pisemat põhjust. Sain tulema ema juurest, ema korterist, tema pärusmaalt, kus oli küll omamoodi mugav, ent äärmiselt närviline elada. Sain tulema vihatud masinakirjatoast. Ees on terve suvi puhkust, kosumist, eneseleidmist. Ja mis seal ikka, kas siis peale minu pole keegi ega kunagi ilma armastuseta mehele läinud? On. See on üks maailmakirjanduse meelisteemasid. Ja pealegi on Osvald täitsa vahva. Mis sellest, et vana ja kiilaspäine, aga vaieldamatult vaimuinimene. Seejuures praktiline mees. Mõelda — ta oskab isegi sibulaklopsi praadida! Valmistab sibulaklopsi, kirjutab raamatut Mart Viitarist, kes on

muuseas luuletanud: vaikselt kõnnib hommik üle nurme, metsa maha jäi ta jälg... Need read tuli pähe õppida neljandas klassis.

«Suveöö kui kuldne muinasjutt...»

Nüüd laulis «Apelsini» solist, kunagine tõstetšempion. Ragne hakkas vaikselt kaasa vilistama. Kimalane, kes oli vahepeal ta põlvel tukkuma jäänud, lendas suminal minema. Mere poolt tuli nõrka joodilõhna.

«Tahan tõesti ehitada kodu...»

Ragne haigutas ja mõtles: kui jumal oleks olemas, siis loeks ta mu mõtteid ja karistaks mind kõvasti. Sibulaklopsi eest eriti. Mullu sõime me «Merepiigas» vasikapraadi tomatisalatiga... Kui jumal oleks olemas, siis sunniks ta mind pattu kahetsema. Ma pole selles päris kindel, aga kusagilt on jäänud mulje, nagu paneks jumal kõvasti pahaks, kui abiellutakse ilma armastuseta. Aga võib-olla ei karistakski ta mind eriti karmilt, kuna ma tunnen Osvaldi vastu päris suurt sümpaatiat?

Samal silmapilgul tundis Ragne seljanahaga, kuidas keegi teda raske pilguga vaatab. Äkki oligi pahane jumal, kulm kortsus, silm helekuri?

Ragne kehitas õlgu, lakkas vilistamast, kohendas froteerätti ja heitis pikali. Närvid, närvid, mõtles ta. Tarvis natuke tukkuda. Päike silitas ta heledat puusanukki. Mõne aja pärast ragisesid tagapool põõsad. Keegi ohkas süngelt ja läks minema. Ragne kirtsutas läbi poolune nina — mine, mine, jumal, ma näen sind küll, mis sa piilud alasti naisi!

Poole tunni pärast ärkas ta üles. Tõusis ja tahtis toika otsast bikiinid võtta, aga neid ei olnud seal. Neid polnud kusagil.

Ragne sai vihaseks, tõmbas endale froteeräti ümber ja läks koju.

Osvaldile, kes korraks üle lahesopi vaatas, näis, et kaldal kõnnib hindulanna.

ELU SAAREL: OSVALD

Osvaldi noor naine ei teadnud oma mehest veel mitmeid asju, kaasa arvatud seda, et «Lada» oli võidetud loteriipiletiga ja et Osvald polnud kunagi varem spinninguga kalastanud. Ta oli kasvanud üles keset järvesilmi ja

jäänud veendunud õngitsejaks. Õngepüük sobis hästi filosoofilisele meeleladile.

[illegible] polnud õngedega midagi teha. Osvald oli ostnud kolm spinninguritva, mitu ketast, sadu meetreid tamiili ja mõnisada lanti. Paar haruldast lanti kinkisid sõbrad, kes olid igipõlised spinningistid. Nende käest sai Osvald ka rea väärtuslikke näpunäiteid.

Kaks esimest õhtut oli Osvaldil kulunud peamiselt tamiili harutamiseks ja kaotatud lantide mahakandmiseks. Nüüd tulid viskel juba kuidagimoodi välja. Umbes kuuekümnenda heitega tõmbas Osvald välja oma elu esimese spinninguahvena. See oli ligi poolekilone purakas, õngemehena polnud Osvald sääraseid näinudki. Ta vaatas huviga kala röövlisilma ja mõtles äkki, et tal tuleb peale spinningupüügi veel palju asju selgeks õppida: õunapuid lõikama, puusepatööd tegema, katust parandama, peldikut puhastama, porgandeid harvendama, kala soolama, köögi-noa teritama, põhjaõngi panema, kaminat ehitama, akent klaasima.

Ja oma noort naist lähemalt tundma õppima. Kevadsuve teokas virvarris oli selleks tõesti vähe aega jäänud, nüüd ei teadnud ta sedagi, miks naine teisel kaldal jalutas, roosa froteerätt rinnust kandadeni, samm lühike ja graatsiline? Oli sel teol mingi tähendus? Budistlik vihje?

Ragne kadus kadakavälja, Osvald pistis ahvena kotti ja mõtles taas: põhjaõnged, kamin, õunapuud, peldikuväetis. Need olid konkreetsed mõtted ja rõõmustasid Osvaldit. Ta oli küll vaimuinimene, kuid aeg-ajalt tundis ta tarbetust jõudeistumisest ängistust, mõtteid jäi väheks ning needki tegid tuska. Linnas oli tal võimalik ainult tulehakatist raiuda ja tuhka välja viia. Mees peab aga kogu aeg midagi tegema.

Vaat kui võtan kätte ja õpin veel püssigi laskma, mõtles ta naljaviluks. Ainult — kelle pihta? Kui just mõni röövlind... Muide, kellest see püssiloks sinna kööki on jäänudki, kas tõesti elukauge lasteajakirjaniku pärandus? Ta mõtles veel korra püssist, pähe tikkus millegipärast maailmakirjanduse klassiku Tšehhovi nimi, Tšehhov oli midagi selliste juhuslikult seinal rippuvate püsside kohta öelnud...

Aga siis hakkas ahven kotis vastu puusa rapsima, Osvald lakkas plaane pidamast, Osvald viskas landi kaugele, ta hammas oli verel. Ta tahtis püüda teisegi ahvena, kui või-

malik, koguni haugi. Suure haugi. Rulli kerides hakkas ta üheaegselt mõtlema Suurest Kalast ja Mart Viitarist.

Mart Viitar, nagu teada, oli sajandi algupoole silmapaistev luuletaja. Ekspressionist, aga mitte päriselt. Realist, aga mitte lausa. Kaduvikupoeet, aga mitte lõplikult. Impressionist, aga mitte täiesti. Vastuokslik looja, arusaamatu inimene.

Mart Viitar avaldas luulekogud «Kaskede kurbus», «Kaotuste uulits», «Aguliball», «Aknad puruks!», «Tulehelbed», «Äng».

Mart Viitar lõpetas elu enesetapuga. Ta oli siis kolmekümne ühe aastane.

Mart Viitar tuli, oli, läks. Temast ulatus peale soliidselt kõhna valikvihiku siia sajandi lõpupoolegi salapärast kuma ja rahutust. Rääkimata mitmest vängest anekdoodist.

Osvald oli oma tööka elu jooksul kirjutanud palju artikleid ja mitu monograafiat. Viimaste puhul oli kõige keerulisem ja ajakulukam tegevus materjali kogumine. Mart Viitari puhul oli see samuti raske, aga palju rohkem kurvastas Osvaldit arvamus, et ta ei oska Viitarist kirjutada. Materjalist oli vähe kasu, see pigem segas kui aitas.

Viitari suurejooneline, laiutav ja musketärlik, helde, lõbus ja raskemeelne, kerglane, kergesti haavatav ja jumal teab veel milline olemus tegi Osvaldi araks. Ta jäi inimesena arusaamatuks ja ebaloogiliseks, aga seegi olnuks ainult pool õnnetust, kui ta oleks luuletajana sobinud mingi enam-vähem harjunud käsitluse alla. Aga ei. Mart Viitar ei passinud peaaegu üldse kodumaise luuleilma sajandi algupoole üldpilti, mis oli tihedalt täis ontlikke ametnikke ja tasaseid koolmeistreid, kes vabadel õhtutundidel isamaa hüvanguks riime kirjutasid, edasipüüdlikke üliõpilasi, aatelisi naisterahvaid, majandusliku kehvuse ja närvinõrkuse all kannatavaid rentnikke, kes linnastumise märgiks tavatsesid oma viimase püksipaari maha juua, diletantlikke ajakirjanikest boheemlasi, hämarates kohvikunurkades põrnitsevaid luulemässajaid, kes deklareerisid Euroopat, erootikat ja ekspressionismi, sellesse üldpilti mahtus omaette kohale ka vallavaene, hull ja andekas Juhan Liiv. Ainult Mart Viitariga, selle metropolimaneeridega jõhkardi, huligaani, viinast ja armastusest haige mehega, kes kirjutas kriipivaid, julmuseni selgeid luuletusi, ei suutnud Osvald Rass harjuda. Ja ometi erutas Mart Viitar teda juba ammu, kui aus olla, siis lausa murdeeast saadik. Ta oli mõnikord Viitarile

kade — nii tema luule kui ka saatuse pärast. Loomulikult oli see aus literaadikadedus, mille taustal tuli endale tunnistada, et parimagi tahtmise juures ei suudaks ta terve elu jooksul nii palju lollusi teha ja nii häid luuletusi kirjutada.

Välja arvatud mõned ebaõnnestumised, mida oli isegi raske tormakuseks ja järelemõtlematuseks pidada — silmas on peetud tema abielusid matemaatikaõpetajatega-kursusekaaslastega —, oli Osvald Rass hakkama saanud suuremate tormideta. Ta oli loomult üsna pedantne ja natuke umbusklik. Tal oli püsivust. Tal oli kannatust. Tal oli jäme taguots. Ta sobis hästi kriitikuks ja biograafiks.

Kõik need eeldused aga jäid esiotsa Mart Viitari suhtes alatuks. Mart Viitar oli kuidagi liiga suur ja käsitamatu. Teda oli nagu liiga palju. Osvald oli valmis kirjutanud juba suure tüki selle mehe lühikesest eluloost, jõudes välja kolmanda luulekoguni ja kahekümne kuuenda eluaastani. Just siis taipas ta, et Viitarist ei saa tavalisel kombel kirjutada — see ja see periood, see ja see mure, see ja see elupaik. Ta alustas uuesti, kirjutas siit ja sealt, aga Viitar ei andnud ikka ligi, Viitar irvitas ta üle, Viitar käis unenägudes huligaanitsemas. Ühes asjas arvas Osvald olevat õigetel jälgedel: vaatamata kõigele, vaatamata sellele, et Viitar oli nagu uhke, metsik, teadmata päritoluga õis koduses rohtaias, pidi temas midagi tüüpilist olema. Sääraseid mehi oli Eesti kultuuriloos enne ja pärastki sähvatanud. Osvald aimas, et ega see kodumaine kultuurilugu nii halluimane polegi, nagu sageli tükiti välja pakkuma . . .

Nüüd tuli talle pähe lapsik mõte — kui ta peaks lähema poole tunni jooksul Suure Kala, ütleme, ühe korraliku haugi püüdma, läheb tal Viitariga lahedamaks. Vastasel korral aga . . . Ja just siis muutus tamiil raskeks, hakkas rapsima ja tõmblema. Osvald vajutas rulli kinni. Ta taipas millegipärast silmapilkselt, et tegemist pole tavalise kalaga, vaid just sellega, keda tema silmas pidas. Kuidas ma ta kätte saan, mõtles Osvald ärevalt, mul jäi ju kahv kärusse, sinder! Ta hakkas meeleheitlikult tamiili kerima, see andis õige pisut järele. Ta teadis, et ei tohiks niimoodi teha, tuleks kala väsitada ja solgutada, aga ta ei osanud seda. Ta surus kannad põhja, hambad risti, ja hakkas kerima. Keris, keris, keris. Näe, näe, kala nihkus poole meetri kaupa lähemale. Kossa, kossa, atsa, atsa, rääkis

Osvald kalale, haugile või viimati koguni sägale. Kossa, kossa, atsa, atsa, tule, kalake, tule, suuruke, astu koos Viitariga kultuurilukku! Ja mis sa kostad — mõne aja pärast nägi Osvald paari meetri kaugusel oma jalge ees sünget röövlilõusta, pärani lõuad teravaid kihvu täis, kaks lanti hambus! Teine lant oli punavalge, Osvald tundis selle silmapilkselt ära, see oli sõber Sassi väärtuslik kingitus. Ah siis sina, kossa, atsa, kaak, kaabakas, kalavarude hävitaja, lantide hirm? Sina ise, Mart Viitar? Kohe, kohe, kohe võtame su välja, teeme sinust prae ja monograafia!

Selja taga kadakates köhatas keegi bronhiidise häälega. See tuli nii ootamatult, et Osvald vallandas rullipiduri, ja sirinal lendas tamiil väina suunas, hoia näpud eest! Siis raksatas tamiil puruks, kõik oli lõppenud.

Kaldale sumades uuris Osvald hoolikalt ümbrust. Aga kõik oli vait, vagusi, kadakalõhnaline. Kes seal siis ikkagi köhis?

Osvald seisis tükk aega paigal, vangutas siis pead, laadis kraami kärule, punarohelise ahvena kõige peale, ja läks koju.

«ALLIGAATOR». VAIKNE ÕHTU

«Alligaatori» ümber, põlispuude all, istusid ja seisid mitmed Oopkauba meeskodanikud ning Tõnguse talu joodikust kukk Albert. Meeskodanikud rääkisid mitmesugustel huvitavatel teemadel, kukk Albert kerjas. Kioski perenaine Eevi kallas õlut. Puudes sumisesid mesilased.

Murdunud haruga vahtra all istus võõras. Võõral olid sõbralikult sorgus husaarivurrud ja tolmblondid pikapoolsed juuksed. Tavaline teksasriietes võõras, nagu neid viimastel suvedel «Alligaatori» juures sageli nähti. Suvine aeg, inimesed rahutust täis.

Vuntsid õllekannus, jälgis võõras omaette «Alligaatori» igapäevast elukulgu. Tal olid pikk kõhn nägu ja natuke kurvad helesinised silmad.

Samal ajal kulges elu kordumatult, nagu ikka. Mehi tuli ja läks. Mõned olid siin terve pühapäeva veetnud. Nende seas ka Uuno Ilves ja Uno Leinveld, kaks vana sõpra. Nad ajasid teistest natuke valjema häälega juttu.

«Russalka ingel Tallinna linnas, Kadrioru pargis näitab oma ristiga igatahes nordi,» kinnitas Leinveldi Uno ja hakkas tasapisi ägedaks minema.

«Ei ole mitte, ta näitab osti, osti ja ainult osti!» väitis Ilvese Uuno. Ka tema hakkas pikapeale ägedaks minema. Sõbrad-nimekaimud vaidlesid sageli.

Just siis astus «Alligaatori» juurde Maakri Liine, ETKVL-i söökla nõudepesija, torm ja tõearmastaja vallaline naisterahvas. Liinel oli nägu juba natuke punane. Ta ostis Eevi käest kolm kannu õlut, tõi need vaidlejate juurde, võttis kandekotist pudeli «Volga valget kanget» ja ütles vihaselt:

«Tsau!»

«Tasa, tasa,» arvas Uno Leinveld. «Meil on endal ka. Nae rüüpa, igatahes.»

«Ah teitel ei kõlbagi siis minu pudelist võtta?» imestas Liine.

«Tasa, tasa,» sõnas Ilvese Uuno. «Me siin vaidleme omavahel.»

Mehed jäid väärikalt vait. Liine proovis nende kannust veini. Natukese aja pärast märkas ta võõrast.

«Tsau! Kuule, sina, vuntsidega poiss, sa pole ju õige Saaremaa eestlane!»

«Jäta inimene rahule, Liine. Ega sa Saaremaal ole.»

«Tosi küll, ma pean sellega ikka veel harjuma.»

Samal ajal astus «Alligaatori» areenile pikka kasvu rõõmsalt muhelev mees, Veeriku saare postivedaja Eimar Hand.

«Tohoo?» ütlesid mitmedki, sest pühapäeviti polnud Eimar siin hulgemat aega käinud.

«Mis juhtus, Eimar? Jäi su Linda äkki haigeks?» päriti.

«Ei seda juhtu . . .» ohkas Eimar. «Ma olen hoopis ametisõidul. Ma tõin ministeeriumi referendi mandrile, ta sai telefonogrammi ja peab hakkama homme riigiasju ajama,» ütles Eimar uhkelt, kohendas kõlisevat portfelli, ostis kombekohase kannu õlut, kallas selle salamahti sealsamas kioski varjus tühjaks, täitis kannu rahvaveiniga ja astus vahtra juurde, mille all istus teksasriietes noormees.

«Kuule, kui see raske pole, tõmba ennast natuke koomale, ma selle kohaga nagu kokku kasvanud,» ütles Eimar sõbralikult. Ja noormees naeratas samuti sõbralikult, nihutas oma pungil spordikotti ja minuti pärast ajasid nad juba Eimariga juttu.

«Kuule, ega sa viimati Veerikule ei taha?»

Võõras vaatas talle oma mõnusa juuksepahma alt vastu ja kergitas viisaka naeratuse märgiks vurrusid.

«Mis koht see on?»

«Ah, on üks koht,» lõi Eimar käega. Siis valdas teda tuttav teadmisjanu. Ta tähendas:

«Pillimehi, ma vaatan?»

«Ah, enda lõbuks,» kohmas võõras käega lüües.

Eimar kiikas uuesti kotisuust sisse ja päris:

«Ja votumees kah, ma vaatan?»

«Nojah, kui nii võtta,» naeratas võõras.

«Eks ikka Tallinna mehi?»

«Eks ikka.»

«Näed, kõik arvasin ära!» rõõmustas Eimar ja pakkus oma veini. «Ilus suvi senini, mis? Kas Tallinnas on ka ilus suvi?»

Võõras jõi veini ja ütles:

«Kus ta pääseb.»

Tasapisi sigines nende ümber inimesi, Ilvese Uuno, Leinveldi Uno ja Maakri Liine kaasa arvatud. Kannud hakkasid ringi ja risti liikuma, jutt valjenes, sõbrad-kaimud vaidlesid puhanguti.

«Kuule, hipi, mängi meile natuke pilli. Ma tahan laulda,» ütles Liine viimaks.

Võõras kergitas «hipi» puhul natuke kulmu, võttis kotist suure plastikaatpakendi, harutas selle lahti, tiris sealt kitarri välja ja hakkas seda timmima.

«Mida te laulda soovite?» küsis ta.

««Sõrmust»,» vastas Liine kindlalt.

Ja varsti kostis vahtra alt pillimängu ja mitmehäälset laulu. Oli see Liine kes ta oli, laulda Liine mõistis. Võõras oli aga päris ehtne laulumees. Laul järgnes laulule, pudel teisele, poes oli «Volga valget kanget» . . .

Laul kostis kaugele, koguni teeristile kilomeetri kaugusel, kus seisis päevinäinud mootorratas «M», küljed ja korv kollane, bensiinipaak sinine. Mootorratta kõrval kükitas leitnant Anderson, käed õlised, vormipüksid tolmused. Ta süütas uue sigareti ja küsis jalgrattal lähenevalt naiselt:

«Teab ka, Velli, kes seal nii kenasti laulma peaksid?»

«Eks ikka Liine,» ütles külanaine pedaale sõtkudes. «Eks ikka Liine ja Veeriku Eimar, kes need muud.»

«Hm . . . Ega sa ei eksi? Eimar? Täna on ju pühapäev?»

«Mina ei eksi kunagi. Eimar tõi ministeeriumi referendi ära mandrile, vaat! Nüüd lööb õlleputka juures aega surnuks. Neil on seal üks hipi ka kambas. See mängib kitarri.»

«Aitäh, Velli,» ütles leitnant Anderson ohates.

«Palun aga palun, mis nüüd minust,» lausus külanaine ja keeras hüvale.

Leitnant kustutas sigareti vastu saapakanda, tõusis ja lõi lootusetu liigutusega starterile. See oli kaks tundi jorkunud. Aga nüüd hakkas mootor heleda häälega tööle — nagu oma parimail päevil, mil nii tema kui leitnant Anderson veel noored olid. Leitnant tõmbas kiivri pähe, istus sadulasse ja jäi viivuks mõtlema. Tegelikult tahtnuks ta ainult kodus olla, väikeses hubases toas rahumeelses umbtänaval, kus teda ootasid lesknaine Ulvi, pannkoogid ja rabarberikeedis.

Keerulised on saatuse teed ja juhuste omavahelised seosed. Seekord otsustasid asja leitnant Andersoni maohaavad. Ta ei tohtinud teravat ja haput süüa. Rabarberikeedis meeldis talle väga. Pärast lühikest, ent ägedat sisemist võitlust otsustas ta dieedi kasuks. Sel kellaajal sai Üldkauba söklas veel ainult piimasuppi. Ühtlasi otsustas leitnant igaks juhuks «Alligaatori» juurde sisse põigata. Tal polnud plaanis midagi halba.

Kui ta põlispuude ringi sõitis, möllasid seal sündmused ja kired, millesse ta tahtmatult oli sunnitud sekkuma. Nimelt olid Ilvese Uuno ja Leinveldi Uno vahepeal soikunud vaidluse uuesti üles võtnud, seejuures ägedaks läinud ja kaklema hakanud. Nad tümitasid teineteist halastamatult, kusjuures üks hüüdis aeg-ajalt «Nord», teine aga «Ost». Nende ümber keksis vanem mees, vaatamata sellele väga vilgas ja vänge.

«Kui te kohe järele ei jäta, näitan ma teile, kuidas sihukeste meestega Hamburgi sadamakõrtsudes ringi käidi!» praalis vanem mees särgivarrukaid üles käärides.

Mõnedki mehed tegid Andersoni ilmumist märgates minekut. Parem karta kui kahetseda. Liine naeris küll pilkavalt, aga taandus samuti põõsastesse. Vaid teksasülikonnas võõras noormees jäi rahulikult paigale. Ta tinistas tasakesi kitarri ja vaatas laisa huviga madinat pealt.

Uno Leinveld, Uuno Ilves ja Eimar Rand ei märganud ikka veel erksavärvilist mootorratast. Kaimud poksisid reeglipäratult ja ähkisid oma nordi ning osti. Eimar aga hüüatas rõõmsalt, lippas oma portfelli juurde, haaras sealt midagi — ja hetke pärast koksas kummalegi kaklejaist pudeliga pähe. Pudelid läksid puruks, poeõlu voolas kaimudele silmile, mehed vajusid kiirustamata pikali.

«Soh, poisid, tehke aga pool tunnikest tukki, siis läheb

4*

vihavimm üle, pärast arutate oma asju jälle edasi,» ütles ta, ajas end sirgu ja märkas siis Andersoni.

Platsil muutus väga vaikseks. Isegi paksu nahaga ilmapõlguse kehastus Eevi tuli putkast välja, et asja paremini jälgida. Põõsastes tardusid mitmed meeskodanikud ja Liine, isegi purjus kukk Albert lakkas koogumast. Võõras lõpetas kitarripinistamise . . .

Eimar Rand ja leitnant Anderson seisid liikumatult teine teisel pool puhkavaid vaidlejaid. Kaimud hoidsid hellalt teineteisel kaelast kinni.

«Jaa-jah,» ütles Anderson. «See on üks üsna sant lugu, Rand.»

«Sant lugu jah,» oli Eimar rahulikult nõus. Ta süütas odava sigareti «Tuluke», silmitses lamajaid asjatundlikult ja lisas: «Hamburgis juhtus seda omal ajal iga veerand tunni tagant. Ja ikka jäid sihukesed poksijad natukeseks ajaks magama. Et kedagi oleks päriselt maha löödud, seda ma pole küll kuulnud. Teine asi, kui ma oleks tühja pudeliga koksanud, siis poleks ma enam nii kindel.»

«Mäletad sa, Eimar Rand,» ütles leitnant Anderson kummaliselt piduliku häälega. «Mäletad sa juhuslikult, mitu korda ma sulle olen andeks andnud?»

«Mis asja sa räägid?» imestas Eimar. «Ei seda pole küll olnud. Kust võisin mina seda teada, et sa mulle sellepärast paadisillalt rusikat käid näitamas . . . Ja ega ma pole ju miskit sihukest teinudki, et sinu käest andeks saada.»

«Kõik võib olla,» oli leitnant meelsasti nõus. «Jah. Jaa-jah. Ega sa juhtumisi seda ei mäleta, mida sa mulle mineva aasta augustis ütlesid?»

«Miks ei mäleta, mäletan küll!» Eimar kortsutas meenutades kulmu ja kordas: «Ei sa, Anderson, minust üle käi. Selleks peab nutti ka olema. Enne lähed sa tükkis oma kahe tärniga pensionile, kui Ranna Eimarist üle käid. Umbes niimoodi see oli, ma võin paari sõnaga eksida ka. Sina olid sillal, mina paadis. Ah jah, seda sa ei teagi — ma vedasin Veeriku meestega ükskord kihlagi, kaubaks kast veini.»

«Hoho-hoho,» naeris leitnant Anderson lühidalt ja seltskondlikult. «Aga praegu on alles juuni. Mina lähen pensionile oktoobris, kuigi sinu pärast võiksin ma seda juba homme teha. Asi on selles, et ma toimetan su nüüd rajooni ja sa saad seal viisteist päeva kakluse eest. Hoho-hoho.»

«Narr, ega Eimar pole kakelnud,» ütles Ilvese Uno

väga selge häälega, ilma et oleks silmi avanud või muid elumärke avaldanud.

Anderson muutus natuke kärsituks.

«Hea küll. Viisteist päeva saate muidugi teie. Eimar saab kaksteist päeva — kergete kehavigastuste tekitamise eest.»

Eimar mõtles järele ja tähendas:

«See kõik tuli natuke ootamatult, nagu ütles tüdruk, kui . . . Oota, aga kes Veeriku posti hakkab vedama?»

Anderson oli seda küsimust ilmselt ammu oodanud.

«Mina ise, kallis klassivend!» hüüdis ta ülevoolavalt. «Mina ise!»

Nüüd langesid Eimari õlad längu. Ta sai aru, et teha polnud midagi, ta oli kergemeelse ja lodeva suuga ennast ise Andersoni kätte mänginud. Ja veel kord kirus Eimar mõttes õnnetut juhust, pimedat saatusemängu — pidi ta klassikaaslaste seas ka see Anderson olema, kõige pisem, kõige nohikum, ja pidi tema, suurt kasvu poiss, väiksemat alatihti kiusama, kord hiiresilmaks, kord kiisaniisaks, kord [illegible] sõimama? Oleks teadnud, poleks teinud. Pärast kooli ei saanudki nende suhetest asja. Tegelikult oli Anderson täiesti mõistlik mees, ei teinud ta kellelegi kiusu pärast liiga, oli ümbruskonnas populaarne võimuesindaja, aga näe, lapsepõlv oli tal ära mürgitatud ja Ranna Eimar selles süüdi. Nüüd, pool sajandit hiljem, sai seda asja jälle kord klaaritud . . .

Pealtvaatajad tundsid, et kulminatsioon on otsas, ja valgusid lagendikule nagu ooperikoor enne ärevat finaali. Kukk Albert heitis külili ja kööksatas.

«Kuule, Anderson, sul on omamoodi õigus kah, aga sa ütle parem, millise ilmakaare poole näitab Tallinnas Kadrioru pargis Russalka mälestusmärk, kunstnik Adamsoni meistriteos?» küsis Leinveldi Uno maas lamades mõrult.

«Nordosti,» vastas leitnant Anderson ametlikult ja kuivalt.

Kaimud ajasid ennast algul istuma, siis seisma. Ühel oli silmaalune sinine, teisel huul katki. Vahetanud rusutud pilgu, surunud südamlikult teise kätt, ohkasid nad ühekorraga:

«Nii ilmaasjata sai madistatud.»

Ja Ilvese Uno lisas:

«Mis sellest kõigest kasu oli?»

«Pole midagi, küll me seda asja arutame,» sõnas leit-

nant Anderson. Oli näha, et vanad tuttavad, sagedased murelapsed ei pakkunud talle sedapuhku erilist huvi, võis aimata, et meelsasti oleks ta nad üldse omapead jätnud. «Hm,» ütles ta. «Mu ratas ei kanna kolme reisijat kohale.»

«Mina võin ju maha jääda,» sõnas Eimar ükskõikselt.

Leitnant Anderson tegi «hoho» ja otsustas asja:

«Leinveld, Ilves, et see teil viimaseks vaidluseks jääks, selge? Minge koju. Lähme nüüd, koolivend.»

Eimar sai aru. Ta oli väärikas inimene ega hakanud ennast kuidagi alandama. Pea tõrksalt kuklas, istus ta külgkorvi. Leitnant Anderson andis talle helevalge kiivri, mis tegi Eimari süüta ingli sarnaseks. Kaimud vahtisid juhmilt pealt. Kõik käis liiga äkiliselt, nende muhkulöödud pead ei jõudnud kõigest aru saada.

Leitnant Anderson lükkas mootori taas esimese ropsuga käima, ütles veel kord «hoho» ja kihutas koos Eimariga minema.

Kohe seejärel hakkasid kaimud solvunult karjuma ja tegid näo, nagu tahaksid mootorrattale järele joosta. Ent nende hääled jäid Liine omale alla. See astus koos kooriga mitu sammu ettepoole.

«Sa, hipi, nägid nüüd Oopkauba küla üht koledamat episoodi. Ma olen küll saarlane, aga siiski Oopkauba patrioot. Mis küll Andersoniga lahti on? See on esimene kord Oopkauba küla ajaloos, et Anderson siit «Alligaatori» juurest inimese otseteed kartsa viib! Sealjuures veel suveräänse Veeriku saare esindaja! Räägin ma õiget juttu, mehed?»

«Jaa, kurat, on alles lugu, tont ja põrgu, no mis sa kostad, neetud Anderson!» vastas koor mürinal.

Kohe seejärel kaikus võsa tagant ebamaiselt vali ja südantlõhestav hüüatus:

«Albert on surnud!!!»

ILMATEADE

Õhtuks ilmusid välja sääsed. Neid polnud eriti palju, ent nad olid äärmiselt verejanulised. Mida nad küll otsisid sellelt üksikult saarelt? Millele nad lootsid? Sääsed olid üks selle saare mõistatustest...

Osvald kolis pisemasse kambrisse. Juba tükk aega istus ta «Mercedese», kohvitermose ja halvaapaki taga. Kõik

oli olemas: oma saar ja kuueteistkümne sahtliga kirjutuslaud. Aga töö toppas.

Poolirvakil ukse vahelt võis ta soovi korral vaadelda Ragnet. Ragne istus köögilaua taga ja luges Ernest Hemingway romaani «Ja päike tõuseb». Ragne selg oli sirge, ilme selge, süvenenud, ignoreeriv.

Ragnet vaadates muutus meel pisut raskeks. Osvald surus ohke maha ja viis pilgu omatehtud raamaturiiulile, mille ta eelmisel päeval oli kirjutuslaua kohale kinnitanud. Seal seisis rida vajalikke käsiraamatuid ja teatmeteoseid: «Eesti kirjanduse biograafiline leksikon», «Tegelik mesindus», «Tomatid», saksa-eesti sõnaraamat, kõik Mari Vitari ilmunud teosed, «Aiapidaja käsiraamat», «Kirjanduse sirvilauad» ja muu, mõningase mõistatusena pööningult leitud brošüür «Eesti punane kari» (Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi Teaduslik-Tehnilise Informatsiooni Büroo, Tallinn 1966).

Osvaldile meenus nüüd, kuidas ta alles paari päeva eest oli iga natukese aja järel korranud: küll on hea. Nüüd polnud tahtmist seda lausuda, elu oli natuke ebamugavaks muutunud. Oli umbes samasugune tunne nagu ühepäevase habemetüüka kipitus põskedel ja kaelal. Osvald oli nimelt otsustanud tõepoolest saareelu ajaks habeme kasvatada.

Osvald ja ta kirjutusmasin vaikisid. Köögis vaikis Ragne. Nende ümber aga hingas nahinal ja raugalikult vana palkmaja. Maja lõhnas pehkiva puidu, kivipõranda, eri sorti tapeedikihtide, laelubja, saapamäärde, õlleodra, kuivatatud herneste, soolakala, elatud elude, kirjutusmasina, kööginõude, hämaruse, kohvi, päevituskreemi, vanade ja uute saladuste, «Ekstra» sigarettide ja poola lõhnaõli järele. Päevituskreem, poola lõhnaõli ja tubakasuits lõhnasid väljakutsuvalt. Osvald mõtles melanhoolselt: tuleb välja, et tujutu naine lõhnab hoopis teisiti kui lahke naine. Imelik, kuidas oli seda võimalik nii pika vahemaa tagant välja selgitada. Aga viimati polnudki see üldse nina, mis hälvet tajus, vaid hoopis süda?

Osvald langes üle hulga aja jälle sellesse hingeseisundisse, mida polnud viimase paari kuu jooksul tundnudki: ta hakkas endas kahtlema, ennast ilkuma ja mõnitama. Joonistas mustandilehele traagilisi kriipsukujusid, käed rististi, pead longus — need olid kriipsukristused. Ei-noo-jaa, ütles Osvald endale, täitsa paras. Mis sinder sind üldse sundis jälle abielluma? Vananeva mehe edevus?

Lollus? Mis sul üksinda viga oli? Ja kui oligi viga, eks abiellunud siis Elviga, omavanuse naisega, kolleegi ja mõttekaaslasega. Elvi oleks seda täiesti loomulikuks pidanud, eriti viimastel aastatel lähenesime teineteisele aina rohkem. Veel jaanuaris otsis Elvi spetsiaalselt minu jaoks üles paar Marie Underi kirja, kus mainiti Viitarit...

Paras sulle, sindrinahk, mõtles Osvald. Siis aga kohkus: kas tõesti pean ma veel ühe lahutuse üle elama? Ja seejärel... seejärel tuleb päris tõega päris tõeline vanadus. Üksindus. Masendus.

Ma pole oma põlvkonna poiste seas ikka kuigi tüüpiline, mõtles Osvald. Säärane hulk abielusid ja lahutusi on kümme aastat nooremate elustiil. Meie poistele see ei istu. Meie oleme lapsest saadik harjunud vähesega läbi ajama, mitu ametlikku naist on meiesuguste närvikavale kurjast. Me ei mõista seda isegi kunstiks kirjutada, nagu kümme-viisteist aastat nooremad mehed. Jah, ega näiteid pole vaja kaugelt otsida, mõtle oma sõprade peale, sindrinahk: Heino on Silviga juba kakskümmend neli aastat abielus, neil on neli täiskasvanud last ja nad jagelevad rõõmsalt ja innukalt veel kakskümmend neli aastat edasi. Või Endel oma Urvega. Või Väino. Või Oliver — viis aastat elasid naisega eraldi, pärast langesid jälle teineteisele kaela. Või Viktor... Sass, tõsi küll, tema on ka kolmandat korda abielus, aga Sass on erand, tuulepea, hilisarenguga poiss. Ka kunstnikuna kuulub ta hoopiski uuemasse gruppi. Sass, natüürmortide ja aktide meister. Sass läheb siiamaani uutest vooludest hoogu. Ilmselt ei kannatanud ta naised lihtsalt välja, et ta hakkas neile silmade asemel tikutoose, tisside pähe aga autokumme maalima...

Aga äkki olen mina ka erand ja tuulepea? küsis Osvald endalt mõningase lootusega, aga jättis selle versiooni kohe kõrvale. Ta ei olnud ei erand ega tuulepea. Ja seda tolam võis kogu ta eraelu kõrvalt välja paista... Päris kindel, et minu kiirpulmad kauni masinakirjutajaga tekitasid instituudis ja mujalgi mitmeid järelkajasid, ja vaevalt nad eriti mõnusad olid, pigem vastupidi.

Äkki tuli Osvaldile pähe, et veel kolm aastakest — ja ta peab maha oma esimese juubeli. Nähtavasti ilmub sel puhul «Sirbis ja Vasaras» paar pisikest reakestki. Osvaldil hakkas kõhe. Ta arvutas mõttes välja, et tema juubeli ajal on Ragne kahekümne üheksa aastane. Oleks kolmkümmendki, aga ei ole.

Ja seejärel tundus kõik kuidagi väga kohatu, tarbetu, edev, rumal — see, et tema, korralik inimene, on kolmandat korda abielus, pealegi üle kahekümne aasta noorema naisega, see, et ta kirjutab raamatut luuletajast, see, et ta ostis üksikule saarele talu, isegi hiljuti tekkinud komme töö ajal halvaad näksida mõjus rusuvalt. Pikk elu elatud, ja ikka on kõik valesti, ebamäärane, ajutine. Sihuke avastus ei lasknud isegi enda kallal ilkuma hakata.

Habe sügeles, hing kipitas.

Ja millest see kõik algaski? Kojutulekust. Ragne lösutas võrkkiiges, Ragne ei teinud ahvenat märkamagi. Ragne pilk oli tume.

«Hea küll, tegid nalja, anna nüüd tagasi,» ütles ta rahulikult ja majesteetlikult.

Loomulikult ei saanud Osvald kõige vähematki aru. Ja Ragne omakorda ei soovinud aru saada seda, miks mees millestki aru ei saa. Alles väga pikkade pauside ning üksikute kaledate repliikide järel taipas Osvald, et tema oli [illegible] oma naist piilumas käinud ja seejuures ta [illegible] sisse vehkinud.

«[illegible] nagu maitsetu nali. Ausalt, nagu poisike,» ütles Ragne kokkuvõtteks.

«Poisikest» poleks ta tohtinud öelda. Nõutu ja humoorikas muie Osvaldi näol suri, ta huuled pigistusid kõvasti kokku, üle otsaesise jooksis jahe vari, Osvald vabandas ilmetult ja läks õunapuu alla tööd tegema. Ja varsti sõid [illegible] nad majja.

Osvald joonistas kriipsukristuseid, Ragne luges Hemingwayd.

Ta luges:

«Romero ei teinud kunagi mingeid kõverdusi, ta liikumine oli alati selge, puhas ja loomulik. Teised väänasid end nagu korgitsad, tõstsid küünarnukke ja nõjatusid vastu härja külge, kui tema sarved olid juba möödas, et jätta teeseldud mulje hädaohust. Aga kõik võlts tuli hiljem esile kahjuks ja jättis ebameeldiva tunde. Romero andis tõelise elamuse, kuna ta pidas oma liigutustes kinni täielikust stiilipuhtusest ning laskis rahulikult härja sarvedel endast õige lähedalt mööduda. Ta ei tarvitsenud ohtu alla kriipsutada. Brett nägi ära, kuidas liigutused, mis nõnda härja lähedal on ilusad, võivad veidi eemal naeruväärseks muutuda.»

Õues, võrkkiige all, mängis unustatud «Selga». Tükati

muusikat, tükati juttu. Helid jõudsid majja summutatult, otsekui mingi jõnga nurga all käändu.

Osvald lõi pealaele maandunud sääse surnuks, ohkas, puuris pilgu puhtasse paberilehte kirjutusmasinas, tõstis käed ja plagistas ühe hetkega lehele järgmised read:

* * * Edgar Artur Raasma

Kesk linnapõlemist ja võigast hädakisa
ma taarun tummalt oma teed,
et leida mõni sõõmgi lisaks
kahjutulele mu enda sees . . .

Masina valusäge tärin kostis Ragneni nagu karjatus. Ta ei sallinud kirjutusmasinaid, kuid mõistis mõndagi nende keelest. Ja ta sai aru, et oli Osvaldile ülekohut teinud. Vähe sellest, ta oli ennast tükk aega lubamatult ülal pidanud. Bikiinidest oli muidugi äärmiselt kahju, tal oli kaasas veel vaid üks päevituskostüüm, poolkinnine, ajast ja arust riidetükk. Muidugi, otseselt poleks sel üksikul saarel üldse mingeid bikiine vaja läinud, aga esiteks Ragne häbenes ja teiseks — mingi supelriietus peaks ühel daamil olema ka siis, kui ta elaks siin saarel ihuüksi.

Ragne pani raamatu lauale ja tõusis. Olgu täheldatud, et ta oli senimaani riietatud ülisuurde roosakasse froteerätti. Pehmelt ja alandlikult astus ta üle külma kivipõranda.

Osvald kuulis selja taga kahinat, vaheukse avamist, tundis, kuidas Poolast imporditud peen lõhn tabamatult soojemaks muutus. Ta tegi mõningase pingutuse, et ilmet tavaliseks sundida, ja vaatas üle õla. Ning tardus.

Paljad rinnad jahedusest kikkis, froteetükk pika roosa seelikuna ümber puusade, seisis Ragne ukseraamistuses kahe kambri vahel — tabamatult sarnane tahiititariga Gauguini reprolt köögiseinal.

«Tead, ma pakkusin ennist üle. Need minu sõud polegi teab mis ilusad asjad,» ütles Ragne pilku langetades.

«Sõu» — see oli Ragne põlvkonna keeles etendus.

Ja oligi kõik. Jälle muutus toas ja hinges soojaks, jälle tahtnuks õhata: küll on hea.

«Omad koerad kišuvad, omad koerad lepivad. Miš ašja. See ongi elu,» ütles Osvald.

Aga ta pilk püsis naise rindadel. Tõtt-öelda nägi ta neid

alles esimest korda põhjalikumalt. Ragne rinnad äratasid tähelepanu ja mõtteid. Nende kooniline kuju tekitas noorusliku segadust ja magusat ohutunnet. Osvald jälgis huviga, kuidas suured tumedad mündisöörid hingamise rütmis liikusid. Peale selle tulid need rinnad piinavalt tuttavad ette, seostudes millegipärast poolhämara keskaegse keldrisaaliga, sumeda suunatud valgusega, mingisuguse kammerliku kultuuriüritusega . . .

Aga ta ei jõudnud jälile. Ragne astus tagakambrisse, avas kapi ja asus oma garderoobi uurima. Rannarätt langes maha. Küll on ilus leppimine, mõtles Osvald ja pööras pilgu ära.

«Kuule, Oss, aga kui loogiliselt võtta — no ütle, kuhu mu bikiinid ikkagi kadusid? Ega ometi lehm neid ära söönud!» kostis tagakambrist.

«Ei noo-jaa,» pomises Osvald ja naeratas millegipärast. Siis tõsines ja kordas umbusklikult: «Lehm?»

Aga juba tuli Ragne tema juurde, seljas hommikumantel, peas uued mõtted, plaanid, soovid. Tegelikult oli Ragne natuke kartnud. Aga Osvald oli vist tõesti hea inimene. Ragne seadis ennast perekondlikult Osvaldi kõrvale istuma. Käed põlvedel, pilk kaval ja rahutu. Ja siis näppas Ragne professionaalse osavusega masinast lehe välja. Juhtus see, mida Osvald oli tegelikult tükk aega kartnud ja oodanud.

«Kuule, kuule . . . Pea nüüd. Sina siis oledki Edgar Artur Raasma?»

See oli küsitud üsna elavalt, üsna suure huviga. Osvald oli muu hulgas näinud ette ka halvima võimaluse, sest mis salata, Edgar Artur Raasma polnud kunagi eriti silmapaistev luuletaja olnud, pigem vastupidi. Tema tagasihoidlikud värsivihud reisi- ja kevadmuljetest polnud muidugi ka kellelegi otseselt halba teinud ega suisa luulet kompromiteerinud. Neid värsse, mida ta mõnikord unes nägi, ei julgenud Edgar Artur avaldada. Neid poleks ilmselt usutud. Nii või teisiti, Osvald oli arvanud, et Ragne põlvkond ei pea Raasmad üldse mingiks luuletajaks.

Nüüd ütles ta kergendatult ohates:

«Küllap višt, ainult šee on šuur šaladuš.»

Ka Ragne ohkas rõõmsalt. Luges nelikrea veel kord läbi, andis selle Osvaldile tagasi ja vangutas pead.

«Oh sind küll . . .»

Natukese aja pärast ütles ta otsustavalt:

«Kaks asja, mis ma täna ära teen. Trikoost teen bikii-

nid, paljugi mis, võtan kätte ja teen! Ja palun ütle, kuidas seda kala peaks töötlema?»

Pärast neid lauseid tundis Ragne enda vastu kerget aukartust, aga ka kõhedust. Rääkimata nõelatööst, mida ta samuti ei tundnud, aga kas ta oligi endaga siis juba nii kaugel, et hakata seda jõledat jõllis silmaga ahvenat rookima?

«Ootand, Ragne-pai . . .»

Bikiinid jäid tegemata, kala rookimata.

Kui nad poole tunni pärast tagakambris lamasid, laepalke vaatasid, maha jahtusid, kostis avatud aknast väga kauge, ent täiesti selge karjatus:

«Albert on surnud!»

Jah, elu on sageli täis juhuseid, põimumisi, arusaamatuid hüüatusi. Kust võisid Rassid teada, et Oopkauba küla elanik, «Peilingu» kolhoosi liige Hilda Tõngus oli üle lääneranniku kuulus oma udusireenina läbitungiva hääle poolest. Alberti surmast kuulsid sel vaiksel suveõhtul kümned inimesed erinevates Läänemere-äärsetes punktides.

Samal ajal kui Ragne ikka veel õlgu võdistas ja Osvaldki hüüatust igakülgselt analüüsis, pajatas võrkkiige alla ununenud «Selga» tasapisi kustuva häälega päevauudiseid. Muu sekka luges lohutava häälega naisdiktor teate, mida oleks olnud vaja nendelgi kuulda.

«Rõhulohkude ja -harjade kiire vaheldumise tõttu Skandinaavia kohal tekkinud tsüklon liigub meie vabariigi suunas. Ööpäeva jooksul on oodata õhurõhu järsku langust, tugevat vihma ja tormihooge.»

Hommikuks oli «Selga» hääletu.

ÖÖ KAHINAD JA PAUSID

Valges öös lendasid nahkhiired. Enamik inimesi ja koduloomi magas. Metsloomad läksid liikvele.

PARIMAS EAS MEHE UNENÄGU

Sel ööl nägi Osvald Rass unes, et ta jalutab koos Mart Viitariga Luxembourg'i aias. Mõlemal oli seljas frakk. Viitaril polnud sellest midagi, Osvald aga tundis piina ning koduigatsust. Mõnest kohast frakk pigistas, teisalt

jälle lotendas, ja asi lõppes mõneti dramaatiliselt — Rass põgenes Luxembourg'i aiast ning maabus kergendatult ohates mingi koduselt luitunud hoone ees, oli see siis Kirjanike Maja Tartus või Oopkauba külanõukogu. Fraki peitis Rass kirjutusmasinavutlarisse.

III III III

Ta seisis küna ees. Juba tükk aega oli tal selge, et see on kuiv. Ent puusse imbunud rõskus lõhnas ja tõi ajju ähmaseid mälestusi magedast veest. Tal oli suus mõru meremaitse. Magu pakitses. Raev tukkus. Ta jäi ka ise paariks minutiks tukkuma. Siis äratas teda mingi öölinnu hüüatus. Ta raputas pead ja hakkas oma raevu jälgima. Raev kasvas tasapisi.

NOORE NAISE UNENÄGU

Sel ööl nägi Ragne Rass närvilisi ja kärarikkaid unenägusid noortest poeetidest, katlakütjatest, arranžeerijatest, karikaturistidest, tööluusijatest ja muudest vabakutselistest. Nad laulsid kitarri saatel protestilaule või rünkisid niisama. Veel nägi ta unes suuremeelset Võrdõiguslikkust, kes pesi ta öösärki, praadis talle ahvenat ja sõidutas teda purilennukil. Kogu see jama ajas ta üles, lennutas istuli, siis nägi Ragne Rass läbi ööheleduse aknast sisse jõllitavat piisonit, niutsatas ja kaotas teadvuse. Ning magas ilma unenägudeta hommikuni välja.

III III III

Ta vaatas ruumi, mis lõhnas umbselt ja vastumeelselt. Märkas mingit liikumist. Kuulis piiksatust. Raputas pead ja läks minema.

Raev oli veel väike. Veel polnud aeg. Aga varsti pidi midagi juhtuma.

NOORE MEHE UNENÄGU

Hambad ristis, pead sina oma risti kandma. Või täpsemalt: hambad ristis, pead sina oma ristil rippuma.

Fikseerime. Kaalume. Vaatame edasi. Me oleme ilmselt

kõrbes. Üllatuste aeg peaks möödas olema. Kui kõrb, sii kõrb. Seal kaugel teisel kaldal ootab meid Enesetunnetu hõreda halli habemega ja süsimustade silmadega tiibet lane. Ta mängib kannelt ja teab kõike.

Istume maha. Puhkame jalga. Tinistame kidrat, ses kannelt ei ole. Teeme üks pilt. Sööme jupikese odava maksavorsti. Igapäine asi, mõtleva inimese kollakashal olmedieet. Maastik on samuti kollakashall ja vinune. Pil ei tule välja. Maksavorst uriseb.

Mis muud, hambad risti, risti peale tagasi. Aga rist on remondis. Maksavorst röögib.

Muide, kus me siiski võiksime olla? Ärkame üles, kont- rollime. Oleme koos oma kidra ja fotoaparaadiga «Zenit» kohaliku nõudepesija Liine Maakri voodis. Moraal selles on masendav. Meie hammaste vahel pole muide sugugi maksavorst, vaid halli kassi saba. Sülitame välja. Ka kõuts sülitab. Liine norskab. Pooks enese üles? Õige see oleks, aga magada tahaks samuti. Unustame nähtuse, mähkume unne. Meil on varuks uus aforism noortelehe pühapäevakülje tarvis:

«Enne maksavorsti söömist kontrolli, kas see ei urise.»

ESMASPÄEVA VÕLUD

«Esmaspäeval, 19. juunil.

Nähtavasti hea päev. Unest. Nägin imelikku ja intri- geerivat und. See mõjus niimoodi, et kirjutasin ühe hooga ühe peatüki, kuigi ei tea, kuhu seda paigutada ja kuidas see üldisesse konteksti sulatada. Tööst Ülgeme heaks. Parandasin kiviaeda. Imelik, eile polnud selles veel mingit mulku. Kalapüügist. Püüdsin ühe haugi (1,5 kg) ja kaks parajat ahvenat. Suur Kala jäi täna tulemata. Veel tööst Ülgeme heaks. Tõin kiviktaimla jaoks kärutäie lamedaid kive. Raiusin saunahagu.

À propos — helistasin Tallinna, et saadetaks välja fondi- materjalid.

Eraelust. Eilne koomilise varjundiga konflikt v. a., on eraelu püsinud pilvituna nagu taevas Punulaiu ja Ülgeme kohal. À propos — kuhu siiski kadusid Ragne supelriided? Punulaid ehk Saladuslik Saar. Siiski . . .!

Ragnest. Kartsin omajagu, et Ragne ei suuda siin koha- neda, et hakkab linna või seltskonna järele igatsema. Aga tema on maruvahva. Täna püüdis ta kõigest väest kodu-

majandusele käsi külge lüüa. Keedetud makaronid olid Itaalia tasemel. Ta on põhiolemuselt siiski väga tubli naine. Kahju, et ma ei tunne kuigi põhjalikult tema põlvkonda ja selle probleeme, sageli on mul tunne, et me ei saa teine- teisest päris täpselt aru. Isegi meie sõnavara on natuke erinev. Olen paaril korral isegi mõtelnud, kas ma ei hin- nanud ennast liiga üle, võttes endale vastutuse selle noore inimese saatuse eest. Aga mis parata, tegude ja tun- nete teed on teinekord äärmiselt keerulised ja käsita- matud.

Punulaiust. Ei, ma ei kahetse, et olen siin!»

Niimoodi kirjutas töökas ja mitmekülgne literaat päeva lõppedes oma päevikusse. See oli tal aastatepikkune har- jumus — võtta kokku lõppenud päev ja avaldada selle üle mõningaid mõtteid.

Ragnel sellist harjumust polnud, viimane päevikki (kui treeningupäevik välja arvata) oli hoovipealsesse prügi- konteinerisse visatud vahetult enne kuueteistkümnendat sünnipäeva. Aga hilisõhtul, siis, kui nad istusid aiasopis suitsuahju ees ja toitsid seda lepaoksteega, asus Ragne endagi suureks üllatuseks päeva kokku võtma. Ta tundis seejuures kerget ja meeldivat väsimust, samuti täiesti uut moodi tunnet, tasast rahuldust. Kas tõesti oli tema elu saabunud rahulike õhtute aeg? Ja kas see oli hea või halb?

Ragne esmaspäev oli möödunud järgmiselt:

Ta oli kolm korda oma Floridas ujumas käinud.

Lõunaks oli ta söönud Osvaldi sibulaklopsi.

Pärast lõunat oli ta kääride ja nõelaga asunud vanast tumesinisest supelrikoost bikiine tegema. Esimest korda elus sai ta endale ise midagi valmis õmmeldud. Ta oli tükk aega lausa pisarateni õnnelik. Peale selle ei rõhu- tanud tumedad bikiinid ta kenadust ja päevitusejumet sugugi halvemini kui salapäraselt kadunud kollased.

Ta oli helistanud Tallinna sõbratar Helile. Too lubas organiseerida pakikese rannariietega.

Pärast oli ta otsekui kogemata läinud aiamaale, suru- nud kohmetuse ja mitmesugused tõrked maha, sest eks Osvald olnud ka inimene, ning asunud tilli- ja salatipeen- raid rohima. «Ragne-pai, teinekord tuleks natuke kon- sulteerida, aga muidu oled sa tubli,» ütles Osvald hiljem. Nojah, ta oli hulga tille välja tirinud, jättes nende ase- mel kasvama ilusa umbrohu, mida Osvald nimetas konna- kuuseks.

Õhtuooteks oli ta keetnud terve kastrulitäie makaroni. Osvald kiitis teda väga. Makaronid olid tõega head, eriti kui neile soola lisada. See oli keetes meelest läinud.

Nüüd suitsutasid nad kala. Ragne vaatas üksisilmi sügavrohelisse mustsõstrapõõsasse ahju taga ja mõtles: kohutav, kuidas inimene ühe päeva jooksul võib muutuda. Kohutav, nii võib veel kodukanastuda. Kohutav, ja kuidas see kõik juhtuda sai? Kohutav, et see ei tundugi eriti kohutav...

Ta võttis pakist sigareti, süütas selle ja küsis kenasti:

«Ega see sind ei sega?»

«Ei-noo-jaa,» muigas Osvald.

Kalad suitsesid, muutusid kuldkollakaks. Ragne suitsetas vaikides. Küsis äkki:

«Osvald, ütle, miks sa ikka just minuga abiellusid?»

Osvald heitus. See küsimus ja selle toon polnud Ragnele omased. Ta pani käe naise õlale ja ütles pooltõsiselt, poolpilamisi:

«Miks? Minuvanustel meestel käib see niimoodi, et kõigepealt lähevad nad lolliks. Armusin, noh.»

«Aga ma olen ju jube vastik!?» hüüatas Ragne imestunult.

«Ei-noo-jaa?» kohkus Osvald.

«Muidugi, ega ma nalja ei tee. Ma olen tuhm. Ma ei tea midagi. Olen tujukas. Egoist. Ma sundisin sind autot värvima! Jumal, kui palju mu tujukus maksta võis! Jube, kui vastik ma võin olla! Need mu tobedad sõud! Eile süüdistasin ma sind oma kollaste bikiinide kadumises. Ma olen nagu halvastikasvatatud laps. Mis sa sihukesega pihta hakkad?»

Ragne oli ka ise üllatunud, millist hasarti võis pakkuda enesekriitika puhang. Osvald aga vahtis naeratades ahjuavasse, raputas pead ja muhatas ühtelugu. Osvaldile tegi asi ilmselt nalja.

Ragne hüppas püsti ja asus põõsaste vahel edasi-tagasi kõndima. Värvipiltidega flanellsärk kurguni tõmmatud, pikad päevitunud jalad puusani paljad, sarnanes Ragne kodumaiste sõstarde vahele eksinud eksootilise ja närvilise hiigellinnuga.

«Oh, ma olen loll, loll, loll, loll!» kritiseeris Ragne ennast erutatult. «Ma elan nagu mingis tobedas unenäos. Ma kujutan endast ilmselt jumal teab keda... miljonäritütart näiteks. Ausalt, keda ma endast kujutan? Ma pole konkreetselt selle peale mõtelnudki... Minusugustele

masinakirjaplikadele ei tohi sisendada, et nad on kuidagi erilised, me kaotame mõõdutunde, me hakkame miljonäritütart mängima! Aga tegelikult olen ma üsna harilik tüdruk. Üks eakas, tobe tüdruk. Ei, ei, ei, ma pean teisiti elama hakkama, teistsuguseid unenägusid nägema! Osvald, äkki on mulle last vaja?»

«Hm?» ütles Osvald.

«Sa ei taha?» solvus Ragne.

«Jumala pärast... Millal siis veel... Mul polegi... mitte ühtegi last... Oh, Ragne-pai...»

«Kuule, mõtle selle peale... Kui sa muidugi pole juba selle asja ära teinud.»

Osvald punastas. Ragne ei teadnud, et ta on tõele väga lähedal.

«Jah, me peame väga hoolega seksima... oi, ma unustasin, et sina pole sellise keelega harjunud. Ma hakkan last kasvatama! Kasvatan ta inimeseks! Kui tuleb tütar, tean ma, mille eest teda hoida! Ma ei korda oma ema vigu! Ei! Aga kaugõppesse ma siiski ei lähe. Mis mul sinna asja. Ma lähen kinostuudiosse multifilme ümber joonistama, seda käsitööd peaksin ma ikka oskama. Sa ju lubad, eks?»

Mida oskas Osvald kõige selle peale ütelda? Mitte kõige vähematki. Või siis — «küll on hea». Aga Ragne viskas sigareti põõsasse, muutus häbelikuks, tuli tagasi madalale pingile istuma.

«Ära pahanda,» ütles ta. «Tead, ma ei oska veel kellegi naine olla. Pealegi veel sihukese mehe naine, nagu sina oled. Mitmekülgne kriitik ja luuletaja! Oi jumal! Mis ma endast arvan, mis ma endale luban! Ma peaksin olema vait, vagusi, kikivarvul... Aga tead ju, kuidas mul oli, kogu aeg ikka poisid ja plikad, poisid ja plikad, mis sellest, et mõned juba neljakümnesed, ja siis veel muidugi need autodega mehed, kes kinkisid tulpe! Tead, kui palju tulpe! Ma olen tähele pannud, et autodega mehed lähevad eriti lüüriliseks just tulpide õitsemise paiku, ja alles tänavu kevadel sain aru, millest see tuleb — tehniline ülevaatus on just seljataga, tahaks kihutada, tahaks üht enam-vähem kobedamat tüdrukut dekoratsiooniks esiistmele! Tulbid olid, ja autosõidud olid, seda ma ei salga, aga see oli ka kõik, mina nende perekonnaisadega voodisse ei läinud! Põrgu, mulle ei istunud see asi ja kõik. Nüüd on hea meel küll, võin sulle nagu aus inimene silma vaadata.»

Ragne huuled värisesid märgatavalt. Mis temaga lahti on, mõtles Osvald ja embas naist sõnatult.

Ragne ei teadnud, mis temaga lahti oli. Ta oleks äkki tahtnud suure häälega karjuda või siis tõhusa klaasi konjakit juua. Nii veider oli äkki kogu see elu.

... Samal ajal voolas aeg Punulaiul omasoodu, aeg lõhnas adru, joodi, kuivade kadakaokaste, merekividel valendava linnusõnniku järele. Aeg tegi tõttamatult oma tegu. Mätastel sai hulk maasikaid küpseks, saare teises otsas langes vana majaka seintelt jälle pisut kivikilde tolmuks, Ülgeme tuuliku seina kuivas praksatades uus pragu. Ja esmaspäev hakkaski lõppema.

SÜNNIPÄEVAORKESTER

Peatükk Mart Viitari elust

> Märkus: selle peatüki kirjutamisel olen kasutanud minu valduses olevaid erakirju, samuti magnetofonilindile jäädvustatud vestlust Elisabeth Kaasik-Ivanovaga (sündinud Anderkopp), kes elab praegu M. pansionaadis. — O. R.

Elisabeth Anderkopp elas vanematekodus Pelgulinna agulis, Rukki tänavas majas nr. 12. 6. mail 1925 oli Elisabethi kaheksateistkümnes sünnipäev. Oli loomulik, et paljulapselise pere moraaliranged vanemad, iseäranis kellassepast isa Gustav, ei teadnud vähimatki tütre tutvusest nimeka, aga väga skandaalse kuulsusega poeediga. Suur võis olla nende jahmatus (aga mitte sugugi väiksem polnud see sünnipäevalapsel), kui 6. mai varahommikul, arvata kella seitsme paiku hakkas otse nende väikese korteri akende all kostma valju puhkpillimuusikat. Mängiti pidulikku «Äratust».

Esimesena sai asjast aimu muidugi nooruke tantsijatar ise. Aknale tõtates nägi ta järgmist pilti: tänavasillutisel seisis tuletõrjujate puhkpilliorkester, kiivrid ja pasunad kevadpäikeses kiiskamas. Dirigent vaatas üle õla. Märgates Elisabethi, viipas ta orkestri veelgi valjemini mängima. Orkestri ees seisis Mart Viitar. Tal oli frakk seljas, roosikimp ja vahuviinapudel käes, nägu oli õnnelik ja natuke vindine. Ilmselt polnud ta selgi ööl maganud.

Ta saatis neiule mitu õhusuudlust, mis ei jäänud märkamata ka Elisabethi kodustel.

«Mida see kõik peaks tähendama? Ja kes on see härra?» küsis isa pahaselt.

«Aga, papa, mul on ju täna sünnipäev! Aga see noorhärra on üks luuletaja, Mart Viitar nimeks!»

Mida muud saigi Elisabeth vastata?

Samal ajal tõusis Viitar teisele korrusele, astus hoogsalt tuppa, ulatas sünnipäevalapsele roosid, heitunud kellassepale aga veinipudeli ja sõnas:

«Liisu, ma õnnitlen sind!»

Vähe sellest — ta haaras neiu käte vahele ja suudles teda kogu perekonna silma all.

«Ma palun teie tütre kätt niisama tõsiselt, nagu mu nimi on Mart Viitar!» hüüdis ta siis isa poole pöördudes. Ja lisas säravalt naeratades: «Senikaua, kui kallid vanemad asja meie hüveks ära otsustavad, on mul sulle, Liisu, üks salajutt.»

Tolmunust liigutatud ja pillimängust kurdistatud Elisabeth astus koos poeediga kõrvale. Mart Viitar sosistas talle:

«Tüdruk, ole kallis, too ruttu üksteist marka. Mul jäi puudu, orkester tuleb kinni maksta!»

... ... *(Magnetofonilt.)*

O. R. Millega see asi lõppes?

E. K. I. Ma... No ma tõin talle need üksteist marka... Mul parajasti oli natuke... Ega siis võlgu tohtinud jääda... *(Naerab.)*

O. R. Nagu teada, ei saanud teie kihlusest ja abielust midagi asja. Kas mängis selles oma osa ka see mõneti liigvärvikas episood?

E. K. I. No ma ei tea... Kas just see... Aga omajagu vist ikka... Nii palju aastaid on mööda läinud, kuidas sa kõike mäletad... Ja vahepeal ei tohtinud Mardist ju midagi rääkida, muudkui et dekadent, eks mina siis püüdsin ka ära unustada... Ma mõtlen nüüd. No ma nagu hakkasin teda pelgama. Ma ei ütelnud talle ei ega jaa, kui te aru saate. Ma pelgasin... Eks mul oli isakodus ka raske. Isa oli väga range mees, ta ei tahtnud mind teatrisse ka lubada... Aga eks Mart ikka üks tuulepea oli... Tuulepea, tuulepea... Ja vaevalt mina teda taltsutada oleksin mõistnud. Ma olin kole nooruke ka, hell liiga.

O. R. Vabandage mu küsimuse ebadiskreetsust — ta armastas teid?

E. K. I. Oo jaa! Väga!

«Hm,» ütles Ragne ja pani paberilehed käest. «Hm?»

«Mis on?» küsis Osvald halvasti varjatud murega ja tõusis padja najale istukile. Ta prillideta nägu mõjus abituna.

«See Liisu, see on sihuke minu sorti pipar,» ütles Ragne mõtlikult. «Või veel hullemgi. Loll pealekauba. Kuule, räägi mulle, mis mees see Viitar tegelikult oli?»

«Huvitab see sind tõesti?»

«Mis selles imelikku on? Kas sinu naine ei tohigi siis teada, millega sa tegeled? Oota... kui sa lubad... ma teen ühe suitsu...»

«Ei-noo-jaa,» ütles Osvald. Ja niimoodi kujuneski välja, et suur osa sellest valgest ööst kulus Mart Viitari peale. Ragne ronis selleks, et paremini kuulata, teise voodiotsa, tõmbas teki kurguni, näksis küünt või sigaretti, ja ta silmad läikisid salapäraselt.

Pärast Osvaldi jutustust ütles Ragne:

«Ega me eesti naisterahvad kõlba eriti jah dekabristide naisteks.»

See lause jäi Osvaldile arusaamatuks.

Aga Ragne tõmbas äkki hommikumantli selga, võttis peatüki, tõttas laua äärde ja ütles erutatult:

«Sul on siin palju ülekirjutusi ja mahatõmbamisi. Ma löön selle puhtalt ümber.»

«Pole vaja, pole vaja, mis sa rikud oma silmi!» sattus Osvald pabinasse.

Aga Ragne muutus lausa kurjaks:

«Ei, ma tahan! Ma tahan ka natuke kasulik olla! Ära keela, muidu mõtlen ma ümber ja muutun jälle laisaks, vastikuks, virilaks, tujukaks, lolliks plikaks! Ei tohi mind ära rikkuda! Mind tuleb piitsaga tööle sundida!»

Minut-kaks ägedat plaginat, ja tekst oli ümber löödud.

«Tead sa, kelle nägu sa oled?» ütles Osvald, kui Ragne tagasi voodisse vupsas. «Sa oled mul na selle Mona Lisa nägu.»

«Tean,» ühmas Ragne. «Ah, mis me sellest... Tead, ma nägin eelmisel ööl unes suurt piisonit või pühvlit. Ütle mulle, mida see peaks tähendama?»

Nad uinusid alles siis, kui väljas hakkas lõõtsutama soolalõhnane ja tugev tuul, mis tõi teate lähenevast hommikutunnist.

Osvald oli õnnelik.

Ja Ragne vist ka.

ÜLE MERE, ÜLE VEE!

Juba ammu olid väikesed traalerid sadamas otsad kinnitanud, juba ammu olid mopeedidel koju sõitnud kalasuitsutustsehhi noorikud, juba ammu oli kauges vahtrasalus lakanud «Alligaatori» sumin, esmaspäev jõudis sedaga sügavasse õhtusse ja pajutihnikus külitava teksasriietuses mehe vurrud vajusid kurvalt sorgu. Pikk päev oli seljataga, palav, muserdav, näljane päev. Ka tubakas oli otsas. «Kui on tubakat ja teed, siis on kõik korras,» oli kirjutanud Aleksander Grin. Noormehele meeldis selle lihtsa lause esimene pool väga. Nüüd pudendas ta oma piipu viimased konid. Edasi tuli tükk aega ilma tubakata läbi ajada. Oopkaupa ta minna ei tahtnud, paadimeest ei olnud. Kust võiski tema, võõras inimene, teada, et Veeriku paadimees Eimar, kes tema silma all oli viidud päevi istuma, ongi see mees, keda ta vajab?

Siis saabus valge öö. Veel viimane kõhklus, veel viimane ehalev pilk Oopkauba suunas, aga sellele kaasnes traumeeriv mälestus ölaka nõudepesija mitte kõige puhtamast särgikaelusest, noormees ohkas, pakkis oma asjad hoolikalt kilekottidesse, kitarri ja fotoriistad ühte, riided teisesse, võttis püksidki jalast, torkas kõik asjad spordikotti ja astus vette. Piimheledal silmapiiril paistis tilluke tume tombuke, mis oli kodumaa kaarti ja külanaiste juttu uskudes Punalaiu saar.

Ta seisis pisut aega põlvist saadik vees — tavalist kasvu, vibalku keha ja üsna tugevate õlgadega mees. Omal ajal oli ta suutnud läbi ujuda poolteist tuhat meetrit ala peale, koguni mingid lahjemat sorti järgunõuded täitnud, «Dünamo» ühingupileti omanik olnud. See teadmine aitas teda kõvasti. Leidnud kivide vahelt mõned kastilauad, sidus ta need kimpu, asetas spordikoti tekkinud parvekesele, läks sügavamale ja hakkas oma kraami lükates ujuma.

Ta ujus ja ujus. Ujus ja ujus. Ujus ja ujus.

Möödus pool tundi. Möödus teinegi tund. Ükskord lendas madalalt üle pea pardipaar. Pisikesel kivil tukkus kalkunisuurune merikajakas. Kaugel silmapiiril magas Ragne Rass oma mehe kaisus. Aga võib-olla ajas ta mehega juttu. Elust ja kõigest muustki. Kes teab, kes teab... Tema aga ujus ja ujus ja ujus.

Ükskord silmas ta paremal tillukest laidu, paarkümmend

meetrit läbimõõdus. Ta ujus selleni, ronis käpakil välja, heitis madalale teravale rohule puhkama.

Ta pea kohal kumas ja võbeles hele juunikuu öö. Kusagilt läänekaarest kostis kumedat heli.

«Ära siit, ära siit, ära teisele kaldale. Kui oleks veel tubakat ka,» mõtles ta kuuldavalt. Niimoodi oli kuidagi julgem.

Sealt aga, kust ta oli tulnud, kostis nüüd üle vaikse vee liikumist ja hääli. Mörinat, möirgeid, ähkimist, muugimist. Selle sekka kostis juttu, mees ja naine rääkisid valjusti.

«Oh sa elukas, oh sa mölakas, või sarvi sättima! Ise alles vasikas, aga juba kuraasi täis! Käi kus...» tänitas mehehääl.

«Sa mõtle selle peale, et homme saad sellest ristist lahti,» vastas toimekas naisehääl. «Pane nüüd ruttu värav kinni! Kes neid põrgulisi homme püüda suudab!»

«Karjaseidüll,» mõtles ta, ajas end üles ja läks tagasi tumedasse vette. Saar oli peitunud petlikusse ööheledusse. «Ei, see kõik pole minu jaoks. Ära, ära siit. Ära teisele kaldale.»

Ja jälle hakkas ta ujuma. Ujus ja ujus. Ujus ja ujus.

Läänest lähenes hootine ragin ja kõmin, kõrgele taevakaarele ilmusid tumedad pilved, aeg-ajalt läbis neid hele välgatus. Selja taga rauges karjaseidüll. Ta oli maa ja saare vahel.

Ükskord väsis ta jälle ära, aga enam ei leidnud ta süvenevas pimeduses ühtki laidu. Kui ta vasakusse kätte lõi esimene lühiajaline kramp, sai ta aru, et tal tuleb ära uppuda. Kuigi ta oli surmaga alati arvestanud, sellesse teoreetiliselt isegi hästi suhtunud — surm oli vaid teise kalda üks võimalustest, võib-olla parim oma kategoorilises lõpplahenduses — mõtles ta nüüd situatsioonile veidi valuliselt.

Ta heitis selili, seadis kurnatud käe ettevaatlikult spordikotile, mis kohe poolest saadik vette vajus, hakkas jõudu säästes jalgade ja parema käega sõudma, rahutult viirutuvaid ööpilvi vaatama.

NOORE MEHE HELESININE UNISTUS

Ära, ära siit. Ära teisele kaldale.

Juba kolmkümmend aastat elatud, ikka veel teine kallas nägemata. Aga teisel kaldal istub halli habemega

ja hõõguvate silmadega tiibetlane. Seal on kõik teisiti. Seal on vaikne nostalgia ja pealetükkimatu austus...

Ta teadis juba murdeeast saadik, et pole sündinud päris igavese elu jaoks. Viimastel aastatel oli ta saanud sellele kinnitust — üks ta foto oli olnud aasta eest näitusel, pea ka teinegi sinna teed ei leia, samuti trükkis noorteleht ära kolm tema pikkade mõtiskluste ja vaatluste tulemusel sündinud aforismi. Enam ta ei kahelnud. Ta hakkas lõplikult vabakutseliseks.

Ta hakkas uuesti uskuma, et leiab ükskord oma koha elus. Kaua ja pingsalt oli ta sinilindu püüdnud, mõnikord lootuse kaotanud, palju joonud ja naistega amelnud. Ta oli olnud üheksanda klassi õpilane, telerežissööri abi, teise järgu ujuja ja noortetreener, reamees-meteoroloog, tantsuansambli kolmas balalaika, majavalitsuse santehnik, botaanikaaia tööline, fotograafiõpilane, jälle ujumistreener, matuseorkestri klarnetimängija, kainestusmaja korrapidaja, hipodroomi tallimees, mitmete seinalehtede toimetuskolleegiumi liige, vabakutseline kirjasaatja. Nüüd oli ta vabakutseline aforismikirjanik ja fotokunstnik ühes isikus.

Ta tahtis saada kas metsavahiks või kultuuriministriks. Mõlemal puhul jätkanuks ta teise kalda otsimist, aforismide loomist, fotokunsti viljelemist. Metsavahina püüaks ta vimma ja forelli, söödaks kitsi ja põtru, mõtleks väga palju looduse imepärasele täiusele, vastaks lugejate kirjadele elu mõtte üle. Ministrina keelaks ta ära andetud lollivanad kirjanikud, kunstnikud, heliloojad, saadaks nad pensionile või asumisele, annaks rohelise tee kõigile kannatavatele noortele annetele «Parnassi» kohvikust, vastaks telesaatajate küsimustele elu mõttest. Juuksed kasvataks ta veelgi pikemaks...

Aga muidugi, kõige enam igatseks ta teisele kaldale. Teda oli juba üsna tõsiselt hakanud huvitama, mis seal tegelikult peaks olema, kui sellest nii palju räägiti ja kirjutati? Loodetavasti on sealgi üks diivan, kus mõnus lösutada ja mõtteid mõlgutada, tass kohvi, mõni leht paberit...

Ta mõtles: pärast minu surma võib välja anda väikeses tiraažis kogumiku «Elu kui selline filosoofi pilguga». Mõtles sellepärast, et hakkas uppuma.

Nagu selgus, polnud uppumine siiski see, mida ta oleks soovinud. Tal hakkas endast kõrvetavalt kahju. Kuigi, filosoofiliselt võttes oli see talle paras.

Ära, ära siit! Ära teisele kaldale. Või merepõhja.

Ta hakkas kibedasti naerma ja läkastama. Samal hetkel raksatas pea kohal kõuemürin, üle vee lahvatas erakordselt tugev tuuleiil, kumeda plaksuga langes merele vihmamüür.

Esimene laine haaras tal parve koos kotiga kaenla alt. Kõik, mis tal oli, kihutas teadmata suunas minema.

Ta oli filosoof, ta andis alla.

«Kes lollisti elab, see lollisti sureb,» mõtles ta erakordse kergusega välja viimase aforismi ning lõpetas vastupanu. Stiihia vastu on filosoof võimetu. Pea kohal sähvatas kaheharuline välk. Eespool, kahe-kolme kilomeetri kaugusel seisis tume saar.

Ta naeratas valuliselt, sulges silmad — ja komistas vastu põhja. Mõtles järele ja ajas enese sirgu. Vesi ulatus natuke üle kubeme.

Noormees harjus üsna kiiresti olukorraga. Ta nägi selles saatuse märki. Veel polnud tema tund tulnud. Ta hakkas saare suunas sumama. Lained peksid vastu selga ja pead. Vahetpidamata sähvatasid välgud, rabasid veepinda oma kõrgepingeliste puudutustega, kõu kõmises ja praalis, torm möllas ja märatses. Ta neelas süstemaatiliselt sooja elektriseeritud vett, kukkus väga sageli, ent tõusis alati jalule, kusagil ei muutunud liiga sügavaks. Ta ei teadnud, et oli sattunud madalale, mida ammustel aegadel suviti kasutasid saare vähesed elanikud ja rannaküla rahvaski. Nüüd teadis seda madalat üksnes Eimar Rand.

Niisiis — ükski laine ei matnud teda lõplikult enda alla. Ükski välk ei saanud talle pihta. Ta sammus nagu mingi muistendivägilane üle mere, üle vee, filosoofiliselt mõru muie huulil, napid supelpüksid üll. Viimaks komistas ta kivirägusele Ullupää neemetipule saare kõige kaugemas otsas.

Ta astus kaldale, kintsud lõdisemas nagu haigel koeral. Ja siis vaibus ka torm, äike sai otsa, vihm lakkas, ja näe, oligi käes hommik.

... ...

Ta tahtis juua ja jõigi. Kõikjal oli kobrutavaid lompe. Vesi oli külm, mage, värske. Ümberringi marutas torm. Lähedal murdus pool mändi. Ta tundis ennast väga reipalt.

Kui torm vaibus, kui õhk muutus aromaatseks, kui puudelt hakkas lompidesse helisevaid tilku langema, lõi ta pea kuklasse ja kisendas väga valjusti, peaaegu sama üdinitungivalt nagu oma parimail päevil.

TERE TULEMAST ÜKSIKULE SAARELE!

Skandinaaviast tulnud ja mandri-Eestisse siirdunud tsüklon oli paari öötunni jooksul Ülgemele tõsiselt kahju teinud. Telefon oli tumm. Magamiskambri aknal oli üks ruut katki. Valgel klaaril oli paar pisemat oksa murdunud. Hernepeenar oli maadligi.

Keskhommikuks oli Osvaldil aken klaasitud, õunapuu ravitsetud, hernepeenar korda seatud.

Samal ajal taastus saarel kiiresti kord ja idüll, päike hakkas üha soojemalt särama, linnud aina rõõmsamalt laulma. Vaid rohked lombikesed õuel ja kirbelt lõhnav õhk meenutasid öist maru. Osvald astus peenramaalt õue. Ja kohe tõttas trepile Ragne, kohvikann käes. Milline areng! Veel eile polnud ta mõistnud kohvi jahvatadagi!

Osvaldi nägu valgus üleni muhelusse. Muhelus ei lahkunud ta näolt ka siis, kui ta äkki märkas, kuidas taamalt kadakate vahelt astus teerajale punastes supelpükstes mees. Kadakateni oli sadakond meetrit, Osvald ei näinud õigupoolest muud kui paljast inimkeha, mida poolitas punane triip. Mees nägi Ülgeme katuseid ja astus edasi.

«Ma katan sulle õunapuu alla, kui sa nõus oled!» hüüdis Ragne. «Mis sa vaatad?»

«Tjah,» ütles Osvald.

Ragne pani kohvikannu trepiservale. Ta astus mehe kõrvale ja hammustas huulde. Läks paar sekundit, siis oli ta võimeline hooletult viskama:

«Ah, see on ju ainult Tarmo.»

«Jah, aga kes on Tarmo, palun?» küsis Osvald lihtsameelselt.

«Kas ma sulle pole küllalt rääkinud? Ah, on üks vana sõber. Õige vanast ajast. Me kuulusime ühe treeneri alla. Pärast oli tema natuke aega isegi minu treener. Ja nii edasi. Nüüd on ta ka nagu midagi vabakutselise poole, filosoof või mis. Kust mina nii täpselt tean.»

«Ah nii,» ütles Osvald pisut õõnsalt. Ta mäletas kindlasti, et mingist Tarmost polnud neil kunagi juttu olnud.

Ja alles nüüd kadus ta näolt viimane naerukorts. Ta ei näinud sel hetkel välja kuigi sõbralik ega ka tark.

«Ah, tead, Oss!» Selle tooni oli Osvald juba unustada jõudnud. Mehe mälu on mõnikord väga lühike. Võib-olla just seetõttu on asjad nii kaugele arenenudki, et lähedased naised mehi aeg-ajalt söandavad inetu tooniga kõnetada? «Me oleme juba üle kolme kuu abielus olnud, kas ma siis tõesti mõnikord harva ei või külalisi ja sõpru vastu võtta?»

«Jah, muidugi, muidugi, Ragne-pai,» ütles Osvald, sai tuhmist tardumusest üle, sundis ennast asja loomulikult võtma. Tegemist oli uue, talle peaaegu tundmatu täiskasvanud põlvkonnaga. Ilmselt olid nende kombed täistavad teisemad, vabad eelarvamustest ja kahtlustest. Kui mitte muu pärast, siis kasvõi perekondlikel põhjustel pidi ta selle põlvkonnaga arvestama. Osvald astus väravasse, kiskus selle ühe poole valla ja hüüdis lähenevale paljale mehele:

«Tere tulemast üksikule asustamata saarele!»

Veerand tunni pärast jõid nad Osvaldi töölaua taga kohvi ja sõid võileibu. Külalisel oli erakordne isu. Ragne toimetas nobedasti, ent küllaltki ükskõikselt. Pärast suitsetasid Ragne ja külaline «Ekstrat». Millestki tuli ju rääkida, ja jutt kaldus täiesti juhuslikult — nagu ikka — kirjandusele. Osvaldil jäi Tarmost soodne mulje, noorem mees oli lugenud peaaegu kõiki uudisteoseid. Arvo Valtoni romaani juures tekkis neil mingi lahkarvamus. Ometi pidi Osvald tunnistama, et Tarmo on küllalt erudeeritud vestluskaaslane, mis sellest, et mõningal määral salapärane isik. Osvald ei pidanud kohaseks hakata pealetükkivalt pärima, kuidas külaline saarele pääses ja miks ta nii minimaalselt riietatud on.

Ragne oli pisut närviline, vaatas aeg-ajalt ranna suunas ja tegi üldisi märkusi ilmastiku kohta.

Tunni aja pärast rääkisid mehed juba pisut pingutatult maalikunstist. Tarmo näiteks ei hoolinud Subbist, nagu selgus. Osvaldile Subbi meeldis. Ragne suitsupakk hakkas tühjaks saama.

Viimaks vaatas Osvald käekella, kohkus väljakutsuvalt, naeratas vabandavalt ja ütles, et tema peab nüüd mõneks ajaks meeldivast seltskonnast välja lülituma, töö, töö, töö! Okei, ütles Tarmo ja naeratas samuti. Millegipärast vahetasid mehed käepigistuse. Osvald tõttas majja nagu kahjutulele. Viivu pärast hakkas seest kostma kirjutusmasina paanilist turmtuld.

Ragne hakkas tasakesi vilistama. See oli mingi mõtlik ja skeptilise intonatsiooniga viisike. Ragne silmitses külalist mõrkja huviga.

Tarmo ohkas kergendatult ja laskis ennast pingikorjul lõdvale. Õunapuu all valitses impressionistlik varjude ja valguse mäng. Tarmo juustel ja näol, heledal rinnal ja päevitunud käsivartel väreles roosat, valget, helerohelist. Ta jalad olid pahkluuni õunapuuõites, küünarnukile maandusid aga selle suve viimased õieebemed. Öine torm oli õunapuud lagedaks rapsinud. Mingi oksakese vari langes ristloodis üle lauba, rõhutades huvitavat isepära selles muidu üsna harilikus husaarivurrudega tavanäos — Tarmo laup näis koosnevat kahest padjakesest või muhust. Või hoopis tömpidest sarvedest?

«Kuule, vanatüdruk, sul on siin täitsa stiilne elamine,» ütles Tarmo viimaks ja naeratas.

Ragne katkestas vilistamise. Ta ebasümmeetriline suu tuksatas vaevumärgatavalt. Siis ütles Ragne ohates:

«Tead sa mis . . .!»

KONTORIJUTUD

«Nojaa, nojaa, Kaarlepp siin! Kuulen, kuulen ju! No kas Kodamuse liin on korras? Sallamaa ka? Kas Veeriku saite ka töösse? Soo? Ei, see on kena. Kuidas? Ah ning Hanna Linda teeb maru? No mis ta ikka nii väga peaks pahandama, ise ta alatihti igatses Eimarit päevade peale . . . ütle talle edasi, et ta suur eluigatsus on lõpuks täide läinud, mis ta veel peaks tahtma? Ah Anderson paistab oma ägedust kahetsevat? Noo? Ha-ha-haa . . . Ju tal Lindaga sellest juttu pidi olema . . . Käis ta ikka Veerikul ära? No siis on korras . . . Muu ei puutu minusse. Ah, vanad mehed, koolivennad, küll nad . . . Seesinane, kuidas Punulaiu ühendusega on? Malle, anna, ma räägin Unoga! Uno? No kuidas Punulaiuga on? Ah et kusagil Lambasital on paar posti küllakil . . . Jaa, see on mahukas töö, olen nõus. Ega mina teie kontorit ei kamanda, eks te ise tea. Minu poolt kiiret pole. Aga teine asi, Uno — sa ikkagi meie küla mees, ma pean sinu eest ka vastust andma . . . Ah pole vaja edasi Mäkida? No vaata, vaata . . . Ega jah Punulaiuga pole vaja eriti kiirustada. Suvitajad inimesed, kaks neid seal ongi, küll nad need mõned päevad ilma telefonita läbi ajavad. Nii palju kui mina tean, on neil toiduvaru

nagu põhjanabaekspeditsioonil, ha-ha-haa... No anna pealegi Mallele üle. Malle, ühenda mind nüüd Kariniga. Kus ma siis ise saan, kui ei saa, pärast tormi kõik sassis! Seitse-kaheksa palli, ega see nali ole! Aitäh, hea laps. Karin või? Nojaa, Priidu. No oled sa valmis täna õhtul parve ootama? Oled, jah? No ikka Punulaiule. Mis looduskaitse? No kuule, seda juttu räägivad nad lehtedes iga aasta. Pangu oma linnuinspektor sinna elama, siis vaatame... Kas neil lindudel saari vähe on? Meil on aga üksainus Punulaid! Ja kas meie elukad polegi loodus või mis? Ei, ma tegin nalja... Palju neid tänavu ongi? Üheksakümmend kaks... Palju see sügiseks teebki, kui ütleme, et kaheksakümmend läheb lihaks... No kuule, kenasti, kenasti... Priske preemia pealekauba. Kuule, naisterahvas, kas sa arvad, et mina pole tüdinenud? Ma muust ei igatsegi, kui et saaks ükskord pensionile. Ei, ma tegin nalja. No mis sa muretsed? Sina peaksid siis muretsema, kui me puhtal kujul kalurikolhoosiks muutuksime — kuhu kohta ma su siis paneksin, ega sa ju siia kontorisse pisikese palga peale tule? Või Malle juurde kommutaatorisse... Seep see on. Mis? Suvitajad? Seda juttu räägime sinuga iga aasta. Sa täna parem jumalat, et meil seal jälle suvitajad on, muidu... mine tea, kas saamegi sügisel selle asja pealt midagi. Eluskaal loeb ikka ka! Kas sina saaksid mereveest joonuks? Ei saaks. No mis sind veel vaevab? Asja eetiline külg? Kust sa sihukese sõna oled välja tuhninud? Imelisel ajal elame, farmijuhataja muretseb eetika pärast. Ah mitte ainult eetiline, vaid lausa kriminaalne! Kuule, kuule, sellist sõna ära parem tarvita. See teeb mulle haiget. Selles eas mullikad... no mis nad sul muud on? Naeruväärt. Ja seda pean mina sulle tõestama, armas õde! Ah Saatan? Nojaa, nojaa. See oleks argument. Aga teise brigaadi ja MRT-mehed nägid oma silmaga, kuidas Saatan jäätükiga Rootsi poole triivis. Sedapuhku on temaga lõpp, tal on kas Rootsi kodakondsus, ha-ha-haa, ma tegin nalja... või uppus ta poolel teel ära. See on tõenäolisem. Jah, armas õde, mullu oli tõesti valeteade. Valehäire. Ma pean tunnistama, et suhtusin asjasse natuke kergemeelselt. Ikkagi pisikesed lapsed... Mul tekkis sel päeval juustesse mitu uut halli karva, kui me selle õnnetu ajakirjaniku koos perega ära tõime. Andis teda lepitada, mis sellest rääkidagi... Aga noh, pole senini midagi hullu juhtunud, ei juhtu enam üldse. Ja ärme räägime sellest Saatanast. Ega ta igavene ole! Jäta see,

armas õde. Ning homme on su sõnnikesed kenasti vabakarjas, vabanuumal. Mis parata, Veerikule ei saa neid tõesti mingil moel viia, paari-kolmekaupa Lambapasale neid ka ei paiguta. Ah, ole nüüd. Looduskaitse ajagu oma asju. Mina loen ka «Eesti Loodust», väga huvitav ajakiri. Aga elu on jälle teistsugune. Jääb siis nii. Ning veel — Vaimale olla mingeid moeajakirju siginenud, «Burdad» vist. Ta tahtis teada, oled sa õhtul kodus, ta tuleks läbi. Viimane kord õmblesid sa talle parema seeliku kui Tallinna ateljee. Oled kodus? Ma ütlen talle edasi. Ah kuhu mina lähen? Ma-ga-ma!»

JA ÄKKI ON KÕIK KUIDAGI TEISITI

Nad istusid Ullupää kivisel rannal üsna veepiiri ääres. Meri oli tavalisest tõsisema tooniga, meri toibus alles öisest madinast. Kivide vahel vedeles võõrkeelsete kirjadega kastilaudu, tühje pudeleid, pisikesi plekktünne.

Millest rääkisid kaks vana tuttavat, kaks head sõpra rannakividel päevitades? Ühest ja teisest. Erilise tõtuta, pikkade pausidega. Ega selles polnudki midagi erakordset. Nad olid varematel aegadel koos olles osanud tundide viisi vaikida. Oli aeg, mil Tarmo arendas teooriat, mille kohaselt rääkimine olla inimsuhete üks primitiivsemaid ja rumalamaid vorme. Rääkimine pidi ennekõike paljastama inimese kartuse iseenese ja oma mõtete ees. «Räägitakse selleks, et põgeneda oma mõtete eest.» (Tarmo Meltsas.) ... Ükskord ütles Ragne laisalt:

«Tead, meil on siin jube salapärane saar. Ausalt. Paari päeva eest kadusid mu bikiinid salapäraselt ära.»

Tarmo silmitses teda viivuks uurivalt, tundis tumesinises päevituskostüümis ära ühe trikoo, mida oli näinud mõne aasta eest korduvalt, ja pillas laisalt:

«Milleks sulle siin üldse bikiine vaja on, Ülgeme perenaine?»

Läks jälle tükk aega, siis alustati uut juttu.

«Oled sa rahul, vanatüdruk?»

«Mis mõttes? Ah jah... Tead, ma pole kohustatud ometi sulle aru andma. Aga üldiselt olen ma vägagi rahul.»

«Annaks jumal. Kui ma talvel kuulsin, mis tsirkust sa «Parnassis» tegid, kartsin, et leian su vaimuhaiglast.»

«Ah nii,» muigas Ragne irooniliselt.

«Ta on sul ju lubjakas,» ütles Tarmo pika aja pärast.
«Kes?»
«See sinu Osvald Rass. Teid vaadates tuleb mul meelde üks klassikaline maal. «Ebavõrdne abielu». Oled näinud?»
«Kui sa labaseks muutud, võin su siit saarelt minema ka kupatada,» märkis Ragne jahedalt. «Sa said mu telefonikõnest muide valesti aru. Kui ma sind külla kutsusin, siis oli see mõeldud rohkem nii üldiselt. Ma tahtsin lihtsalt natuke kelkida.»
«Millega?» imestas Tarmo. «Hm... Sina tahtsid lihtsalt natuke kelkida, mina aga tahtsin lihtsalt natuke ennast tuulutada. Tulin seda laidu vaatama, kuna tahtsin. Ja kõik.»
«Tarmo, sa oled ikka paras mölakas ka,» ütles Ragne.
«Tead... ei maksa, Raks. Ei maksa kohe tõesti. Võib-olla on mul ka sulle midagi inetut ütelda. Aga mina ei ütle. Ei ütle kohe sugugi.»
Kõik, kes Tarmot mõnevõrra tundsid, pidasid teda väga loomulikuks inimeseks. Kogu ta vastuolulisele ülalpidamisele vaatamata. Depressioonihoogudest hoolimata. Enamik neist ei teadnud, et Tarmo, erandlik inimene, on juba ammu süüvinud teise kalda probleemidesse. Ragne oli väheseid, kes seda teadis. Tarmo pilk mõjus talle seetõttu nüüd eriti pahasti.
«Lähme parem ujuma,» ütles ta ohates, tillukesi kivikilde pihus hüpitades, silmi varjates.
«Ei, tänan väga, pole nagu isu, Ülgeme perenaine,» ütles Tarmo.
«Jäta, palun! Mis Ülgeme perenaine? Mis sa norid?»
«Viska parem üks sigaret, vanatüdruk,» ütles Tarmo.
Ragne viskas talle terve paki. Ise ta praegu ei hoolinud. Ta pööras end pooleldi seljaga Tarmo poole, seadis kurgu vastu päikest ja tardus. Mitte midagi teada, mitte midagi mõtelda... lihtsalt olla. Aga ta tundis oma abaluul Tarmo läbitungivat pilku. See tegi haiget nagu kondivalu. Ja Ragne tundis masendusega, et kõik oli äkki kuidagi teisiti, kuidagi närviline, rahutu ja kehv. Alles ta oli hakanud harjuma, keetnud elu esimesed makaronid, õmmelnud esimesed õmblemised... Kust see raske iseloomuga loomulik inimene küll välja ilmus? Egas ta ometi läbi mere saanud kõndida? Kuigi, Tarmo oli varemgi uskumatuid asju korda saatnud. Ükskord seisis ta näiteks neli tundi järjest pea peal.
Ja tahtmatult meenutas Ragne seda pimedat ja rõsket

talveõhtut, millest said alguse pöördelised teod, mille tõttu teda praegu võis Ülgeme perenaiseks pilgatagi.
Sel viletsal talveõhtul, mil kohviku suured aknad higisesid ja nende taga vaakusid haiged laternad, istus Ragne koos paari naistuttavaga ühes nurgalauas. Need olid Kati ja Maie, ta ei sallinud neid ebaloomulikke, oma kasina lugemuse ja napi muusikahuviga eputavaid ebamäärases vanuses plikasid. Nad võisid olla temast nooremad, võisid olla ka kolmekümne viiesed. Kõik oli nagu viimastel aegadel ja sel talvel eriti — ebamäärane, millegipärast ängistavgi. Sel talvel oli Ragne ennast mitu korda purju joonud ja kõvasti möllanud (sõutanud). Mingil ebamäärasel ajal võis kohvikust läbi astuda Tarmo, seda juhul, kui kodus võimatuks läks või kui mujalgi targemat polnud teha. Edasi oleks tõenäoliselt järgnenud lahja pidu, seejärel ebamäärane öö teadmata kus, kas mõne Tarmo sõbra pool või viimase häda korral toimetuse arhiivis, mille võti Ragnel igaks juhuks käekotis oli. Kunagi oli Tarmo olnud selline üpris teisejärguline foonituttav, ennekõike «Dünamo» ujumiskooli ajast, pärast kohvikutest-baaridest, oo, tere, mis kena taas näha, kuis elad, söönud hundi rind on rasvane. Aga mõne aja eest oli Tarmost saanud kunstnik-fotograaf, ta oli — paraku asjatult — kulutanud ka «Linnaõhtu» toimetuseuksi, viimasel ajal oli ta hakanud veel ka aforismiloojaks ja filosoofiks, ta muutus isikuseks, vähe sellest, märkamatult tõusis ta Ragne suhtlemisringis statistide seast esiplaanile. Miks see oli juhtunud, miks ja kuidas, ei teadnud Ragne isegi. Aga keegi pidi ju olema, keegi, kes ei lase sul päris sõgedaks minna, üksindusest haigeks jääda, või vastupidi, keegi, kellele keerulises olukorras hea vihjata. Pealegi oli Tarmol see hea omadus, et ta polnud abielus, temaga võis julgesti kõikjal liikuda.
Endine ujumistreener vajus vabatahtlikult valitud koorma all mõneti murelikuks, polnud naljaasi olla korraga fotokunstnik, filosoof ja aforismikirjanik, pealegi situatsioonis, et mitte midagi ei tahetud avaldada, mitte kusagilt ei tulnud raha. Aga husaarivurrude all väratas siiski endise reipusega tema alatine heapoisinaeratus, ja sellest oli mõneks ängistavaks talveõhtuks piisavalt. Muud Ragne Tarmost eriti ei teadnudki. Paar ähmast lauset mingist teisest kaldast, ja see oli ka kõik. Mitte kunagi polnud Tarmo talle oma kaugematest või lähematest plaanidest rääkinud — aga see oli tema puhul loomulik.

Milleks liigsed sõnad? Inimene mõjub abituna ja naeruväärsena nendetagi... Muide, Tarmo polnud vist kuigi tõsiselt vihjanud ka tahtmisele oma masinakirjutajast sõbratariga abielluda, üksvahe oli see asi Ragnet hirmutanud, teisel perioodil ta nagu natuke ootas sääraseid jutte, viimaks aga muutus täiesti ükskõikseks. Muide, ükskord oli Ragne ise selle teema otsekui võimatuks või siis väga problemaatiliseks teinud...

Kuidas tekivad ootamatud otsused? Mitut moodi, enamasti inetu juhuse kaasabil. Sedapuhku käis see nii, et blond, piitskõhn, veretavaks värvitud huultega Kati pillas äkki kohvilonksu sekka:

«Jube mõtelda, millise lollusega ma hiljuti hakkama sain!!!»

Selle peale tehti suured silmad, venitati pupillid juuksepiirini. Nii see naiste vahel käib. Mõnikord põlgas Ragne naisi. Nad olid nii valed, nii odavad, nii teatraalsed. Aga mis parata, ta tegi imestuse tagasihoidlikult kaasa. Kui väljas on talvepimedus, hinges ebamäärasus, võib ühe Kati lollusestki sündmus saada.

«Ma lasksin ennast pildistada,» tunnistas Kati traagiliselt.

«Täisakt? Seistes, istudes, kummargil?» loendas tedretähniline Maie selle peale asjatundlikult. Maiel oli väga suur büst.

«Mh-mh,» noogutas Kati — ikka sama traagiliselt. «Enamasti üleni. Jõle jaburaid poose sai võetud. Ah, ma olin ju omajagu vintis ka! See toimus ühes ateljees, tead, molbertid ja pildid nurgas, teadagi tundus kõik peaaegu endastmõistetav... Nüüd võib juhtuda, et riputatakse mu paljas... kõht rahvale vaadata.»

«Meltsas?» küsis suure büstiga Maie parastavalt.

Kust võisid nemad teada... Nende kolme tutvus oli üürike ja ükskõikne. Loomulikult suutis Ragne ennast valitseda, seda enam, et mis sellest siis oli? Tema oli ammu tüdinud Tarmole poseerimast, Tarmo omakorda poolakte tegemast. Pärast seda, kui Tarmo senini ainuke töö tunnustust leidis ja ühes keskaegses keldris näitusele rippuma seati, keeldus Ragne talle ka ülakeha poseerimast. Tema meelest oli Tarmo pildis midagi jõledat. Tarmo oli ta teravatest rindadest mingi geomeetrilise mõtiskluse välja suurendanud, ta rinnad sumendasid keldrisaalis nagu kaks sümmeetrilist ringi stereomeetriaõpikust. Aitab küll, ütles Ragne. Ta ei häbenenud, ta ei näinud

sellel ajal mõtet ja perspektiivi. Tarmo eraasi, keda ja kuidas pildistada. Võib-olla oli tal Kati lameda rinna ja kõhna kõhu läbi võimalik sümboliseerida mingit murelikku ideed, inimlikku viletsust, sõjaaegset näljahäda?

Aga siis ütles see inimliku viletsuse kehastus:

«Oh, memmekesed, oleks see asi ainult pilditegemisega piirdunud!»

Samas kiljatas tedretähniline, suure büstiga Maie kahjurõõmsalt:

«Ah sina siis ka?»

Ja mitu minutit kestis kahe modelli hüsteeriline naer. Nende piigalikud avameelsused otsustasid asja. Ragne istus nendega vapralt edasi, isegi naeratas paaril korral. Ja õige pea algas kohvikus õhtusumin, üsna varsti tekkis lauda paar lisatooli, neid ümbritses kolm konjakist, elevusest, edukusest, viivuvabadusest ja seiklusest õhetavat neljakümne viiest vanahärrat, intelligentset lubjakat. Täpselt niimoodi Ragne neisse suhtus. Noh, üks neist oli omajagu vaimukas ja jutukas. Tal olid muide pikad hallisegused juuksed ja enesekindlad teravad näojooned. Algul pakkus see mees isegi nagu huvi. Aga ta pillas paar liiga otsest vihjet linnujahile, see mõjus eemaletõukavalt... Poolkutselisi naisteküttе Ragne põlgas. Need olid kas haiged või lollid mehed. Ta vaatas teisi. Teine meestest oli juua jäis, teda ei huvitanud peale konjaki ükski asi maailmas, kolmas oli suur, kohmakas, kiilaspäine, prillitatud, väga koomiline.

Kui pikajuukseline linnukütt oli tedretähnilise Maiega ja tema kõrge büstiga kontakti leidnud, hakkas ta sõprade eest hoolitsema. «Mis te, tüdrukud, üldse kõhklete! Siin istub hetkel vallaline mees, tõsine inimene, mitmekülgne ja töökas literaat, autoomanik pealekauba. Tal on hädasti vaja toredat elukaaslast. Aga tal pole aega ega ka talenti, et see asi kiiremas korras lahendada. Noh, on keegi nõus Osvaldiga abielluma?»

«Kui sa, Hans, kohe ei jäta, lähen ma minema,» ütles koomiline mees ja punastas.

Ragne oli Tarmo peale väga pahane. Ja ta pööras oma pea koomilise prillipapa suhtes poolprofiili, teades, et niimoodi avaldavad ta näojooned kõige tugevamat muljet.

Mõni aeg hiljem juhtus ennenägematu — ta abiellus selle mehega. Naistekütt Hans oli samuti pulmas ja kelkis kõikide ees, et see olla tema teene. Noh, igal lollil oma lõbu. Igatahes polnud Ragne siiamaani tehtut kahetsenud.

Muide, Tarmoga olid nad paaril korral põgusalt vestelnud. Liigsed jutud, selgitamised ja klaarimised jäid ära. See ei sobinud nende stiiliga.

Aga nüüd puuris Tarmo paljas, kulmudest varjamata (Tarmol olid väga hõredad kulmud) pilk ta abaluud.

Ja Ragne mõtles: ega see helistamine tark tegu polnud küll. Selles mõttes võinuks telefon natuke varem rikki minna. Aga kui nii võtta, ega ta ainult Tarmole helistanud — aga ainult Tarmo sadas teadmata kust, teadmata kuidas läbi tormiöö Punulaiule. Elu, elu . . . Aeg oleks lapsepõlvega hüvasti jätta, plikameelsed tujud maha suruda. Aga olgu, homme tuleb postimees Eimar ja viib Tarmo minema. Vähemalt paistis Tarmo seda tahtvat küll. Ja siis . . Ja siis?

Lained loksusid madalatena ja uimastena randa. Lained tõid saarele üha uusi ajupuid, kastilaudu, pudeleid, lained viskasid natuke maad eemal kividele koguka plastikaatkoti.

Tarmo tõusis, astus paki juurde, tõstis selle üles, raputas natuke aega, harutas lahti ja võttis üksteise järel välja fotoaparaadi ning kitarri. Peale selle, et ta oli fotokunstnik, filosoof, aforismilooja, harrastas Tarmo muusikat. Ta laulis ja mängis sageli, see asendas tal mõnikord tundeid ja sõnu . . .

«Pärale jõudsid,» ütles ta nüüd rahulikult. Ning õige pea istus Tarmo sealsamas kivi otsas, kondised põlved laiali, pleekinud kulmukohtade all sissepööratud pilk, kaks otsmikukühmu roosatamas. Kui ta hakkas väljakutsuvalt ja iroonilise kõrvalmaiguga mängima «Kullast südant», sai Ragnel hing täis.

«Kuldsüda ehk tavaline seksmaniakk,» pomises ta enda ette, süütas sigareti ja hakkas tihedalt tomutama. Mis puutub seksvabadusse, siis on see ilmselt suur maitseasi, ja ülepea võib selline vabadus üsna küsitavaks muutuda, kui su partner vaagnaluid klõbistab, mõtles Ragne süngelt.

Kuidas, palun? Ah sa pead silmas seda Katit? mõtles Tarmo ja süütas ka endale mängu katkestamata «Ekstra», kalli ja lahja sigareti. Sigaret suhu, et mitte kogemata kaasa laulda, see olnuks maitsetu. Kuidas, palun? Noh, kes sa ise oled, kelleks siis sind pidada, kui mina olen seksmaniakk? Sina oled irevil suunurgaga loiuvõitu kiskjakene. Kiisu-kiisu. Poleks sa nii laisk ja uimane, poleks sa nii kuutõbine, teinuks sa märksa asjalikuma haarde.

Noh, said nüüd ühe paksu vanamehe, ühe alla keskmiste jälitajate kirjandusliku mustatöölise küünte vahele — millega sul ikka nii kelkida on. Huvitav küll, mis teis ühist peaks olema? Ahaa, teie kõverad naeratused, ühel pugejalikkusest, teisel kiskjainstinktidest, kurat võtaks!

Ära vannu, põrutas Ragne mõttes. Ja üldse, meie vahel pole kunagi mitte midagi tõsisemat olnudki.

Muidugi polnud, mõtles Tarmo. Kust sa selle võtad, et üldse midagi tõsist arvata? Mul oli lihtsalt igav, saad aru?

Aitäh, mõtles Ragne. Su avameelsus ei suuda mind solvata. Sest mina lihtsalt mängisin sinuga. Mäletad, kui me minu tädi poole läksime . . .

Jäta, see kõik pole enam huvitav, mõtles Tarmo ja hakkas mingit teist viisi mängima.

Aga Ragnet valdas äkki masendus. Ta mõtles, et viimati polegi see kõik, mida ta enda ümber näeb, tunneb, sisse hingab — meri, kadakad, soojad kivid, leiged lombikesed rannakruusas ja kivilohkudes — üldse tõeline. Või kuidagi nii . . . Et see on antud ajutiseks. Seniks, kuni mingis koomilisuseni vastikus situatsioonis tuleb ilmsiks tema vale ja valskus. Ja veel mõtles Ragne oma emale. Ka tema emal oli natuke ebasümmeetriline suujoon, põsesarnad aga aimatavalt idapärased. See oli tilgake tatari verd, mille oli suguvõssa lisanud emapoolne vaar-vaarisa. Nüüd oli ema viiekümne kahe aastane, ilma pihata, rasvaste juuste ja vesiste silmadega paks ahne naine. Ahne ja nutune. Kuid noorpõlvepiltidelt vaatas vastu habras ja huvitav mustaverd tüdruk, Ragne teisik! Silmad elu ees huviga pärani, ootavad, kaunid! Ah, kui üürike on elu, kui üürike on noorus! Kas ongi juba midagi lõplikult valesti tehtud? Kas kasvab nüüd temagi piht rasva? Kas muutub temagi ahneks, nutuseks, pahuraks, valelikuks? Mil moel on asjad omavahel seotud? Ja mille eest kenasid naisi niimoodi ikkagi karistatakse? Oh . . .

«Kuule, Tarmo, kuidas sa ülepea siia sadasid?» küsis Ragne äkki.

Musitseerimist katkestamata ütles Tarmo lakooniliselt: «Ujudes.»

Muidugi, tal oli spordijärk, aga isegi see jääb nõdraks kaheksa ja poole kilomeetri ning Skandinaaviast tulnud lühikese, ent ägeda tsükloni ees. Siin peab veel midagi mängus olema. Ja Ragne ohkas tahtmatult.

Aga siis nägid nad mõlemad, kuidas mööda veepiiri lähenes suur kiilaspäine mees. Aeg-ajalt kummardus

mees midagi silmitsema. Ta pealagi läigatas seejuures roosalt. Ragne tõusis, kohendas rinnahoidjat ja ütles jahedalt:

«Läki.»

Osvald naeratas neile kaugelt vastu. Liigagi kaugelt, nagu tundus Ragnele.

Osvald ütles:

«Üks mu sõber, kes elab Vilsandi saarel, soovitas käia pärast tormi rannas vaatamas, mida meri annab. Näete, mis meri sedapuhku kinkis!»

Ja ta ulatas Ragnele lapsepeasuuruse helerohelise klaasmuna.

«Mis see on?» küsis Ragne.

«Oh, ainult võrgupoi. Aga ta on päris ilus,» naeratas Osvald.

«Lähme koju, poisid,» ütles Ragne seepeale. «Ma teen teile lõunat. Ja pärast rohin ma porgandipeenra puhtaks, poisid.»

Ta hakkas nende ees mööda teerada astuma, klaasmuna õlal, puusad ilusasti liikvel.

Mehed aga vahetasid tahtmatult üllatunud pilgu.

ELU SAAREL: KOLMEKESI

Päev kulges tõttamatult, kuni sai ükskord märkamatult varajaseks õhtuks. Kõrgel soojas taevas olid vahetunud mõned pisikesed pilved. Mõned neist meenutasid mingis keerulises tegevuses inimesi, mõned lõvipäid, mõned purjelaevu, mõned härjakarja...

Õhtuks oli külaline ära vaadanud saare vaatamisväärsused ja tunnikese tukkunudki. Selleks otstarbeks tehti talle korda vana reformvoodi, mis seisis köögi hämaramas nurgas... Ja kella seitsme paiku hammustasid mehed kuiva leiba, tõstsid kalariistad kärule ja asutasid ennast paadisilla juurde. Ragne jälgis uksel kõõludes, kuidas nad vaikse jutumörina saatel askeldasid. See oli rahulik ja natuke naljakas pilt. Osvald oli Tarmost kaks korda kogukam ja samavõrra toimekam. Tarmo oli loid, saamatu ja paljas. Miks ei võiks neist sõbrad saada?

Äkki taipas Ragne midagi. Ta lausa ahhetas.

«Osvald, kas ma võiksin sellele meesterahvale su treeninguid laenata, kuni meri ükskord jälle ta asjad tagasi annab?» küsis ta heledalt.

«Oh ša šinder jah,» kohkus ka Osvald. «Kuidaš me šelliše ašja unuštašime!»

«Ah, mis te nüüd...» hakkas Tarmo jalalt jalale tammuma. See oli üks igituttav liigutus... Aga juba tõi Ragne talle sületäie riideid.

«Ša näed šelleš ürbiš välja nagu minu noorušaegade tippšportlane,» kommenteeris Osvald muhedalt. «See oli imemoodi ilus pilt, kui Eesti ja Gruusia kergejõustiklased Tamme staadionil avadefileel seisid ja nende dressid lehvisid nagu lipud. Mina olin siis üliõpilane.»

Tarmo silmitses Osvaldit varjamatu imestusega. Teda üllatas alati asjaolu, et mõni lubivanake oli mõnikord võimeline isegi vaimukusteks.

Ah jah, muide — millalgi olid nad märkamatult «sina» peale läinud.

Mõne aja pärast seisis Osvald puusani vees ja pildus spinningut, Tarmo istus paadisillal ja leotas ajaviiteks ussi. Ta ei osanud spinninguga ringi käia. Tal ei tulnud mõttessegi seda ära õppida. Leidnud treeningute tagataskust paki sigarette, muutus ta üsna leplikuks.

Nad püüdsid kala ja ajasid juttu.

«Valton leidis muidugi põhimõtteliselt uue ja avara võimaluse oma seni nagu liialt umbejäänud mudelite avamiseks,» rääkis Osvald. Ialgi ei väsinud ta südamele kalleid kirjanduseasju arutamast.

«Eks ta ole,» naeratas Tarmo. «Kuule, see pole muidugi viisakas, aga ma küsin siiski — mille kallal sina praegu töötad?»

Küsis ja mõtles: mis maksab mul üht lubivanakest rõõmustada, pärida tema tööde ja tegemiste järele. Ta on mõneti üsna inimlik kuju. Mine tea, mida Raks temas leidis, aga noh, asi pole selles mõttes kõige hullem. Nii et jah, kahju lubivanakesest, töökast kirjandusmoonakast, kui ta peaks oma noorest naisest ilma jääma...

Ragne ootamatust kaugekõnest kuni kõige viimase hetkeni polnud Tarmo veel kordagi mõtelnud, vastupidi, ta oli lausa keeldunud endale aru andmast, mis põhjusel, mille nimel ta oli siia paljude kilomeetrite taha pürginud, juhuslikel autodel sõitnud, läbi tormi rassinud, äärepealt äragi uppunud... Inimene peab elama loomulikult ja spontaanselt, seda küll. Ja ka seda, et eks ole üks asustamata saar just nimelt see, mida vajab inimene, kes otsib oma kohta elus, olles seejuures ka fotokunstnik, aforismilooja ja filosoof. Nüüd vahtis Tarmo punast õngekorki,

näksas korraks hammastega vurruotsa järele ja lakkas Osvaldist leebelt mõtlemast. Käige kuradile, sümpaatsed lubivanakesed, mõtles ta muiates, pahameelt kogudes. Te olete ju sümpaatsed küll, aga mille kuradi pärast te meie plikasid noolite? Minul pole kahjuks ei kirsipunast autot, üksikut saart ega kooperatiivkorterit. Pole ilus, pole ilus... Mul pole praegu isegi pükse, mõtles ta natuke demagoogiliselt. Osvaldi lohmakad riided laperdasid parajasti kerge tuule käes, ent tema seljas.

Siis pani ta tähele, et Osvald räägib juba tükk aega midagi, suu vabandavas muiges viltu. Mida, mida?

«... ja sellepärast ma püüangi luua Mart Viitarist võimalikult tõepärase ja usutava pildi, teine asi on küll see, kuidas see mul peaks õnnestuma,» lõpetas Osvald, tõmbas võbeleva landi välja ja vaatas seda tükk aega uurivalt.

Jälle tahtnuks Tarmo olla kultuuriminister, saata mitmesuguseid aktiivseid lubivanakesi pensionile. Miks peab tema, tõelise loomingulise impulsiga noor mees, leppima ühe moonaka omavoliga? Mis sellest küll välja tuleb, kuhu me jõuame? Osvald Rass — ja korraga Mart Viitar. Mart kuulus nimelt Tarmo maailmamudelis nende väheste tõeliste poiste hulka, kelle ta oleks meelsasti kutsunud oma kohvikulauda või metsavahimajja. Luuletajatest kuulusid sellesse seltskonda peale Mart Viitari veel Baudelaire, Blok, Jessenin, Juhan Liiv, Eino Leino ja Alliksaar.

«Kas sa ütlesid midagi?» küsis Osvald.

«Ei, absoluutselt mitte midagi,» vastas Tarmo külmalt naeratades. Ta bariton oli äkki tenoriks muutunud. «Ega ma vist pole mingi kalamees...» ütles ta seejärel. «Lähen parem natuke hulkuma. Kogun mõtteid. Loodan, et ma su riideid ja sandalette ei riku.»

«Palun, palun, ole aga lahke,» lausus Osvald spinningut vihistades.

Ta hakkas selle sõltumatu ja väga spontaanse põlvkonnamaneeriga juba natuke harjuma.

Ragne seisis, jäme pintsel peos, käed küünarnukini värviga koos. Silmad kissis, takseeris Ragne oma tööd, oma spontaanset tegu. Talu välikemmerg nägi nüüd välja vaieldamatult uut moodi, aga kas ka paremini endisest, selles polnud Ragne kindel.

Inimene on ikka üks suur looduse mõistatus, mõtles Ragne natuke nukralt. Milleks mul seda vaja oli — nüüd

on peldik ühemõtteliselt pruun. Muidugi, kust võisin mina seda kõike ette näha, et see toon pole suurem asi, ja et värv ei taha kuigi ühtlaselt pinda katta, ja... Veel mõtles Ragne sellele, et veebruaris, kui ta veel Laatspera oli, oleks ta ennast ilmselt surnuks naernud, kui keegi oleks talle ennustanud, et eeloleval suvel värvib ta täiesti vabatahtlikult ühe talupeldiku pruuniks.

Kõik oli äkki vastureaktsioonina hiljutisele tuhinale arusaamatu, tobe, inetu. Viimati just niimoodi algabki see kurikuulus kodukaunistamistung? Või väljendus sellisel värdjalikul moel omandiinstinkt? Nojah, kui uskuda Tarmo norimist, siis peaksid tema kiskjalikud omandiinstinktid juba suurel määral rahuldatud olema, Osvald Rass koos juurdekuuluvaga on tal käes.

Oi, oi, see kemmerg ajab nutma, ahastas Ragne, see ajab igatpidi nutma. Pärapõrgu see värk, otsustas ta, torkas pintsli topsikusse, pesi käed tärpentiniga puhtaks ja tõttas kiiresti ülgemelt eemale, kadakate vahele, et mitte näha oma mõistatusliku eneseteostuse jampslikku tagajärge, et karges kadakaväljas maha rahuneda, endas ja elus vähekegi selgust saada.

Umbes poolel teel majakani nägi ta äkki, kuidas madalast männikust astus välja kolm naist. Õigupoolest oli üks neist kümne-kaheteistkümneaastane tüdruk. Marjulised, mõtles ta imestunult, kust need siia said? Ta jäi millegipärast kohe seisma. Naised astusid tõttamatult tema poole. Nad rääkisid midagi omavahel, aga millegipärast ei kuulnud Ragne vähimatki. Naised olid kuidagi harjumatult riides. Ragne vaatas ja vaatas neid, kuni tundis, et ta jalad on jääkülmaks muutunud. Ta karjatas, pööras ringi ja jooksis koju.

Kaevu juures suitsu tehes ja alatihti kartlikult ringi vaadates suutis ta ennast üsna pea veenda, et polnud midagi näinud. Kõik oli olnud ilmselt tühipaljas tuule, valguse ja varju mäng. Ah, närvid, närvid. Pole midagi, Tarmo lubas homme ära sõita, küll siis närvid paranevad...

Tarmo roitas mööda kadakavälja.

Mööda kitsast rada kõndisid talle vastu kolm külanaist. Neil olid korvid kaenlas. Maasikalised, taipas Tarmo. Üks naine oli väga pisikest kasvu, selge, see oli ju laps. Imelik, et maal ikka veel sellistes riietes käiakse. Siis meenus Tarmole, et külakohas on kombeks võõraid tervitada.

«Tere õhtust!» ütles ta viisakalt.

Naised ei vastanud talle. Nad olid vaid mõne sammu kaugusel. Vanim neist vaatas Tarmole otsa. Ta hele pilk oli arusaamatu ja tõsine.

«Tere õhtust . . .» pomises Tarmo kõhklevalt. Ja astus kõrvale, et külalisi mööda lasta.

Seda aga polnudki tarvis — naised haihtusid äkki hääletult kadakatesse.

Külm surin kihutas kuklast kandadeni. Kui Tarmo viimaks minema sai, tundis ta, kuidas mitmel pool üle keha tiksutasid närviotsad.

Ta otsustas lõplikult sellelt saarelt hommepäev lahkuda. Ära, ära siit, ära teisele kaldale.

Sedapuhku püüdis Osvald kaks paarikilost haugi ja mõne ahvena. Veel ühe ahvena võttis ta välja Tarmo õngega, mis oli vette unustatud. Suur Kala, kes muu, oli sedapuhku jälle ühe landi konfiskeerinud. See ei kurvastanud Osvaldit eriti. Suure Kala tahtis ta kinni püüda ülehomme, mil jälle aega põhjalikumalt laua taga istuda. Ta ladus saagi kärusse ja hakkas mööda vaevumärgatavalt tõusvat rada kodu poole rühkima. Hubaselt ruugasid vastu Ülgeme katused. Ja Osvald mõtles, mida kõike tuleb homme teha — Oopkaubal käia, sauna kütta, kemmergut värvida . . .

Poolel teel astusid talle vastu kolm kummitust — üks tüdruk ja kaks naist. Kummitusi, viirastusi, vaime polnud Osvald kunagi eriti uskunud, pidades siiski mõeldavaks mõningaid seletamatuid juhtumeid. Ilmselt just need andsid omal ajal toitu rikkalikule folkloorile. Nüüd seisis temagi vastakuti seletamatu juhtumiga. Ta vaatas olematuid naisi uudishimulikult. Kõigil olid seljas pikad hallid kleidid. Naised jäid samuti seisma, vahetasid pilke ja pöörasid kadakatesse. Üks neist vaatas tagasi. Tal oli keskealine murelik nägu ja hele pilk. Ta pani sõrme suule ja viitas kuhugi. Siis olid naised kadunud.

Osvald vaatas viidatud suunda. Seal eemaldus küljeit küljele vaarudes mingi suure looma punakas turi. Põder või? Teoreetiliselt oli see võimalik, Osvald oli analoogilistest juhtumitest lugenud. Põdrad ujusid mõnikord väga kaugele.

Võsa ragises, turi kadus.

Hm, ei-noo-jaa, tegi Osvald. Vaatamata kõigele oli tal natuke kõhe.

Õhtuks sõid nad kalasuppi ja praehaugi. Kõik kolm olid isukad, kuigi natuke hajameelsed. Jutt oli juhuslik, pilgud pidetud. Osvald kiitis väga Ragne maalritööd. Selle peale muigas Tarmo vuntsi.

HÕÕGVEIN

Õhtu kummus saare kohal nagu suur erepunane lambivari. Või nagu vihmavari, mõtiskles Edgar Artur Raasma, sai siis aru ja lahkus kikivarvul. Osvald hakkas tikuga hambaid torkima.

Kõik kolm olid kõhu täis söönud, kõik kolm olid mitu pikka minutit kuidagi täiesti omaette.

Siis tõusis Osvald otsustavalt, tõmbas selja toimekalt kühmu ja kiirustas välja.

«On ta sul alati sihuke?» päris Tarmo.

Ragne ei saanud küsimusest aru.

Aga kohe tuli Osvald tagasi, õlgadel tolmu ja saepuru, käes kaks pikakaelalist pudelit.

«Seda ei . . .»

Ragnel oli põhjust imestada. Tal polnud neist pudeleist aimugi. Vaadanud pudelid üle ja jõudnud selgusele, et tegemist on lahja punase kaberneega, ütles ta:

«Ma teen sellest lakkest hõõgveini.»

Ja ennäe, meeste huvitatud pilkude saatel astus ta alateadlikult puusi hõõritades riiuli juurde pipart, nelki, kaneeli ja suhkrut hankima. Laskis Tarmol pudelid avada. Tarmol käis see kähku, meisterlikult, plumpsu saatel. Ragne kallas veini kannu, asetas selle miniatuursele gaasipliidile, lisas maitseaineid, naeratas salapäraselt. Hõõgveini valmistamine oli üks väheseid, kuid selle-eest täiesti kindlaid oskusi, mida ilusa tüdruku vastuolulise elu pikad aastad olid talle andnud.

Asi oli muide ennekõike selles, et tal tuli tõesti äkki väga suur tahtmine juua klaas või kaks aromaatset hõõgveini. Muidugi tegi talle natuke muret mõte, kuidas see hõõgvein peaks mõjuma meestele. Osvaldit polnud ta õigupoolest näinudki midagi mineraalveest kangemat joomas. Tarmo aga muutus teinekord üsna pisikesest annusest agressiivseks ja keeruliseks.

Hõõgvein õnnestus — tingimusi silmas pidades — ootamatult hästi. Ja esialgu ei juhtunud sellest midagi muud, kui et mehed hakkasid õige ruttu igavat meestejuttu

ajama — Tarmo põskedest lapiliseks muutudes, Osvald elavnedes, õhinasse sattudes, otsekui üles sulades. Ei mingeid vihjeid ja kohatuid küsimusi, rääkimata kahevõitlusest. Ragne rüüpas aromaatset hõõgveini ning naeratas aeg-ajalt salapäraselt ja pilkavalt.

Mehed rääkisid loomulikult tööjuttu. Tarmo kui filosoof ja aforismikirjanik tahtis teada, miks Osvald just nimelt Viitarist kirjutab, sellal kui raamaturiiulitel puuduvad kümned monograafiad — Söödist, Anna Haavast, Adamsonist ja koguni saja raamatu autorist Anton Suurkasest. Tarmot üllatas väga, miks just Osvald Rass ja miks just Mart Viitar. Osvald selgitas talle kõike kannatlikult nagu puupäisele koolipoisile.

Väljas karjatas mingi verejanulise kurguhäälega öökull. Ragne võpatas naiselikult ja päris:

«Oi, poisid, aga mis see oli?»

«Ah, öökull. Las me räägime,» rehmas Tarmo käega. Ta silmad läikisid kalgilt.

«Kassikakk,» täpsustas Osvald, mopsutas huuli ja ütles Viitari-teema lõpetuseks hingestatult: «Ma mõistan ja isegi hindan su noort skepsist. Kui luuletaja peaks ta sinu põlvkonnale . . . või sinu eale lähemal seisma. Aga ma annan sõna, et püüan seda raamatut kirjutades teha kõik, mida mu nõder vaim suudab.»

Tarmo silus seepeale vuntsi, puhastas selle punasest hõõgveinist, vaatas lakke ja lausus:

«Jaa-jaa. Sellel saarel, Ülgeme talus, üheteistkümne meetri kaugusel välisuksest, vana õunapuu all kirjutas Osvald Rass — siia tuleb hüüumärk — oma raamatu Mart Viitarist. Väravast kuuekümne kuue meetri kaugusel tavalisel maakivil istudes aga mõtiskles ta probleemide üle, mis kajastuvad raamatus «Mart Viitari tähelend». Ha-ha-ha-haa!»

Tarmo naer oli küll loomulik, ent kuri ja kõle. Ragne muutus valvsaks. Tegelikult ei soovinud ta mingit kahevõitlust.

Aga Osvald vaid muheles, sügas tükk aega prille, siis ninaselga ja jäi nõusse:

«Eks see ülitäpsus ole jah mul üks nõrk külg, ei-noo-jaa.»

«Ei! Noo! Jaa!» hüüatas Tarmo ja naeratas taas — ilusasti ja ohtlikult. «See on pedantsus. Mitte täpsus!»

Ragne kummutas klaasi, lõi ennast toolikorjule lõdvaks, naeratas salapäraselt ja hakkas siristama:

«Ah, poisid, poisid, ikka see töö ja töö ja töö ja töö. Ütle mulle parem, Tarmo, kuidas elavad Maie ja noh, see, nimi ei tule meelde, see, kelle kondid alatasa klõbisevad?»

Tarmo sai aru, lõpetas norimise, neelas vihje alla, naeratas säravalt.

«Maie ja Kati elavad ilmselt endiselt, aga ma olen nad ammendanud.»

«Tõesti? Aga kuidas elavad Eigo, Juhan, Evo, Aarne ja teised?»

«Ah, kes neid teab. Eneseleidmise rajad on keerulised,» ütles Tarmo üsnagi irooniliselt. «Eigo näiteks põgeneb pidevalt iseenese eest, seekord sõitis ta Usbekimaale hobuseid vedama. Juhanil on jälle depressioon. Tead küll, tal on see sageli. Aarne hakkas süstamatkainstruktoriks. Evol ilmus aprillis esimene karikatuur, ta pole sellest veel üle saanud. Viimati nägin teda bussijaama õlleputkas.»

«Ah sedasi?» hüüatas Ragne ja ringutas. Uudised jätsid ta millegipärast ükskõikseks.

Osvald jälgis neid erapooletu ilmega ja mõtles, et Tarmo pole oma sõpradest kuigi heal arvamusel.

«Ja kuidas sul endal läheb, kui muidugi küsida tohib?» päris Ragne seltskondlikult.

«Sellest ei tahaks ma rääkida. Plaane on muidugi mitmeid,» lausus Tarmo tagasihoidlikult.

Tarmol oli tõesti palju plaane. Teine kallas, metsavahi- või ministrikoht olid veel kättesaamatus kauguses, seniks tahtis ta kirjutada veel vähemalt kümme aforismi ning valmis teha süütu pealkirjaga fotosarja «Inimesed mere ääres». Selles sarjas pidi kõik olema ebatraditsiooniline. Seal ei tohtinud olla ühtki kalurit ega traalerit. See sari pidi paljastama inimese alasti eksistentsi, kusjuures naissoost inimesed pidid olema sõna otseses mõttes alasti. Seal pidi olema hulk suures plaanis pildistatud juhme pilke. Meri juhmistab me pilku, oli Tarmo kunagi ühe «Priima»-paki servale kirjutanud.

Kõigele sellele mõteldes pidas Tarmo vajalikuks intelligentselt köhatada, ent hakkas eneselegi ootamatult aevastama. Öised seiklused seitsmepallises tormis, hommikune tukastus kadaka all hakkasid endast märku andma.

«Ragne-pai,» lausus Osvald, ja Tarmo pidi selle «pai» pärast äärepealt vihaselt oigama hakkama, «ole hea, otsi meie väliapteegist külalisele kaks aspiriinitabletti. Ja pärast seda ongi meil vist aeg magama heita, sest homme

tuleb Oopkaubale sõita. Leib on otsakorral, ja üldse on vaja palju muudki osta.»

Ragne ei pannud enam midagi imeks. Kõik oli õige — see, et ta kuulekalt apteegikastikeses sobrama asus, et Osvald rääkis siledalt ja igavalt, nagu tsiteeriks ta raamatut «Kuidas käituda?», et Tarmo aevastas ja oli peaaegu täiesti võõras. Kõik see kuulus antud ajahetke, oli osake elu omapärasest kulgemisest. Ainult medikamente ta ei tundnud. Tal polnud peaaegu kunagi pea valutanud. Ta ei teadnud, et palavikku tõrjuv aspiriin pole juba ammu aspiriin, vaid *acidi acetylsalicylici*. Ülepea ei lugenud ta mingeid silte, vaid võttis esimesest ettejuhtuvast pakendist kolm tabletti barbamüüli ja andis need Tarmole. Nende sõrmede kokkupuude oli jahe ning ilmetu, Tarmo ohkas lustakalt, pistis tabletid põske ja logistas need veiniga alla.

Veel viivu silmitsesid Osvald ja Tarmo teineteist. Mõlemad mõtlesid teisest midagi sellist, et niimoodi suudavad käituda vaid tuimad eestlased või siis külmaverelised inglased. Ei mingeid liigseid küsimusi, vähimatki informatsiooni kasvõi sellestki, mil moel Tarmo siiski saarele oli sattunud. Ja nüüd oli juba hiline ööhakutund, ja homme pidi ta saarelt lahkuma.

Nad on mõlemad natuke nikastanud, mõtles Ragne haigutades.

Kummaline noormees see Tarmo Meltsas, mõtles Osvald teki alla ronides. Aga mis see minu asi on . . .

Osvald Rass kujutab endast inimliku juhmuse kahetsusväärset tippnäidet, aga võib-olla galantsuse erakordset juhtumit, mõtles Tarmo köögis voodiserval istudes ja Ragne poolt kingitud suitsupakki lahti kiskudes. Ta haigutas pikalt. Millegipärast ei läinud talle üldse korda, et kambriukse taga toimus kurat teab mis, kambriukse taga ronis Ragne paksu lubivanakese kaissu.

Aga Ragne keeras samal ajal petroolitule surnuks, tõmbus voodiservas kägarasse, haigutas häälekalt ja ütles: «Head ööd, Oss. Ma olen millegipärast väga-väga väsinud. See veinitilk ka . . .»

«Head ööd, kullapai,» ütles Osvald ja tõmbas käe tagasi. Voodi käuksatas seejuures provokatsiooniliselt.

Ent uni ei tulnud sugugi kohe. Ragne kriipis küünega palkseinal loperdavat tapeeti ja lausus:

«Tead, mul oli täna õhtul möllutuju, kui sa aru saad. Oleksin tahtnud tantsida. No kuidas ma küll ei taibanud

raadiole tagavarapatareisid osta? Nüüd pole muusikat ega midagi.»

«Ostame homme Oopkaubalt kohe hulgi,» ütles Osvald. Temagi oli hõõgveinist pisut elevil.

«Nojah, kui seal on . . . Ütle, Oss, ütle aga ausalt — olen ma ju natuke muutunud? Ei, ära ütle . . . Tead, ma oleksin siiski tahtnud täna möllata. Ise ka ei tea, miks. Tahtsin ja kõik. Ma olen siin saarel üldse kole vaguraks muutunud. Kuule, teeme jaanipäeval kõva möllu. Eks?»

Osvald ei osanud seda kõva möllu hästi ette kujutada, aga oli meelsasti nõus.

«Nojah, Tarmo sõidab homme ära . . .» arutles Ragne omaette, uniselt, intiimselt. «Eks ta üks veidrik ole. Muudkui otsib midagi. Mul on temast omamoodi kahjugi. Ausalt. Üksik, imelik, mis elu see on?» Ragne haigutas. Hõõgvein surises meeldivalt peas ja südame all. «Kuule, palju me talle laenamegi? Sinu pükstest ja muust rääkimata, ega inimene saa siis paljalt Tallinna sõita.»

«Ta küsis neli rubla, aga minu meelest on seda vähe,» vastas Osvald ja haigutas samuti.

«Oh, mis! Tema jaoks on see vapustav summa! Küll ma tean! Ah, ta on sihuke . . . hipi. Või oli. Kas filosoof saab hipi olla? Kuule, Oss, kas me ikka teeme jaanitule? Kas hüppame üle lõkke? Kas läheme sõnajalaõit otsima?»

Osvaldile meenus, et Punulaiul ei kasva sõnajalgu. Veel kahtles ta oma võimes üle lõkke hüpata. Küllap oli see hiilivalt läheneva vanaduse märk.

«Ei-noo-jaa,» nõustus ta ometi.

Ragne vaikis tükk aega, küsis siis uniselt: «Oss, kas sa kummitusi oled näinud?» ja jäi samas magama.

«Kui on tubakat, siis on kõik korras,» mõtles Tarmo, riietus lahti, pani Osvaldi treeningud toolile ja heitis vetruvale, roostelõhnalisele reformvoodile. Paar korda aevastanud, puhus ta taburetile asetatud küünla surnuks ja hakkas und ootama. Pea surises kuidagi ebameeldivalt. Sinna tükkisid rahutud ja metafüüsilised mõtted. Tarmol polnud ööga head vahekorda kunagi olnud.

Väikesest köögiaknast langes põrandale ja lauale koolja-sinakat valgust. Nurgas helkis veepang. Oli mulje, nagu tahtnuks pang midagi ütelda, sealjuures ebameeldivat. Vasakpoolse ukse tagant kostis tasast jutukõminat. Raks ajas oma paksu lubjakaga väikekodanlikku juttu. Imelik, Tarmo polnud sellest eriti häiritud. Las lobisevad. Igal

asjal oma aeg. Võib juhtuda, et varsti räägib see kultuurimoonakas oma õhtujutte ainult iseendaga. Kõike võib juhtuda. Muidugi, enne tuleb see asi läbi mõtelda. Ära, ära siit, ära teisele kaldale.

Niisiis, Tarmo pikerguse kujuga peas surises pisut ebameeldivalt ja koguni metafüüsiliselt, ta võttis enese kokku ja hakkas metsavahimajakesest mõtlema. Mõni teine kord mõtles ta kultuuriministri kabinetist, ent see igivana, arhailine köök häälestas rohkem nagu metsavahiteemale. Mis siin erilist vahet. Saare asemel on põlislaas, Alutaguse või Rava metsad. Tema aga, teisele kaldale jõudnu, on tulnud parajasti ringkäigult, toimetanud oma lihtsad talutoimetused ja lesib nüüd asemel. Käepärast sigaretipakk, kohvikann, mingi õhuke võõrkeelne raamat, mõni leht paberit, hea pastakas. Ta vaatab lakke ja kirjutab aegajalt aforisme. Või vastab tuhandete lugejate tungivatele kirjadele.

Ausalt öeldes armastas fotokunstnik, aforismilooja ja filosoof Tarmo Meltsas üle kõige maailmas mõnusat äraolemist lesimise näol — diivanil, reformvoodil, täispuhutaval kummimadratsil, kollasel rannaliival, lõhnaval muruplatsil, kui võimalik, siis ka Hyde Parkis. Lamamine sisendas rahulikke ja sügavaid mõtteid.

Ta oli kevadel saanud kolmekümneseks ja paraku polnud ta ikka veel suutnud oma elu niimoodi seada, et tema lamamisest, sügavate mõtete akumuleerumisest poleks ütlemist tulnud. Tema, kes ta igatses vast kõige enam vaipa hubaselt küdeva kamina ees, elas senini ülerahvastatud korteris koos vanemate, üliõpilasest venna ning õe perega, kuhu kuulusid tolle pisikest kasvu kärarikas abikaasa ning kolm alaealist last. Tal oli küll oma nurk, oma diivan ja hiina sirm selle ees, aga lamada ta seal ei saanud, kodakondsed nimetasid seda tegu päevavarguseks ja hakkasid rääkima sellest, et temaealisel mehel on häbiasi mitte töötada ja elada teiste kulul. Ometi oli ta nõus leppima vaid odava maksavorsti, petipiima ja sepikuga, jäetagu ta ainult rahule, lastagu tal ükskord ometi iseenese ja asjade olemuse põhjatusse süüvida.

Möödus pool tundi, aga võib-olla ka terve tund. Öö oli tasane, vaid hootine tuul sahistas õunapuudes ja sõstrapõõsastes. Ning igalt poolt — idast, põhjast, läänest, lõunast — kostis unist mereüma. Tarmo mõtles, et viimati ei maksagi homme ära sõita. Raksi käest saab sigarette, muud pole tarviski. Muidugi, iseasi, mida ta siin tegema

hakkab. Teeks mõned pildid? Meri oli talle tagasi andnud nii «Zenidi» kui ka mitu kassetti head filmi. Aga millest? Lagunevaid tuulikuid ja eestimaalikke rannakive on tülgastuseni pildistatud. Nöögiks lubivanakest, aga milleks? Saan ministriks, saadan ta niikuinii pensionile, keelan Punulaiult lahkumise ära, mõtles ta muiates. Raks? Mis olnud, see olnud... Või lööks Raksi lubivanakeselt üle, viiks tagasi «Parnassi», sõprade lahketesse tubadesse? Milleks? Ah, igav ja triviaalne, mõtleme millestki muust.

Oma loomupärasele huumorimeelele ja vaieldamatule tagasihoidlikkusele vaatamata (viimane väljendus näiteks kohmetus tammumises ja muudeski meeldivates pisiasjades), oli Tarmo sisimas paraku üsna sügavalt veendunud, et ta on mõnevõrra erandlik inimene. Isiksus päris suure iga. Ja kuna ta oli selle teadmisega juba pikki aastaid elanud, aitas see tal filosoofiliselt taluda hullemaidki äpardusi kui ühe masinakirjutaja ettenägematu meelemuutus. Elulöögid karastasid teda metoodilise järjekindlusega, tema reaktsioon nendele võis kõrvalseisja jaoks tunduda lausa infantiilsena. Tarmo teadis, et saabub hommik, mil ta ärkab kuulsana. Ja ta tahtis selle hetke vastu võtta võimalikult mõnusamas olukorras, kušetil, põrandavaibal, rannaliival kükitades, sigaretipakk ja kohvikann käeulatuses.

Niisiis — ära sõita või mitte?

Peas aga rümas ja kohises midagi mõistmatut, midagi uimastavat, midagi jaburdavat. Oli see tõesti hõõgveinist?

Ükskord tekkis tal vajadus astuda õue, siirduda asutusse, mis väljakutsuvalt lõhnas pruuni õlivärvi järele. Juba trepile astudes pani teda imestama asjaolu, et Ülgeme õu oli illumineeritud hiina laternatega. Kollakad, rohekad, punakad laternad kadusid põõsaste hämarusse, särasid, kumasid, võbelesid. Niisiis polnud metafüüsilised mõtted teda asjata piiranud. Tarmol hakkas kõhe. Ja kohe samas märkas ta saare põhjatipus kõrguva majakavare kohal tuleplinkimist. Majakas plinkis midagi morsekeeles, muundus siis pisuhännaks ja lendas meteoorikiirusega Ülgeme õue. Tarmo tardus paigale. Pisuhänd hakkas sirelipõõsas askeldama. Tal oli valgeks mingitud nägu ja ta suitsetas piipu. Nüüd meenus Tarmole õhtune nägemus kadakavälus. Ta surus hambad risti, sai üle soovist karjuma hakata, kangutas jalad murukamaralt ja paiskus majja tagasi.

Seal polnud midagi paremat — ta raudnuppudega voodi päitsis kõndisid ringi pöidlapikkused rohelised mehikesed. Oi mis armas, oi mis kaunis, pomises Tarmo ja püüdis mehikestele naeratada. Niisiis osutusime kummituste saarele sattunuks, ja seda hirmsa tahtejõu ning ujumisrekordi hinnaga. Saagalik saar! Tarmo hakkas hambaid plagistama. Rohelised mehed süütasid imetillukesed rohelised laternad, võtsid seljast jahipüssid ja hakkasid tema pihta sihtima.

Ära siit, ära teisele kaldale, seljas Osvaldi lohmakad rõivad, mõtles Tarmo, pigistas silmad kinni ja puges teki alla. Ah nii, Raks, ah sedasi võtad sa mind oma saarel vastu, mõtles ta hirmu- ja unesegaselt. Mere poolt lähenes kõmisedes ja möirates midagi — oli see nüüd uus äikesehoog või järjekordne kummitus? Tahtmatult avas Tarmo silmad. Teki all, otse tema konksus põlvede kaisus, istus säravate sinisilmadega siiami kass. Tarmo oli piisavalt mehine inimene, ent mis liig, see liig. Ta kargas istuli, et pageda, appi hüüda või vähemalt küünal põlema panna — aga ei suutnud midagi. Ta oli alandavast õudusest halvatud. Niipaljukest saigi, et siiami kass voodist välja lükata. See oli loomulikult jälgilt astraalne kõuts, Tarmo jalg lohises mingi vaevata läbi ta küljekontide ja sisikonna. Loom lahkus, ilma et oleks iitsatanudki.

Tarmo nuutsatas, langes kuklaga patja ja jäi silmapilkselt magama.

PARIMAS EAS MEHE UNENÄGU

Ei-noo-jaa. Küll on hea, küll on hea. Seal nad istuvadki. Filosoof Tarmo Meltsas, fotovihik kaenla all, aforismiapparaat üle õla, jalutuskepiga Mart Viitar ja veel üks mees, kukeaabits näpus. Kes see mees on? Mina ise. Kuidas nimi? Vahel Rass, vahel Raasma. Olgem täpsed ja ausad. Seda enam, et Viitar ja Meltsas on «Elpo» džiinides, mina aga ainult neljakümnendate aastate spordidressis. Määratu vahe. Ma ei mõju üldse intelligentselt.

Aga mis seal ikka, püüan vastu pidada, välja kannatada, mitte nutma hakata. Ei maksa kunagi lootust kaotada.

Viitar ja Meltsas on määratud vaimuhiiglased. Mis nüüd mina, mind nad ei salli, joovad hõõgdžinni. Taevas appi — mina joon samuti hõõgdžinni, sellest võib ju purju jääda ja kaotada a/ü. liikme väärikuse!

«Kuule, taskupoeet Raasma, kas sa seda Punulaiu mõisnikku tunned?» küsib Viitar äkki minu käest.

«Millist nimelt?» pärin pugejalikult.

«Osfald von Rassi, seda paksmagu, seda lubitümikat?»

«Ei tunne ega soovigi tunda,» valetan ma kirjandusloo huvides.

«Ma jäin talle piljardis nelisada kerenskit võlgu,» naerab Viitar ja väristab blonde lokke. «Kahju, kahju, et sa teda ei tunne, ma oleksin sulle võla ära maksnud.»

Meltsas tammub suurmehelikult parkettpõrandal, siis ütleb kaalukalt:

«Saaremaal on mitmed mõisnikud olnud kas progressikandjad, meresõitjad või teadlased. Punulaiu von Rass on nende kõrval Gogoli surnud hing.»

Solvun. Sirgun. Kasvan teaduste doktoriks. Vaatan prille välgutades noorte huligaanide peale ja lahkun sellest mõttetust unenäost, lähen teise tuppa, teise aega, teise unenäkku, mille hämaras nurgas kasvab rahulik kummipuu. Seal on rahulik, jahe, teaduslik olla, vaid avatud aknast kostab kauget kõuekõminat. See on äike, mis hulgub Islandi ja Skandinaavia kohal.

NOORE NAISE UNENÄGU

Tuba on hämar, maja on hämar, meri on hämar — hing on hämar. Peegli ees logelevad jaaniussid. Värisen. Miks ma öieti värisen? Vaat seda ma küll ei tea . . .

Tuleb Hea Haldjas, tüütu tädi. Rohelised jaaniussid tõlla ees. No mida sa sooviksid, Ragnekene? Uut kleiti või kuldkingasid? Eramaja Meriväljal? Või viimati kastaneid tulest? Vaat seda ma küll ei tea, tädi Haldjas . . .

Mõtle, mõtle, pisike Ragne. Kosjamoor ma pole, aga soovid sa paksu või kõhna? Printsi? Geeniust? Supermani? Või jäätist?

Kes seal nüüd ulubki vastiku jonnihäälega? Jumal, eks jälle see Ragne Laatspera, tüütu laps. Äääääääääää! Tahan Hemingwayd!

KOHTUMINE

Sel valgel ööl peatus vana majaka läheduses madalikul kaater, mis vedas enda järel taraga piiratud parve. Parvel seisis üheksakümmend kaks täksitud kõrvaga noort pulli. Hetkest, mil nad olid oma puiklevad jalad tõstnud parve

krobelisele pinnale, olid nad seisnud vaguralt, liikumatult, otsekui hüpnotiseeritult. Varakevadest Oopkauba ümbruse karjamaadel elanud ja need suures osas libletuks söönud kari oli omamoodi terviklik organism. Merereis mõjus sellele organismile tõsise vapustusena. Sügavasse transsi vajununa seisis kari küljelt küljele loksuval parvel, kahes raskesti aimatavas grupis oma seniste juhtide Torre ning Kulleri ümber. Kari näis üksiti endasse süüvivat ja kõigega nõustuvat: nii võimalusega ühiselt uppuda kui ka aimatava ajutise priiusega üksikul saarel. Kari näis mõtlikult ja süvenenult mäluvat kõike eelseisvat — saare mitmekesiseid, kuigi mitte eriti rikkalikke rohumaid, rõõmsaid ärplemisi, väikseid, kuid küllalt tõsiseid pulliintriige, seejärel algavaid esimesi murelikke sügisvihmu, põlvini ulatuvaid porilompe ja sedagi sünget päeva, mil naaseb parv, peal kärarikkad mehed, kes viivad nad saarelt ära, ja siis ongi kõik, karja saatus lõpeb paarisaja kilomeetri kaugusel asuvas tapamajas, kari muutub töölissöökla lõunaks, restorani õhtusöögiks või koolilapse hommikuseks võileivalisaks. Kari teadis seda. Hulk veisepõlvi oli see kõik üksluiselt kordunud ja iga vastsündinud pullikese geneetilisse programmi sisendatud. Vaid mõned üksikud erandid, võib-olla Torre ja Kuller, võisid loota mingile juhusele, selle või teise komponendi kokkulangemisele, et hea saatus mõne tõuaretaja näol neid märkaks, et nad võiksid sattuda tublide lehmakargutajate väikesearvulise eliidi sekka, jätkamaks eesti punase karja viljakat ja kuulsusrikast liini.

Parv peatus, kari seisis alandlikult ja osavõtmatult. Alles siis, kui kaks tugevat külameest osavalt parveserval balansseerides paar küljelatti eemale olid visanud, ärkas kari tasapisi tardumusest. Mehed udjasid tagumistele loomadele keppidega vastu külgi, kari hakkas närveerima, mörisema, tõuklema, kõhklema, kuhugi kippuma, omavahel tülitsema, möllama, kepslema, tigetsema, kuni viimaks esimene loom, see oli rahulik Kuller, tigeda ja natuke alatu Torre alatine vastane, pahinal vette hüppas. Vesi ulatus talle ainult natuke üle põlvede. Kuller mõtles järele, sai asjast aru, tõstis pea kuklasse ja hakkas kutsuvalt inisema.

Kari astus merre.

Samal ajal seisis saarerannas noorte mändide varjus kõvasti üle tonni kaaluv vana pull Saatan.

Kunagi ammu, siis, kui Oopkaubas asus veel väike kol-

hoos «Brigantiin» ja pealinnas ajas asju rahvamajandusnõukogu, kandis see pull ruudulises kontoriraamatus Sirgo nime. Nüüd oli see nimi ammu kõigi poolt unustatud. Ametlikult polnud pull enam kusagil kirjas ei Sirgo ega Saatanana. Ametlikult oli ta vähemalt viiel korral hukkunud: uppunud, nälga surnud, maha lastud, marutõbise karu poolt ära söödud, jääpangaga avamerele triivinud. Aga Saatan elas kõigi kiuste. See polnud ilus elu, aga see oli siiski elu. Saatan oli ammu muutunud metsloomaks. Ta oli väga vana, väga tark ja ikka veel väga tugev. Ta oli äärmiselt õel ja kaval. Ta oskas ennast vajaduse korral osavasti varjata. Ta vihkas kõike ja kõiki, ennekõike inimesi. Kunagi oli temas olnud palju auahnust, diktaatorikalduvusi, aeg oli need tarbetud tungid maha kulutanud. Ta elas raevust. Kunagi väga ammu oli ta koos esimese või teise partii noorpullidega katseliselt Punalaiule toodud, et suve jooksul tubliks lihaloomaks saada. Sellest ajast saadik oli Saatan jäänud püüdmatuks. [illegible] inimese eest jooksis ta pakku, ujus vajaduse korral mõnele lähemale pisilaiule, üksikule tungis kallale. Ta ei soovinud sattuda Pelgulinna või Pariisi õgardite lõunalauale. Ta hakkas inimesi vihkama. Kõige eest, mis temas halba oli, võlgnes ta tänu inimestele. Inimesed olid temalt võtnud normaalse pullielu, jätnud ta ilma võimalusest karata tiraseid lehmi, nosida talvelaudas rammusat [illegible]. Sirgost sai Saatan.

Sooja suveöösse tekkinud mootoripodin tõi ta randa noorde männiharvikusse. Ta teadis selle podina tähendust, teadis juba hulk aastaid. See podin avas võimalusi, tekitas perspektiivi, andis võimaluse oma raev välja valada. Ta ei pidanud ennast enam varjama. Ta ootas nüüd rahulikult. Kuigi tal polnud erilist janu, jõi ta tühjaks ühe paraja lombi, mis oli pärast tormi siia harvikuservale tekkinud.

Kari aga astus kehkjalt ja kartlikult rannakruusale. Kümnete juhmimate pullide silmad otsisid tuge ja eeskuju Torrelt ning Kullerilt. Samal ajal sõitis kaater koos praamiga minema. Kuller vaatas sellele kaua järele. Torre aga muutus pööraseks, klohmis paar kaaslast läbi, keris saba looka ja jooksis umbropsu kaldast mõnekümne meetri kaugusel algavasse kadastikku. Kohe järgnes talle paarkümmend looma. Kuller nuuskis sellal hoolikalt maapinda, nilpsas otsekui prooviks paar liblet karedat rannarohtu ja jäi siia öösse vahtima, rohukõrs mokkade vahel.

Tüki aja pärast rehmas ta sabaga, ohkas pahinal ja hakkas astuma. Kari järgnes talle usalduslikult, külg vastu külge. Vaid tagapool rüselesid ja möllasid mõned läbematumad ning kergemeelsemad pullikesed.

Kui Kuller jõudis läbi kadastiku lagedale, jäi ta järsult seisma. Seisatasid teisedki. Tagant trügiti peale, sealt kostis pahast mõminat.

Keset lagedat seisis äärmiselt suur pull. Aimuv koiduhahetus langes suure pulli massiivsele kehale, joonistas reljeefselt välja jõulised jalalihased, uskumatult jämeda kaela, sarvede ühemõttelise teravuse.

Suur pull möiratas.

Kuller sai aru. Ta ei olnud eriti auahne. Oma väärikust kaotamata astus ta kõrvale, taandus võsasse, viis-kuus lähemat kaaslast kannul.

Ülejäänud kari jäi sapsude vabisedes ootama. Aga Saatan vaid nahistas korraks hoiatavalt läbi nina, pöördus ringi ja juhtis suurema osa karjast looderanda. Seal oli muide üsna mahlakas rohumaa. Saatan puskas ilma erilise vihata paari ettejuhtuvat pulli, möiratas ja kõndis minema.

Tal polnud enam vajadust ettevaatuse järele. Kõikjale jäid temast sügavad jäljed. Teel kohtas ta Torre salka, peksis sealgi paar pulli läbi, riivas Torretki, sõi seejärel pisut ja kõndis siis Ullupää kivisele kaldale. Ta leidis sealt Tarmo sokid ja pistis need nahka.

Siis jäi ta kauaks seisma, see ebareaalselt suur pull. Idas tärkas hommik. Pulli silmis punetas õel ja mõtlik läige. Ta jälgis tähelepanelikult raevu iseeneses.

VINGE IDATUUL, LAGE SILMAPIIR, MUUTUNUD PERSPEKTIIVID

Idast puhus ühtlane vinge tuul. Merel veeresid valgepäised kärsitud lained. Kadakad kahisesid. Pilvitus taevas paistis jahe päike.

Ragne istus kärul, jalad konksus, sõrmed kurgu alla kokku sõlmitud. Ta vilistas omaette mingit viisikest. Ta ninaots oli tuulest valgeks tõmbunud. Tuulest ja tusameelest. Ragne vaatas, kuidas Osvald ja Tarmo mööda paadisilda kõnnivad.

Elu oli sel hommikutunnil vilets ja igav. Ragne leidis, et meeste tammumisel pole ilu ega otstarvet.

Osvald, seljas nappide varrukaotstega kunstnahast jopp, jalas üleskehitatud mansettidega heledad suvepüksid, käis metoodiliselt edasi-tagasi, käed seljal. Osvald tundus äkki suure arusaamatusena, kellegi võõra ja ebasümpaatse inimesena. Ei mõjunud ta ei oma mehena ega isegi mitmekülgse literaadina. Ta oli rohkem mingi kitsarinnalise rahandusrevidendi moodi. Küll Osvaldil on imelik kõnnak, kuidas ma varem pole selle peale tulnud, et seda märgata, mõtles Ragne. See mees astub iga sammu nii kaalukalt, nagu oleks selle taga teab kui suur tegu. Näe, näe, nüüd läheb ta silla otsani, seisatab, tõstab käe kaalukalt silmile ja uurib silmapiiri, õigemini Veeriku vinstavat siluetti nagu mingi admiral Nelson. Nägu asjalik, muretsev, oma positsiooni hindav. Ja Ragne meenutas tahtmatu pahasoovlikkusega veel mõnda pildikest, hetke, episoodi... Osvald üle tillukese toa minemas, raamaturiiulist töölauani, käes mingi õhuke luulevihik, samm aga raske, pöntsuv, lausa riigimehelik. Või jälle eelmises Kalamaja korteris — Osvald tuleb kööki, vaatab ringi, ootad, et ta ütleb midagi väga kaalukat, aga ei, ta võtab hoopis tiku, läheb oma laua äärde tagasi ja hakkab tähtsalt hambaid torkima. (Hambad on tal viletsad!) Siis jälle — Osvald astub, pea mõtteraskusest longus, äärmiselt teoka sammuga üle Ülgeme õuemuru. Tal on peos korralikult lõigatud ajalehetükk, Osvald läheb sinnasamasse pisikesse majja, mille tema, Ragne, eile mingis heategevuslikus meeltesegaduses üle värvis. Täpselt samasuguse kaaluka ja energilise sammuga tõttas Osvald Tallinnas kirjastusse või toimetusse asju ajama, koosolekul sõna võtma. Nüüd mõtles Ragne tusaselt vilistades, et kui inimene kõnnib ühtviisi tähtsalt raamatulepingut sõlmima või kempsu, peab sellel inimesel midagi viga olema.

Asi oli selles, et Ragne oli ärkamisest saadik väga kriitiliselt häälestatud. Miks, ei teadnud ta isegi. Ja kas ongi naised kohustatud teadma, miks nad vahel tujust ära lähevad?

Ei leidnud ta silmis armu ka Tarmo. Tarmo kõnnak oli ammu teada — lõtv, pisut taaruv, pisut tammuv, üsna iseloomutu. Tarmo kõnnak muutus ühes moodidega. Nüüd seeris ta Osvaldiga võidu, üks ühes, teine teises suunas. Tarmo pea oli täna hommikul norus nagu väsinud hobusel. Ka särav ja pisut ülbe naeratus, mis püsis Tarmo näol sama kindlalt nagu teistel inimestel nina, tundus praegu üpris kahvatu ja kuhtunud. Siis veel see Ossi noa-

aegne dress! See laperdas ja plagises, peale kõige muu puudusid sellel taskud, ja Tarmol polnud kuhugi käsi panna. Kui ta just kitarri ei mänginud või sigareti peale tuld tõmmanud, hoidis Tarmo tavaliselt ikka käsi taskus või värvli vahel.

Oh, Ragne oli äärmiselt kriitiliselt häälestatud. Ta pani tähele, et Tarmo tõmbab juba neljandat pakki «Ekstrat» ega ole seejuures talle kordagi tänu avaldanud.

Õige mul mehed, õige mul hommik, õige mul elu, mõtles Ragne kriitiliselt. Küllap tuli see ka ilmast, ühtlasest idatuulest. Üks autoga tuttav, elukutselt meteoroloog, oli talle kunagi seletanud, et mõned inimesed sõltuvad äärmiselt ilmastikust. Igatahes ei meeldinud Ragnele hetkel miski — ei oma saar, oma mees, oma sõbergi. Ja paadimeest polnud ikka veel.

Ka Tarmo oli tujust ära. Õigemini — ta oli omadega läbi. Ära, ära siit, ära teisele kaldale! Kasvõi koju oma sirmi taha, pea patja, silm kinni, tahe «Priima» hambusse. Öised nägemused olid temas midagi muutnud. See, et ta tundis ennast siin paadisillal tammudes mõttetu ja tarbetu inimesena, kellel seljas võõrad naeruväärsed ürbid, taskus laenuks saadud kümme rubla — see oli igapäine asi. Võõra ja tarbetu inimese tunnet oli ta sageli tundnud, see oli teda omamoodi kasvatanud ja karastanud. Aga nüüd oli asi märksa tõsisem. Ta kartis! See mõttetu saar, täis jampslikke nägemusi! Absurd, aga samas jube absurd! Ta ei tahtnud kunagi elus enam midagi sarnast läbi elada. Ära, ära siit!

Ja Tarmo tõstis paadisillalt kitarri ning mängis kohmas sõrmedega mõned taktid südamele armsast meloodiast: «Põgene, vaba laps . . .»

Osvald heitis tema suunas lühikese ilmetu pilgu. Ta fikseeris poolmasinlikult, et noormees mängib meloodiat filmist «Viimne reliikvia», muusika autorid isa ja poeg Naissood, seejärel meenutas millegipärast paari episoodi sellest filmist ja süvenes varsti jälle oma mõtetesse.

Osvald oli ülikoolis loomupärase põhjalikkusega õppinud psühholoogiat. Ta oli selles aines andnud arvestusi ja sooritanud eksameid. Sugugi mitte pahasti. Aga ülikool jäi enam kui kahekümne aasta taha, elu oli elu, vahekorrad psühholoogiaga muutusid ebamäärasteks. Osvaldil puudus nagu mingi pisike närviotsake, ta ei suutnud alati tajuda peenemaid meeleoluvirvendusi. Eriti hommikupoolikuti oli ta tuimavõitu. Tavaliselt polnud sellest asja, sest hom-

mikupoolikuti istus ta enamasti kirjutusmasina taga, tegi oma literaaditööd. Nüüd, häirituna Eimar Ranna sõnapidamatusest, tundis ta suureks üllatuseks midagi muudki. [illegible] näis talle, nagu hoovaks Ragne suunast midagi külma ja torkivat. See üllatas teda. Ise reipalt jalutades hakkas ta analüüsima selle külma hoovuse põhjust. Viimati oli ta Ragnet jälle millegagi pahandanud? Ei tohiks nagu olla, mõtles ta, isegi kohvi keetsin ma varavalgel valmis. Aga seejärel muigas ta ennastpilkavalt, lõpetas [illegible] tuhnimise ja hakkas Eimarit siunama. Juba oli käes suur keskhommik. Ülgemel olid aga kõik tööd ja toimetused ripakil. Saar oli liha, leiva ja korrespondentsita. Raadio tahtis uusi patareisid. Noor naine vajas vaheldust ETKVL-i kaupluses. Kirjatöö tahtis kirjutamist. Feldik tahtis ülevärvimist. Elu tahtis elamist.

Tarmo oli vahepeal maha istunud, jalad üle sillaserva ripatanud ja mängis rahvalikku meloodiat «Kaugel, kaugel, kus on minu kodu . . .». Viimasel ajal oli neid üle maailma hirmsa hulk tekkinud, noorepoolseid mehi ja naisi, kes nagu ei osanudki rääkida, sõnu ja lauseid tarvitada, kes väljendasid oma tõsiseimaid mõtteid ning igatsusi ainult läbi kitarritinina, saksofonikiljatuste, kriiskamise ja mehhaanilise müra.

Aga kohe samas lakkas Tarmo mängimast, vaatas murelikult Oopkauba suunas ja päris:

«Seda et . . . kus see teie paadimees õieti elab?»

«Veerikul,» ütles Osvald.

«Ah niimoodi . . .» Tarmo jäi tükiks ajaks vakka. «Mina arvasin, et Oopkaubal. Stopp!» Tarmo nägu muutus äkki lapiliseks.

«Ta ongi tegelikult Veeriku saare postivedaja,» pidas Osvald tarvilikuks selgitada.

«Kas . . . kas ta nimi äkki Eimar ei ole?» küsis Tarmo. Ta ei naeratanud enam üldse.

«On küll,» ütles Osvald ja hakkas paha aimama.

Tarmo pani kitarri käest ja sõnas:

«Oi, kurat! Oleksin ma seda teadnud!»

«Mis sa seal podised?» turtsus Ragne.

«Seda et . . . Ega see Eimar täna küll tule. Ta sai kaksteist päeva aresti. Ma viibisin ise sündmuse juures. Kukk Albert joodeti ka surnuks,» ütles Tarmo.

«Albert?» kordas Osvald ja vaatas Ragne poole. Ragne ninaots oli väga valge.

«Ja Eimari asemel viib posti Veerikule seesama miilitsa-

mees, kes ta kinni pani. Ma ise nägin . . . ma olin parajasti pajupõõsastes.»

«Jah,» ütles Osvald ainult. Talle meenus, et polnud jõudnud veel majaraamatuga Andersoni juures käia.

«Jah,» kordas Osvald, astus käru juurde ja võttis selle aisad pihku. Ragne vaatas teda väga irooniliselt, tõusis ja turtsatas.

«Ol-la-laa,» ütles ta ainult. Aga see oli väga rängalt öeldud.

Osvald seisis, käru aisapidi ees. Mõte tõrkus. Horisondile tõusid uued ja rasked perspektiivid.

Aga Tarmo silmas äkki silla lähedal vees midagi ulpimas. Ta käis tõi selle ära. See oli trikoosärk. Tarmo väänas särgi välja ja vaatas üle. Üle särgirinna laiutas suure satiiriku Gogoli portree, mida pärjana ümbritses tekst: «Igav, härrased, on siin ilmas elada!» Selle särgi eest oli Tarmo maksnud terve varanduse, üksteist rubla.

Silmad maas, meel raske, hakkas Osvald käru kodu poole lükkama. Tarmo plaanitses isiklikku särki selga tõmmata. Aga Ragne, kes ei tahtnud hetkel enam midagi teada ega näha, märkas äkki, kuidas Ullupää suunast astusid lagedale mingid suured punased loomad. Üks, kaks, kolm, neli, viis, kuus, seitse looma. Tulid välja, seisatasid, hakkasid sabaga vehkima. Võttis aega, kuni Ragne hakkas oma silmi uskuma. Kes need seal olidki? Põdrad? Kitsed? Antiloobid? Lehmad?

«Vaata, Tarmo, meile on lehmad külla tulnud,» hüüatas ta ebakindlalt. «Vissi-vissi, vissi-vissi . . .»

Tarmo astus lähemale, kissitas silmi, helgitas vapralt hambaid.

«Näe jah,» ütles ta.

«Oss, kuule!» hõikas Ragne. «Näe, meil on siin lehmakari!»

Osvald peatus, kohendas prille, astus paar sammu loomade poole, jättis siis käru omapead ja tuli pooljoostes sillale. Rabas Ragnel varrukast, lükkas ta oma selja taha ja lausus:

«Ära nüüd ainult erutu, Ragne-pai, aga need pole ausalt öeldes just päriselt lehmad . . .»

«Taevake, aga kes nad siis on?» nõudis Ragne.

«No kuidas sulle seda nüüd . . .»

Aga Ragnele meenus äkki raamat, mida ta aeg-ajalt võrkkiiges lesides või rannal peesitades oli lugenud.

«Taevake, kas need on härjad?»

«Eesti keeles pullid,» ütles Tarmo võõra häälega. Ka ta nägu oli võõras ja omamoodi huvitav.

Samal ajal kostis loomade poolt falsetihäälne karjatus ja nagu käsu peale tormasid kõik seitse pulli otse silla suunas.

«Nüüd saab nalja!» hüüdis Tarmo ja hüppas vette, kitarr kõrgel pea kohal.

Ragne aga hakkas äkki metsikult naerma, rabas kahe käega Osvaldil rinnust ja hakkas lõbushullult kisendama:

«Ol-la-laa! Tra-la-laa! Meid ründavad pullid! Hurrraaaaaa!»

TEINE OSA

MEID RÜNDAVAD PULLID!

»Ol-la-laa! Tra-la-laa! Meid ründavad pullid! Hurrraaaaa!« kisendas Ragne ja kaotas teadvuse. Temale mõjus asi sedapuhku siis niimoodi, tegevusse astus minestusmehhanism, eelmistel sajanditel nii igapäevane, kaasajal aga üha haruldasemaks muutuv naiselik eneseväljendusvahend. Loomulikult jäi Ragnel seetõttu üsna palju nägemata. Kõik käis aga kähku, jaburalt ja justkui ebaloogiliselt. Ühe hetkega oli Tarmo viiekümne meetri kaugusel ja turnis ühe kivimüraka otsa, vasaku käe küünarnukk ja silmad pahupidi, kitarr pea kohal, ise üleni nõretav, rähisev, armetu. Ühe hetkega haaras Osvald naise jalavalt embusse ning õiendas samal ajal teise käega ette lühikese spinningubambuse, põsed punnis, kuklakarvad turris. Natuke hiljem — sekund, kaks, äärmisel juhul kolm — jõudis Ragne trillerdav kisa loomadeni. Veel paar sekundit, ja väike kari nõksatas täiesti ootamatult seisma. Rabises mättaid ja kive, nii suur oli olnud pullide hoog. Mitu sekundit täielikku liikumatust, arusaamisele jõudmist, juhmi jõllitamist, seitse paari ühemõttelisi sarvi paarikümne meetri kaugusel, ja siis pöörasid pullid sünkroonselt otsa ringi, kerisid saba taas looka ja kadusid lummutuslikult kadastikku. Iseloomulik, et kõik toimus loomade massi ja kohmakat välimust silmas pidades peaaegu hääletult.

Hiljem arvas Osvald, et Ragne karjatusest pullide kadumiseni võis kuluda kõige enam kakskümmend sekundit. Ometi jõudis ta selle kaduvlühikese aja jooksul mõtelda kümneid mõtteid, näha hulga kujutluspilte, meenutada arvukalt seoseid, kokkulangevusi, asjaolusid, ja kõige selle tulemuseks oli loogiline ja masendav arusaamine. Osvald nägi vaimusilmas lasteajakirjanik Peep Pindami murelikku ilmet, tema pidetut pilku, ja ta mõistis äkki, miks Ülgeme tükkis uute eterniitkatustega oli maksnud nii muinasjutuliselt vähe. Viivuks kuulis Osvald juhtiva

põllumajandustöötaja Priidu Kaarlepa energilist ja põrisevat häält, milles sobimatu dissonantsina ekslesid osavõtlikud köhatused. Ka Kaarlepa pilk oli võlts olnud. Üksteise järel said ühemõttelise tähenduse praguliseks kuivanud joogirenn, sõnnikukook teerajal, Ragne kadunud bikiinid ja tema hirmuunenägu piisonist, brošüür «Eesti punane kari», Ernest Hemingway esikromaan, tšehhovlikku allteksti ootav püssiloks köögiseinal, kadakates õõtsuv punakaspruun turi, mille eest olid teda hoiatanud ... noh, need ... Oh sa sinder, ja nii lihtne see oligi! Imestama pani ainult, kuidas Rassidel oli seni õnnestunud vältida kokkupuuteid nende sindrima sõnnidega. Aga küllap oli hiljutine tormiöö loomad Punulaiul liikvele ajanud. Siis taipas ta veel midagi naeruväärselt lihtsat — saare nimi. Miks ta polnud kelleltki küsinud, kust saar selle nime sai? Kust said oma nime Ullupää, Naharand, Tömpsaba? Ah, ja veel ja veel. Rikkis telefon. Kartsas istuv paadimees. Mõned muudki kurvad asjad. Need paarkümmend sekundit kuulusid kindlasti kehvemate hulka Osvald Rassi elus, ja nii jäi nagu tagaplaanile konkreetne oht, ta ei jõudnud otsustada, kuidas otserünnaku puhul talitada — kas koos minestanud naisega Tarmole järele hüpata või pullid ükshaaval spinninguga läbi torgata. Kuidas olla ja talitada, et mitte kaotada inimväärikust?

Aga siis olid pullid läinud, košmaar lõppenud.

Osvald märkas äkki, kui jõuliselt meri mühas, kui õelalt idatuul sillatalades vingatas.

Ta seisis ikka veel liikumatult, Ragne hellalt kaenlas, mõtles pingsalt järele ja sai siis aru veel millestki — need pidid olema üpris noored pullid. Enne seda, kui temast sai mitmekülgne literaat, oli Osvald ikkagi hulk aastaid olnud harilik maapoiss. Ja talle meenusid naabertalu pullmullikad, keda mitmel korral sai viljast välja kihutatud. Nendegi turi polnud veel kuigi kogukas, nendegi samm oli nobe ja kabe. Osvaldil hakkas natuke piinlik.

«Šinder, ilmaasjata šai kartma löödud!» hõikas ta Tarmole. «Need on veel peaaegu vasikad, kui nii öelda! Nad kardavad inimesi, kui nii öelda!»

«Kas mind ka?» kostis selle peale Osvaldi rinnalt umbusklik küsimus. Osvald unustas hetkeks kõik sünged järeldused ja kibeda altveetusetunde.

«No ikka! Sind ka! Sina nad ära ehmatasidki! Nad ei näinud meid lihtsalt!»

Osvald oli ootamatult hakanud hõiklema, žestikulee-

rima, mõttetult turtsatama. Ta oleks tahtnud teistele millegipärast rääkida oma lapsepõlvest ja teistretalu pullmullikatest.

«Ma saan juba aru. Ole hea, ära togi mind enam,» ütles Ragne, poetas ennast mehe embusest välja, kohendas juukseid, vaatas ringi.

«Ma ei saa aru, mis siin rõõmustada peaks olema,» ütles ta siis taas.

«Jah, seda küll,» ütles Osvald ja jäi vaikseks.

Ragne süütas osavalt sigareti.

Samal ajal sumas silla kõrvalt kaldale Tarmo. Kõigepealt komatas kuivale kitarr, siis tuli ta ise järele. Dress liibus tökati vastu keha, säärtes aga loksus mitu liitrit vett. Osvald vaatas Tarmot pisut imestunult ja pööras siis pilgu delikaatselt kõrvale.

«Oh sa siga, on teil alles saar!» hüüatas Tarmo ja vedas suraka vurrude alla naeratuse. Sedapuhku sarnanes see väga kurja koera hammastenäitamisega. Ragne mõistis Tarmot sel hetkel täiesti.

Ta tõmbas sügava mahvi ja ütles:

«Osvald, mul oleks tarvis sinuga rääkida!»

SEISUKOHAD, PRETENSIOONID, OTSUSED

Poole tunni pärast lepsusid märjad dressid ja Nikolai Gogoli portreega särk pesunööril. Suur satiirik näis tuule ja elukõleduse tõttu pidevalt grimassitavat.

Mossitas ka Ragne. Ta istus väljakutsuvas poosis, pahvis suitsetada, ta oli jahe, nördinud ja ilus. Nördimus hingestas ta nägu, sõltumatu poos sobis talle. Pingi teisel otsal istus Tarmo, Osvaldi karehall hommikumantel üle õlgade. Tarmo naeratas taas lakkamatult. Naeratas või irvitas? Tarmos oli äkki midagi uut, salapärast, huvitavalt äraolevat ja jõnka.

Laual olid kohvitassid ja konidest pilgel tuhatoos. Pea kohal õõtsus õunapuuoks. Toimus koosolek. Sest mis see muud sai olla — Osvald pidas teisel pool lauda istudes kõnet.

Las aga räägib, mõtles Ragne, pärast on minu kord. Tal oli mehele vägagi palju ütelda.

Osvald pani ka ise tähele, et üsna loomulikult alanud jutt oli vahepeal mingil moel kõneks pööranud. Ta häälde oli sugenenud kroonulikku kimedust ja jonnakat haanja-

pära, žestid aga muutusid tahtmatult puiseks ja pretensioonikaks. Osvald oli natuke hämmeldunud, ent ei suutnud enam kuidagi loomulikuks muutuda. Eks ta ole, harjumus olevat teine iseloom. Juba keskkoolipoisina oli Osvald võitnud mõnegi kõnevõistluse, hiljem aga, saades mitmekülgseks literaadiks, harjunud mitmel otsustaval eluhetkel kõnepulti astuma. Tõsi, tal polnud erilist oraatorisarmi, samuti ei hiilanud ta kõned lakoonilisusega, ometi oli neis tavaliselt mingi aus ja kriitiline iva. Ja paaril korral oli ta sõnavõttudest isegi kasu olnud. Eks olnud ju pullid südamelähedaseks muutunud saarel tõsiseks elusündmuseks, küllap sellest see kõnepulditunnetuski. Aga viimati ka Ragne hingestatud nördimusest?

Algul rääkis Osvald üsna hüplikult ja ebamääraselt tekkinud situatsioonist, võimalusest jääda nädalapäevadeks suurest maast äralõigatuks. Ta avaldas nördimust üldiselt sümpaatse Eimar Ranna kergemeelse teo puhul. Märkis telefoniriket. Loetles toiduvarusid. Heitis keldrile ette vähest võimsust, kuna osa lihavaru olevat juba riknenud. Meenutas peenramaad, kust esialgu saab kahjuks ainult supirohelist. Siis läks Osvald hoogu ja lubas teha kõik temast oleneva värske kala hankimisel. Viimaks visandas ta konkreetse plaani, kuidas asjaolude selgumiseni elada ja olla.

«Kuidas ja millal noorkari siia sattus, see selgub varem või hiljem. Ja vaevalt see meile suuremat ohtu kujutab kui näiteks lambakari. Ometi oleks tarvilik teatav rüütellik tähelepanu saare naissoo esindaja vastu ja...» Osvald hingas kahinal välja, naeratas ja lisas viimaks inimlikult: «Ära sa, Ragne-pai, vähemalt esiotsa päris üksinda Ülgemest eemale mine. Pean silmas ujumist, maasikaid ja... Mina peaksin õigupoolest varsti jälle kirjatöö kallale asuma.»

Tarmo suitsetas ja naeratas, aga ta pilk oli jõnk, väga jõnk, ta kulmukohtade vahel püsis terav püstkriips, laubamõhnad punetasid. Ragne silmitses teda läbi suitsupilve tähelepanelikult.

Just siis kostis läbi tuulekohina heli, mis sarnanes natuke häälest ära trombooni práögatusega. Võttis pisut aega, siis sai Ragne aru. See oli pull.

Tarmo tõusis, astus pesunööri juurde, võttis särgi kaenlasse ja jalutas majja.

«Nüüd räägiksin mina ka natuke,» ütles Ragne.

«Muidugi,» sõnas Osvald. Ta pilk oli taas natuke lihtsa-

meelne ja väga leebe. Aga mis ta näoga lahti oli, miks see nii tume ja määrdunud tundus? Ragne ei saanud kohe aru, ei tegemist oli ainult mühinal ilmet võtva täishabemega...

«Teen ruttu, enne kui Tarmo tagasi on. Oh, Oss, ma korraldaksin sulle meelsasti uhke skandaali!»

Osvald võttis sedapuhku tooni vastu. Ragne oli isegi üllatunud, kui endastmõistetavalt ta selle asja öeldud sai. Ta märkas, et Osvald peidab pilku. Miinusprillide taga oli seda lihtne teha. Nii ei teadnud Ragne siiamaani täpselt, millist värvi ta abikaasa silmad on — kas sinakashallid või rohekashallid. Polnud see Osvald niisama lihtsinisilm sugugi...

«Siis ei sobinud mul nagu rahaasjadesse sekkuda, aga nüüd tahaksin ma küll kangesti ühte asja teada — kui palju sa sellele Pindamile maksid?» küsis Ragne.

«Mis see asjasse puutub?» tegi Osvald süütu näo.

«Puutub,» vastas Ragne vihaselt.

«Ma ju rääkisin sulle, et üsna pisikese summa... Kas ma tõesti ei rääkinud?»

«Osvald!»

Osvald surus huuled kokku, mulgutas neid ettevaatlikult ja ütles siis:

«Noh, see summa oli viissada viiskümmend rubla.»

Sellal, kui Osvald murelikult jälgis naise silmade kiiret suurenemist, tundis Ragne, kuidas ta mingi paari tühise sekundiga ületab kõik ea- ning intelligentsivahed, kuidas ta äkki oma kiilaspäisest abikaasast täielikult üle on. Ta tõusis, lõi käed seljale, taganes paar sammu, kallutas pea viltu ja vaatas tükk aega seda inimest. Siis pööras selja. Tal oli paha ja raske. Ta ütles umbse häälega:

«Piinlik küll, et seda pean sulle ütlema mina, noor, roheline, ebapraktiline, koduperenaiseks andetu ja kui nii võtta, siis kaitsetu naisterahvas, aga...»

«Oota, oota nüüd,» pomises Osvald, ja see, mis järgnes, kõlas juba täiesti lapsikult. «Kuidas ma sain Pindamile rohkem maksta, kui ta ei küsinud rohkem?»

«Tead mis! Sellise raha eest ei saa tänapäeval enam õiget... kemmergut kah! Sellise raha eest ei tohi talumaju ja suvilaid osta! Ajal, mil alla kolme-nelja tuhande... Ah!»

«Oota, oota...»

«Kas ma tõesti pean hakkama sulle elamist õpetama?» hüüatas Ragne oma ema tooniga. «Ma ei tahaks seda, Oss.

Ausalt. Mulle ei paku see pinget. Mind huvitavad teised asjad. Ma ei poolda seda, et naised on perekonnas A-d ja O-d. Ei poolda, jumala eest. Aga kuule, Oss, äkki oled sa ihnuskoi?»

«Ei ole,» vastas Osvald kiiresti. «Ei ole ...» kordas ta siis ebakindlalt. «Aga meil tuleb varsti kooperatiivi sissemaks maksta ...» Osvald jäi vait. Äkki tundus situatsioon talle piinavalt tuttavana. Kas tõesti läheb jälle lahti? Ta oli ju nii väga lootnud ... Jah, kõik oli tuttav, vaid kunagist söakust polnud enam, tahtmist iga hinna eest tõde maksma panna. Kas tõesti hiilis hambutu vanadus juba nii lähedal?

Samal ajal vajusid Ragne õlad longu. Ta oli väsinud. Ta ei suutnud enam. Ta ütles kibedalt:

«Ma mõtlesin, et abiellun inimesega, kellest on tuge, keda võin pimesigi uskuda ... Uskuda ja usaldada. Ja nüüd äkki selline sõu. Oss, ma ei ütelnud ju ühtki paha sõna selle kohta, et siin pole elektrit, sooja vett, et pole ...»

«Televiisorit?» püüdis Osvald naljatada. See oli kehv nali.

Ragne pöördus vaksa võrra tema poole, ta põsesarn oli kurb ja kaunis.

«Jah, televiisorit! Loodan, et sa ei taha mind siiski päris elusalt maha matta,» ütles ta vaikselt. «Või tahad, et muutun tuimaks kodukanaks, keda ei huvita miski peale köögi, koristamise, pesemise, oma üliandeka mehe käsikirjade ümberlöömise?» Ragne vangutas pead. «Ohoo! Ma ei ole päriselt nõus. Ei ole, ei ole. Ka mina ... Ah! Aga ma ju ei nurisenud televiisori pärast. Mõtlesin, et küll jõuame, ostame tulevikus transistorteleri ... Nüüd pole meil praktiliselt raadiotki. Ka sellest ei teinud ma numbrit. Ja alles nüüd, kui need pullid ...»

«Mullikad.»

«Pullid! Pullid, pullid, pullid! Need pullid võivad inimese surnuks torgata, sodiks trampida! Loe Hemingwayd, inimene!»

«Oota, oota, seal Hispaanias on hoopis teine tõug. See pole võrdlus, Ragne-pai. Ja ...»

«Ah, kas sul sellest vähe on, et ma juba ühe korra minestasin?» Ragne hääl oli märkamatult helisema löönud. Aga see oli külm ja kurb helin. «Ja üldse, jätame selle jutu. Kõik. Kõik. Mulle ei meeldi tülid, Osvald. Ma teen lihtsalt mõned endale vajalikud järeldused. Ja ära siis eriti

pahanda, kui ma teinekord teen üht-teist teisiti, kui sina seda sooviksid.»

«Jah, palun,» ohkas Osvald väsinult. Jälle polnud ta märganud, millal jutt oli mõtte kaotanud ja imelikku absurdi kaldunud. Jälle, nagu alati, terve elu.

Ragne krapsas mitut tikku, enne kui uue sigareti põlema sai. Ta tüdines seismisest ja võttis taas väljakutsuvas poosis istet. Ka tema tajus, et midagi oli viltu, et asi lõhnas absurdi järele. Tal oli seejuures vastuoluline tunne. Aga see oli ta elu esimene abielutüli, pisikesed tujutsemised ja mossitamised ei tulnud arvesse. See pakkus talle ootamatult huvi.

«Sinuealistel meestel on seda muidugi võib-olla raske meeles pidada, ma saan aru küll ... Aga eks sa tea sellegipoolest, et meie ühiskonnas valitseb juba pikemat aega meeste ja naiste võrdõiguslikkus,» ütles ta väsinud ja aruka häälega.

Ragne ohkas. See kõik algas just nimelt Osvaldi nooruses. Kõike seda oli ta juba korduvalt kuulnud. Nüüd manitses ta ennast rahulikuks ja püüdis leida mingisugustki loogilist seost saarele ilmunud pullide ning võrdõiguslikkuse vahel. Ka Ragne proovis seda leida. Loomulikult oli see võimatu. Aga juba kuulis ta ennast rangelt ning viisakalt rääkimas hoopis muust:

«Anna andeks, et ütlen otse ja labaselt. Ütle mulle, miks pean m i n a alalõpmata köögis rahmeldama ja t e i l e süüa tegema?»

«Meile?»

Osvald vaatas teda siira ehmatusega. Kuhu, kuhu ometi viib see olutu vestlus, kust ta tuleb, milleks teda tarvis on?

«Seda et ... Tarmo oleks nagu ikka sinu külaline.»

«Ah, see ainult näib sulle niimoodi! Ise te räägite päevad läbi oma asjadest, kirjandusest ja Valtonitest, filosoofiast ja kalapüügist, eks sa mõtle ise, kelle külaline ta on.»

«Ah nii?»

«No kuule, kas sa ei leia, et su toon jätab mõneti soovida?»

Nüüd sai Osvald aru, kuhu see vestlus viis. Äkki oli ta süüdlane. Ning polnud mingit jõudu ega tarmu sellele vastu hakata.

«Ragne-pai, ma olen kõigega päri, ainult ole nii hea ja ütle mulle, mida sa tegelikult tahad?»

Ragne oli hoos. Ta muigas pilkavalt.

«Ah mina või? Hea küll, ma ütlen. Ma tahan *ükskord* elus *normaalselt* puhata.»

Kõik. Jutt sai otsa. Ragne näoilme muutus jälle harilikuks.

Jah, jah, jah, mõtles juhmistunud Osvald. Näed sa siis. Oh sa lugu. Ilmselt olen ma midagi kõrvust mööda lasknud. Muidu teaksin juba ammu, et Ragnel pole elus normaalset puhkust olnud.

Ragne kustutas sigareti, ohkas ja ütles siiralt:

«Oi, see on kole-kole. Ma poleks uskunud, et perekonnatüli nii kole on... Osvald, sa pole mulle kunagi rääkinud, mispärast sa juba kaks korda lahutanud oled?»

«Miks?» Ka Osvald ohkas. Enda meelest oli ta sellest rääkinud. «Tead, eks me hakkasime vabal ajal liiga sageli arutama võrdõiguslikkuse probleeme,» ütles ta kergelt. «Kui sa lubad, ma prooviksin natuke tööd teha. Ja kui tahad, sõidame esimesel võimalusel Tallinna. Tühja selle Ülgemega... Aga hetkel me ei saa ju, eks? Ja augustis võime Krimmi sõita.»

Ragne vaatas teda ja naeratas üle hulga aja loomulikult. Samas märkas ta majauksel seisvat Tarmot.

«Hei, mida sina seal teed?» päris ta natuke heitunult.

Tarmo langetas fotoaparaadi ja paljastas vastuseks hambad.

ELU SAAREL: TARMO

Tarmo oli elus väga sageli märjaks saanud. Igal inimesel on oma saatus ja selle kummalised salamaad. Tarmo saatuseks oli alalõpmata riietega avavette või basseini kukkuda, teistest sagedamini paduvihma alla jääda.

Sel tuulisel ja masendaval esmaspäeval oli ta järjekordselt üsna põhjusetult märjaks saanud. Harjunud asi, paraku ei saanud Tarmo unustada selle paksu kultuurimoonaka iseäralikult delikaatset pilku tema kaldalejõudmise hetkel. Mees oli ise loost kuiva nahaga välja tulnud, ja seda mitte vapruse, vaid juhmuse tõttu. Jah, Osvaldi pilk otsustas tema jaoks palju, õigupoolest otsustas see kõik. Ta hakkas Osvaldit külmalt põlgama. Mees, kes arvab, et on tema nõrkusehetke läbi näinud, peab seda kahetsema. Ime küll, üksipäini see põlgus tegi Tarmo ajutiselt julgeks ja kalgiks. Tarmo oli tegelikult kogu elu

heidelnud arguse, tobeda kohmetuse, vaimupiiratuse, naistepelguse, suhtlemissaamatusega. Ta oli mõndagi saavutanud, õppinud näiteks igas olukorras külmavereliselt naeratama, nimekaid mehi võrdväärsena õlale patsutama, tüdrukuid magatama. Elu oli kare, aga õiglane.

Hommikul oli Tarmo päris läbi olnud, ta oli saart kartnud ja igatsenud kõigest hingest ära, teisele kaldale sõna otseses mõttes. Nüüd vihkas ta saart. Hambad naeratusse ristatud, ütles Tarmo sisimas: hea küll, olgu, mina ei lähe siit kuhugi. Te palute mu käest veel andeks, kogu maailma lubivanakesed! Te meenutate mind veel valusalt ja kaua. Ei maksa vaese, aga ausa boheemlase tüdrukut üle lüüa.

Viimase mõtte juures tõmbus Tarmo sisimas natuke tagasi. Tal polnud siiamaani päris selge, kuidas ta ülelöömisesse oli suhtunud. Fakt oli see, et eriti õnnetuks see teda kevadtalvel ei teinud. Peale Maie ja Kati pildistas ta sel perioodil veel ka Veronikat. Veronikaga oli omajagu huvi ja tegu. Võttis nädalapäevad, enne kui Veronika nõustus lahti riietuma, pikad saapad jalga tõmbama ja sõiduauto kapotile ronima. Jah, võib-olla oli selline ootamatu lahendus Ragnega talle isegi kergendusena tundunud. Alles hiljem, tükk aega hiljem tulid teised meeleolud, meenutused, tusatujud...

Võib-olla peaksin ma Raksiga magama, mõtles Tarmo. Miks mitte, otsustas ta siis. Kusjuures niimoodi, et kultuurimoonakas sellest teada saaks. On asju, mida temasugustele ei tohi andeks anda: teatavat sorti pilku, tüdruku ülelöömist ja muidugi ka jultumust Mart Viitarit puutuda.

Veel paari tunni eest ei kujutanud Tarmo endale ette, et suudaks sellel saarel ühegi öö veeta. Ülepea tundus siinviibimine järjekordse tippmõttetusena. Nüüd oli aga kõik teisiti. Tarmo oli äkki julge ja kalk. Ta analüüsis situatsiooni ning tegi otsuse. Ma pole siin ainult selleks, et logelda, päikest võtta, meres supelda, ennast sööta-joota lasta, lubjaka enesega rahulolevat loba kuulata. Aitab sellestki, et olen sunnitud kandma ta vanu hilpe ja suitsetama ta noore abikaasa — lubage naerda! — filtriga sigarette. Alandused karastavad iseloomu. Ma hakkan tööd tegema. Meri andis mulle mu «Zenit-E» tagasi. Mul on hulk teemasid. «Inimene ja meri». «Ebavõrdne abielu» — ha-ha-haa. Ja nüüd on mul «Härjavõitlus».

Viimane idee sähvatas järsult, lennukalt, violetselt. Saarel olid pullid, seda tuli kasutada. Samas uskus Tarmo

Osvaldi informatsiooni noorte pullide ohutusest. Mitte literaadiks poleks see mees pidanud hakkama, vaid agronoomiks või seemendustehnikuks!

Ja Tarmo tundis, kuidas teda valdas inspiratsioon, kuidas see nagu pidulik rockooperimuusika taevast alla laskus ning ta oma toogahõlmaga kattis. Öised hirmud ja nägemused taandusid lõplikult, ta ei uskunud neid enam.

Mis puutub sellesse, kuidas Tarmo Meltsasest sai just see, kes ta oli: fotokunstnik, filosoof ja viimasel ajal ka aforismilooja, siis võinuks kujuneda ka teisiti, lihtsakoelisemalt, tavalisemalt, polnuks tal pinginaaber Jankelit. Jankel oli särav isiksus, kes lavastas juba seitsmenda klassi näiteringiga ühe vaatuse «Faustist». Tarmol oli selles Linnakodaniku roll.

Pinginaaber Jankeli kodus puutus tollal lihtsameelne ja kergesti vaimustuv raudteeametniku poeg kokku tõelise vaimsusega. Jankeli vanemad olid näitlejad, ilusad ja targad inimesed. Jankeli korteri avarus, selles valitsev õhkkond vapustasid murdeikka jõudnud Lasnamäe poissi.

Üheksandas klassis ei kannatanud Tarmo enam välja, jättis kooli pooleli ja hakkas kiires korras kunstiinimeseks, televisioonioperaatori abiks. Ühtaegu karastas ta «Dünamo» ujumiskoolis oma keha. Elu oli huvitav ja paljutõotav vaatamata sellele, et tema osa kunstis piirdus enamasti kaamerate ja valgustusseadmete tassimisega. Siis sattus ta sõjaväkke, kus enamiku vaba aega veetis kitarri mängides ja laulukesi luues. Ta oli siis veel pealiskaudne ja kergemeelne... Pärast üht järjekordset märjakssaamist väliõppustel jäi reamees Meltsas millegipärast sarlakitesse ja saadeti varsti koju tagasi.

Kuni viimase ajani külastas ta aeg-ajalt pinginaaber Jankelit, kellest vahepeal oli samuti näitleja saanud. Muidugi, aastad läksid, Jankel mandus, Tarmo otsis pingeliselt oma kohta elus ja teist kallast.

Paar päeva enne Ragne ootamatut kaugekõnet oli Tarmo ühel varajasel hommikutunnil kõndinud Jankeli poole. Tal oli väike depressioon, paraku polnud Jankel enam ammu see mees, kelle poole muremeeles pöörduda. Jankel oli reanäitleja ja väikekodanlane, ta elas kooperatiivkorteris, passis oma kolmeaastast poega Jürgenit ja ootas pabistades uudiseid sünnitusmajast. Jankel polnud enam ammu see särav Jankel. Ta rääkis kelkides oma teatri ringreisist Riiga ja Otepääle, söötis rokase lõuaga last mannapudruga, mängitas stereomakki, ta lauaserval vedeles

nagu muuseas leping Leedu filmistuudioga. Eriti tegid Tarmole haiget hiigelsuured prillid Jankeli ninal, loomulikult välismaise päritoluga. Ja äkki sai Tarmol kõrini. Tal polnud enam midagi ühist selle odava ja eduka pürjeluga, tema supirasvase ja kultuurimoonakliku eluga. Mida teab selline kannatusest ja teisest kaldast?

Tarmo ütles Jankelile naeratades:

«Ei, see kõik pole minu jaoks. See elu ei meeldi mulle. Loodan, et meie teed enam ei ristu.»

Pinginaaber Jankel vaatas talle ehmunult järele.

Mõne tunni pärast taipas Tarmo, et ta käitumine oli jätnud pooliku mulje. Ta kirjutas endisele sõbrale pika mürgise kirja. («Sinu püürgimistel pole mõtet, teise kalda koidupuna jääb sul nägemata. Sa oled parasiit ühiskonna turjal, tõsi küll, healoomuline. Odavam publik ehk lepibki sinuga...» Jne.)

Ja varsti helistas Ragne. Ära, ära siit, mõtles Tarmo ja kirjutas pikemalt kaalumata Punulaiule.

Nüüd viskas ta aparaadi üle õla, astus trepilt alla, noogutas Osvaldile, kes õunapuu all kössitades mõtles oma tuhme mõtteid, ja lausus Ragnele:

«Eks läki pealegi pisut uitama.»

See kõlas peaaegu nagu vanal heal ajal. Nagu mullu suvel.

ELU SAAREL: OSVALD

Osvald püüdis väga süveneda Mart Viitari elusse ja loomingusse. Kahjuks ei läinud see korda. Ta oli väga rusutud. Talle meenus, kuidas ta veel väga hiljuti oli õhanud: küll on hea. Enam polnud midagi head. Oli ta selles süüdi? Küllap vist.

Ja talle meenus üks masendav olmelugu oma teisest abielust. Tollal elas Osvald südalinnas väikeses kahetoalises korteris ja kirjutas raamatut Mait Metsanurga elust ja loomingust. Töö läks üle kivide ja kändude, see Metsanurk oli omamoodi raskepärane juhtum, tuhmtõsine ja väga produktiivne. Kirjastuslepingu tähtaeg oli ligidal. Kirjutada sai Osvald ainult õhtuti — päevad möödusid ühe ajalehe toimetuses. Ka Aino, teine naine, töötas õhtupoolses vahetuses. Niisiis, akna taga sabistas sügisvihm, Osvald punnitas paberile raskeid ridu.

Tal oli täpselt meeles, et masinas oli 152. lehekülg, kui

Aino sel õhtul koju jõudis. Aino, Aino, vähemalt päris algul ta küll nii närviline polnud, ta jänkumokk oli tihti niiskelt naerune. Metsanurga-perioodiks oli naise huul juba ammu vingu vajunud ja hääl kiledaks muutunud.

Niisiis, 152. lehekülje ajal astus Aino esikusse, sealt esmateona kööki, seejärel Osvaldi juurde. Lõi käed risti rinnale, nilpsas keelega üle huule ja lausus väriseva häälega:

«Palun vabandust, et ma sind segan, aga ma olen sunnitud sinult paluma üht asja. Nagu sa tead, olen ma töötav naine. Ma olen pedagoog. Mind hinnatakse koolis. Aga mul on väsitav ja närviline tööpäev. Koju tulles ei saa mulle kuidagimoodi valmistada rõõmu leida köögist kraanikausist hunnikut pesemata nõusid. See on ebahügieeniline ja tülgastav vaatepilt. Mul pole loomulikult ülesaamatult raske sinu järel määrdunud nõusid pesta, aga ma arvan, et üks tõeliselt intelligentne mees ei jätaks selliseid asju üldse oma naise teha. Ma ei ole siiski ainult sinu nõudepesija!»

Osvald vaatas naise pinguletõmbunud kaelasooni, muutus mõtlikuks ja läks kööki. Tühjas kraanikausis seisis üksik kohvitass, tilk suhkrusegust paksu põhjas. Osvald hakkas nohisema, keeras kraani lahti, pesi tassi hoolikalt puhtaks, asetas selle kuivatusrestile ja läks oma laua äärde tagasi. Naine kõndis talle järele.

«Saa aru,» ütles naine, «see on ennekõike põhimõtteline küsimus. Me oleme intelligentsed inimesed, milleks peaksime me teineteist alandama . . .»

Siis Osvald röögatas. Umbes nagu hulluv hobune. Seejärel haaras midagi pihku ja viskas puruks. Need olid ta enda prillid. Tollal oli prillidega suuri raskusi. Kirjastuse tähtaeg oleks vahepeal äärepealt mööda läinud. Paar aastat hiljem tuli see viimse milligrammini võrdõiguslik abielu lahutada.

Prillid ja pullid, pullid ja prillid, ümises Osvald, võttis ennast kokku, peletas minevikuängistused eemale, haukas halvaad, võttis hoogu ja täristas masinasse ühe tillukese lõigu.

«Selles Pühajärve kaldal kirjutatud luuletuses heliseb peidetud intiimtunne, seletamatu igatsus või nukrus . . .»

Akna taga vihises tuul. Õunapuud õõtsusid ärevalt, tumedalt, sügiseselt. Kusagil lähikonnas kondas ringi salakaval vanadus. Toas oli jahe ja vilets. Aga väljas ei tulnud tuule tõttu tööst midagi välja.

ELU SAAREL: RAGNE

Tuuliku hallide ja hõredate seinalaudade vahel vilistas tuul. Sees kolises ja rappus midagi. Floridal, mis tükati kadakavälude vahelt tumesinisena välgatas, raplesid valged vahumütsid. Loodus mängis halba mängu, rõhutades niigi kehvi asju.

«Mine nüüd näe sinna,» ütles Tarmo.

Ragne kõndis apaatselt näidatud paika. Ta oli harjunud osalema Tarmo loometegevuses.

«Toeta vasak käsi vastu seina,» ütles Tarmo. «Ei, ei, mitte see! Vasak käsi, kellega ma räägin?!»

Ragnel oli ükskõik. Tarmo mõjus muide ikka veel pisut hüpnotiseerivalt. Või tegelikult — hüpnotiseerivalt mõjus fotoaparaadi lillakas ükssilm. Ragne toetas vasaku käe tuulikuseinale ja jäi lõdvalt ning tujutult seisma. Tuul sahmis kleidi ja juuste kallal. «Zenit-E» klõpsatas kolm korda kuivalt. Seda oli millegipärast kuulda isegi üle tuule mühu ja vingatuste. Ragne tajus ennast ikka veel fookuses olevat. Ta mõtles: näed siis, jälle üks asi. Sihuke situatsioon siis. Kas ma poseerin? Natuke küll, aga mitte eriti. Võib-olla pakun ma millegagi natuke üle. Ega siis Osvald ise neid pulle saarele tellinud. Kelle ees ma õigupoolest poseerin? Tarmo, Osvaldi või iseenda ees? Mul ükskõik . . . Ma olen ju tõepoolest masendatud.

Uus klõpsatus.

Ragnel polnud raske ette kujutada, millise pildi Tarmo siit saab — külm päikesepaiste, varjud ja valgus vanal tuulikul, selle räbaldunud tiivad nagu kaks paluvat kätt õieli, masendatud olemisega tüdruk, hoolimatu tuul riietes. Tarmo armastas väga selliseid pessimistlikke motiive.

«Momendil kõik,» ütles Tarmo.

Ragne noogutas ja laskis jala lõdvaks. Viivuks läks midagi nagu segi, aeg kaotas tähenduse, kõik oli täpselt nagu möödunud ja ülemöödunud aastal. Tarmo otsib motiive, tema kehastab peamiselt pessimistlikke meeleolusid.

«Lähme nüüd mere äärde,» ütles Tarmo.

Ragne otsekui virgus ja vaatas Tarmole pikalt otsa.

«Mere äärde! Hull oled või? Ei, mina küll ei tule . . .»

«Kardad?»

«Loomulikult, mis sa siis arvad. Ja sina äkki enam ei kardagi?»

«Mina sain oma hirmukestest jagu,» ütles Tarmo napilt, ent tähendusrikkalt. Ta naeratas, mõtles natuke ja nipsas siis sõrme. «Hea küll, ma lähen üksi. Uurin natuke seda teie saart, teen paar klõpsu. Kas saadan su koju või?» Tarmo viitas poolesaja meetri kaugusel ruugavate katuste poole.

Ragne raputas pead.

«Lähed sa kauaks?»

«Vaevalt.»

«Ma istun siis natuke aega siin...»

«Igatsed üksindust?»

«Hm... Sinu asi see küll pole.»

«Ise tead.»

Tarmo läks. Kusagil selja taga kostis muugimist. Ragne ronis kähku pooleldi lagunenud trepile ja seadis ennast meetri jagu maapinnast kõrgemal krobelisele lauale istuma. Mis meeter, vähemalt poolteist! Siiamaani polnud ta seda tühja monstrumit kuigi kenaks paigaks pidanud, see lõhnas lootusetult ja kägises alatasa, nüüd tundus tuulik ootamatult hubase kohana.

Ragne istus trepil, jalad rippu, käed kurgu all, pilk kaugele-kaugele vaatamas. Ta oli taas kurb ja iseäralikult kaunis.

Ragne mõtles:

Ah, miks ma olen alati nii õnnetu?

Või peaaegu alati?

Kas oskaks keegi mulle mõistlikult ära seletada, miks ma siiski pean istuma siin selles kolisevas tuulikus mingil kõigi poolt unustatud saarel, tuule kiskuda, meremühina muserdada, juhmidest pullidest ärahirmutatuna? Jah, sinder võtaks... hm, sinder on Osvaldi lemmiksõnu... Kurat võtaks, millise keerulise kõrgema eesmärgi nimel see katsumus mulle osaks on saanud? Ülepea, miks ma pean siin saarel olema? Eestimaal on olemas ju Klooga rand, Rannamõisa, Vääna-Jõesuu, Pirita, Lohusalu, Aegviidu-Nelijärve, kehvema ilma korraks kasvõi Varblasebaar? Maailmas on olemas Krimm ja Kaukaasia, täiesti kättesaadavad suvepaigad.

Oh, see on kole. Ma olin ikka kangesti kuulekas. Kõigega nõus. Aga samas, ega ma ei kujutanud seda asja endale õigesti ette kah. Jumal, jumal, aga nüüd pean ma oma pattude karistuseks siin olema, ja pole teada, äkki ei pääse ma siit enam kunagi? Alandav olukord tsiviliseeritud inimesele: mingi juhuslik loll pull võib su selja tagant

läbi pusata. Igal naisel on midagi laitmatut, minul näiteks selg. Aga näe, tuleb loll pull ja torkab selle läbi.

Kõik on selle karistuseks, et lasksin ennast Osvaldi poolt pahviks lüüa. Sõidutas enda poole, jootis mulle kohvi ja likööri sisse ning just siis, kui ma hakkasin valvsaks muutuma — ega ma ometi mingi linnuke pole, et siuh voodisse! — vaatas kella ja ütles, et tal oli väga hea meel minuga tutvuda, aga kahjuks peab ta asuma ühe kiire töö kallale. Siis pidasin ma seda poosetamiseks. Nüüd saan aru, et Osvald ongi selline. Ta saatis mu tänavale, taksopeatusse. Seal tuli mul oid pähe, ma kupatasin ta minema, suur tänu, edasi mõistame isegi asju ajada. Läkski. Ma olin keeletu. Ükski mu tuttavatest — pean silmas temaealisi edukaid mehi — poleks söandanud niimoodi teha. Ja kui ma seal taksopeatuses üksinda ukerdades äkki põlvist saadik lumehange vajusin, eks seda liköörí oli ju ka omajagu joodud, hakkas mul endast hale. Tarmo magatab modelle, kiilaspäine kirjamees tahab tööd teha, mis saab minust, kellele lähen mina korda? Minu ees oli madal ja nukker tänavanurk, puumajad, aknaluugid, häguesd laternad, kusagilt irvakil aknast tuli vänget praesilgu lõhna.

Ma helistasin sellele ohmule järgmisel pärastlõunal, ja vaat ongi käes see põhjus, miks ma siin tuulikulävel konutan. Puhtalt oma süü, proua Rass! Lubage teie üle irvitada!

Aga mis sa siin irvitad, kui saarel on äkki kõik käest ära ja pahasti. Tarmo ka... oma loomuliku käitumisega, nagu ta ise oma taktitundetust nimetab. Pidi ta siia sõitma. Mis sellest kõigest niimoodi saab? Ah, ei tohi enam mõtelda. See on vist parim, mida antud olukorras teha saab — mitte mõtelda.

Jah, aga mis see siis... Juu-uumal...!!! Aaaappi! Appi! See on ju pull! Ja ta... aga... mis see siis olgu? Pean ma tõesti juba teist korda ühe päeva jooksul minestama?

Ragne ei minestanud. Ta vaatas hirmust tardunud silmadega, kuidas paras pullijõmakas ta paljast säärt lakub. Ragne ei suutnud ennast liigutada. Ta liikmed olid otsekui tina täis. Aegamööda jõudis temani suure kareda keele soe ja ilane puudutus, ja tegelikult polnud see sugugi kõige hullem asi, mida tal oli tulnud üle elada. Pulli jäme pea liikus agaralt nagu silmi peseval kassipojal. Ta kõrvad olid kikkis, ühes neis oli sügav sälk. Ja pulli lillakas silm vaatas talle soojalt otsa.

«Vissi-vissi-vissi,» pobises Ragne.

«Ööööö,» jõmises pull sentimentaalselt.

See oli karja heidik, saamatu ja totruseni heasüdamlik Nokkur. Tema kiindumuses inimestesse oli midagi lausa debiilset.

VIOLETSELT TERAVAD IDEED

Esimene.

Klassikaline misanstseen. Härg ja toreadoor. Pinge. Taustaks meri, katkutud tuulik, tuuline taevas. Pull on suur, vihane, ühemõtteline. Ta ründab. Toreadoor on naine. Tal on seljas pikk punane kleit, käes mõõk.

Kas pole vägev, kurat ja põrgu!?

Teine.

Klassikaline misanstseen. Härg ja toreadoor. Pinge. Taustaks meri, katkutud tuulik, tuuline taevas. Pull on suur, vihane, ühemõtteline. Ta ründab. Toreadoor on naine. Ta on alasti, äärmiselt dünaamiline, koonusekujulised kikkis rinnad mõjuvad nagu kaks vahedat mõõka. Naine mõjub võitmatult.

Sellist pilti pole veel pildistatud!

KOLM MEELEHEITELE AJAVAT LAUSET

«Kahjuks esineb selles Viitari luuletuses paar ebatäpsust. Teekond Ardnalt Kaskamäele ei saa kesta kuidagimoodi vaid «ühe hetke» ka poeetilises tähenduses, kuna nende ridade kirjutaja poolt kontrollituna kujutab see tee endast üsna vaevarikast jalgsimatka läbi orgude, soostunud metsaserva ja järskude mäekülgede, kogupikkusega 14 km 250 m. Kõik asetuks oma kohale, kui asendaksime Ardna Kardnaga, Kaskamäest kilomeetri kaugusele jääva talukohaga (meie päevil on see ümber kohendatud ühe ettevõtte puhkebaasiks) mitte eriti kõrge kuppelmäe jalamil, kuid siinkohal jääb meie käsutuses olev materjal ohtlikult kasinaks, lubamata mõistatada luuletuse inspiratsiooniallikat selles kirikuraamatute põhjal mitut põlve tütardeta majapidamises . . .»

Üksik turris kimalane lendas aknast sisse, maandus laual, liigutas katsesarvi ja ronis kirjutusmasinale. Osvald rehmas käega tema poole ja ajas kohvitermose ümber.

See jäi küll terveks, ent mitu käsikirjalehte said märjaks ja pruuniks. Rohekas klaasmuna, mere kingitus, hakkas loksuma. Osvald tõmbas lehe sirinal masinast välja ja alustas meeleheitliku ilmega uuesti.

«Olgu tähendatud, et selles kaunis luuletuses esineb paar võluvat poeetilist ebatäpsust. Viitar väidab nimelt, et teekond Ardnalt Kaskamäele . . .»

Must meeleheide tuli peale, tülgastus iseenda ja oma ebameheliku töö vastu. Osvald vaatas ennast kõrvalt ja nägi järjekordselt groteskset pilti: täies mehejõus üheksakümnekilone kodanik plagistab suurte tömpide sõrmedega hapraid kirjutusmasina klahve. Kas see on mingi tegu või asi, et kunagised maapoisid ja töölisnoorukid klõbistavad massiliselt kirjutusmasinaid?

Muide, kus võiks olla üks endine masinakirjutajanna?

VÄIKE HÄRJAMÄNG

Pull, kelle nimi oli tegelikult Nokkur, reageeris meelsasti ka Möku nimele.

«Hee! Juhee! Möku! Uuuuuu! Corrrrrida!»

Pull rapsas otsekui nalja mõistes pead, saputas saba ja sörkis natuke maad eemale. Ta jäi töntsi imestusega vaatama, kuidas üks meessoost inimene veidraid asju tegi — kargas õhku, vehkis kätega, karjus, näitas keelt. Pull ei osanud seisukohta võtta. Naissoost inimesega oli kõik nii kena ja lihtne olnud, tema jalasäär oli maitsnud mõnusasti soolakalt.

«Noo, Möku!»

«Ööööööö?» möras pull ja astus kõhkleva sammu. Ta oleks väga tahtnud kõrva tagant kutistamist, parmuhammustuste sügamist turjal ja kaelal, tahtnuks kuulda sooja ja lohutavat inimhäält, soovinuks süüa leiget jõusöödakörti. Aga ei, meessoost inimene ajas jälle käed ja vurrud õieli, näitas hambaid, karjus koledasti, jooksis juurde ja sikutas teda sarvest. Imelik inimene. Hoopis erinev senistest. Karjanaine ja karjak olid hoopis teistsugused, nemad karjusid ka ja andsid teinekord isegi malakat, aga see käis ikka nagu mingi asja nimel, tuli kuhugi minna, kusagile ümber asetuda, jalust kobida. Valgepäised külapoisid käisid paaril korral talle midagi kartlikult kõrva sisse sosistamas, sügelusi sügamas. Mida soovis aga see inimene? Kui sa oled sündinud eesti punast tõugu pulliks, pealegi debiilseks pulliks, on sul tõesti raske, kui mitte

võimatu ära aimata, et kogu see vehklemine pidi vihjama hispaania härjavõitlusele.

«Öööööööööö?»

Tarmo oli vist pisut hulluks läinud. Aga see oli omamoodi tore pilt, pidi Ragne tunnistama. Tarmo käitus mõttetult ja marudasti nagu mõni noor vihane mees kodumaistes emotsioonifilmides.

«Hei, corrrrida! On sul taskurätti, Raks? Anna siia! Juhee! Sinine . . . Käib kah. See mullikas . . . see mullikas . . . su lubjakal on õigus . . . Need pole pullid, need on toakoerad! Uuuuu!»

Mökust polnud härjavõitluseks asja. Selle asemel et räti peale kasvõi natuke pahaseks muutuda, inisema hakata, kord või kaks mätastki kaabata, proovis Möku riidetükki nahka panna, endal häbelik ilme peas. Ta sai rusikaga vastu koonu. Raputas pead, kortsutas laubanahka, võta või jäta, naeratas süüdlaslikult.

Viimaks väsis Tarmo ära, lõi pullile laksu vastu kintsu ja tuli Ragne juurde istuma.

«Tipp-topp,» ütles ta. «Ujuks nüüd veel mu piip ka randa, vaat siis oleks alles elu.»

Ta võttis ujumispükste värvli vahelt sigaretipaki ja tikud, ohkas rõõmsalt ning pani suitsu tomutama. Ragne otsustas kokku hoida ja jättis sigaretikorra vahele.

Nad vaatasid, kuidas pull mõne sammu kaugusel rohtu sööma asus. Kuidas ta tugevad kaelalihased seejuures mänglesid. Kuidas laia ja töntsi otsmikuga pea mõne aja pärast uudistades nende poole pöördus. Möku oli ainult pisut-pisut kõhetum raamatus «Eesti punane kari» nähtud pullidest.

Tarmo hakkas äkki naerma.

«Ma kujutan ette, mis lõbus pilt see võis olla, kui ma sihukese mökukarja eest merre kargasin. Mis?»

«Kust mina tean,» ütles Ragne. «Mina olin audis.»

«Tõsiselt räägid? Ma ei pannud täpselt tähelegi . . .»

«Ah, ma olen siiamaani transiseisundis. Ma ei saa uskuda, et pullid nii vagurad võivad olla . . . See on vale asi! Aga hommikul mõtlesin ma tõega, et nüüd suren hirmu kätte ära. Oi, nääääee . . .»

Lagedale tormas trobikond pulle, poosid sõjakad, hoog pidurdamatu. Ent niipea, kui nad inimesi märkasid, pöörasid pullid ringi, kadusid hääletult. Möku vaatas neile järele. Ragne hoidis tahtmatult Tarmo küünarnukki peos. Seejärel katsus vaevaselt muiata:

«No vaat . . . Jälle šokiseisund. Ega see harjumine nii lihtne ka pole. Kuule, kuule, miks nad nüüd nii hirmsasti kisavad?»

Täamalt kostis üdini tungivat kisendamist. Uskumatu, et need jänkusüdamega loomad võisid nii verejanuliselt karjuda.

«Ei, ei, tal on õigus,» lausus Tarmo. «Pulle tema tunneb, see mister Rass, jaa, jaa.»

«Hm?»

«Ah, tead, mulle meeldivad mehed, kes midagi korralikult teavad või oskavad. Olgu see või veise hingeelu. Kuule, Raks . . . Mul on idee.»

Ragne teadis seda tooni küll.

«Hm,» tegi ta.

«On sul punast kleiti? Maani pikka punast kleiti?»

«Hm?»

«Veel oleks vaja roosat lilleõit . . . Pagan, su juuksed on natuke liiga lühikesed . . . Tead, mul on sakslaste värvifilm. Tead küll, mida see võimaldab. Kõik värvinüansid mängime välja. Kõik roosad ja punased toonid.»

«Mul on punane hommikumantel, aga ma ei kanna seda. Ja üldse, hm . . .?»

Ning Ragne taipas, et oli Tarmoga liialt kaasa läinud. Seda ei tohtinud. Ärgu Tarmo arvaku, et . . . Väärikus polnud kaugeltki viimane omadus, mida Ragne iseenda juures oluliseks pidas. Ma olen lollist peast abielus ja lollist peast siin saarel, ma tegin oma mehele uut ja vana, aga see kõik on siiski minu enda asi.

«Mul on idee!» kordas Tarmo natuke närviliselt. «Me saame siit priima pildi. Mis sa arvad, et ma tulin siia idüllilisele saarele logelema või?»

M e i e saame siit paar priimat pilti, oli Tarmo ütelnud. See kõlas siiski liiga lodevalt ja tõsiasju ignoreerivalt. Muidugi, Ragne oli selleks ise põhjust andnud, kehastanud tuulikumasendust ja muid kurbi meeleolusid, aga ometi ei tohtinud Tarmo nii upsakaks minna. Sellist tooni võis ta tarvitada möödunud aastal Lohusalu rannakivide juures, Tallinna vanadel kitsastel tänavatel, siin, sellel saarel polnud tal selleks õigust.

«Ei, Tarmo. Aitab sellestki, et ma sulle ennist kuulekalt poseerisin. See tuli paljast hajameelsusest. Aitab, Tarmo. Enam ma kaasa ei mängi. Kas sul modelle vähe on, kõik need Katid ja Maied?»

«Ptüi, Katid ja Maied . . .» Tarmo vangutas pead. Siis

elavnes taas. «Stopp, Raks! Väga hea! Ei midagi . . . Sul on teinekord ikka äärmiselt huvitav miimika . . . Ja üldse. Hakka või kahetsema . . .»
«Mida?» küsis Ragne järsult.
«Ei midagi . . . Kuule, saa nüüd aru, mul on idee! No kust ma neid modelle ikka siia saan! Kati ja Maie! Ma pean sinuga leppima, kuigi sulle hakkab juba ülbe proualott lõua alla tekkima. Ei, ma tegin nalja, ausalt. Sain su jämedast vihjest väga täpselt aru. Ah, aga sa tead suurepäraselt, et eraelu on minu jaoks loomingust lahus. Absoluutselt. Las ma räägin.»
Akti ma praegu vist välja ei räägi, mõtles Tarmo ja jätkas:
«Mõte on sihuke: sina oled hispaanlanna. Toreadoor, matadoor, ainult naissoost. Mökust tuleb metsik võitlushärg. On selles midagi?»
«Oled sa segane või?» imestas Ragne.
«Olen küll,» naeratas Tarmo kärsitult. «Aga teeme selle pildi siiski ära. Paneme nendele fotolubjakatele vastu hambaid. Viskame kivi solgitiiki. Pressime rahvusliku temperamendi lootusetust loidusest läbi! Mõtle, millise tähenduse see pilt saab! Naine! Suure tähega! Naine üleüldse! Naine kui looduse tippsaavutus, graatsia, õrnuse, meelekindluse, võitmatuse sümbol! Naine torkab mängeldes läbi toore ja raevuka eluka! Mõistad?»
Tarmo polnud elu sees naistest nii hästi rääkinud. Aga ta tahtis väga seda pilti teha ning sellega Tallinna, Riia, miks mitte ka näiteks Praha publikut vapustada.
Ragne päris pilklikult:
«Ja mina pean siis muidugi selle eluka surnuks torkama?»
«Milleks surnuks? Sul pole vaja üldse kedagi torgata. See on juba minu mure, kuidas see lavastada. Tule lähme, ma teen sind selle säärelakkujaga lähemalt tuttavaks.»
Ragne ei jõudnud vaidlema hakata. Tarmo haaras tal käest ja tiris tuulikult alla. Tarmo vedas ta pulli juurde. Ragne ei jõudnud veel õieti kohkuda ega vihastada, kui ta seisis silm silma vastas Mökuga. Möku vaatas teda leebelt. Mökul oli kullerkupuõis mokkade vahel.
«Idüll, mitte pull. Süga teda silmade vahelt,» käskis Tarmo.
«Ei, ei,» sosistas Ragne ja puudutas sõrmeotsaga pulli laupa. See oli higiniiske, soe, krussiskarvane. Sarvede vahel helendas neerukujuline lauk.

«Juhhee, corrrrida!» röögatas Tarmo äkki ja virutas pullile lahtise peopesaga vastu kaela. Möku lõi pea kuklasse. Ragne hüppas kiljudes eemale.
Aga juba mõne minuti pärast kargles ta koos Tarmoga ümber pulli, karjus, joodeldas, naeris, hingeldas, ründas, põgenes, ja midagi selles igatahes oli. Ühe korra söandas ta Mökut koguni sabast tirida.
«Holalalalalalalalaaaa!» joodeldas Tarmo.
«Juhei, juhhei, juhhhei!» luikas Ragne.
«Toreadoorid . . . ta-ta-ta-taa!» laulis Tarmo.
«Trahh-ta-ra-raa!» laulis Ragne.
Siis ilmus kusagilt väga kahvatu Osvald, haaras Ragnel käest ja pani jooksu. Ragne lausa lohises ta kannul. Mis see olgu, kõik aina sikutavad ja tirivad teda kuhugi? . . . Siis jooks lõppes, nad seisid kiviaia lähedal nõgestes. Osvald seadis käed ruuporisse ja hüüdis:
«Ruttu, Tarmo! Ära ainult otse jookse, tee siksakke!»
«Miks sa mind siia nõgestesse vedasid?» küsis Ragne. Sääred põlesid, hinges möllas arusaamatus, ta ei teadnud, mida teha: pursata suure häälega naerma, virutada Osvaldile vastu kõrvu või hakata nutma. Osvald aga vaatas samal ajal kuidagi väga rumala näoga tuuliku suunas. Ragne kalpsas nõgestest välja, hüppas kiviaiale, vaatas samuti ja hakkas helinal ning külmalt naerma.
Pull sõi rahulikult rohtu. Tarmo nõjatus küünarnukiga ta turjale, teine käsi puusas, sigaret hambus. Tarmo naeratas ülbelt ja hüpnotiseerivalt nagu Lembit Ulfsak.

VALITUD LEHEKÜLGI O. RASSI PÄEVIKUST

«Pullidest. Ilmselt on tegu kahe-kolmeaastaste noorloomadega. Esialgu olen suutnud loendada 18 looma. Ilmselt on neid rohkem. Kummaline kokkusattumus — nende tegutsemine muutus avalikuks just täna hommikul, mil sain teada, et postivedaja E. Rand viibib ajutiselt vahi all. Esialgu piirduvad pullid sellega, et hulguvad saarel ja Ulgeme ümbruses ringi. Aeg-ajalt häälitsevad nad mitte eriti meeldivalt. Ilmset sõjakust nad ei ilmuta. À propos — nende hulgas leidub erandlik pull, kellel on mingid refleksid väärastunud. Ta on uskumatult leebe. Sattusin tema tõttu naeruväärsesse olukorda, millel pikemalt peatuda ei soovi.
Produktidest. Neid on jäänud ühekülgses valikus. Pajas

keeb kaks kilo loomaliha. See on viimane osa lihavarudest, mille söandasin tarvitusele võtta. Ülejäänud liha riknes, kuna keldriuks oli lahti jäänud. Tahtmata kuidagi ja midagi mõtelda, näib mulle mõnikord, et Ragne pole eriti praktiline. Arvan, et liha tuleb keeta veel vähemalt tund aega. Epideemia veel puudub. Arvan, et see lihaleem jääb nädalaks ajaks meie viimaseks lihatoiduks.

Tuleb intensiivistada kalapüüki. Külma praeahvenat peaks jätkuma veel täna õhtuks. NB — SUUR KALA! Kuna asi on võtnud praktilise pöörde, tuleks see lõpuks välja püüda.

NB — idee! Naturaalmajandus. Meil on ju paar rabarberipõõsast. Kissell!

Ragnest. Peab ütlema, et Ragne on naisterahvas. Ta muutub mõnikord erakordselt naiselikuks, s. t. tujukaks ja ebaloogiliseks. Selles on isegi midagi liigutavat. Muidugi, see ei välista võimalust, et peamegi Gagrasse sõitma. Või Jaltasse. Viimati olen ma ise natuke muutunud, kannatlikumaks ja mõistvamaks? Asta ja Aino ütlesid omal ajal nagu ühest suust, et olen pahur ja targutav raamatuharitlane. Oh, milline targutaja ma tegelikult olen! Nüüdki. Saar on ohtu seatud, siin sünnivad keerulised asjad, mina aga istun köögis, keedan lihasuppi ja täidan päevikut. Enamik sissekannetest on tarbetud targutused. Inimene saab küll vanaks, aga arukaks mitte kunagi. À propos — ma rääkisin Ragnest.

Võib-olla ei saa ma temast lihtsalt aru? Seda ei maksa välistada. Ei tohi unustada tema noorust, kärsitust, temperamenti, elukogemuste kasinust, loomulikku suhtlemisvajadust. Oma Mona Lisa naeratuse (kuidas seda kirjutada, viimati monalisanaeratus?) kohta on ta tõesti väga temperamentne. Ragne suhtlemisvajadus, seda tuleb mul respekteerida. Tõsi, minu ajal ei peetud mehe ja naise sõprust eriti võimalikuks, ja vähemalt minu tutvuskonnas lõppesid need asjad tavaliselt kas abielu või lahutusega. Aga kõik võib olla. Ja kui ma loen näiteks materjale meie, vene, prantsuse, inglise, poola jt. rahvaste suurmeeste ja -naiste elust (NB. Kes on SUURNAINE? Ah, mu emakeel, sa oled teinekord nagu teekond keset tundmatut maastikku, iga su käänaku tagant avaneb jahmatav vaade!), siis pole nende inimeste puhul midagi erandlikku, kui nende sõpruskonda kuulusid ka vastassoo esindajad. Kui platooniline see kõik tegelikult oli, sellest biograafid ei räägi. NB. — Mart Viitari sõbrad olid enamasti naised. Kuigi,

stopp. Ma olen natuke hajevil. Muide, kas T. M. on suurmees? Kõik võib olla, küll aeg selgitab. Keeldun esialgu kindlat seisukohta võtmast. Nihilism ja negativism ei tähenda alati vaimusuurust. Üldse, pidasin T. M. umbes kahekümne kolmeseks, nagu selgub, on ta kolmekümnene. Mis see siia puutub? Kui T. Meltsas on mu naise hea tuttav, pole mul õigust hakata siin midagi dikteerima. Ilmselt on neil rida ühiseid jututeemasid, esialgu on need mulle mõistatuseks.

T. Meltsasest. Tunnistan, et olen võhik sellistes eneseväljendustes nagu fotokunst (fotograafika?), aforismialbum, biitrütmiline kitarrimäng (minu muusikalise kuulmise juures lähevad nüansid kaduma, ma ei taju viiside erinevusi nagu hiina muusikaski), pikamaaujumine, piltsärkide sümboolika jne. Mind ahistab ennastki see võhiku jahmatus, kui hakkasin endale ette kujutama, kuidas kõiki neid nähtusi tervikuks ühendada, mida T. Meltsas näib aga taotlevat.

Muust. Praegu istub Ragne oma külalisega minu välilaua taga. Avatud köögiukselt näen, et nad tegelevad veidra asjaga — õmblevad Ragne hommikumantlit ümber. See on vist kuidagi seotud T. Meltsase fotodega. Ei, palun väga, kuigi mina isiklikult pole kunagi osalenud ühegi kleidi õmblemises. Kahjuks ei saa ma selle põlvkonna kommetest kuigi palju aru.

Endast. Aga samas keedan mina suppi. Printsipiaalne erinevus õmblustööst on olemas, seda küll.

Habemest. Habe on juba üsna hirmus. Kollane, lilla, punakas, hall, kaks tooni sinist, veel midagi. Nagu söötis kesapõld. Ragne pole seda senini märganud.

Supipaja poolt tuleb isukaid lõhnu.

Arvan, et . . .»

MAJAKA JUURES JA ÕUNAPUU ALL

Üle mere ja üle saare lõõtsus ühtlane ängistav idatuul. Tuul kuivatas kiiresti viimaseid vihmaloike kivilohkudes, teeradadel, pinnaõnarustes. Noored pullid üle kogu Punulaiu muutusid nõutuks, abituks, närviliseks. Nad nuhutasid kuiva karedat rohtu, torkivaid kadakaid, kibedaid võilille, otsisid midagi, kiirustasid kuhugi, hõiklesid omavahel.

Mingil moel olid nii Torre kui Kuller omapead jäänud

ja üheaegselt majaka juurde jõudnud. Nüüd seisid nad kumbki eri võsaservas ja vaatasid pealt, kuidas suur Saatan, otsekui hoopis teisest liigist ja palju tugevam loom, kiirustamata madalast roostetanud raudtünnist vett joob. Ta esijalad olid natuke harkis, võimas turi kummis, nahinal ja lurinal imes Saatan vihmavett. Kaks isekat noort pulli, kes alles eile olid järjekordselt sarvi proovinud, nihkusid tahtmatult teineteisele lähemale. Neid ühendasid janu ja jõuetu viha. Veel eile polnud nad peale inimeste kedagi kartnud. Nüüd kartsid nad Saatanat. Kartsid ja lootsid imele. Ehk jääb vett nendegi tarvis?

Hiigelpull lõpetas joomise, nuusutas veepära, surus siis ühe sarve tünni alla ja keeras selle mingi vaevata kummuli. Rehmas hooletult sabaga, välgutas silma ja astus siis ootamatult noorte pullide suunas. Kuller ja Torre kaotasid eneseväärikuse ja pagesid peaaegu kõrvuti. Alles võsa lõppedes läksid nad laiali. Eos olid suured ja tõsised sündmused, konfliktid, muudatused.

Aga saja meetri raadiuses Ülgeme eterniitkatustest lonkis loll pull Nokkur-Möku. See vihuti arenenud loom tundis elust rõõmu. Meelepärane inimlõhn puutus talle kogu aeg ninna.

Tarmo ja Ragne olid kokkupuutest selle pulliga teinud liiga suuri üldistusi. Mis parata, nemad olid elupõlised linlased. Aga hetkel õmblesid nad hommikumantlit ümber. Plüüs oli raske materjal ja vajas tugevaid mehesõrmi. Peale selle näis Tarmol isegi teatavaid kogemusi olevat. Terve elu oli Ragne kokku puutunud meestega, kes mõistsid teha midagi sellist, mida pidanuks oskama tema.

Nad tegelesid kostüümiga, tegid suitsu ja ajasid juttu. Ükskord küsis Ragne:

«Ütle, milleks sul seda vaja on? Miks sa hakkad mulle jälle sisendama, et ...»

«Mida?» küsis Tarmo, jäme nõel hambus.

«Hakkad mulle jälle sisendama seda jama? Et mina pole sündinud hariliku elu, hariliku töö, harilike tegude, harilike mõtete, hariliku abielu jaoks? Et minus on midagi erakordset? Tabamatut? Ja et seega pole mina see, kes peaks näiteks pesu pesema ja täiskiilutud bussis toidukraami koju vedama.»

«Tõesti? Olen ma sulle seda rääkinud? Võib-olla kah... See tuli sellest, et ma ise pole harilik inimene,» ütles Tarmo natuke naljatavalt. «Nüüd ei sisendanud ma

sulle midagi muud, kui et sa pead aitama mul paar kibedat pilti teha.»

«Ei, ei ... Te kõik sisendate mulle seda. Ja pärast imestate, kui tujukas ja saamatu naine ma olen.»

«Ohoo?»

Ragne ei võtnud tavalist poolpilatooni vastu.

«Aga see on ohtlik. Meile, naistele, meeldib väga selliseid asju uskuda. Ausalt! Äärmiselt tore on ennast ülehinnata. Aga tegelikult olete te, mehed, ühed nihestunud nähtused.»

«Ma ei jõua su mõttekäiku jälgida.»

«Te nihestute äärmiselt kergesti ära.»

«Mismoodi?»

«Nihestute ära, ütlen ma! Sa ei saa aru? Noh, teil lähevad mõisted sassi või kuidagi nii. Tahate mõne kenama plika või siledama naisega magada, aga räägite sellest, kui erakordne nähtus ta on. Saad aru? Mõnele plikale võib see liiga meeldima hakata ...»

«Mina seda teinud pole.»

«Oled küll, oled, oled ... Sul on selleks oma vahendid. Lõppude lõpuks on sinu käsutuses see tehnika...» Ragne viitas fotoaparaadi suunas. Ta tõmbas kleidiks muutunud mantli selga ja painutas ennast mõnuga. Siis ütles mõtlikult: «Selle jama pärast peavad kannatama täiesti kõrvalised inimesed. Need, kes abielluvad erakordsete tüdrukutega.» Ragne silus taljet, pöördus Tarmo poole küljega. «Osvald keedab suppi,» tähendas ta seejuures ilma nähtava seoseta.

«Mis sellest?» imestas Tarmo hajameelselt. «Kuule, minu meelest tuli see kostüüm üle ootuste hea välja.»

«Kui sa aga liiga kapitaalselt ei traageldanud,» ütles Ragne. Ka tema oli liibuva ja hõljuva riidetükiga rahul. See äratas mõtteid ja tekitas meeldiva ärevustunde. Mõnel puhul nimetatakse viimast rambipalavikuks ...

RENN

Pärastlõunaks oli maa kuiv. Tuul viis viimased lillakad pilvenutid kaugemale, üle mere Gotlandi ja Skandinaavia poole. Ülgeme kohale tõusis lööritav täpike. Saabus ideaalne fotoilm.

Tarmo tänas majaperemeest viisakalt ja häbelikult, söögikordade ajal käitus ta üldse väga tagasihoidlikult. Ta läks hammast torkides õue.

Ragne jäi veel viivuks istuma.

«Kuidas sulle mu uus hilp meeldib?» küsis ta.

«Jah, ikka, ei-noo-jaa, küllap vist,» pomises Osvald.

«Ah jah, kuidas töö edeneb?» päris Ragne nüüd.

Osvald ohkas. Ragne jäi tahtmatult teda silmitsema. Prillid hägused, mingi kalts käes, istus Osvald teisel pool lauda. Ta oli varjamatult vana mees. Midagi liigatas Ragne südames.

Aga siis ütles Osvald:

«Seda et — ma ei saa ega saa nii kaugele, et ümber lüüa mõned Viitari kirjad Anderkopile. Äkki leiaksid mahti... ma seaksin seni kalariistu, vaataksin aias ringi.»

Jälle liigatas midagi Ragne südames. Seekord ebameeldivalt. Enne kui ta ennast kontrollima jõudis hakata, oli ta jõudnud juba mitu pikka lauset õhku lõigata.

«Kuule, kas sa tõesti arvad, et mul pole siin saarel mingit tegevust ega huvi? Et minus pole vähimatki soovi loominguliseks tegevuseks? Loomulikult ei ütle ma sulle ära, loomulikult aitan ma sind nüüd ja edaspidi, aga ikka siis, kui mul selleks aega on. Ah!»

Järgmine asi, mida Ragne enda juures tähele pani, oli see, et ta koristas kolina ja klõbina saatel laualt musti nõusid. Osvald jälgis teda murelikult.

«Las ma ise... Ma olen harjunud, Ragne-pai.»

«No tead, ära parem enam sega. Ma pesen need nõud ise puhtaks, see pole mulle tõesti mingi probleem!» rääkis Ragne erutatult.

Osvald aga taandus. Kas tõesti pole midagi muutunud? Kas tõesti jääb teda terveks eluks saatma pidev jagelemine pesemata lauanõude ümber?

Ragne kääris uueks saanud hommikumantli käised üles, viis taldrikud ja muu pliidile soojaveepaagi kõrvale ja pesi tõepoolest nõud läbi.

«Oled rahul?» küsis ta irooniliselt, viskas pea kuklasse ja kõndis hõlmade kahisedes, kontsade klõbisedes välja nagu uhke andaluuslanna.

Sisimas polnud ta aga sugugi eriti uhke. Ta ei saanud endast aru. See tegi muret. Kas niimoodi käibki, kui ollakse abielus?

Osvald seisis pisut aega niisama, pärast läks ja pesi nõud korralikult üle.

«Ja mis nüüd lahti?» imestas Tarmo, kes oli värava kõrval istudes midagi noaga vestnud.

«Ah, ei midagi,» kehitas Ragne õlgu. «Härra palus nõud ära pesta,» lisas ta siis millegipärast.

«Jube türann! Despoot!» venitas Tarmo tehtud õudusega.

«Ära lööbi, mul on stress,» sõnas Ragne.

Tarmo ulatas talle siledaks laasitud kepi. See pidi käima mõõga eest. Nad läksid kadakatesse Mökut otsima. Põõsastes kahlates ja huigates tabas Tarmo ennast äkki kohatult mõtiskelult: mis oleks, kui Ragne oleks tema naine ja mässaks koduste tööde vastu? Jama. Tarmo ei kavatsenud abielluda, ennast siduda, kellestki sõltuda. Ja siis märkas ta Mökut.

Rambipalavikust üle saanud, asus Ragne kartmatult oma rolli kehastama. Ta toimetas innukalt ümber pulli, võttis mitu vahvat poosi, tundis paaril korral, et ületas oma puisevõitu füüsilised võimalused, pull nohises hämmeldunult kord ees, kord selja taga. Ragnel oli isegi nagu kahju, kui Tarmo hõikas:

«Tipp-topp, peaks aitama!»

Pärast kõndisid nad kõrvuti Ülgemele tagasi. Möku jalutas nende kannul nagu koer.

Õuele jõudnud, läksid nad esmajoones kaevule. Tarmo tõstis üles paar ämbrit vett, nad jõid janu täis, siis tiris Tarmo oma gogoli seljast ja hakkas keha loputama. Ragne seisis pisut eemal. Ootamatult märkas ta, et ka Osvald tegeles veega — Osvald ammutas maja otsast suurest tünnist kastekannuga leigemat vett. Ragne tuju läks järsku kehvaks.

«Vaata, vaata, kes tuli!» hüüatas Tarmo.

Teisel pool aeda seisis Möku. Pea alla kallutatud, nuhutas ta innukalt renni suunas. Tükk aega ei saanud pull oma õnne uskuda, siis aga hakkas lurinal jooma.

«Huvitav,» tähendas Tarmo, ammutas kaevust veel pangetäie vett ja kallas renni. Tasakesi vulisedes tõttas vesi piki renni, läbis koos sellega kiviaia ja langes siis rahuloleva kahinaga künasse, mida seni nagu poldud õieti märgatudki. Kas polnud see aga mitte karja joogiküna? Möku pööritas punast silmaäärt ja nihkus küna madalamale poolele.

«Las joob, ta on selle ära teeninud,» ütles Ragne. Möku oli ju tema mängupartner, kui nii võtta. Pull mõjus praegu väga loomulikult. Vahepeal nagu ununenud proportsioo-

nid taastusid. Punane pull vett joomas. Loomulik ja mõistetav loomategu. Mitte mingisugune fotocorrida. Ragne silmitses pulli ja jäi siis halba aimates küna vahtima.

Ka Osvald oli kaevu juurde tulnud. Käed rinnal, rohukõrreke hammaste vahel, silmitses temagi tähelepanelikult pulli ja küna.

Tarmo ajas end sirgu, seiras Osvaldit, tegi näo kohmetuks, silmad paiks. Nagu koolipoisivolakas, kes plaanitseb mingit seatempu.

«Kuule, Osvald, ma tahaksin sinuga pärast nõu pidada. Väike konsultatsioon, kui sobib.»

«Hea küll,» võttis Osvald huvitatult teadmiseks.

Ta silmitses veel pisut aega Mökut, siis ütles:

«Ma šiin enništ pidašin aru... Teekš täna õige šauna. Peseme ihu, lõõgastame närvi. Sihuke keeruline päev.»

«Juba sada aastat siin saarel kõneaineks olnud,» ütles Ragne. Nipsakas toon oli Osvaldiga rääkides juba põhiliseks muutunud. Ragne sundis ennast ja vaatas öeldust palju lahedama pilguga mehele otsa.

«Oi, see oleks priima!» hüüatas Tarmo.

Pull jõi janu täis, tõstis aegamisi pea, tänas niiske lollipilguga häid inimesi, ajas siis pea kuklasse ja laskis taeva poole lendu ootamatult võika kriiske. Sellest vagurast loomast poleks nii jubedat häält küll oodanud.

Möku väristas turja ja kõndis kadastikku.

Ja veel kaua vibreeris Ülgeme õue kohal ta kriiskamise pahaendeline kaja.

AVALDUS

«Raskel klikeajal tegin alaealise poisikesena inetut nalja, nimetades lugupeetud leitnant Andersoni kiisaniisaks ja odramardikaks. Aga faktidele näkku vaadates oli ta siis tõega väga väikest kasvu, umbes nagu piibuork või odramardikas, ja pealegi polnud ta siis veel üldse lugupeetud piirkonnavolinik. Oleks ma hingest teadnud, et ta leitnandiks hakkab, poleks ma teda mingi hinna eest traumeerinud. Nüüd on sellest $^1/_2$ sajandit möödas, ma lootsin juba, et Anderson on üle saanud, aga nagu hiljuti selgus, pole see sugugi nii. Leitnant Anderson organiseeris mulle 10 ööpäeva, mis on õiglane, silmas pidades mu huligaanlikku vahelesegamist käsikähmlusse «Alligaatori» juures, nii et selles mõttes mul pretensioone ei ole ega saagi olla, kui olekski. Kahjuks kannatavad minu 10 päeva tõttu ilmsüüta inimesed Veeriku saarel, kes saavad küll posti ja võib-olla ka muud leitnant Andersoni ennastsalgava abi läbi, aga mõnda muud, nagu tikke, priimat ja volga valget kanget nad ei saa. Samuti pole posti ega võib-olla üldse toiduaineid Punulaiul, kuna ma unustasin sellest saarest mainimata. Seal viibib kaks ilmsüüta inimest. Üks neist on võib-olla koguni professor. Kahju eesti kirjandusele oleks suur, kui nendega midagi paha juhtuks. Palun mu avaldus positiivselt läbi vaadata.»

Lootusetult lühikeseks kirjutatud pliiatsijupp murdus viimast korda. Eimar sülgas mõrult ja luges oma avalduse üle. See oli kirjutatud ajalehe «Koidulipp» vabadele servadele. «Koidulipp» oli naaberrajooni häälekandja.

Koolivend Anderson kartis oma haledat iseloomu ja korraldas asja kaunis kuratlikult. Eimar kandis oma karistust naaberrajoonis Andersoni kunagise õpilase major Oksa karmi pilgu all. Juriidiliselt andis asi korraldada sedaviisi, et kunagi oli Veeriku tõepoolest kuulunud naaberrajooni koosseisu, millest sündis palju elevust tekitanud pahandusi.

Eimar Rannasse suhtuti hästi. Ta sai keskaegses lossikeses asuvas militsamajas omaette puhta kongi, kolm korda päevas korralikult süüa, suitsetamisele vaadati läbi sõrmede. Ainult avaldusi ei tohtinud kirjutada. Selle puhul ütles major Oks isiklikult, et administratiivkaristus on igavikuga võrreldes tühiselt tilluke ajahetk. Ja tõi talle silma pilgutades ning suure erandi korras kaks raamatut isiklikust raamatukogust — «Sada aastat üksildust» ja «Viiskümmend aastat rivis».

Jah, major Oks armastas väga kirjandust, ainult avaldusi ei tahtnud ta lugeda.

Ja nüüd oli viimane pliiatsijupp omadega õhtul.

Eimarile tuli must depressioon peale. Ta heitis selili, vaatas tükk aega trellitatud gooti stiilis akent ja hakkas siis väga kõrge häälega laulma.

«Kui olin väike tütarlaps,
küsisin emalt, mis saab kord must...»

Samal ajal kui Veeriku saare paadimees laulis naaberrajooni pealinna arestikambris ammumöödunud aastate šlaagrit, uitas Ragne Rass, sündinud Laatspera, Ülgeme aiasoppides ja vilistas läbi avarama hambavahe sedasama meloodiat.

Ta oli selle laulu kõrgaegadel veel väga väike laps, ent ikka veel kandis ta endas mälestust hoogsatest sünnipäevadest, rosoljest ja morsist, ajast, mil isa veel liiga hullusti ei joonud. Sünnipäevalaua taga, seal küll. Isa jõi valget viina ja laulis valju häälega:

«Ei me ette tea,
mis elu meil tuua võib,
kas «Volga» või sulepea . . .»

Ragne vilistas ja mõtles: mida teha? kuidas olla? kuhu minna? mis sellest kõigest saab? Sülitada? Pildistada? Ah, ükskõik, ükskõik, ükskõik . . . Kui naeruväärseks oled sa muutunud, helesinine unistus lähistroopilisest saarest põhjamaiselt valges öös!

Teises aiasopis, õrnrohelise tillipeenra ees seisis Osvald Rass, jalas lühikesed teksad, käed rinnal, pealagi hiilgamas.

Osvald nägi välja nagu mingi mõttemehe monument.

Tegelikult oli Osvald kurb. Elu saarel kulges närviliselt, keeruliselt, üksteisest mööda. Osvald oleks tahtnud midagi muuta, midagi ära teha, aga ta ei teadnud, millest alustada. Kalale minna oli vara. Saunapuud olid lõhutud. Mart Viitar kõndis kättesaamatus kauguses, küüniline, uhke, tõrjuv, smoking seljas, kilk peas ja varjatud valu südames.

Osvald seisis tillipeenra kohal ja ümises üht väga kõrget nooti. Seda ei kuulnud mitte keegi, ka mitte Osvald ise. Selle undamisekombe oli Osvald kaasa toonud tudengipõlvest, mil ta keelehuvilise noormehena oli sattunud kirgiisi lambakarjuste võistulaulmisele, sellest osa võtnud ja vanade kirgiiside suureks jahmatuseks hämmastavaid võimeid ilmutanud. Ja nii tekitas Osvald tänini aeg-ajalt kummalist ultraheli. Tavaliselt toimus see koeralikult kurb musitseerimine elu mustematel silmapilkudel.

Osvald oli nii masendatud, et mõtles: kõik paistab sedamoodi, et pole määratud täituma üks mu hele-helesinisemaid, aga võib-olla ka kullakarvaline unistus sellest, et

ühel päeval avaneb taevas, Bachi fuugade saatel laskub sealt alla Inspiratsioon ning ma kirjutan Tõelise Sonetipärja.

Ülgeme talu kolmandas varjatud sopis, ühe ülekasvanud mustsõstrapõõsa varjus külitas Tarmo Meltsas. Ta näppis kitarri. Keeled plinisesid nõutult ja närviliselt. Tarmo kirjutas mõttes oma mõtteid, märkmeid ja tähelepanekuid elust ning inimestest. Peale harvade aforismide ja erakirjade ei pidanud ta vajalikuks midagi üles märkida, ja kui oleks pidanudki, polnud tal kirjutustarbeid.

Ta kirjutas mõttes:

«Käed rinnal, magu ees, seisab seal see lubjamees. Ta näeb seejuures eksitavalt esinduslik välja. Nagu päris! Kange tahtmine on siia kapsaaeda nii umbes viiekümne aasta pärast püstitada marmorist mälestustahvel. Või ei, pigem kahekümne meetri kaugusele. Tahvlile kirjutada: siin tuli Osvald Rass ühele heale mõttele. Kahekümne meetri kaugusel asub peldik, mille Raks meeltesegaduses ära mäkerdas. Tegin Raksile ettepaneku kleepida peldik täis viinapudelisilte. Ja näitlejate portreesid. Raks oli nõus, aga pole pildiajakirju, viinast rääkimata. Tegelikult tahaks ühe tõsise tina teha küll.»

Kitarr pinises ja kaebles. Ja Tarmole näis, et elu on äärmiselt kehvasti seatud, vaevalt ta siit saarelt pääsebki, vaevalt ta kunagi oma silmaga näeb oma elu suurimat, sini-sinist unistust kuldses veikluses, noorte filosoofide orgiat, kus on ämbrite kaupa viina, kõik räägivad korraga, targalt, arukalt, hävitava täpsusega, kõik on kuulda ja kõik jääb meelde, kuigi iga noore filosoofi peale tuleb pool ämbrit viina ja kaks fotomodelli.

Samal ajal uitas saare erinevates nurkades ja soppides võsas ja väludel, rannal ja metsatukkades üheksakümmend üks noort pulli. Nad olid ajapikku aina rahutumaks ja närvilisemaks muutunud. Mõned neist olid kuulnud Möku kutsuvat hüüatust ja siirdusid ebalevalt Ülgeme suunas. Nende väheste eesotsas kõndisid Kuller ja Torre.

Kaks pulli olid hetkel passiivsed. Saatan lamas majaka lähedal võsas, mäletses, tukastas, ootas ööd. Möku aga, kes oli ammendanud rea uudseid ja vastuolulisi muljeid inimestest, hoidus Ülgemest pisut kaugemale. Õige pea oli talle saatuse poolt ette nähtud masendav keretäis Torrelt ja selle kambajõmmidelt . . .

Õige pea, õige pea . . . Aga seni askeldasid aias väikesed töökad kimalased, energilised herilased, soliidsed

põrnikad. Kõrgel taevas planeerisid piiritajad, madalamal söõstlesid pääsukesed, mere kohal vehklesid tiirud ja kajakad.

Esialgu oli sel hilisel pärastlõunal kõik nii tasa, nii hilju, nii loomulik, eksitavalt juhuslik nagu mõnes heas filmis või elus eneses. Kõik sündinud sündmused olid otsekui taandunud ja soikunud, ei mingeid alltekste. Kimalase pirin oli uinutav ja kodune, piiritaja lennukaarel puudus igasugune teine tähendus. Vaid kolm inimest Ülgeme aiasoppides olid — otsekui juhukombel — omapead jäänud, jälgimaks oma juhuslikke meeleolusid, tuska ja kõhklusi... Ükski neist polnud veel jõudnud märgata ebamugavat seaduspära, et neil oli kolmekesi koos kehv olla. Vähe sellest, ka kahekesiolemine polnud suurem asi, see oli täis pingeid, võnkeid, teravaid toone, ebasiiraid pilke. Otsi naist, ütleks prantslane, aga kas oli see asi siiski niisama lihtne?

Oli kuidas oli, eestlasele omase legendaarse tagasihoidlikkusega eelistas igaüks omaette nurgas nohiseda, kuni Ragne viimaks sügavalt ohkas, ringi vaatas ja tiidsalt Osvaldi juurde kõndis.

Ragne otsustas üht-teist parandada.

«Tead sa...» ütles ta. «No ma...» lisas ta. «Ah, mis siin rääkidagi!» lõpetas ta.

Ja silmapilkselt mahenes Osvaldi kivine monumentaalsus. Ta oli korrapealt jälle natuke muretsev kiilaspäine mees, kes otsis tükk aega sobivat vastust ja lõpuks muheldes tähendas:

«Ei-noo-jaa, eks ta ole.»

«Oi-oi, mida mina näen?» tegi Ragne äkki suured silmad. Su habemest hakkab asja saama? Oi, mulle nii meeldib, kui sul habe on! Millise kujuga ta tulema peaks, kas nagu Carl Robert Jakobsonil või Rudolf Rimmelil? Hea küll, ma ei sega sind enam... Oss. Jah? Ju? Tean, tean, tean, sa pead mõtlema... Ega ma loll ole. Lähen vaatan, mida see meie külaline ka teeb.»

Osvald silitas umbusklikult oma jõledat habemetüügast. Pärastlõunaks oli selles juba kaheksateist erinevat värvitooni. Muide, vasaku kõrva all idanesid mõned orasrohelised karvakesed.

«Tead, Tarmo, mul on põnev idee,» ütles Ragne.

«Tohoh?» liigutas Tarmo kulmunahka.

«Tead, sa aja oma vuntsid maha!»

Tarmo silmitses Ragnet huviga.

«Mida sa veel sooviksid?»

Tarmo husaarivurrud olid üle viie aasta vanad, seega püsivamad kõigist teistest ettevõtmistest.

«Ei, ega mina... Ma ainult mõtlesin, et sulle peaks hästi sobima puhas mehine nägu.»

«Sa tead küll, et mul on hobusenägu,» ütles Tarmo.

«Seda põnevam!»

Tarmo jäi äkki mõtlema.

«Ei, ei, kui su vuntsid sulle nii kallid on,» sädistas Ragne.

«Hei, hei, pea nüüd,» lausus Tarmo. «Viimati ajangi maha, aga... Aga sel juhul oleks mul sulle ka üks tingimus.»

«Soo? Nimelt?»

«Sellest veidi hiljem...»

Ragne seisis pisut aega Tarmo juures, kehitas siis õlgu ja läks võrkkiike lesima.

SUUR KALA

Osvald Rass armastas väga kunsti kõigis selle ilmingutes. Osvald Rass armastas väga ka oma noort naist. Ta polnud sellest küll eriti rääkinud ega mõtelnudki, aga tema põhimõtetega poleks teine suhtumine lihtsalt kõne alla tulnud, ilma tõsise tundeta poleks ta Ragnega abiellunudki.

Nüüd olid need kaks enam-vähem võrdset armastust sattunud omavahel vastuollu. Ja seda noormehe pärast, kelle kunstitegusid Osvald polnud enda meelest kordagi näinud, kes aga sellele vaatamata tuli temaga usalduslikult nõu pidama. Sel vastakaid mõtteid tekitaval poisil oli plaanis üsna vägev pilt, üsna, üsna! Selles oli sugulust Dali maalidega. See hüppas järsult üle kodumaise keskpära, mille kammitsaid Osvald isegi iga päev pidi tundma. Ta tahtis lavastada klassikalise härjavõitlusmomendi, kusjuures matadooriks (või toreadooriks, vaja järele uurida) pidi olema alasti naine. Härg pidi välja nägema rabe ja juhm, naine aga graatsiline ja võitmatu.

«Tead, sellest peaks päris korralik asi tulema,» arvas Tarmo ise tagasihoidlikult. «Kuigi, ütlen ausalt, ma ei kujuta ette, kus ma seda välja panna saaksin. On ju igasuguseid lubjakaid ja kultuurimoonakaid, kes muud ei

teekski, kui avaldaks kahtlust ja keelaks kõik otsingud ära. Küllap sa tead seda asja minust paremini.»

Noormehe siiras pahameel oli sümpaatne.

Vestlus kulges edasi.

«Tjaa? Ei-noo-jaa. Idee... on... ausalt... päris intrigeeriv.»

«Jah, aga vaat, ma ei tea, kuidas seda asja Ragnele, sinu prouale, esitada. Vaevalt ta nõusse jääb,» ütles Tarmo seepeale.

«Ma ei saa aru?» kööksatas Osvald. Tema oli ka korraks püüdnud pilti vaimusilmas näha, härjavõitleja rollis oli ähmaselt vilksatanud pikkade valgete juustega ülisale rootslanna tüüpi figuur. Nüüd järgnes jutuajamine, saadetud tagasihoidlikest õlakehitustest ja köhatustest. Osvald pidi Tarmo käest kuulda saama, mis on fotokunsti, aga ka kujutava kunsti üks tähtsamaid objekte ja sümboleid — kaunis naisekeha. Looduse ime. Akt. Osvaldil oli väga raske üles tunnistada, et ta ei tahaks mingi hinna eest lubada oma naisel paljalt poseerida. Tema kui mitmekülgse literaadi ja avara vaimuga inimese poolt olnuks see kitsarinnaline ja vääritu. Ettevõtte ohtlikkus polnud mingi argument, ta oli veendunud Mökuks hüütava pulli debiilsuses. Seda enam et selgus: seeria pilte on selle pulli osavõtul juba tehtud. Ragne tulipunases kleidis, pull, taustaks vana tuulik. Seda nad seal kaevu juures siis õmblesidki...

«Kui me jätaksime selle jutu õige homse peale,» ägas Osvald täielikus ummikus. Tarmo jäi kohe päri. Seda enam, et tema vajas ennelõunast valgust, selle julma kirkust. Osvald lootis korraks, et viimati tuleb homme päikesevarjutus...

Ja nüüd pildus ta spinningut. See tuli juba täiesti mehhaaniliselt välja. Algajapõli oli möödas. Võib-olla olnuks parem, kui tulnuks tamiiliga mässata, murelike mõtete jaoks oleks jäänud vähem aega. Muresid oli juba viis või kuus, kõige kibedam ja delikaatsem muidugi aktifotoprobleem. Keelata või mitte? Aga kuidas Ragne ise asja peale vaatab? Loomulikult tegi Tarmo omamoodi õigesti, et pöördus tema kui mehe poole, jah, aga Osvald kartis, et viimati vaatab Ragne selle asja peale meelsasti. Ja Osvaldile meenus, kuidas veel enne pulmi oli Ragne siirusehoos pihtinud, et paar korda elus oli ta poseerinud ühele kibedale aktifotokunstnikule. Kas polnud see kibe aktifotokunstnik viimati Tarmo Meltsas? Aga miks ka mitte?

Ajalugu pakkus murelikule Osvaldile rea näiteid, mil vägagi väärikad ja nimekad naised on ülla kunstiidee mõjul ennast lahti riietanud. Meenus Goya «Alasti *maja*», millel poseeris Alba hertsoginna, aga siis meenus muugi, mis tänu suurele Feuchtwangerile võrdlemisi laialt teada oli. Alba hertsoginna oli hullu ja geniaalse kunstniku armuke... Kuid T. Meltsas polnud ei Ragne armuke (see veel puuduks!), ta polnud ka geenius ega isegi liiga hull mitte. Niisama üks linnapoiss. Hilisnoor.

Olen ma tõega juba nii vana, et hakkan noori ainult nende nooruse pärast hukka mõistma, kohkus Osvald seepeale. Ja kui nii võtta, mis verinoor see T. Meltsas enam ongi. Ainult et ajad on muutunud, noorusest on tehtud iseseisev vaimne väärtus. Minu ajal tikuti imekähku keskikka jõudma ja varavanaks saama, nüüd siis käib vastupidine protsess. Pikkadeks aastateks jäädakse puberteeti. Kolme- ja neljakümneaastased poisikesed hulguvad mööda kunstikuluaare, haigutavad üleolevalt ja lubavad tulevikus kogu selle krempli pea peale pöörata, kui muidugi muud paremat teha pole.

Lopsti — tõmbas Osvald välja kilose haugi ja pistis selle hajameelselt puldankotti.

Oh jah, see T. Meltsas. Osvald leidis, et tal pole mingit õigust hukka mõista uue põlvkonna maneere ja tavasid, seda enam, et ta oli oma elu sidunud sellesama põlvkonna esindajaga. Nende maneerides oli palju võluvat, kas või see absoluutne endastmõistetavus ja loomulikkus, millega Tarmo tekkis teadmata kust saarele, jalas vaid ujumispüksid. Aga kas pole selles siiski ka midagi ängistavat? Osvald ei osanud seisukohta võtta. Tema nooruses oli kõik märksa kobavam, umbsem ja konventsionaalsem, eilse maapoisina püüdis ta kramplikult kombeka inimesena mõjuda, lühivisiit naabertänavasse eeldas põhjalikku ettevalmistust, tuli osta pisike kingitus ja tükk aega vaimu koguda.

Lopsti — tõmbas Osvald välja poolteisekilose haugi. Ta pistis selle tagantkätt kotti. Haug hakkas tantsu lööma, sahmima asus ka varempüütu.

Päikesevarjutust ei tule niipea, võib-olla sajandi lõpuni. Küll paistab, et tuleb pikaks ajaks kuiva ja selget ilma. Pisikest põuda. Ja tahtmatult hakkas Osvald mõtlema ülejäänud muredele. Oli neid viis või kuus, ei teadnud ta isegi. Ragne arusaamatule käitumisele. Paadimehe arestile. Pullikarjale. Kust ikkagi need pullid siia tekki-

sid? Egas ometi taevast nagu paduvihm? Egas ometi üksmeelselt üle väina ujudes? Võib-olla lähislaidudelt, kust torm nad liikvele ehmatas?

Lopsti — tõmbas Osvald välja kahekilose haugi ja pistis selle harjunud liigutusega kotti. Kott oli juba raske ja rapsis õlal.

Siis hakkas Osvald jälle Viitarile mõtlema. Ta tuli järeldusele, et teda on tabanud loominguline kriis. See oli midagi uut. Teistest kirjutades oli ta seda seisundit ühtepuhku nimetanud ja kirjeldadagi püüdnud, endal polnud seni tõsist juhust veel olnud. Tema oli siiamaani töötanud korralikult ja ühtevalu nagu hea lihtne masin. Ja kuigi loominguline kriis oli vaieldamatult negatiivne nähtus, tundis Osvald äkki täiesti ootamatult pisikest uhkust. Loomingulist kriisi saavad põdeda siiski ainult loomingulised inimesed, mitte raamatupidajad. See oli turgutav eneselohutus...

Lopsti — ei, sedapuhku oli landi otsas vaid poolekilone ahven. Osvald pillas kala kotti.

Viitarist, ikka Viitarist, kellest siis muust. Viitar tegi kõigele vaatamata enesetunde räbalaks. Mõnikord oli Osvaldil tunne, nagu tükiks ta vägisi südamesõbraks inimesele, kes tema sümpaatiast vähimatki ei hooli. Eks see Viitar oli üks teistmoodi mees küll. Teised probleemid, teised valud. Ja vaevalt Viitar omal ajal samme luges Ardnalt Kaskamäele minnes. Huvitav, elanuks nad ühel ajal, poeet Viitar ja literaat Rass, kuidas see oleks välja näinud? Osvald pingutas kujutlusvõimet, see valmistas raskusi, tema oli ikka enamasti kahe jalaga emakese maa turjal seisnud, fantaasialend läks tal vaevaliselt. Noh, elaks see Viitar meie päevil. Osvald mõtles, mõtles, ja tuli kõhedale oletusele, et ilmselt peaks tema sellisel juhul ühel kenal päeval osa võtma koosolekust, kus arutatakse Kirjanike Liidu liikme Mart Jaagupi poeg Viitari personaalküsimust, kainestusmajatrahve, sekeldusi miilitsaga, solvatud naiste kaebekirju. Ajad ja suhted muutuvad. Boheemlaslikud seiklused omandavad sügavama tähenduse ja kunstiväärtuse minevikuvormilises käsitluses.

See oli asja üks külg. Osvald oli kindel, et tema puhul ei hakata ilmaski arutama kainestusmajatrahve, isegi solvunud naised ei hakka ta peale kaebama. Kõiges muus oli ta Viitarist kehvem. Ja vaevalt oleks Viitar tema sõprusest hoolinud. Jah, Viitaril olid sootuks teised mastaabid.

Osvald muutus väga morniks. Alles hiljuti, mullu sügisel, oli ta veendunud oma isiklike mastaapide hädisuses. Ühel õhtul oli ta tulnud mõttele — miks mitte kirjutada proosat, novelle näiteks? Ta läks selle üllatava idee ajendil välja, mitte lausa eluga tutvuma, materjali hankima, aga natuke sinnapoole küll. Jäi seisma tühjas trollipeatuses. Sinna tuli kaks tudengimütsis tütarlast, sääred sihvakad, taljed haprad, jutt naerune ja kelmikas. Pilku kaabuserva alla peites hakkas Osvald detaile koguma. Aga tüdrukud, ühe nimi oli muide Merike, võtsid käekotist avatud pudeli haput veini ja hakkasid seda kordamööda kummutama. Ise naersid kõvasti. Peatusse sigines vanem mees, ilmselt tehasetööline või ehitaja. Ta küsis tüdrukute käest vene keeles tikku. Tüdrukud ei teinud mehest mingit numbrit ja laenasid talle seda lahkesti. Pakkusid veinigi. Mees ütles kindlalt ära, tema joovat ainult barmatuhhat. Kõik oli täiesti arusaamatu ja ebatüüpiline. Mitte ainult see uus reibas inimtõug, lõbusalt purjutavad tudengitüdrukud, vaid kogu elu näis Osvaldile tükk aega täiesti ebatüüpiline, kirjanduse jaoks kõlbmatu. Viitar, muide, oleks tema asemel koos tüdrukutega seiklema sõitnud.

Osvald andis endale aru, et ilma Mart Viitari, Ernst Enno, Mait Metsanurga, aga ilmselt ka väiksemate vendade Krimmi, Kannikese ja teisteta poleks tema üldse Osvald Rass, vähemalt mitte see Osvald Rass, kellena teadis teda kitsam üldsus. Mitmekülgne literaat, lugupeetud inimene.

Lopsti — Osvald tõmbas välja uue kala, sedapuhku tühipalja hauginolgikese, kindlasti alla kilo.

Hea, et mul on paks nahk ja selle all tubli rasvakiht, mõtles Osvald eneseirooniliselt. Muidu ei kannataks ma seda loomingulist kriisi üldse välja. Millist valu pidid küll tundma kõhnad ja näljased minevikupoeedid loomingulise kriisi ajal! Mis oleks, mõtles Osvald, kui kirjutaks Mart Viitarile sinna kaugesse sajandi algusesse kirja? «Lugupeetud härra Viitar! Teie poole pöördub Osvald Rass. Ma pean teid tänama. Teie osavõtt mu loomingulises kriisis kannab silmapaistvat iseloomu.» Avaldaks selle kirja kirjanduslikus ajakirjas? Ei, loomingulise kriisiga ei tohi nakatada. Härra Viitar, ma pean teid tänama, kordas ta mõttes. Tahtis selle asja lõpetada, mõttelõnga korda seada, aga ei saanud. Härra Viitar, ma pean teid tänama, kilkas huligaanne uitmõtteke. Aga samas juhtus uus asi.

Ritv lõikus valusasti peopessa. Landi otsas oli midagi suurt, ägedat, rasket.

Osvald surus kannad põhja ja hakkas teoreetiliste teadmiste ning kasinate kogemuste abil Suurt Kala välja tõmbama. Ja kaheksa minuti pärast oli Suur Kala kahvas. Osvald sumas kaldale, viskas kala rohututile ja ütles hingeldades:

«Härra Viitar, ma pean teid tänama.»

Seejärel vaatas ta Suure Kala põhjalikult üle. Kalal oli rohekaskollane rummuline külg. Tal oli hallikas turi. Kala vaatas Osvaldit külmalt ja põlglikult. Ta mokas rippus kaks lanti, teine neist omapead. Sama lant, mille ta hiljuti oli Osvaldilt ära viinud.

«Selle tahaksin ma küll tagasi saada,» ütles Osvald ja võttis kalal landid suust.

Puhastas prille ja vaatas Suurt Kala veel kord.

Ega ta kümmet kilo olegi.

Kui ta seitse kilo ongi.

Osvald ei tundnud millegipärast kuigi suurt kalameheõnne.

Taamal hõikas pull. Osvald oli sellega harjunud.

Haug ahmis õhku.

Härra Viitar, ma pean teid tänama, mõtles Osvald. Härra Viitar, mis sa norid!

Ja siis mattis Osvaldi hinge kibesoe tusk. Ta mõistis äkki selgelt, et see meeletu inimene poleks teda mitte et ainult oma sõbraks tunnistanud, see meeletu inimene oleks teda igal sammul kiusanud ja solvanud. Ega ma ei tahakski Viitari sõber olla, jonnis Osvald, korralikul inimesel on säärasest sõprusest ainult paksu pahandust. Nii seal, minevikus, või tänapäeval, ükskõik, kuhu see nende kokkusaamine paigutada. Soolaputkad viinauimast väljamagamiseks ja trööbatud naiste kallistused on igal ajal põhimõtteliselt samad.

Muide, mis on meeletus, mõtles Osvald.

Kas see on väga ihaldatav asi — teha meeletusi? Ja kui tihti peaks inimene olema meeletu, et mitte iseendaga pahuksisse minna? Aga mina olen ju ka meeletu, mitte igamees ei riskiks kolm korda abielluda. Või polegi see meeletus, vaid lihtsameelsus?

Seejärel sooritas Osvald Rass, neljakümne seitsme aastane mitmekülgne literaat, meeletuse. Ta tõstis Suure Kala kätele, läks jalgupidi merre ja asetas Suure Kala madalasse vette. Haug ei uskunud tükk aega inimese mee-

letust, haug ignoreeris seda külili lamades. Vaid uimed võbelesid vaevumärgatavalt, vaid lõpused roosatasid. Osvaldil tekkis suur tahtmine jant lõpetada ja kala tagasi võtta. Aga ta pidas vastu. Meeletus oli raske asi. Ta kükitas haugi kõrvale, jalad harkis.

Mõne minuti pärast virutas Suur Kala sabaga vastu pinda, lõi Osvaldi prillid märjaks ja kadus.

Varsti kihutas haug sirgjoones Oopkauba suunas. Ta oli otsustanud elukohta vahetada.

Osvald aga luges ülejäänud saagi üle, see oli vaatamata kõigele rikkalik, suurim tema elus. Ta vangutas jahmunult pead, töllitas kurvalt alahuult, ohkas hingepõhjast ja läks käru lükates koju.

SAARESAUN

«Äi ma pole saaresaunas käind
ega saarenaise naba näind!»

Niimoodi laulis Tarmo hulk aega hiljem. Ülgeme kohal võbeles sinihall valge öö. Tarmo istus võrkkiiges, tegi suitsu ja lõi laulu. Parajalt tasa, parajalt nohinal, parajalt naljakalt. Need, kes majas viibisid, ei osanud aimatagi, kui kaugel mees naljast oli. Aga see, nagu öeldud, sündis hulk aega hiljem.

. . . Kui Osvald tuli mere äärest, kogukas kalakott kärul, istusid Ragne ja Tarmo suitsetades majatrepil.

«No näed, said ikka tulla!» säratas Ragne kohemaid. Mitte kuidagi ei saanud Ragne täna oma olemist stabiilseks. «Üks mees lubas sauna teha. Publik ootas pikisilmi. Tead sa ka, mis kell on?»

«Kell on kaheksa,» vastas Osvald ootamatu rahu ja väärikusega. Ragne vaatas teda imestunult. Osvaldi ilmes oli midagi täiesti uut — kas polnud see meeletus? Ragne kahetses oma tooni.

«Kell on kaheksa,» kordas Osvald enda ette vaadates, vinnas koti murule ja jätkas: «Vanasti olla niimoodi käinud, et kui peremees tuli kalalt, jahilt või põllult, siis ootasid teda kodus kaetud laud, soe saun ja lahke perenaine. Nooremad mehed aga, kes juhtusid parajasti ligi olema, võtsid osa kalu — kui tegu oli kalamehega — ja läksid neid suitsuahju pistma. Ehk sa, Tarmo, võtad tõesti selle asja enda peale.»

Ragne vaatas teda pika-pika pilguga, ent Osvald ei

kohkunud raasugi. Siis Ragne tõusis, läks ust paugutades kööki, avas paar purki mulgikapsaid, süütas välipliidi ja hakkas õhtusööki soojendama.

«Mis sa kostad!» ütles ta tüki aja pärast hämaras nurgas tukkuvale veeämbrile ja hakkas vaikselt naerma.

Paari tunni pärast aga käskis Osvald tal sauna minna. Saunas oli pime, palav, niiske ja natuke hirmus. Mine tea, võib-olla oleks pidanud kõigele sülitama ja Osvaldi seltsiks kutsuma? Ei, see oli võimatu. Ragne kiirustas pesemisega. Pärast loputas ta ennast kaevu kõrval suures tünnis.

Sel ajal istusid mehed köögis, jõid rabarberijooki ja rääkisid kirjandusest.

«Kui ma kirjanduse ajalooraamatu jaoks koostasin mulle määratud autorite lühikesi elulugusid, jaotasin ma kirjanikud selguse mõttes järgmistesse gruppidesse: esiteks — surm tiisikusse. Teiseks — surm vaimuhaigusesse. Kolmandaks — uppumissurm. Neljandaks — näljasurm. Viiendaks — surm mõrva läbi. Kuuendaks — poliitilise tagamaaga surm. Seitsmendaks — enesetapp. See oli möödunud sajandi lõpus...»

«Jube põnev,» naeris Tarmo.

«Jah, imelik küll, mitte ükski minu autoritest ei surnud loomulikku vanadussurma,» ütles Osvald. Tegi pausi, vehkis käega kõrvale Tarmo suitsupilve ja lisas: «Kõik nad kirjutasid üsna ohtrasti mõtteteri ehk aforisme, oma ajastu vaimus muidugi.»

Siis ilmus roosasse froteesse mähkunud Ragne, lipsas karskelt kambrisse, mehed aga läksid omakorda sauna.

Nad vihtlesid ja pesid hoolega. Kuigi polnud suurt midagi näha, hoidusid nad teineteise poole vaatamast. Mõlemat häiris üks ebamugav sundmõte...

Pärast sauna keetis Osvald teed. Tarmo teest ei hoolinud. Ta võttis näidatud panipaigast uue paki sigarette. Mõni pakk oli sinna veel jäänudki. Süütas suitsu, haaras kitarri kaenlasse ja läks ennast valgesse öösse tuulutama.

Ragne oli juba ammu magama heitnud.

NOORE NAISE ARMASTUS

Aga Ragne ei maganud. Tal oli millegipärast kuidagi raske olla. Ta lamas vaikselt, silmad kinni, ta mõtles armastusest.

Ükskord väga ammu, kaheksa aastat tagasi, oli Ragne armastanud Olavit. Olav ujus liblikat ja oli oma viimasel hooajal vabariigi üheksas käsi sajas meetris. Siis sai ta ujumise jaoks veteraniks, nimelt kaheksateist täis, loobus ja läks varsti sõjaväkke.

Väliselt oli see igavuseni harilik lugu — poiss läks sõjaväkke, armastus sai otsa. Aga tegelikult polnud see siiski niimoodi. Ragne oli tollal väga noor, vaat mis. Ta oli äge maksimalist. Nädal või kaks pärast koolilõpuballi viis ta Olavi enda poole, pani istuma oma voodi servale ja teatas keeletuks jäänud emale: «Asi on niimoodi, et see on minu mees. Tõsi, me ei ole veel formaalselt abielus, kuid me registreerime kohe, kui Olav sõjaväest tagasi tuleb.»

Niimoodi oli tahtnud Olav. Olav, ta oli inetu näoga, ent äärmiselt elav noormees. Ta plaanitses alalõpmata mingeid suuri asju: astuda polütehnilisse instituuti, leiutada auruauto, süüa korraga ära kaksteist portsjonit jäätist. Enne sõjaväeteenistust ta tööle ei läinud, tõmbas hinge, kogus jõudu. Ragne sai masinakirjutajakoha.

Sõjaväest saatis Olav kaks kirja päevas, õhtuse ja hommikuse. Kirjad olid nummerdatud. Ragne vastas igale kirjale samuti eraldi. Aga 246-ndale kirjale ta ei vastanud. Üks klassiõde ja hea sõbratar, punaste põskedega Ülle ei kannatanud välja ja tuli Ragnele pihtima, kui pahasti ta ennast tema ees tunneb: järele andnud üürikesele, ent pöörasele kirepuhangule, oli ta kaks või kolm päeva enne üht teatavat lahkumispidu andunud purjus Olavile. Ragne oli maksimalist, ta lõpetas mõlemaga tutvuse. Sellest ajast saadik ei usaldanud ta naisi, parimaid sõbratare aga kõige vähem.

Kui Olav demobiliseerus, viis Ragne hea tuttav Tarmo (muide, tollal absoluutselt platooniline tuttav!) Olavi vanematekodusse kaks kohvritäit asju, muu hulgas ka kolm uhiuut triiksärki, mis armastav masinakirjutaja oli oma aega teenivale mehele ostnud. Söögu need särgid! Olavi auks peab ütlema, et ta ei muutunud tatiseks, ei hakanud midagi tõestama, kahetsema, paluma, selleks tundis ta Ragnet liiga hästi. Uus triiksärk seljas, abiellus Olav Üllega.

Tarmo oli ainuke ta tuttavate seas, kes teadis ebamääraselt midagi Olavist. Tutvus Tarmoga oli pikk, mitmel korral katkenud ja taas uuenenud, kuni ühel ilusal päeval ilmus Tarmo toimetusse täiesti uues kvaliteedis — husaari-

vurrudega ja salapäraste plaanidega. Tarmost oli saanud kunstiinimene või midagi sarnast. Sellal tundsid mitmed nutikad rahatud poisid Ragnet maruda plikana, kambajõmmina, reipad ja edukad mehed aga ühe ilusa tüdrukuna, kes ei lasknud endale lõplikult ligi pääseda.

Ja nüüd oli ta Osvald Rassi naine.

Jah, nüüd oli ta Osvaldi naine. Oli see mis oli, vähemalt kahelda selles ei saanud.

Ragne lamas, silmad kinni. Ta süda valutas. Midagi oli pahasti, väga pahasti. Midagi oli ummikus. Midagi oli tulemas.

Ragne valutas oma armastuse pärast südant. Kuhu ta ometi jääb, kus ta nii kaua tukub? Ei saa ju olla, et see ühe neegrihuultega Olavi pärast, kelle elu kõige helgem mõte oli auruauto leiutamine, lõplikult otsas oleks. Ah, tuleks ta juba kiiremini, see soojus, see tunne, see armastus, mõtles Ragne. Tuleks ta kohe... või igatahes enne, kui on juhtunud jälle midagi mõttetut ja lolli.

PARIMAS EAS MEHE ARMASTUS

Osvald istus köögis, jõi kanget teed, näksis halvaad oma eelviimasest pakist ja mõtles armastusest.

Pärast teist lahutust oli Osvald kaua üksi elanud. Talle olid muu hulgas hinge läinud sõber Heino siirad sõnad: «Oss, sa loed ennast arukaks inimeseks, aga oled tegelikult tohman. Vaatamata suurele jõule olid sa nõrk ja haavatav. Sa oled sentimentaalne, sa vajad ilusaid sõnu ja soojust. Sa nõuad naistelt liiga palju. Soojust, arusaamist, mõistust. Tohhoo kurat! Kes kaht jänest jahib, ei saa kätte ühtegi, nagu ütlevad venelased. Tohhoo kurat! Ise oled sa maapoiss, mis sa kekutad nende kõrgharidusega matemaatikutega? Ega filoloogid ka paremad pole, usu mind... Sulle on vaja suurt, sooja ja mõnusat lüpsjat. Või siis linnatingimustes kokamammit. Juh!»

Heinol oli paljuski õigus. Aga ükskord oli Osvald juba lüpsjaga kurameerinud. See oli ammu. Siis, kui sputnikud alles sensatsiooni tegid. Ühel puhkusesuvel armus ta hingematvalt sünniküla piigasse Saimasse. Saima oli tema enda silme all pikakoivalisest itsitavast plikast sirgunud tõeliseks iluduseks. Saima töötas lüpsjana. Saima igatses varjamatult linnaelu järele. Ta oli sihvakas, nõtke, salapärane, ta lõhnas sooja piima ja lõhnaõli «Jūrmala» järele.

Puhkuse viimasel nädalal tundis Osvald, et viimased platoonilised selgitused on käeulatuses. See pikameelsus ja platoonilisus teda päästsidki, vaevalt oleks Saima talle lakaluuki haagitanud, vaevalt oleks Osvald oma arusaamade tõttu inimsuhetest pärast lakaööd leidnud võimalust taganemiseks.

Unelmad purunesid järsult ja veidralt, teaduslik-tehnilise revolutsiooni pinnal. Nad kõndisid sel suveööl küla lähedal sarapikus. Pea kohal rippus suur augustikollane kuu. Rukkis karjusid räägud. Kõik oli nende esimese lakaöö ja Saima linnakolimise tarvis juba natuke üleküpsenud.

Aga siis tegi tütarlaps oma kauni kujuga niiske suu lahti, vaatas unistavalt üles kuu ja tähtede poole, temast pahvatas piima ja «Jūrmala» hõngu, see mõjus nagu narkoos. Miks pidi ta küll hakkama rääkima asjadest, mis polnud ta tugevam külg?

«Räägivad ja räägivad nendest sputnikutest, eks ju,» ütles Saima. «Aga tead, mina küll ei usu seda juttu. Paljugi mis nad räägivad. Lehemehed võivad kõike luisata, kust mina seda kontrollida saan? Mõtle ise, kuidas saab mingisuguse raketiga kosmoses käia, see on ju nii kaugel, umbes nagu Kuu või vähemalt Rakvere?»

Järgmisel hommikul pages Osvald pealinna tagasi. Ja mõne aja pärast abiellus ta matemaatikaõpetaja Astaga, kes ei kahelnud sputnikutes.

Kaunist lüpsjat Saimat kohtas Osvald paari aasta pärast kohvikus «Tallinn». Selge see, et nii silmapaistev tütarlaps ei saanud kuidagi jääda känguma Lõuna-Eesti mäekuplite varju. Ta oli abiellunud ühe keskastme kaadritöötajaga, hankinud endale naaritsanahast kasuka ja hakanud tunnistama kosmiliste tegude paatost. Sõnaga, teinud läbi võimsa arengu.

Osvald ei mõistnud, miks pidi see ammune noorusvalu äkki nii selgesti meenuma? Otsekui olnuks see eile, otsekui lõhnaks Ülgeme köögis «Jūrmala» lõhnaõli järele. Hing muutus raskeks. Käed hakkasid higistama. Viimati oli asi õhurõhus, saladuslikes baromeetrivõngatustes? Õhus tundus võbelevat midagi pahaendelist, kleepuvat, maad ligi surutut...

Osvald rüüpas teed ja ohkas. Osvald mõtles armastusele.

Ta oli elus mitu korda armunud olnud, mõnikord isegi armastanud. Eks oli juhtunud mitmeid asju. Ega see Saima

polnud samuti esimene suur tunne, ainult et Saimat oli ta tõsisemalt teistest tahtnud naiseks kosida. Armumine tähendas Osvaldile ettevalmistust abieluks. Oli see Saima esimene või mitte, üht teadis Osvald äkki kindlasti — tema viimane armastus oli Ragne. Kui ka see armastus peaks lõppema pettumusega, ei jääks talle midagi peale kõleda keskea lõpu, üksildase vanaduse. Tema eelmistel naistel, ühel kursusel ühesuguse mentaliteedi omandanud Astal ja Ainol polnud leidunud mahti lapsigi sünnitada. Tööülesanded ja ühiskondlik koormus lükkasid selle asja määramatuks ajaks edasi. «Kui kõik naised suhtuksid asjasse sedasi nagu sina, oleksid sa kümne aasta pärast töötu, sul poleks kellelegi matemaatikat õpetada,» oli Osvald ükskord koduse mõttevahetuse käigus Ainole ütelnud.

Osvald oli juba mitu aastat unetutel öödel mõtelnud valusaid mõtteid lähenevast vanadusest ja möödapääsmatust surmast, sellest ängistavast teadmatusest, mis järgneb ükskõik kui teokale elule. Mõte sellest, et ta peab surema, tegi Osvaldile haiget nagu noorukile. Noorukina, veel vähem noore mehena polnud ta peaaegu üldse surmale mõtelnud. Unetud ööd, kui neid ette juhtus, möödusid töö tähe all. Nüüd kartis ta mitmeid asju ja halbu endeid, kõige rohkem piinas teda kartus surra üksiku ja viljatu mehe viletsat surma.

Osvald hakkas teed rüübates arutama, kuidas säästa oma viimast armastust.

Viimaks läks ta kambrisse, silmitses tükk aega naise kurba ja kaunist nägu, riietus lahti ja heitis ettevaatlikult voodiservale.

Und ei tulnud. Nagu ikka, hakkas ta raskemate mõtete peletamiseks meenutama mingi kindla tähega algavaid tänavaid Tallinnas. K — Karu, Kreutzwaldi, Kaare, Kingissepa, Kullassepa, Kalda... Kunderi... Kuhlbarsi... Kalevi... Kungla... Mida see T. Meltsas seal nii kaua peaks laulma?

«Ei ma pole saaresaunas käind,
ega saarenaise naba näind...»

Tarmo laulis ja laulis, viimaks tüdines ära. Teadnuks ta, kui vähe tema laul majalisi köitis, oleks ta selle ammu katki jätnud. Kes ma siin võrkkiiges olen, kojanarr või trubaduur, pajats või peiar? Hei, tuhm kodanik, head ööd! Head ööd, tuhmi kodaniku prouakene! Homme räägime edasi.

Homme räägime edasi, seni aga katsume öö üle elada. Öö aga pressis kõikjalt peale. Öö oli hele ja kohutav. Tarmo tundis, kuidas julgus ta maha jätab. Korraks süttis kuklas hirmusignaal, ta vaatas kähku selja taha. Polnud seal kedagi ega midagi. Ometi oleks keegi nagu ohanud. Ja kes seal sõstras seisab? Mitte keegi, see on põõsas ise, moondunud, nihkunud, öövõbelustes deformeerunud.

Aga terve pika närvesööva päeva oli Tarmo suutnud ennast valitseda. Ei Osvald ega Raks saanud aimu, kui raske tal tegelikult oli, kui väga ta kõigele vaatamata kartis. Kartis vaguraid pulle, kartis kahinaid, kartis tuulevingatusi, meremüha, teadmatust, hullumist, kõike, kõike, kõike. Isegi suhtlemine selle ebanormaalse pulliga oli vähemalt esialgu nõudnud pöörast eneseületamist, võiks öelda, ääretut näitlejameisterlikkust.

Aga nüüd oli öö. Tarmo oli maailma üksi jäänud. Hirmud ja saladused surusid ennast tasamahti võrkkiige poole kokku.

Hea, et tubakatki on, mõtles ta ja süütas ebakindla käega uue sigareti. Ta ei märganudki, millal mõtted olid uidanud kurba minevikku, meenutamaks armastuse võlu ja needust.

Oli kuidas oli, üks kord elus oli Tarmo väga armastanud. Silva töötas arvutuskeskuses operaatorina, armastas kaduvikuluulet, etlemist ja süsimusta ihupesu. Tookord märtsis samuti. Tarmo oli juba tükk aega sõjaväes teeninud, kui äkki saabus kaassoldateid vapustav sukksaapais tüdruk Eestimaalt, võttis endale paariks nädalaks toa Leedu sadamalinna Klaipeda parimas hotellis, paari kvartali kaugusel kasarmust. Oli meeletu, ebareaalne märts. Päeval rivi ja hirsipuder, öösel Silva, kuumad kallistused, kange kohv, julgustav konjak. Silva liikus

hotellitoas eranditult süsimustas ihupesus, enamasti vaid sukis ja sukahoidjas.

Oktoobris, mil Tarmo oli juba ammu kodus, sünnitas Silva tütre. Algul oli Tarmo äärmiselt rahul, ükskord aga juhtus kogemata rehkendama ja sellega ta suur armastus lõppeski. Imelik küll, aga arvutuskeskuse operaator oli eksinud. Ta oleks pidanud Klaipeda hotellitoa üürima juba jaanuaris...

Sellest alates sai Tarmost flegmaatiline küünik. Nii kestis see mõnda aega, kuni kohvikus teistsuguseid noori mehi enam ei nähtudki kui uimaseid küünikuid. Tarmo lõi käega, unustas Silva lõplikult ja hakkas tegelema enesetunnetuse probleemidega.

Nüüd tahtnuks ta meelsasti teada, mille nimel ja mille pärast ta siiski siin üksikul saarel närveeris, võõrad lohmakad riided seljas, laenatud sigaret hambus? Oli see tõega ainult enesetunnetus? Talle meenus, et oli päevalgi selle asja peale mõtelnud...

Öö ründas igalt poolt, öö kahises, ohkas, viiksus, ladises, inises, pilkus, võbeles. Tarmo lõi pilgu aia poole — mis varjud seal küna juures rassivad? Kuradid või kodukäijad? Või on needki sõstrapõõsad, öösse uitama astunud, sõgestunud, rännuhimulised? Aga ei, sõstrapõõsad ei nohise. Need aga... Karjuda või mitte? Hulluda või mitte?

Pageda!

Tarmo jooksis majja, teades, et tal on üksainus võimalus sellest õudsest ööst elusana välja tulla. Rabada Ragne kaenlasse, teda pigistada, muljuda, mudida kuni koidikuni. Aga samas teadis ta, et see on võimatu.

Nii olid need lood.

NOORE NAISE UNENÄGU

Kes seal ütleski, et meie saar on saagalik? Laxness või Mälk? Ohoo, proua Rass, frau von Rass, kuidas te nii osavasti kirjanduses orienteerute? Mis selles erilist, mina olen oma mehe isiklik sekretär. Eile istusin tal põlve otsas, ta arutas minuga poetesside maskuliinset liini või midagi sellist. Ah, sedasi, frau von Rass, mina aga arvasin, et te blufite. Jama, viimati bluffisin ma väga ammu, akna poolt kolmandas ümarlauas. Hiljem olen ma ainult mõnikord f a b u l e e r i n u d. Ah nii?

Aga Saaresaaga jätkub. Majakatippu tõuseb trubaduur ja puhub fanfaari. Kohe algab härjavõitlus. See toimub täna ja iga päev Ülgeme õuel. Massid on joovastuses. Matadoorid Ernest Hemingway ja Tarmo Meltsas võtavad täna eile kumbki kaheksa eesti punast pulli. Aitaks muidugi ühestki, ega me õgardid ole. Saarel on liha lõpukorral, haugimekk siiamaani kurgulaes.

Mina corridale ei lähe. Mul on neist veristest elamustest villand. Olen osalenud, olen pettunud, olen tülpinud. Mina põrutan seks ajaks Tallinna, istun omaette Varblasebaaris ja söön soolast lihapirukat. Lobisen Mari või Evega. Näe, seal me istumegi, silmapaistvad tallinlannad. Eve puhkas Suhhumis, Mari sõidab Võsule. Naaberlauas istuvad Riia VEF-i korvpallurid. Nad teevad meile silma.

Ei, see ei sobi. Tagasi saarele. Aga mis see siis olgu?

«Ema, ema, ema, anna meile soolast härjapirukat!»

Väravas veerevad mulle vastu mu pojad, kaks neid ongi, tillukesi härjavõitlejaid. Mõlemad on kiilaspäised, mõlema jämedal ninajuurel laiutavad literaadiprillid.

PARIMAS EAS MEHE UNENÄGU

Ah! Milline vaakum, milline kaugenemine, milline lahkumine. Seal all paistab helesinine täpp. See on planeet Maa. Seal elan koos mitme miljardi kaasaegsega ka mina. Pidage — aga äkki polegi mind enam seal? Väga raske aru saada, veel raskem seisukohta võtta. Ja kuhu, kuhu ma selles tummas vaakumis kandun? Mul on helesinisest täpist kahju. Muide, täpselt sama värvi on mu unistused. Ah! Sinna jäid mu ema, isa, kaks venda, üks poolõde ja noor naine, kõik kohtu poolt karistamata, rääkimata teistest lähedastest ja meeldivatest inimestest, rääkimata teist, kallid kolleegid. Tundub niimoodi, et kandun materjaliotsinguil Mart Viitari kannul olematusse. Lõpmatusse. See on otsekui mingi martüürium, aga ma ei oska ütelda, mitme meetri kaugusel.

Ah! Ma tahaksin repliigi korras sõna võtta. Mul on otsene vahekúsimus — kas ma olen nüüd surnud? Kui nii, siis tuleb seda traagiliseks asjaoluks pidada. Mul polnud plaanis nii vara lahkuda. Faktiliselt jäi kõik saatuslikult pooleli — mu töö, mu luule, mu elukorraldamine. Ja nüüd on väga kahju kõigest, kõigest ja kõigist, inimestest on kahju, headest inimestest ja isegi halbadest, ideaal-

setest ja neist, kes täiusest kaugel, mul on kahju habemikest ja punapeadest, paksudest ja kõhnadest, kui aus olla, siis on mul kahju koguni kahest niru iseloomuga matemaatikaõpetajast! Aga ega kadunuke, pean silmas iseennast, polnud samuti kõige kergem nähtus, hm... Ah! Kõige rusuvamalt on mul kahju oma poegadest, kes polegi veel jõudnud sinna helesinisele täpikesele, kes täiesti asjatult seisavad järjekorras ja ootavad oma piletit... Ah! Seal nad ju tammuvadki valgel käharpilvel, kiilaspäised beebid, miinusprillid ees, pliiats kõrva taga, pudipõll kõhu ümber. Ah! Ma ei tea, ma tõesti ei tea, kas mu komandeering on seda väärt, et kõigest ilma jääda, kas ta, sinder, tasub üldse nii suuri ohvreid. Teiseks kardan ma, et ei suuda teile tuua sellelt komandeeringult ühtki aruannet kaasa, kui väljenduda poeet Andres Vanapa sõnadega.

Ah! Lugupeetud kolleegid! Nagu elus pole väljapääsmatuid olukordi, nii pole neid ka vaakumis. Niisiis — mida teha? Mõtlen pingsalt järele, muutun lausa higiseks, siis jõuan järeldusele — tuleb pöörata teine külg ja edasi magada. Täna öösel unenägusid enam ei vaata.

Lahendus lahenduseks, väljapääs väljapääsuks, aga ikkagi on kõik kokku ääretult kurb.

Ah, miks ma olen küll nii andetu...

NOORE MEHE UNETUS

Pele-pele! Mis kurat see olgu, mis kurat see olgu, mis kurat see o m e t i olgu? Pele-pele!

Nüüd siis hiina laternad. Kuus rida sumedaid laternaid akna alt silmapiirini ja ilmselt edasigi. Neid pole loomulikult olemas, tegemist on silmapettega, aga siiski on nad jubedad. Pele-pele, jube-jube!

Mitmes silmamoondus see nüüd peaks olemagi? Kuueteistkümnes vist? Aga milleks loendada viirastusi? Mis sellest kasu on? Oleks, et harjukski, aga ei harju ju, pele-pele, aina hullemaks see asi läheb, juuksed on pidevalt püsti, juuksed tahavad peast lahti karata. Kui jäängi ellu, olen ka mina hommikuks kiilaspea.

Aga ellu ma ilmselt ei jää. Kogu sel asjal tundub oma kurikaval süsteem taga olevat. Veel paar säärast ööd, ja mu süda läheb lõhki. Ja millest? Pele-pele, jube-jube — seletamatust, abstraktsest, tobedast õudustundest.

Miks siin saarel kummitab? Muide, ja miks just mina pean seda kõike nägema? Milles ma süüdi olen, kus ma olen eetiliselt eksinud? Või olen ma juba tükk aega tagasi ühtkombel hulluks läinud, skisofreenikuks muutunud? See asi tulevat ikka üsna ootamatult. Või äkki on mul deliirium? Pele-pele? Miks need pullid seal väljas nii õudselt möögavad, kas kardavad nemadki kummitusi? Lora... Paks kultuurimoonakas norskab tagatoas, teda kummitused ei puutu.

Ah sa mait, oh sa kurat, no mis see olgu? Ainus väljapääs — tirida magava ja norskava moonaka kõrvalt ta nooruke abikaasa enda juurde, pigistada ja rutjuda Raksi hommikuni, esimese kukelauluni. Aga kukke siin pole ja Raks hakkaks vastu.

Pele-pele. Pigem surra, aga sellist alandust ma endale lubada ei saa. Tarmo Meltsas oma nõrku hetki ei näita.

Kuidas küll sigareti kätte saaks, see on nii kaugel tabureti peal, ma peaksin käe teki alt välja pistma, aga kas ma julgen?

Ei, praegu küll ei saa. Midagi kahises. Midagi praksus. Laternad kumavad. Enne laternaid... mis oli enne laternaid? Dialoog oli. Kaks naishäält, mingi murrak. Jutt sihuke: «Pele-pele, mo luud ja kondid, pele-pele! Nad on nõnna valu täis, otsekut tulist tõrva! Saaks jo ükskord ää lakka!» — «Äi-äi, äi-äi, kos sa toda, toda äi tohi! Peab jo ikke passima, nad jo koa inimeseloomad!» Aga enne seda juttu istus voodijalutsis pöidlapikkune jahiülikonnas mehike ja žongleeris püssiga. Ise muigas saatanlikult. Enne seda jäägrit oli must kiisu. Ilus kiisu, elusuurune. Pesi silmi. Enne kiisut... Ei jõua mina neid lugeda. Nüüd siis need hiina laternad. P-r-r-r...

Oi, mis seal nahises? Oi, mis seal lakas kahises? Pele-pele! Võ-õ-õ-õ... võib-olla ma ei suregi, võib-olla jään terveks eluks sihukeseks hirmuhullukeseks? Hüvasti, teine kallas ja enesetunnetus!

Teeks suitsu, kui julgeks sigaretti võtta.

Ei julge. Tubakat on, aga suitsetada ei saa. Mis kurat see o m e t i olgu? Olen ma mees või kalts? Silmad kinni, nii, p-r-r-r... Naks! Käes see sigaretipakk, käes need tikud! Padja alla. Palju veel alles on? Kolm pakki. Kui on tubakat... Pele-pele.

Ei, Meltsas, võta ennast kokku. Hakka aforisme looma. Kuniks sigaret tossab, polegi kõige jubedam. Aforism number üks — kui kohtad kolli, ära plagista hambaid,

jäta see kolli hooleks. Aforism kaks — kui tahad, et su hambad terveks jääksid, hoia keel hammaste taga.

Ei, nii ei saa. Nii ei kõlba. Ma olen ometi küünik ja skeptik, ma pean sellest üle saama. Lähen tõmban kardina ette, siis pole vaja neid hiina laternaid passida.

(Suits kramplikult hambus, avas Tarmo silmad ja ajas ennast istukile. Aknaklaasil, mille taga väreles loendamatu hulk öölaternaid, nägi ta iseenda kõhnunud, moondunud, võigast peegeldust. Juuksed püsti, vurrud harali. Siis nägi ta peegeldusel oma silmi, mis millegipärast õudusest avardusid. Mis lahti? Selge — peegelduse selja taga seisis võõras mees. Mehel oli seljas helebeež vihmamantel, ta parem käsi oli sügavalt taskus. Mees oli sale, tumm, ühemõtteline. Ta vaatas üle Tarmo õla. Nende pilkudel oli üks suund. Tarmo mõistis — mõlemad peegelduses vaatasid Teist Kallast. Aga neil olid erinevad eesmärgid. Tarmo teadis, kes see võõras oli — see oli Tapja. Killer! Tarmo vajus pikkamisi asemele tagasi.

Aga selja taga palkseinas tiksutas toonesepp. Sealt õhkus kuklasse ja patja jäist külma. Tarmo avas uue sigaretipaki. Tal oli juba mõnevõrra ükskõik.)

Kui ellu jään — aga seda ma enam ei usu —, siis lasen homme hommikul jalga. Ehk saab seda Oopkaubani välja jalgsi teha. Paar kilomeetrit kindlasti. Ah, parem uppuda, aga siia ma ei jää. Veel paar sellist nägemust ja ongi kõik.

Mis see kell peaks olema? Ei näe. Kusagil ta tiksub, aga võib-olla on see hoopis toonesepp. Ei, kardin tuleb siiski ette tõmmata.

Tõusen taas istuma. Võõrast enam pole. Selle eest seisab seal Jankel. Seisku. Ka Jankelil on käsi taskus. Olgu. Lähen. Minemine on niimoodi, nagu astuks kurgust saadik jääkülmas vees.

Kardin ett . . .

(Siinkohal lülitus Tarmo lühikeseks ajaks välja. Enne seda märkas ta õuel, heledas suveöö kumas kolme arhailises taluriietuses naist, üks neist lausa plikake. Nad seisid kaevu juures ja vaatasid üksisilmi tema poole. Naiste selja taga lainetas ja õõtsus ähvardavate sarvede mets. Hiina laternad olid jäljetult haihtunud. Kui Tarmo uuesti midagi aru saama hakkas, istus ta juba voodiserval ja püüdis issameiet lugeda. Aga ta ei osanud seda. Siis läks ta jäikadel jalgadel köögikapi juurde ja hakkas žiletti otsima.)

VEEL ÜKS KOHTUMINE

Osvald ärkas väga vara. Kell polnud veel kuuski. Ta tõusis kohe üles, silmitses natuke aega murelikult hommikupäikesest valgustatud naisenägu padjal, masendavalt kallist põsesarna, ohkas summutatult, tõmbas teksad jalga ja läks kööki. Köögis rippus raske suitsulehk. Osvald jõi kopsikutäie vett. Külaline lamas liikumatult teki all, vaid juuksetutt oli näha. Ta lamas liikumatult nagu väike laps või laip. Osvald ohkas veel kord, võttis voodi eest taburetilt tuhatoosi, viskas konid solgipange ja läks välja.

Välisuks kriuksatas ta selja taga. Osvaldi hing jäi kinni. Maja nurga tagant tormas kiviaia poole kümmekond pulli. Osvald haaras ukse kõrvalt luua ja tormas neile järele. Pullid kihutasid ilma mingi pingutuseta läbi aia. Sellesse oli rammitud vägev mulk. Osvald tõttas peenramaale. Teda valdas ahastus. Peenrad olid hukas. Peenrad olid lagedaks söödud ja läbi songitud.

Osvald kogus ennast, sundis meeled rahulikuks ja filosoofiliseks, hindas tehtud kahju kaheksakümneprotsendiliseks, läks tuulekotta, tõmbas vana kuue selga ja tõttas seda parandama. See raske töö kestis vähemalt tund aega. Uute rünnakute vältimiseks tassis ta aia taha mitu sületäit kadakahagu, teravaid toikaid ja koguni tarbetu äkke. Ükskord tõstis ta pilgu ja nägi endast viie sammu kaugusel äärmiselt suurt pulli.

See polnudki nagu pull, see oli pigem piison või metsik tarvas. Loom seisis liikumatult, näiliselt rahulikult, tema olekus oli midagi pilkavat. Looma võimsat pead ja tohutuid sarvi silmitsedes taipas Osvald, kes selle mulgu oli teinud.

Jah, hiigelpull vaatas teda rahulikult ja pilkavalt. Osvald nentis endamisi, et nii suurt pulli polnud ta veel kunagi näinud. Ta võttis millegipärast prillid eest.

Pull puhus korraks läbi sõõrmete ja sapsas sabaga üle turja.

Osvaldi pea vajus rinnale, turi tõusis, ta võttis alateadlikult pulli hoiaku omaks.

Nad vaatasid väga kaua teineteisele otsa.

«No tere siis,» ütles Osvald viimaks tasa, läbi hammaste. «Tean, tean, kes sa oled.»

Pull kaapas kergelt maad. See ei tähendanud veel midagi.

«Ei-noo-jaa,» ütles Osvald. «Kuule, äkki saame kokku-

leppele? Ära lõhu minu aeda, ära sigatse. Ma ei tahaks sinuga sõdida. Mine õige oma teed, sarviline saatan.»

Üle pulli tumepunase turja jooksis närviline võdin.

«Mis ma sulle nüüd siis nii erilist ikka ütlesin?» Osvald torkas prillid kuuetaskusse, seadis käed rinnale. «Ole meheks, jäta meid rahule. Ma pole sulle midagi paha teinud. Saarel jätkub ruumi meile mõlemale. Ma tulin siia saarele ainult oma asju ajama, mul pole sinu vastu midagi. Ma ei tahaks sõda. Mul on noor naine, saad aru?»

Aga siis oli pulli jäme kael maadligi, ta sarveteravikud rihtisid üle vastparandatud aia Osvaldi rinda. Palju see sarviline saatan võis kaaluda? Vähemalt tonni. Pulli silmanurgas kiiskas päikesepunetus.

Osvald pani taas prillid ette. Ta jäi ootama rünnakut. Kuni pull aia maha lõhub, jõuab ta majja. Maja ta siiski lammutada ei jaksa, see saatan.

Aga Saatan ei rünnanud. Öö oli otsas, niigi hulk tegusid tehtud. Saatan viskas pea ühe ropsuga kuklasse ja pasundas hommikusse võimsa kisenduse. See oli kutse. Siis pööras pull Osvaldile demonstratiivselt selja, ajas saba püsti, kõlgutas mõnitavalt raskeid kelkareid ja laskis otse äkkele ladiseva pasakoogi.

Osvald jälgis kõike sõnatult. Täies suuruses kerkis ta ette küsimus — kuidas edasi elada? See Saatan, nii oli ta pulli hakanud nimetama, oli asjad lõplikult paika pannud. Juba tükk aega oli Osvald aimanud, et peale poolmullikate tegutseb saarel keegi palju vägevam, ohtlikum ja saatanlikum olend. Nüüd oli kõik selge. Mis edasi? Mis saab tema tööst? Elust? Armastusest?

Osvald põrnitses Saatana tagumikku, ümber Ülgeme hakkasid kahisema ja ragisema kadakad. Nii Saatan kui Osvald jäid vaatama. Kõikjalt hakkas saabuma pulle, neid oli kümneid ja kümneid. Ebalevalt Saatana poole kööritades astusid pullid küna ümber ja asusid seda nuuskima. Tekkis trügimine, kostis nõudlikku jõminat ja rahulolematut pruuskamist. Saatan seisis väheke eemal, vaatas sündmust pika tagamõtteka pilguga, möiratas lühidalt ja kõndis siis tõttamata minema. Ta turi õõtsus laisalt ja enesekindlalt. Reiesinkide all mänglesid sitked lihased. Saatana sammud olid tavatud. Nii kõndis metsloom.

«Sinder!» ütles Osvald tasa ja sisinal. Ta tõi trepilt luua, läks väravasse, võttis hoogu ja tormas, pea maas, luud ette sirutatud, needusi sosistades küna poole. Ta oleks meelsasti kisendanud, aga ta ei tahtnud Ragnet äratada.

NELJAPÄEV: KESKHOMMIK

Taevas oli absoluutselt pilvitu, kuid leitsakuvines. Tuult peaaegu polnudki. Õhk väreles põuaaimusest ja rasketest asjaoludest. Õunapuu alt kostis kirjutusmasina tujutuid klõpsatusi.

Miks peab tee teisele kaldale, enesetunnetusele seega, käima nii äraseletamatult ja raskelt? Läbi põrgukatsumuste? Mis on juhtunud, kuhu on jäänud spontaansete tegude võlu ja lumm? Kuhu on kadunud meeletuse kirgas sära? Ja miks ma ikka veel siin olen? Kas ma hakkan vananema? Kas kolmkümmend aastat on vähe või palju? Selliseid küsimusi esitas endale õuemurul kükitav Tarmo. Samal ajal pudistas ta endale konidest vilkat. Tubakaga olid lood pahad.

Kööki astus Ragne. Ta oli väsinud ja kahvatu.

«Hei, mida sina seal teed?» küsis ta ilmetult.

Tarmo võttis ennast kokku.

«Vegeteerin,» ütles ta kergel toonil ja püüdis naeratada. Kitsejalg sai valmis, ta hakkas suitsetama. «Kui tubakat on, siis pole elul vigagi.»

Ragne ei märganud midagi ja läks majja tagasi. Tarmo lonkis talle järele. Ragne istus köögilaua taga, käed kurgu all. Ka Tarmo võttis istet.

«Ma tahaksin musta leiba, tead,» ütles Ragne. «Täiesti harilikku leiba, usud? Soolaga. Vhüü . . .»

Ragne neelatas.

Tarmo oli vait. Ka tema oleks tahtnud musta leiba. Viimati ka vorsti. Võib-olla ka sinki omletiga. Või praeliha. Hommikueineks oli ta laualt leidnud pool karpi räimekonservi, paar kuivikut ja leiget kohvi. Ta oli alles hiljuti ärganud. Tarmo pea valutas, meeled olid rasked, naeratus vaevane.

«Oi, mis sinuga lahti on?» imestas Ragne äkki.

Jah, muidugi, Tarmo oli vuntsid maha ajanud. Ragnele vaatas otsa täiesti võõras kõleda ilmega nägu. Ragne oli ausalt öeldes täiesti unustanud, kuidas näeb välja raseeritud Tarmo. Nagu selgus, oli tal tõega hobusenägu, piklik, natuke lopergune lõug. Nina ja ahta ülahuule vahele ei mahtunud õigupoolest midagi. Tarmo naeratas, aga nüüd polnud selles midagi võluvat ega hüpnotiseerivat. Tarmo nägu tundus kõle ja alasti, naeratus mõjus grimassina.

«Miks sa seda tegid?»

«Ise sa tahtsid,» ütles Tarmo.

Ah jah, muidugi. Ragnele tuli meelde eilne tuju. Ja kõik nihkus äkki teisetähenduslikuks, isegi kuidagi liigutavaks. Mis siis sellest, et Tarmo nägi nüüd kuidagi kõle ja isegi nagu hale välja. Ta oli seda teinud ju ikkagi ainult tema soovil! Ausalt, mõnel keskhommikul võib juhtuda, et vaatamata kõigele leiad, et polegi nii paha olla sündinud naiseks.

Kohe märkas Ragne muudki.

«Kuule, miks sa seda jõledust suitsetad?»

«Pole midagi, see on mehine kraam,» väitis Tarmo. Siis aga tunnistas: «Ma sain öösel sigarettidest jagu.»

«Jumaluke, tervelt neli pakki! Inimene!»

«Eks ma olin sutsuke närviline või nii,» vihjas Tarmo. Tal polnud plaanis rohkemat rääkida.

«Miks siis?» päris Ragne.

Ja Tarmo ütles siiski:

«Kuule, anna andeks, aga minu meelest see sinu uhke saar kubiseb kummitustest.»

«Mis sa räägid?»

Ragne muutus näost halliks.

Tarmo vaatas teda omakorda imestunult.

«Kõik, kõik,» lausus Ragne selle peale kiiresti. «Kaks naist, üks laps...»

«Ohoo,» ütles Tarmo. Tal käis külmavärin üle selja. Aga Ragne hüppas püsti, jalutas seina äärde, silmitses põlglikult Gauguini reprot, tegi liigutuse, nagu tahaks selle maha rebida, puruks visata, pöördus siis kannalt ringi ja ütles:

«Ei, mina ei jää siia enam üheksi päevaks. Kõik! Saagu või sitem — pardon. Istugu aga pealegi siin, tuhnigu oma käsikirjas, söögu oma suitsukala...»

«Mida sa silmas pead?» küsis Tarmo natuke segaselt.

«Ma lähen siit ära!»

«Aga kuidas?»

«No tead! Sina ju tulid siia ujudes! Või ei tulnud?»

Tarmo enesetunne tõusis märgatavalt. Ära, ära siit, ära teisele kaldale! Koos lubivanakese noore prouaga, seda küll, aga näis, näis... Igatahes olid asjad võtnud täiesti ootamatu pöörde. Esiteks polnud ta vist lootusetult skisofreeniasse haigestunud, kui ka Raks oli midagi kahtlast näinud, teiseks tundus väljavaade koos Raksiga minema ujuda ootamatult paljutõotav. Hetkel oli Tarmo nõus alustama isegi täiesti uut elu. Peale selle lootis Tarmo väga, et viimati jätkub madalat, mida mööda ta tormiööl oli

saareni kahlanud, veelgi pikemalt kui need paar kilomeetrit. Esiotsa ei pidanud ta tarvilikuks sellest rääkida.

Jah. Jutud olid räägitud, ja Tarmo meelest oli see juba sama hea kui tehtud tegu. Ta meel muutus kergeks. Ta muutus optimistiks. Talle meenus fotokunst.

«Aga tead, Raks, ma tahaksin enne paar pilti ära teha. Vaevalt ma elus enam siia satun.»

«Ka mina mitte!»

«No seda enam!» hüüatas Tarmo pisut kriiskavalt. Nüüd oli tal ükskõik, nüüd võis poolkeelatud võtteid kasutada. «Ma tahaksin veel ühe idee klaariks teha. Ideid on muidugi palju, aga... Muide, sel teemal sai sinu... noh, Osvald Rassiga ka räägitud. Nii et... Ega ma siis päris ilmaasjata ka vuntse maha ajanud.»

Tarmo naeratas kahemõtteliselt, alahuul tõusis seejuures üsna vastu ninaotsa.

Ragne tõmbus endasse.

«Mida, mida? Millest sa Ossiga rääkisid? Ja kuule, mis ajast alates sa üldse oled hakanud temaga nõu pidama? Sinu jutu järgi on teil täiesti erinevad platvormid...»

Teen need pildid ära, teen ära, teen ära! On, mida mäletada! Siis aga teisele kaldale, antud juhul sõna otseses mõttes. Kasvõi ujumispükste väel, mõtles Tarmo, kui asjaolud peaksid niimoodi kujunema. Häid inimesi, kes hädalisele kehavarje laenavad, on maailm täis. Teisele kaldale, Ragne kaenlas, ees uued ja ähmased perspektiivid, aga neile ma esiotsa lihtsalt ei mõtle.

«Noh, Osvald Rassil polnud vähimatki selle vastu, et sa mulle veel natuke poseeriksid. Selles mõttes, et... Tead, see oleks sajandi pilt! Paljas kaunitar klobib Mökut!»

MÖLL

Umbes minuti kestis köögis pingeline vaikus. Väljast kostis paar kobavat kirjutusmasina toksatust.

Siis tõmbusid Ragne silmad pilukile ja põsed pingule.

«Et ma kaunitar olen, seda tean ma isegi. Kuule, sa ütlesid, et Oss... Rass lubas?»

Tarmol hakkas korraks kergelt kõhe, siis naeratas ta oma uutmoodi alasti naeratust ja hakkas uut vilkat keerama.

«Mis sa sellest prahist tõmbad!» käratas Ragne. «Ajad ainult kõik kohad paberivingu täis!»

Ragne tõusis, võttis kuskilt kapisopist paki «Ekstrat» ja viskas selle Tarmo ette. Tarmo polnud Ragnet kunagi kartnud. Nüüd hakkas tal taas kõhe. Aga taganeda polnud enam võimalik.

«Tõmba, tõmba, suitseta iivelduseni!»

Taas seisatas Ragne pisikese tolmunud tahiititari ees.

«Seda see poeet veel kahetseb,» ütles ta siis läbi hammaste.

«Vabandust, ma ei saanud aru?» köhatas Tarmo ettevaatlikult.

«Osvald Rass alias Edgar Artur Raasma. Ta on salaluuletaja. Sa ei teadnudki?»

«Ei,» raputas Tarmo pead. Igas teises olukorras oleks ta reageerinud vägeva naeruhoo või paikapaneva pilalausega, sest Raasma värsid kõlbasid tema meelest parimal juhul koolitüdrukute salmikuisse või koduloobrošüüridesse, nüüd võttis ta asja ainult teadmiseks. Muide, see tundus äkki täiesti loomulik. Kehv luuletaja pidigi varem või hiljem kriitikuks hakkama. Aga praegu ei puutunud see kõik asjasse.

«Oota, ma sean ennast valmis,» ütles Ragne lõbusalt ja kurjalt.

Tarmo haaras «Zenidi» ja hakkas seda töökorda seadma.

Ja kohe tuligi Ragne kambrist, seljas punane kleit. Paar traagelniiti lipendasid uljalt. Tarmo vaatas Ragnet ja mõtles, et arvatavasti pole tal kleidi all midagi.

«Hm!» tegi Ragne, võttis nurgast puumõõga ja käskis: «Läki!»

Ragne hoogsalt ja ähvardavalt ees, Tarmo viisakalt kannul, astusid nad õue. Osvald vahetas õunapuu all masinalinti. Aga teisel pool aeda küna juures tammus mitukümmend pulli.

«Oh sa,» ütles Tarmo mõrult.

«Mis on, kas hakkasid jälle veiseid kartma?» põlastas Ragne.

«Seda nüüd mitte, aga kuidas me siit Möku üles leiame?»

Ragne käskis:

«Hakka vett vinnama.»

Vähe aja pärast rüseles küna ümber ligi pool karjast. Ja pulle tuli aina juurde. Tarmo ammutas vett. Tarmo oli üleni märg. Ragne aga seisis aia ääres ja silmitses loomi. Pullid mõjusid üsna tavalise januse lehmakarjana. Ragne ei kartnud neid raasugi.

«Mul oleks tungiv palve neid lojuseid edaspidi mitte joota,» kostis äkki selja tagant Osvaldi hääl.

Ragne heitis talle üle õla jäise pilgu. Ta poolprofiil oli raevukas ja kaunis.

«Mõtelda!» nähvas ta.

Osvald astus Tarmo juurde, võttis tal ämbri käest, uuris selle põhja ja kallas vee kaevu tagasi.

«Põhi paistab,» ütles ta tasa.

«Paistku!» hüüatas Ragne. «Paistku, paistku! Aga kui vaesed loomad on janus, mis siis?»

Osvald tõstis käed rinnale. Need olid lindivärviga koos.

«Ragne-pai, me ei ostnud karjafarmi, vaid suvila.»

«Sina ostsid, sina, sina, sina! Aga minul on loomadest kahju!»

Ragne paneb segast, märkis Tarmo mõttes. Ta püüdis ennast erapooletult ülal pidada. Meelsamini oleks ta üldse umbes veerand tunniks kuhugi kadunud. Loomulikult ei tähendanud see seda, et tüli oleks teda kurvastanud.

«Eile sa vihkasid neid loomi,» ütles Osvald hämmeldunult.

«Ah, eile! Eile! Täna aga armastan. Ja mul on vaja Mökut. Me ...»

«Jah, aga siiski paluksin mitte enam vett raisata, sest vastasel juhul võime ise janusse jääda. Ja veel pean oma kohuseks teile teatada ebameeldivat asjaolu ... Ahaa, seal ta ongi. See asjaolu. Mina hüüan teda Saatanaks. Mul oli au talle hommikul luuaga vastu pead lüüa. See oli siis, kui ta kolmandat korda püüdis aeda maha lammutada.»

Küna äärde oli astunud teistest märksa suurem pull. Tema tulekut tähistas aupaklik tühimik tihedas karjas ja ühe looma veritsev külg. Ragne põtkas vihaselt jalaga, aga astus seejärel tahtmatult paar sammu tagasi. Jah, seda pulli ei saanud armastada, see oli liiga suur, liiga ühemõtteline. See oli metsloom. Tarmo unustas suu lahti, siis aga pildistas paar korda uustulnukat.

«Oh sa pele,» ütles ta natuke kähedalt.

«Pele?» imestas Osvald.

«Pele-pele,» kordas Tarmo ja püüdis hooletult naeratada.

«Huvitav,» tähendas Osvald.

«Mõtelda! Täitsa harilik sõnn, ainult pisut suurem kui teised! Ta ei huvita mind, mind huvitab ainult Möku!»

Aga siis ilmuski võsast välja Möku. Ta sörkis poolele

teele karjast ja jäi siis kõhklevalt seisma. Möku olekus oli palju sugulust kodutu, kõigi poolt kolgitava krantsi käitumisega. Aga kolki oli ta ilmselt üsna hiljuti saanud, kaelal veritses lai haav. Möku seisis ja vaatas igatsevalt küna suunas. Ent mis see siis oli? Karjast eraldusid kaks jõulist looma, pruuskasid vihaselt ja tormasid Möku poole. Need olid Torre ja Kuller. Juba tükimat aega hoidsid nad kokku... Armetu Möku pööras ringi ja lippas kaeblikult mörisedes pakku. Saatan jälgis toimuvat. Kui jälitajad uhke ja kebja sammuga tagasi jõudsid, astus Saatan ühele neist ligi ja virutas talle sarvega ribidesse. Torre, tema see ootamatult karistatu oligi, hüppas närviliselt eemale. Saatana võim ei tähendanud korda, see oli võim võimu pärast.

«Hm... Mis see siis olgu? Ja miks kõik Mökut kiusavad?»

«Karjal on karja seadused,» ütles Osvald Ragnele.

«Ah nii? Sa oled tark inimene,» lausus Ragne seepeale. Ja Tarmo poole pöördudes: «Jäävad pildid tegemata, mis?»

«Millised pildid?» päris Osvald valvsalt.

«Õige küll, mul läks juba meelest... Kuule, ma tahtsin su käest küsida, kas sul oli eile juttu ühest teatavat laadi kunstpildistamisest?»

Mõlemad mehed vaatasid Ragnet võõristavalt. Isegi Tarmo ei mäletanud juhtumit, mil Ragne oleks ligilähedaseltki käitunud. Mil ta hääl oleks nii kile olnud. Ja silmad nii tumekurjad.

Osvald ohkas, maigutas suud, seiras pulle. Siis alustas: «Nojah, me rääkisime Tarmoga sellest...»

«Rääkisite? Ah nii! Ha-ha-ha-ha-haaaaa!» Ragne muutus äkki täiesti pööraseks, hakkas hüplema ja kekslema, hõikas ühe lause kaevukaanelt, teise juba renniserval seistes, kolmanda ajaks jooksis värava juurde. Ta punased hõlmad ja sabad lehvisid, juuksed sahmisid üle silmade. Ragne mõjus vapustavalt. Enamik pullegi jättis muu tegevuse ning jäi Ragnet põrnitsema. «Tarmo, kas ma ei ütelnud sulle kohe, et mul on äärmiselt intelligentne ja arusaaja mees!? Kas ma ei ütelnud? Sina veel ei uskunud!»

Tarmo maigutas suud. Täpselt nagu pikameelne Osvald. Nagu selgus, oli Raksis peidetud paljugi, millest tal polnud aimugi olnud, mille ta oli lihtsalt maha maganud.

«Ahaa, ahaa, ahaa!» lõõritas Ragne edasi. Nüüd seisis ta värava kõrval kiviaial. «Möku laskis jalga, olgu peale.

Ega kunst sellepärast kannatama pea!» Ragne sihistas puumõõgaga läbi õhu. «Tarmo, pildista mind selle Saatanaga! Ongi vägevam!»

«Mitte mingil juhul!» hüüatas Osvald.

«No mis sa nüüd,» naeris Ragne külmalt. «Ega ma siis kavatse selle jubetise sarvede vahele ronida!»

Ragne näitas Saatana poole näpuga ja teatas:

«Minu meelest piisab täiesti, kui ma siin aia otsas palja pepuga poseerin. Küll Tarmo sellele pepule rakursi leiab, nii et pull ka kaadrisse jääks! Tarmo on meil meister! Ja see, lubatagu tähendada, pole enam mingi tühipaljas rindkerepildike, mis näitusesaale kaunistama hakkab!»

Nüüd oli Osvaldil selge, kus ja millal ta esmakordselt Ragne teravaid rindu oli näinud. Aga tal polnud mahti selle asja üle pikemalt mõtiskleda. Sündmused arenesid vägisi mölluks.

«Teeme kunsti, teeme pilti, teeme karskele eesti rahvale närvikõdi, ahaa!»

«Ragne,» pomises Osvald.

«Raks, noh,» lisas Tarmo.

«Ei, ei, meie näitame kohe pullile paljast tagumikku, üleolevat pepumajandust! Kuule, mis su nimi oligi, Saatan või?»

Saatan teadis oma nime hästi. Ta oleks küll kutsumatagi värava juurde tulnud. Nüüd hakkas ta mõtlikult maad kaapima, häält tegema, ennast üles kütma. Esiteks oli Ragne kleit punane, aga see polnud ainus põhjus. Saatan oli otsustanud, et tapab ära paksu kiilaspäise ja prillidega mehe, kes oli talle paari tunni eest luuavarrega silmade vahele virutanud. Esiteks ei sallinud Saatan ei prille ega kiilaspäid, need läikisid ärritavalt, teiseks tahtis ta niikuinii igal suvel kedagi ära tappa, kolmandaks polnud keegi teda väga ammu löönud. Ta oli harjunud, et kõik inimesed pagevad tema eest paaniliselt. Jah, Saatan ei kannatanud vähimatki ähvardust. Nüüd, mil ta tegevus oli täiel määral avalikuks muutunud, polnud tarvidust keerutada. Tappa ja kõik. Selles kiilaspäises mehes oli midagi härjalikku, see mees kutsus algusest saadik esile kõige süngemaid vihaspasme kurgus ja kõhukoopas. Punahilbus kargleja mõjus tõhusa lisaärritusena. Eest ära, läheb löömaks, kohe hakkab lendama pilpaid, kive ja hapraid inimkonte!

«Ahaa, Saatan, see on sinust kena, sa oled maailmatu hea näitleja!» karjus Ragne, ta hääl värises ja trillerdas.

«On su aparaat valmis seatud? Mu härrad, palun vaadake mujale, ma pean lahti riietuma! Osvald, ära tee väljagi! Oss-pai, see toimub vaid kunsti nimel, sina peaksid seda mõistma!»

Ja Ragne hakkaski kleiti üles tirima.

«Ragne!!!» röögatas Osvald.

Edasi toimus kõik väga kiiresti. Umbes minuti jooksul sündis äärmiselt palju mitmekesiseid asju. Täpselt samal ajal, kui Ragne vääratas ja pullide poolele kukkus, lõi natuke maad taganenud Saatan ühe väravapoole eest. Ragnet ta ei märganudki. Samal ajal kui ta surmahoopi sihtides Osvaldi poole tormas, jooksis see pullile pilkugi heitmata temast mööda, kalpsas tõkkejooksja vilumusega üle purustatud väravapoole, sukeldus aia varju ja haaras naisel käest. Samal ajal kui noored pullid pärast hetkelist jõllitamist meelekindluse kaotasid ja ruuge massina kadastikku kadusid, hakkas mööda õue ja teerada hüplema Tarmo, fotoaparaat silma ees. Tarmo naeris kööksuvalt ja pildistas vahetpidamata kõike, mis ette juhtus: kukkuva Ragne paljaid reisi, pullinosusid künaserval, katkist väravat, Saatana tagajalga, murukamarat, pilvitut taevast, Osvaldi ruudulises särgis selga. Samal ajal kuulis ta selja taga rasket müdinat ja vihast huilgamist, kööksatas ja kihutas teiste kannul tuulikusse. Vaevalt jalakanna üle läve saanud, kuulis Tarmo selja taga raksatust, tajus tuuliku vappumist. Pehkinud trepijäänused lendasid pilbasteks. Saatan ähkis tuuliku all.

Tuulikus aga oli asi järgmine: Ragne lamas rinnuli, käed välja sirutatud, vanadel kottidel. Ragne nuuksus hääletult. Osvald kükitas ta kõrval ja pobises nagu mingi manatark. Tarmo hakkas hambaid plagistama.

Korraks ilmus ukseavasse määratu suur pullipea, sarved õieli, ent kadus samas. Ronida ja isegi hüpata Saatan ei osanud.

Mõne aja pärast jäi pisut vaiksemaks. Ragne nuuksatused muutusid sumbunuks, Tarmo sai hambaplaginast jagu, Osvald lakkas pobisemast. Ta kohendas Ragne kleidisaba, köhatas ja tuli Tarmo juurde ukseavale. Nad vaatasid sõnatult välja.

Saatan sõi mõne sammu kaugusel rohtu. Ta ei vaadanud nende poolegi. Rohtu aga jätkus tuuliku ümbruses mitmeks päevaks... Ülgeme õuelt kostis pullimöllu. Torre, Kuller ja mõned teised sõid viimaseid tillivõrseid ja salatipealseid.

Mehed olid vait. Rääkida polnud nagu millestki. Suhted ja sündmused olid muutunud käsitamatuks. Elu oli võimsalt üle pea kasvanud, Osvaldile meenus millegipärast kirjanduslik situatsioon seitsmest soome vennast kivi otsas, pullikari neid piiramas. See oli üks mahlakamaid lehekülgi maailmakirjanduses. Elus ei tundunud analoogia sugugi mahlakana, vaid äärmiselt masendava asjaoluna. Mida teha?

«Teie majas nägin ma püssi,» ütles Tarmo tüki aja pärast.

«Enne peab sinna pääsema,» ütles Osvald kuivalt.

Nii möödus umbes pool tundi, ilma et midagi oleks muutunud. Saatan sõi rohtu, Ragne lamas jahukottidel, mehed kükitasid uksel. Siis küsis Osvald Tarmolt tikku. Tarmo koukis ujumispükste värvli vahelt toosi ja andis selle tõtakalt Osvaldile. Ta hakkas meelt heitma.

Osvald aga hakkas tuulikus askeldama. Ja ennäe, mõne aja pärast oli tal valmis kaks tulekoonalt. Need koosnesid pilbastest, tõrvapapitükkidest, kotiribadest ja muust rämpsust. Osvald kinnitas need vanade rehavarte otsa — selleks otstarbeks leidus hämaras nurgas traadipundar. Ragne oli silmad kuivatanud, ennast küljele pööranud ja jälgis Osvaldit ainiti. Tarmo istus ukse kõrval, küünarnukid põlvedel, selg vastu seina, aparaat kurgu all, ja naeratas juhmilt. Meeleheide asendus märkamatult mingi muu meeleoluga, see oli esiotsa ebamäärane ja arusaamatu, ja kui kurgus poleks hakanud kõdistama soojad aganad, hüsteerilise naeruhoo ennustajad, oleks uut meeleolu võinud pidada ka budistlikuks vankumatuseks. Aga ei, seda ei tohtinud veel loota, teekond teisele kaldale polnud ju ikka veel teoks saanud.

Osvald mõtiskles oma tõrvikute kohal ja ütles siis:

«Mul oleks hädasti tikke vaja.»

«Jah, muidugi,» ütles Tarmo ja ulatas kuulekalt tikutoosi.

Tal oli ükskõik. Kurgust kostis hüsteeriline kööksatus.

«Ragne-pai, sa pole veel eriti kursis mu tööde ja arhiiviga,» ütles Osvald natukese aja pärast väga argisel toonil. «Ma tahaksin üht-teist täpsustada.»

«Mis arhiiviga?» kostis Ragne poolt tume oie. «Jätke mind rahule, teie, mõlemad! Las ma olen, ärge... Ma ei taha midagi teada ega kuulda.»

Osvald ei teinud väljagi.

«Avaldatud asjade käsikirjad on riietekapis, tolmu-

imejakarbis. Keskmises lauasahtlis on poolikud tööd. Vasakult ülemises on lõpetamata käsikiri, mis võiks ka sellisel kujul mõningat huvi pakkuda... Selle pealkiri on «Sündida luuletajaks Eestis». Seda pole veel keegi näinud. Samas sahtlis on korraldamata luulekogu «Arve iseendale»,» ütles Osvald Tarmo poole kööritades. «Punulaiul on kõik materjalid Viitari kohta. Käsikiri on ise kõlbmatu. Vajaduse korral palun see hävitada.»

«No nii, nüüd on siis selle mehe kord hulluks minna. Me kõik läheme siin saarel ükshaaval hulluks,» ütles Ragne.

Osvald ei teinud ikka veel ta toonist väljagi.

«Niipea kui õhk on puhas, jookske koju. Sulgege uks! Ainult ärge seda lukku keerake, saite aru?»

«Rass, mis jama sa ajad?»

Ragne kargas istukile ja vaatas Osvaldile vihaselt otsa.

Aga Osvald süütas tobedate tungalde ümber mässitud tõrvapapitükid, need hakkasid susinal ja haisu levitades põlema, ja samas võngatas tuulik Osvaldi raskest hüppest. Imelikku kimedat häält tehes tormas Osvald otse Saatana suunas.

Ühe hetkega kargas Ragne uksele. Ta avas suu, kuid sulges selle samas. Siin ei saanud enam midagi muuta. Kahekesi vaatasid nad pilti, mille sarnast vaevalt kunagi varem nähtud on: tüse prillidega onu, põsed ja lõug mitmevärvilises habemeädalas, suu kõveriti pärani, kime kisa kurgus, tormas kallale tonnisele pullile, torkas talle kaks visisevat tulepundart ninna ja näe, kohutav loom tegi paar koperdavat külgsammu, komistas, keeras pea kõrvale, leidis suuna, röögatas lühidalt ja pani jooksu. Paks onu kihutas talle järele ja undas vahetpidamata. Osvald jooksis nagu küliskäija hobune. Ta lühikesed püksid olid rebadel, selg paljas. Pull ja mees kadusid võssa.

«Oh sa...» ütles Tarmo kähedalt. Natukese aja pärast ta oidus, muutus tõsiseks ja otsustavaks ning ütles:

«See on muidugi mõnes mõttes sigadus, aga nüüd oleks paras võimalus... Paneme paadisilla juurde, mis? Ära siit saarelt, nagu jutt oli, või kuidas?»

«Loll!» kähvas Ragne sügava põlgusega. Ta hüppas tuulikust välja, tõstis kleidisaba üles ja jooksis Ülgemele.

Oi seda ilma, oi neid inimesi, mõtles Tarmo. Mida vanemaks ma saan, seda vähem midagi taipan. Aga Raksi magasin ma omal ajal puhtalt maha.

Kuidas olla, mida teha?

PÕÕSAD KAHISEVAD, ÕHK VÄRELEB

Tark, võimukas ja tapahimuline Saatan pages saare ainsasse sarapikku. Ta ei kartnud midagi peale elava tule. Aga seda kartis ta paaniliselt nagu metsloomad enamasti. Hulk aega seisnud, tundis ta ükskord, et teda enam ei jälitata. Ürgne tulehirm läks ruttu meelest.

Väga hästi oli aga meeles teine asi — tahtmine surnuks pusata, põrmuks tallata see millegipoolest töökat künnihärga meenutav inimene, kes oli teda luuaga löönud ja tulega hirmutanud. Saatan muutus taas väga vihaseks ja hakkas tuldud teed tagasi astuma. Inimene ei saanud ju kuigi kaugel olla. Äkki kuulis ta paremal pool põõsastes kahinat. Pull muutis kõhklemata suunda ja tormas, sarved õieli, kahinasse. Ühe hooga oli ta sarapikuserval, nimelt sel küljel, mis avanes saaresüdamesse. Ta ei näinud lagendikul kedagi. Samal ajal kahises midagi ta selja taga. Saatan pööras raskelt ringi. Ta oli nüüd kindel, et inimene narrib teda. Pea ees, tormas pull madalalt õõtsuva oksa kallale. Lendas lehti, pudenes õietolmu, aga muud ei juhtunud midagi. Meest polnudki. Jälle kahin, sedapuhku vasakul. Saatan kiunatas närviliselt. Tal oli raske ringi pöörata, tüved ja oksad tõkestasid teda, kraapisid külgi ja silmi. Kaela külge klammerdus ablas puuk. Lõpuks sai Saatan suuna kätte ja kihutas edasi. Edasi! Peale! Tapma! Aga jälle ei leidnud ta kedagi. Varsti kahisesid põõsad juba teisal...

Tunni aja pärast oli Saatan läbi. Viha oli nürinenud, väsimus tahtis teda maha niita. Ta vaarus ähkides üle kanarbikuvälu. Päike kõrvetas, janu piinas. Õhk väreles vastikult. Pull vedas ennast kuidagimoodi majaka lähedale toomingasallu, heitis räntsatades sissemagatud lohku ja jäi magama.

Päike kõrvetas, õhk väreles. Otse toomingapiiril jagunes värelus korraga kolmeks, kaheks suuremaks ja üheks pisemaks osaks, ning need õhutombud kandusid maapinda riivamata minema, põiki üle saare, peletades siin ja seal ootamatu kohinaga teelt pulle, kes julgust kogununa asutasid ennast taas Ülgeme joogiküna juurde minema.

ELU SAAREL: KAS SEE ON ENAM MINGI ELU?

«. . . Jah, see oli üks raskemaid päevi mu elus. Oli? A propos — see õhtu pole veel lõppenud. Nüüd, mil värav oma kujult meenutab pigem barrikaadi — vedasin parandatud poole toeks vana vankri rehe alt — pole Saatana poolt liiga äkilist kallaletungi karta. See jõletis ilmus natukese aja eest taas lagedale ja käib nüüd ümber aia. Tema käitumine on mõjutanud ka noori pulle. Aga küllalt, ma ei taha neist lojustest enam midagi kirjutada.

Eraelust. Mu kolmas abielu on keerulises faasis. Ragne käitub äärmiselt tasakaalutult. Ta ei räägi minuga. Üldiselt ei räägi ta ka T. Meltsasega. Ma . . .»

Samal hetkel vaatas Ragne üle kambriukse ja ütles ilmetult:

«Tule vaata, kui tahad.»

Osvald peitis päeviku sahtlisse ja läks välja. Ragne oli trepile istunud. Tarmo külitas võrkkiiges, mis imekombel oli huligaansete pullide poolt puutumata jäänud.

«Näe,» ütles Ragne süüdistavalt.

Ülgeme ette lagedale, mis Punulaiu tingimustes mõjus kõrgendiku või platoona, astus kahest kaarest kaks pullikarja. Kummaski oma poolsada pead. Nad tulid tõttamata, ridu kohendades, õõnsalt hõigeldes. See oli vägev ja arastav pilt.

Osvald polnud arvanud, et neid nii palju on.

Ragne polnud kunagi näinud nii palju loomi korraga.

Tarmot valdas must melanhoolia.

Pullid olid lühikese ajaga mõndagi omandanud. Nad olid saarel kiiresti sisse elanud ja tänu mitmele asjaolule, ennekõike Saatana hirmuvalitsusele, kiiresti metsistunud. Hetkel tegeles Saatan muude asjadega (nimelt — uuris kiviaia nõrku kohti maja taga), ja pullid kogunesid Torre ning Kulleri juhtimisel esmakordselt peaaegu täies koosseisus õhtut ära saatma. (Puudus kõigi poolt põlatud ja kolgitud Möku. Möku seisis vähemalt kolme kilomeetri kaugusel, inises haavakripeldusest ja vahtis töntsilt roosaks tõmbunud merd.)

See polnud enam süütute ja pooljuhmide mullikate õhtumäng, see oli uute tingimuste omaksvõtt. Uued tingimused olid karjale kõvasti meeltmööda. Ennekõike okastraadi ja karjaku puudumise tõttu. Ka küna oli neile meeldinud, kuigi vett oli seal vähe olnud, joonuks ei saanud kaugeltki kõik loomad.

Niisiis, kaks karja astusid tõttamatult teineteisele vastu. Iga üksiku ja nimetu pulli liigutustes oli äkki midagi uut, ühist, nõtket, enesekindlat ja metsikut. Isegi nende kaelad tundusid tühise poolpäeva jooksul tublisti kosunud olevat.

Veel paar sammu, ja siis kostis mõlemast rühmast mõne nimetu pulli sõjakat kisendust. Ette tormas paar kärsitumat. Näis, et kohe algab verine lööming, nii ähvardavad olid pullide poosid, nii jõulised nende röögatused. Aga ei, kokkupõrge piirdus vaid paari sarveristamisega. Seejärel asuti maad kaapima, nohisema, üksteist hirmutama. See oli reeglipärane mäng. Kusagil karja keskel tärkas mõnes pullis hoopiski uusi soove ja tunge, nad kargasid esijalgadega mõne kaaslase selga, kust nad küll kiiresti maha nügiti . . .

Need punapruunid elukad olid küll koduloomad, kuid väga suure mööndusega. Praegu olid nad vabad loomad. Nad olid seda väga kiiresti taibanud. Alateadvusest rändas verre kummaline kihin, mis sisaldas teateid pullipõlvkondade loendamatust hämarreast, see informatsioon koondas nad kahte karja ja tõi nad punase päikesekuma kätte lagendikule. Nii olid teinud nende ürgesivanemad.

Kuller ja Torre maitsesid üürikest võimurõõmu. Nemadki proovisid korraks teineteise sarvi, aga see kihk sai ruttu otsa, nad tõmbusid väärikalt eemale, tõstsid pea uhkelt kuklasse ja jälgisid valvsalt oma karju.

Aga siis kostis alt talu juurest pahane mühatus.

Ei läinud viit minutitki, kui pidulik õhtumäng oli laiali pekstud. Isekal Torrel oli lühike mälu, tal oli jätkunud julgust Saatanale trotsivalt vastu vaadata — nüüd nohises ta omakorda üksinduses, kints verine, sääsekari pea kohal. Aga kari niheles, puhkis, kaapis, pruuskas, mõrises liibuva sõõrina ümber Ülgeme kiviaia. Põõsad sahisesid, maa müdises, matsatades lendas mättaid. Tundus, nagu oleksid hiljuti ürgtungidest vallatud loomad otsinud lohutust ja kaitset inimelamult. Vaid väravast hoidusid nad eemale. Seal seisis Saatan ise. Saatan kisendas väljakutsuvalt, kaapis maad, virutas paar korda sarved väravalattidesse. Saatan kutsus Osvaldit välja. Neil olid oma arved õiendada.

Tarmo tuli tagasi vaadates trepile. Lõug lage, ilme rusutud.

«Ah, mis mul linnas viga oli,» ütles ta. «Mis ma küll

siia pidin otsima? Ausalt, see pole enam elu ega midagi. Palun vabandust, aga see on mu siiras arvamus.»

«Püss,» ütles Osvald.

«Ma juba vaatasin... Haavleid pole. Tegelikult oleks siin vaja kuulipildujat, mitte haavlipüssi,» ohkas Tarmo.

Ragne tõusis ja ütles umbse häälega:

«Ma palun teid... Mõlemaid... Tõesti!»

Ta langetas pea, juuksed varjasid ta ilme. Ragne pani käed rinnale risti — täpselt nagu Osvald. Mehed ootasid. Aga Ragne ei ütelnud enam midagi ja astus majja. Niipea kui ta üle köögiläve sai, muutus ta samm jooksuks. Läbi köögi, läbi kambri, nägupidi voodisse. Ta surus käed kõrvadele, et mitte kuulata nende jõledate elukate tapahimulist kisa. Et jagu saada vastikust iiveldusest, mis oli jälle tulnud rinde alla pöörama.

PIIBEL JA PÜSS

Osvald kükitas hämaras rehetoas vana kirstu kohal. See oli põnev kirst. Kahju, et tal polnud selle jaoks seni aega leidunud.

Ülepea, aeg kulus viimastel päevadel sinder teab kuhu, mingite abstraktsete tegude peale: kord aja pulli taga, kord otsi haavleid ja püssirohtu. Aga selles suures kirstus oli haaravas segaduses sajandi algupool oma riidetükkide ning tarbeasjadega ja lähisminevik — katkised ketsid, piltidega pearätt, ajakirja «Pilt ja Sõna» üksikud numbrid. Aga midagi polnud parata, kõik tuli edasi lükata, haavlipadrunid üles leida. Tal oli tunne, nagu oleks ta midagi sarnast selles kirstus näinud.

Osvaldil oli pulliloost villand. Ta kavatses nad paari soolase sirakaga kannikasse majast eemale kihutada. Ta tahtis teha oma tööd, mõtiskleda Mart Viitari elust ja tähelennust. Või sellest, et kõht oli tühi ja et temal lasus vastutus kahe noore inimese eest, ta pidi neile äärmiselt ühekülgseks jäänud varudest midagi lauale kombineerima. Ta tahtis mõtelda sellestki, miks naine temaga peaaegu üldse ei räägi.

Rehetoa uks oli lahti. Saatan üürgas värava taga.

Niisiis — ennekõike paar hoiatuspauku pullidele, seejärel tõsine jutt naise ja tema külalisega.

Samas leidis Osvald ka kõik, mis paugutamiseks tarvis. Tõsi, padruneid polnud, küll aga kotike haavlitega, teine

püssirohuga. Ta ei kujutanud hästi ette, kuidas nendega ringi käia, aga küllap see sõjaväes käinud aforismiharrastaja ja fotokunstnik need paugud ikka ära teeb.

Osvald torkas kotikesed taskusse ja tahtis juba ära minna, kui mingi kahin hämaras nurgas ta tähelepanu äratas. Kahin või sosin. Või rott? Rotte Osvald kartis. Ta rabas kätte kärbsepiitsa — sellegi oli ta kirstust leidnud — ja astus kahina suunas. Aga ei, polnud kedagi ega midagi. Küllap lihtsalt närvid.

Ja Osvald istus kirstu ette tagasi. Ta nägi ennast viivuks otsekui kõrvalseisjana. Juhtub, juhtub. Ta ei meeldinud endale seejuures eriti. Juhtub sedagi.

Ma olen tigedaks muutunud, mõtles ta. Tigedus pole kiita asi, tigedus viib aru peast. Tigedus võib mind koguni selle Saatana sarvede otsa lükata. Palju sest täna puudu oleks jäänudki.

Mida teha, kuidas olla?

Jah, millest see tuleb, et kõik äkki nii väga pahasti on? Ega ometi ainult nendest pullidest? See oleks liiga lihtne. Ei, ei, niimoodi ei saa ega tohi. Tuleb arukalt tegutseda. Arukalt, otsustavalt, aga ilma tigeduseta. Peab asuma kaitsma oma kodu, oma tööd ja oma armastust. Ei saa lubada, et kõik see paari sõnnikukorbas kannikatega veise pärast käest laguneks, et ma ühel hommikul ärgates leiaksin, et olen saarel täiesti üksinda. Kui nii võtta, on Ragnel täielik moraalne õigus siit ära minna. Siin pole mugav, pole hubane, pole isegi naljakas mitte. Ma ei saaks teda keelata, kui ta ühel ilusal päeval minema ujub — laiult laiule, vahepeal puhates ja päevitades, ja niimoodi Oopkaubani välja. Jah, ärkad ühel hommikul, ja — äkki ei ole sul enam naist. (M. Unt)

Mis see on? Piibel. Vana väärikas perekonnapiibel. («Piibli Ramat, se on keik Wanna ja Ue Seädusse Pühha Kirri. Nüjorki linnas Amerika-maa Piibli-kogudus, alustatud 1816^{nel} aastal. 1887. (Reval-Esthonian, 12mo)») Võrdlemisi unikaalne väljaanne... Aga võib-olla isegi rariteet?

Osvald lõi kirstuservast leitud piibli lahti. See polnud kuigi kogukas köide, küllap omajagu ka hiirte poolt kergemaks söödud. Korraks valdas Osvaldit suur kiusatus kinnisilmi juhuslik rida leida ja sellest endale fataalne tähendamissõna teha. Osvald oli loomulikult ateist, aga piiblisse suhtus ta lugupidavalt. Piibel oli raamatute vaarisa. Tema aga oli literaat. Mitte ateismist, vaid pelgast

ebausust jättis Osvald tähendamissõna valimata. Näpp võinuks väga kergesti sattuda näiteks Aadama ja Eeva väljakihutamisele Eedeni aiast. Ta tahtis piibli juba kinni panna, kui märkas hiirte poolt sakiliseks söödud tiitli eeslehel käsitsi kirjutatud nimesid ja arve. Osvaldit haaras erutus. Ta ei teadnud millegipärast senini, kes olid olnud Ülgeme kunagised pärisasukad.

Luitunud tähed andsid talle kõigepealt perekonnanime: Kütt. Raske ja ebakindel käsi oli need neli tähte teistest suuremalt paberile maalinud.

Polnud vaja kuigi sügavat filoloogilist ettevalmistust, et seostada see nimi talunimega. Siin olid elanud hülgekütid. Ülgeme Kütid. Teadmata mis ajast, teadmata kui palju. Hiired olid säilitanud ainult kolm alumist nime. Osvald vaatas neid tähelepanelikult ja tundis äkki, kuidas erutus nagu jahe tuul temast läbi tõmbas.

Paberil seisis:

Anna Kütt, neiuna Hermann	† 18-ndal Märtsil 1938	37 aastat
Maimu Kütt	† 18-ndal Märtsil 1938	13 aastat
Ekateriina Kütt	† 18-ndal Märtsil 1938	42 aastat

Kaks naist ja üks tüdruk olid surnud ühel ja samal päeval. See oli asi, mis sundis tükiks ajaks kõik muu unustama. Mõne aja pärast meenus Osvaldile midagi. Üks irreaalne episood kadakate vahel. Osvald sulges piibli, pani selle kirstupõhja, kattis riidetükiga, sulges kirstu ja astus uksele.

Värava taga sekeldasid pullid. Saatanat polnud hetkel näha. Osvald seisis kolm-neli minutit rehetoa madalal lävel, kukal vastu piidapalki, vaatas üle pullide sõgeda jahmerdamise tõsitumedat meresiilu, mis kadakate vahelt siia ära paistis. Osvald mõtles.

Nagu hiljem selgus, olid need kolm-neli minutit Osvaldi literaadielus vägagi olulised. Sel hetkel ta muidugi ei teadnud veel, et need kolm nime hakkavad temas üha nõudlikumalt kumama, ja et kunagi kirjutab ta raamatu Punulaiu saarest ja Ülgeme talu hülgeküttidest. Ta ei teadnud veel midagi. Aga ta otsustas kõik välja uurida. Otsekohe pärast «Mart Viitari tähelennu» üleandmist kirjastusele. Intuitsioon ütles talle, et kõige tähtsam on välja selgitada, mis juhtus kaheksateistkümnendal märtsil tuhande üheksasaja kolmekümne kaheksandal aastal. Vaimusilma ette kerkis korraks oletuspilt udust ja rüsi-

jääst, pikki päevi kadunud meestest, kolmest naisest, kes võtavad paadi ja... Nagu hiljem selgus, polnud ta oletanud valesti. Aga see kõik sündis palju hiljem...

Siis läks Osvald kööki. Laua taga istus hapult muigav Tarmo. Mis siis jälle lahti? Need lõputud pooltoonid, lõputud muigamised, nendes oli Osvaldi meelest juba midagi maitsetut ja kistut. Aga ei, sedapuhku oli Tarmol põhjust ülearugi. Ta lükkas lahtivõetud püssiloksu eemale ja ulatas Osvaldile rullimisvoltides paberilehe.

«See oli torusse topitud,» ütles ta.

Osvald harutas paberi lahti. See oli ruuduline vihikuleht, täis tihedat teksti ja allkirju. Väga lühikese aja jooksul oli Osvaldil võimalus tutvuda juba teise ürikuga. Sest mida see püssitropp endast muud kujutaski? Osvald luges ja luges, kusagil keskkohas mõtles ta korraks, et niisugust funktsiooni poleks seinal rippuvale püssile isegi Tšehhov osanud välja mõelda.

«Lugupeetud järglane, lugupeetud kaaskannataja.

Ma armastan väga Mark Twaini teoseid. Kui sa juhtud mäletama, siis on «Huckleberry Finni seiklustes» peatükk kahe aferisti etendusest ühes väikelinnas. Mäletad — etenduse naelaks on üle lava käputav alasti vanamees, keha vöödiliseks maalitud? Väikelinnakodanikud, kes läksid esietendusega haneks, kiitsid seda, mida afišeeriti «Kuninga kaelkirjakuna ehk kuningliku võrratuna», kõigile ülejäänuile taevani... See seik meenus mulle just praegu, mil asusin püssitroppi täis kirjutama. Varem või hiljem haarad Sa selle dekoratiivse loksu järele. Ma pean Sind kurvastama — see püss ei tulista. Ma rikkusin ta luku ära. Nii on parem. Saatanat pole mõtet haavlitega narrida. Kes on Saatan ja mis puutub siia Mark Twain? Kannatust, kallis järglane. Saatanat sa ilmselt juba tunned. Küllap oled tuttav ka teiste pisemate lorudega, kes pole küll kuigi ohtlikud, aga närvidele käivad sellegipoolest. Twaini väikelinlasena käitusin Sinuga aga mina. Ma tean, et see pole minust ilus, aga ilmselt on see inimlik. Ei kaubatundja G. Kalm ega «Brigantiini» kolhoosi esimees P. Kaarlepp, rääkimata teistest vahetalitajatest, maininud mulle midagi sellest, et see maaliline saar kujutab endast nuumhärgade suvekarjamaad. Selle peale on tõesti raske tulla, sest mingites annaalides on Punulaid kirjas koguni looduskaitsealana. Loomulikult ei räägitud mulle midagi Saatanast, ma pean silmas üht erilist pulli, kes oli siin juba

ammu enne noorkarja saabumist. Muide, keegi ei ütelnud mulle, et olen peaaegu nagu kohustatud tervet seda karja oma kaevust jootma, vastasel juhul tikuvad nad aia kallale. Kallis järglane, mul on väike laps ja armas närviline naine. Lohuta ennast nüüd sellega, et said selle õnnetuse oma kaela palju odavamalt kui mina. Mina aga tahaksin edaspidigi maalida merd ja loojangut, ainult mitte sel saarel. Palju jaksu ja huumorimeelt.

P. Raadsalu, kevad 1973.

Oh sa kurat! Ega ma muud oskagi ütelda. Lasen jalga. Tagasi asfaldivingu, mis parata. Ka mina armastan Twaini, mis parata. Nii et — kaelkirjakuefekt jätkub.

L. Mähe, 1974

Samad sõnad!!! Ei siin pole midagi muutunud, v. a. see, et «Brigantiin» ühendati «Peilinguga». Saatan on ilmselt Igavene Pull.

O. Pista, kevad 1975

Viha teeb ja naerma ajab! Elagu Twain!

U. Sugapuu, 1976.»

Kõige lõpus oli järgmine rida:

«Jätkan eelkäijate vaimus. Mis ma teistest parem olen.

P. Pindam.»

Osvald poetas paberi lauale. Samas tundis ta, kuidas sisikond millegipärast võdisema hakkas, ja ikka aina kiiremini. Ta katkestas millegipärast hingamise ja jäi ennast kuulatama. Mis seal võdiseb? Infarkt see siiski vist polnud, infarkt pidi rabama kas vasakust käsivarrest või selja tagant. Osvaldil oli hea tervis, peale düsenteeria polnud ta midagi tõsist põdenud, lühinägelikkus ja maasikaallergia olid rohkem isikupära kui haigused, kust võis ta kõiki tõbesid tunda. Ta märkas Tarmo pilku, laskis õhu kopsust välja ja ütles sosinal:

«Ära sa sellest kirjast esiotsa Ragnele räägi, eks?»

Tahtis veel midagi lisada, aga siis pääses kõhukoopast õõnes oie valla, Osvald ehmus ja jooksis välja. Ta tõttas maja taha õunaaeda, jäi suitsuahju ette seisma ja ootama. Sisikond vibreeris ja võdises, kõhulihastes käristas mingi valu, veel paar korda kerkis kurku kime oie, aga siis tuli selgus, ta sai asjast aru ja laskis ennast lõdvaks. Laskis

lõdvaks ja hakkas luksuvalt naerma. Naer see oligi, mis temast väljapääsu oli otsinud. Sinder, mis siin naerda on, mõtles Osvald ja hakkas väänlema. Hö-hö-hööööö, naeris ta sosinal, pisarad hakkasid sorinal üle peletu habemetüüka jooksma, Osvald laskus millegipärast kükki, soolikatesse lõi piste, naerda polnud ju midagi, hö-hö-hö-hö-hööööö!!! Tüki aja pärast suutis ta ennast tõusma sundida, käed rinnale ristata, jalad toekalt laiali hargitada — aga siis tundus kogu see tegevus niivõrd naljakas, et ta purskas taas naerma, hö-höö! ... hö-hö-hööööö! Osvald pigistas käed rinnale kokku, katsus naeru tõkestada, ei sest polnud abi, hö-hö-hööö! Aia taga möiratas üks pull. See tundus äärmiselt pentsik. Uus naeruhoog. Ta vaatas suitsuahju poole, see oli nii naljakas, et naer ajas teda läkastama. Silm juhtus oma sandaletti märkama — uus naerupuhang. Ta sulges silmad, et mitte midagi näha ja naerust jagu saada, hö-hö-höö, aga ka mõtted olid naljakad, näiteks tuli kohe meelde Ragne poolt äranarritud peldik — hö-hö-höö-hööö! Osvald ei mäletanud, millal ta viimati nii pööraselt naernud oli. Võib-olla mitte kunagi.

Aga viimaks oli see hoog möödas. Ta tõsines järsult — tõesti, mis siin naerda oli? Absoluutselt mitte midagi. Osvald vihastas, võttis maast kivi ja viskas laias kaares üle aia. See vopsas kadakates millegi pehme vastu, kohe kostis sealt nördinud ininat ja ragin andis tunnistust, et üks nimetu pull oli pihta saanud, nimetu pull laskis jalga.

(Tegelikult oli see Möku. Temagi oli öö lähenedes söandanud talu juurde hiilida, lootes lonksu magedat vett, sõbralikku inimhäält või muu puudumisel kasvõi tobedat härjavõitlust. Ta sai silmapilkselt kiviga vastu tagumikku. Tema saatuses oli midagi võluvalt järjekindlat.)

Aga Osvald astus aia juurde, vaatas kaua kuhugi enda ette ja ütles viimaks mõttes pateetiliselt:

«Olgu nii. Mina olen teist kõigist see kõige sandim mees. Ma ei lähe siit saarelt mitte kuhugi. Ma kuulutan välja kõige julmema kaitsesõja!»

PEAAEGU KÕIGE VALGEM ÖÖ

Köögilaual põles petrooleumilamp. Seinal tiksus pommidega kell. See oli paari tunni eest täiesti ootamatult tööle hakanud. Kell tagus heledasse öösse kähedaid sekundeid. Aeg näitas kümmekond minutit üle kaheteistkümne.

Kolm inimest jõid vaikides teed. Kõik olid sõnaahtrad ja viisakad.

Väljas lärmasid Saatan, Torre, Kuller ja nimetud pullid. Kusagil inises alandatud Möku. Kõik kokku kostis kööki nagu troopikaöö täis elevante, lõvisid ja hüääne. Pullide hääled olid mitmekesised ja õudsed. Pööningul naksus midagi. Akna taga lendasid nahkhiired.

Osvald lõpetas teejoomise, astus toimekalt riiuli juurde, võttis väliapteegi ja ütles:

«Ma annan igaühele kaks tabletti barbamüüli. Ega me ilma selleta magama küll ei jää. Hm... Ragne, kas sina oled tablette tarvitanud?»

«Õige mul vaja,» ütles Ragne ükskõikselt. «Nüüd võid küll anda.»

Osvald jaotas tabletid laiali.

«Nüüd siis magama,» ütles ta. «Hommik on õhtust targem.»

NOORE MEHE UNENÄGU

«Nii... Nii... Niikui nad oma kambrisse läksid... muide, minu meelest läks Osvald teise tuppa... välivoodi nagises... Aga mis see minu asi on... Ragnega on asi ühel pool... Ta ise ei teagi... Või teab... Raks, Raks... Ja oletegi te üks veider ja keeruline perekond... Kus on, kus on minu perekond... Ah, jätta!... Nii. Hakkab jälle peale. Külmavärin. Hirm. Õudus. Ainus võimalus... on leida... laes üks punkt... mis pole liiga kohutav... Näe, kärbes... Armas rahulik rokane loomake... Vaatame kärbest, ignoreerime hirmutsooni... Kärbses pole midagi kohutavat... Ja kui niimoodi ühte punkti vaadata, kärbes keskel... siis... nad... ehk ei saagi mind kätte... ma jään tsoonist... välja... nrrrrrr... ah?... me palume andeks, see on halb harjumus... tsoone maha magada... ma olen valmis... noh?... nrrrrr... kes seda ütles?... muide, ma vist magan... ei usu, see oleks liiga lihtne lahendus... liiga suur õnn... tsoonist pääsenud... pääse... nud... seda tuleb hinnata... ma magan... ja nad ei saagi mind kätte... ma heljun... nagu liblikas lillede kohal... nagu herilane... lilled on violetsed... iga lill lõhnab eri unistuse järele... kui palju lilli... ma lendan ja sumisen... august taevas särayad tähed august kuhu kurat sa lähed... kust sa tuled inimene merest tulen inimene kuhu lähed inimene tulle lähen inimene miks teed nõnda inimene ei tea öelda inimene... Tean küll. Me sõuame herilase kujul teisele kaldale. Aga teie seda ei mõista.

NOORE NAISE UNENÄGU

Sel ööl magas Ragne Rass üksinda ja natuke rahutult. Ta nägi unes, et elab juba mitmendat sajandit pruunis pildiraamis, kusjuures elu oli helesinine ja natuke jõle. Kõht oli tühi, seina taga sahvris rippusid singid ja suitsuvorstid, praekanad ja lambakintsud, aga mis sellest kasu, kui pildiraamist välja ei saa. Taamal aga mängisid stereomakid, tantsisid iseteadvad noorukid, uus tundmatu põlvkond, näitasid tema peale näpuga ja käskisid tal minna kella viieks lastesõime oma tillukese Osvaldino järele.

Vale puha, mina oma last lastesõime ei pane, otsustas Ragne Rass ja nuuksatas ootamatult — seal helesinistes sajandites, tolles pruunis pildiraamis, selles valges Ülgeme suveöös.

PARIMAS EAS MEHE UNENÄGU

Sel ööl magas Osvald Rass töökambris hapral välivoodil ning nägi unes loomulikult Mart Viitarit. Viitar oli tuvisitases frakis, ta oli sedapuhku tulnud ausambalt Lääne-Mihkli pritsumaja eest, kuhu tänulik publik ta 1935-ndal aastal oli püstitanud. Viitar oli vana ja põhjakäinud lumpenpoeet, ta ütles, et merest tuleb, tulle läheb, Osvald Rass oleks tahtnud rääkida millestki muust, oma elumuredest näiteks, aga Viitar ei sisendanud usaldust. Viitar nõudis hoopis punšši. Asi lõppes sellega, et ka Osvald Rass hakkas jooma, mis tal muud üle jäigi.

Nii nad siis jõid ja jõid ja jõid ja jõid, vahepeal jõudis Osvald Rass veel spikerdada kolm purjus poeedi ridagi («Mu isa silmad olid vihmakarva / — nii nagu taevas kohal meie kurva maa. / Ma oma isa peale mõtlen harva...»), siis sõitis Viitar ühe nimetu pulli seljas minema, Osvald aga riietus kindralimundrisse ja läks majakakatusele kõnet pidama. Ta meenutas laiadele massidele Lembitut, Tasujat, Sütistet ja Alle «Eesti pastoraali», kutsus kõiki üles võitlusse sarvilise anastajaga ja oli natuke pahane Rag-

nele, kes samal ajal kaevukaanel kankaani vihtus, seljas ainult nabani ulatuv punane särgike.

Taamal laulsid pullid sõjamarsse. Asusid ründama. Osvald Rass nägi unes, et ta ärkas, võttis ukse kõrvalt hangu, peksis Saatana värava tagant minema ja magas edasi.

Kella viie paiku astus Osvald, silmad üsna kinni, kobamisi õue, võttis seina najalt hangu, läks värava juurde, sihtis ja virutas latte lammutavale Saatanale valusasti ribide vahele. Saatan röögatas, hüppas korraks õhku ja sörkis minema. Osvald haigutas, läks majja tagasi, heitis välivoodile ja magas edasi.

TELEFONIKÕNE

Jaanilaupäev möödus Punulaiul kiiresti ja juba mõnevõrra harjunud piiramisseisundis.

Osvald keelas kategooriliselt pullide jootmise. Nördinud ja pahurad loomad sagisid terve päeva talu lähistel. Saatan sooritas kuus tõsisemat läbimurdmiskatset. Osvald peksis ta hanguga tagasi. Harjunud asi ... Peale selle kindlustas Osvald aeda, rajas uusi peenraid, korrastas keldrit ja tegi muid majandustöid. Kirjutusmasina taga veetis ta kõige enam pool tundi, selle tulemusena tekkis masinasse kaks luulerida:

«Mu isa silmad on nii vihmakarva,
just nagu taevas kohal meie kurva maa.»

Muidu käitus Osvald terve päeva konkreetselt ja otsustavalt. Käskis Ragnel söögikordade eest hoolitseda, Tarmol aga puid saagida. Nad kuuletusid kohe. Osvaldi olekus oli midagi uut. Ja eks tegemist oli tõesti palju. Pullid pressisid peale, blokaad nõudis oma, päev möödus nagu ängistavas poolunes, kellelgi polnud mahti oma segilöödud hingeeluga tegelda.

Õhtul, kui kõik kolm köögis olid, helises ootamatult telefon. Pikalt, plärinal, lootustandvalt.

Tarmo ei suutnudki päriselt varjata ahastavat lootust, mida see plärin talle sisendas.

Ragne hammustas huult.

Osvald aga välgutas prille, vaatas teistele otsa: noh, ongi kõik, kohe laheneb see arusaamatus. Ta võttis toru ja ütles väärikalt:

«Hallo? Rass kuuleb. — Tänan, pole viga.»

Aga siis ei ütelnud Osvald tükil ajal enam midagi. Mida kauem ta kuulas telefonimembraanist kostvaid baritonaalseid võnkeid, seda karmimaks ta ilme muutus. Ja veel — selle kuulamise ajal muutus Osvaldi nina tublisti kõhnemaks, kiiljaks ja ähvardavaks. Nina vaatas kirevkoledast habemest välja nagu löögivalmis tapper. Kui Osvald viimaks suu avas, oli teda raske ära tunda. Kuhu olid kadunud Osvaldi vabandav asjalikkus, leebe kohmetus, susisev vembukus? Osvaldi hääl kajas kalgilt ja järsult nagu prokurörikõne.

Telefoni konstruktsiooni iseärasuse tõttu — võib-olla oli see aparaat omal ajal tehtud spetsiaalselt kurttummadele? — olid Ragne ja Tarmo kogu aeg vestluse käiguga kursis.

«Tere õhtust, seltsimees Rass,» põrises baritonaalne membraan. «Kuidas käsi käib? Kaarlepp on siin, jaa, Kaarlepp Priidu Priidu poeg. Teie alandlik teener! Kas ma tohin teile ja teie abikaasale hääd jaanilaupäeva soovida? Kas lõke on juba valmis? Jah, teate, ma räägin nüüd asjast. See hiljutine torm, mis tuli Skandinaaviast, nagu te vist isegi teate, lõhkus meil pooled liinid ära. Teie oma peaksime me homme-ülehomme, äärmisel juhul teisipäevaks lõplikult korda saama. Ei, praegu on nii-öelda liiniproov, ajutine ühendus. Teate, seltsimees Rass, ma pean ütlema, et mul kohe süda valutas teie pärast. Ausõna! Heidan kodus pikali, naine küsib — mis sul viga on? Mina talle — minul pole midagi viga, aga vaat, kuidas mu suvitajad sääl Punulaiul ka on? Niimoodi jah. Teate, meil juhtus siin selle Veeriku postivedajaga omaette ooper. Ta on vana mees, aga tükke täis. Lühidalt — istub päevasid. Nii et ma ei teagi, kas keegi on teie pool käinud, siin pole ma teie peret nagu märganudki? Ma pean silmas Andersoni, meie lugupeetud leitnanti. Tema käib hetkel ise Veeriku vahet ning ... jah, nii see kuulda oli. Mul kiired päevad, pole teda ennast trehvanud. Muide, kuidas te siiski elate? Pole viga? Vabandust, te tahtsite vist nagu midagi lisada? Ei tahtnud ... Nojah. Kuulge, seltsimees Rass, mis me ikka teiega peitust mängime. Teil on justkui mingeid pretensioone, ja ma arvan teadvat, milles asi. Nii et olete juba silmanud meie mullikaid? Seda ma tahtsingi, seda ma tahtsingi ... Ma loodan, et nad teile ülemäära tüli ei

tee. Nii see on, nii see on. Eks majand vajab oma karja jaoks ikka samamoodi maad, nagu... Kalurikolhoosil, olgu öeldud, pole karjamaahektaritega laiutada. Kuidas? Eks ta ole. Aga ma olen avalik inimene, ma ütlen ausalt välja: teie tulete ja lähete, tuleval aastal teid enam siin pole, aga mullikad on meil alati olnud ja jäävad edasi. Mõni kalurikolhoos kasvatab naaritsaid, mõni kevadkurke, mõni ajab veini, meie aretame lihapulle, ha-ha-haa-haa. Aga mul pole plaanis hakata teile loengut pidama, kuigi see võiks teile huvi pakkuda, teie ei teagi, mis tähendab lai profiil! Ma kardan, et teil kui raamatuinimesel on sellest raske aru saada. Kirjandus on üks asi, elu jälle sootuks teine. Olete te näiteks midagi kuulnud vabakarjamaadest? Ning veel... hea küll, jätame selle. Ma tahtsin ainult küsida — eelmine omanik natuke nurises, et... Ah *juba* jootsite? Vaat seda oleksin ma tahtnud paluda jah. Elu on näidanud, et nad saavad ka mereveest joonuks, aga see mõjub... kaaluiibele ja... Eks pullmullikas ka nagu jumala loom, eks temagi taha kaevuvett. Mis nad tühjad ikka, paarkümmend ämbrit, ongi kogu lugu. Kui see liiga suur tüli ei ole. Eks see teie kaev omal ajal selleks nii kapitaalselt korda sai tehtud, ning... väike arvestus ka, viimati osutavad meie linnakülalised kerget šeflust. Kuidas? *Petnud*? Kuidas ma teid petnud olen? Andke andeks, aga kas teie küsisite minu käest, kus asuvad meie osakonna vabakarjamaad? See peaks ikka nagu rohkem kolhoosi siseasi olema, mitte Keele ja Kirjanduse Instituudi kompetentsi kuuluv probleem... Vabandage, ma tegin nalja. Räägime parem muust. Kuidas teie töö edeneb? Noh, see käsikiri või mis asi? Ah te ei taha rääkida? No millest me siis räägime, kas ikka veel mullikatest? See on natuke nagu üksluine teema, kas te ei leia? Ikkagi jaaniõhtu, inimesed rõõmsad. Nii et lõke... Paati? Armas seltsimees Rass, meil ei ole paati! Jah, hetkel kohe mitte ühtegi. Te olete ajast maha jäänud, kalur ja paat, kalur ja paat... Meil on laevad! Traallaevad! Need käivad merel ja isegi ookeanil, seltsimees Rass. Praegu on pooled kuivdokis; pooled... Ma räägin Andersoniga. Mitte kuidagi poleks uskunud, et Rand talle teist ei räägi, mitte kuidagi. Toiduvarud? No see on juba teine asi. Ma saadan teile helikopteriga, kasvõi täna? Tahate, panen väikese vaadikese õlut ka ligi? Piirivalvurid on meid ennegi aidanud. Ah ei soovi? Kuulge, mis teil *viga* on? Ega te ometi *mullikaid* ei karda? Te olete haritud inimene, mõni räägib, et koguni professor, teie teoseid ma kahjuks lugenud pole, kus nüüd meiesugused... Kuulge, seltsimees Rass, mis ma ütlen: ma panen teid koos naisega meie palgale. Teil pidada üks külaline ka olema, ma panen selle ka palgale. Raha taha asi seisma ei jää. Kümme rubla päev pluss lisatasu iga looma pealt eraldi. Nõus? Ah? Kuradile? Noo... Te tegite vist nalja. Mina oleksin küll nõus. Karjakupalk... on... Andke andeks, kes teil seal nii hirmsasti karjub? Suur pull? Seda ei või olla! Tunnistan, et kunagi tõesti redutas teie saarel üks erakordselt sandi iseloomuga pull, me ei saanud teda ühelgi sügisel kätte... aga nüüd on olemas ametlik akt, see pull on maha kantud, kuna ta uppus ära. Ah et teie pole Saatanast rääkinudki? Tänu taevale... Muide, ee, kust te teate, et ta nimi Saatan on? Hallo, hallo, kurat? Nii on parem. Tuleb ikka vastata. Kuulge, ütelge nüüd otse välja, nagu mees mehele — kas hakkate karjakupalka võtma või mitte? Ei hakka? Mis siis ikka... Aga ma soovitan südamest, mõtelge veel järele. Saate aru, eks meiegi võimalused ole piiratud, helikopterit pole ka kerge tellida, millal see paatki... Keskjaam? Mis sa tahtsid ütelda, keskjaam? Ah nii... Seltsimees Rass, kahju küll, aga teie liin saab lõplikult korda nii umbes nädala pärast. Keskjaam käskis mul lõpetada, sest montöör tahab posti otsast alla tulla. Kuulge, mõtelge selle asja üle ning helistage mulle nii nädala pärast. Kui me muidugi varem ei trehva! Ning teate, tehke endale tõesti üks tore jaanipidu, seltsimees Rass!»

«Seda me veel vaatame!» hüüatas Osvald kumedalt ja pani toru hargile. Märkas teiste juuresolekut ja sõnas võrdlemisi rahulikult: «Sedamoodi siis... Kohalik keisrihärra saatis kõigile tervitusi.»

Aga samas luges ta Tarmo pilgust välja, et tal pole vajadust midagi varjata. Endalegi üllatuseks virutas ta äkki rusikaga keset lauda:

«Sinder! Jaaniku teeme me otsekohe! Aga see Priidu Priidu poeg veel kahetseb! Nii karjakut kui ka seda, et mu halvaa on otsas!»

Laual tirisesid veel kaua tassid. Ragne silmitses Osvaldit teatava kartusega.

Midagi selles asjas igatahes oli ...

Osvald tõi mingist Ragnele teadmata peidikust välja kaks pudelit armeenia konjakit ja kaks pudelit kaberneed. Sauna taga väikesel jäätmaal süüdati lõke pehkinud laudadest ja palgijuppidest. Sääsed taandusid kohe, eemaldus ka pullide mörin ja hõiklemine. Mandri poolt lähenenud lauspilvituse tume serv jäi poole väina kohal seisma. Varjud olid pikad ja roosad. Algas jaaniöö.

Osvald kallas konjakit kohvitassidesse, veini teeklaasidesse, sõnatult rüübati esimene naps, lõke raksatas rõõmsalt, jaanipidu algas.

Kella ühe paiku oli kõik teisiti. Nagu selgus, oskas ka Osvald ennast vinti võtta. Tarmole oli see harjunud asi. Ragnest ei saanud nagu arugi. Ragne istus pisut eemal, tema oli eraldi, omaette, tema libistas oma tassi peos ja vaatas üksisilmi lõkkesse. Ragne oli ilus, kurb ja ohtlik. Temas küpses tasapisi midagi. Mehed püüdsid sellest mitte välja teha.

See ühendas neid mõneks ajaks. Tarmo nägu õhetas lapiliselt, Osvald oli üleni roosa, kirju habe muidugi välja arvatud. Tarmo paljastas lakkamatult hambaid, Osvald muheles alatasa ühte suunurka. Mingi aja ajasid nad üsna valjusti ja üsna sõbralikult juttu. Aga ei saa ju lõpmatuseni pingeid peita, tuska tõrjuda. Ka meestes küpses tasapisi midagi, millest nad püüdsid kõigest jõust mitte välja teha.

Ükskord tundis Tarmo, et veel paar piiska konjakit, ja ongi mälukas käes. See äratundmine tegi talle rõõmu. Kui kaob mälu, siis pole vaja midagi karta, ei pulle, viirastusi ega Rasse. Muide, ega ta hetkel kartnudki midagi, aga iial ei või teada, millal miski ootamatult muutuda võib...

«Ole täitsa, tirtsuta mulle veel üks tilk seda konni,» ütles Tarmo ja sirutas oma tassi Osvaldi poole. Osvald mõtles, et noormees on kuidagi nagu familiaarseks muutunud, aga mis seal ikka, üks kord aastas, jaaniööl näiteks, ei tohi seda pahaks panna.

Tarmo jõi konjakit, võttis kitarri ja hakkas laulma.

«Kust sa tuled, inimene?
Merest tulen, inimene.
Kuhu lähed, inimene?

Tulle lähen, inimene.
Miks teed nõnda, inimene?
Ei tea öelda, inimene!»

«Kelle laul see on?» küsis Osvald.

«Minu,» vastas Tarmo naeratades. Imelik, mälu polnudki veel kadunud. «Kui täpne olla, on see töödeldud kohvikufolkloor.»

«Ohoo,» häälitses Osvald.

«Vaat just, et ohoo... Kuule, Osvald, aga kas sul mõnikord häbi ka on?»

«Vabandust?»

Osvald tõusis, läks lõkke juurde, kohendas tuld. Lõke umises. Osvald oli suur, hõõguvroosa ja vankumatu.

«Ei, ei, sa ütle... ütle konkreetselt... on sul mõnikord häbi olnud? Ah?»

Plinn, tegi kitarr. Tarmo hääl oli kähe. Ragne kõndis samal ajal tasapisi pudelipatarei juurde, kallas endale veini ja jalutas oma eraldatusse tagasi. Seadis ennast sedapuhku saepukile istuma, sündmusi jälgima. Osvald jälgis teda üksisilmi. Siis köhatas ja sõnas Tarmole:

«Ma ei saa aru, mida sa taotled.»

«Na-na-naa,» viibutas Tarmo sõrme. Ta pani imeks, et ikka veel polnud mälukat. «Tule lähemale... ma ütlen sulle midagi...»

Osvald imestas, et ei pannud ikka veel noormehe familiaaritsemist pahaks. Vastupidi, ta kõndis Tarmo juurde tagasi ja seadis ennast tema ette kükki.

«No mis sa naerad, palun? Mis sa naerad?» noomis Tarmo. «On sul häbi või mitte?» Ja Tarmo kummardus vankudes lähemale, päris Osvaldi kõrva juurde. Ta sosistas etteheitvalt ja piinlikkust tundes: «No kuule, Edgar Artur Raasma!»

«Ah soo... ei noo jaa,» venitas Osvald, mõtles järele ja hakkas siis naerma. Esiotsa kõhklevalt, siis aga suisa lõbusalt, lausa irvitades. Tarmo viibutas naeru taktis sõrme, patsutas Osvaldit õlale, kallutas pea viltu ja hakkas samuti laisalt ilkuma. Üksmeelne naer kestis tükk aega, kord paisus, kord vaibus, mehed mõjusid kuidagi jaburalt...

«Muidugi, muidugi, sinu laulud on paremad,» kiitis Osvald naeru sekka.

«No mis ma sulle räägin? Aga sina ütled, et sul pole kunagi häbi...»

Ragne vaatas üksisilmi lõkkesse. Selles praksatasid

oksad. Aeg-ajalt lendas taevasse punane tuletukike, tegi seal nahkhiirte seas pirueti ja kukkus siis susinal maha.

Tarmo lakkas naermast, viskas ennast selili ja laulis kriiskavalt:

«Kotka seljas
veinilähker süles
lendu lendu nüüd me lähme
muudkui üles
üle kümne raa ja piiri
kotkas laulab lõõri liiri . . .»

«Ei, ei, ei, sa ei saa millestki aru, sa ei saagi millestki aru saada, see on sulle liiga raske!» hüüatas ta siis, ajas ennast püsti, pani käed puusa ja hakkas õõtsuma.

Osvaldile tegi elu ikka veel nalja.

«Sina aga ei saa seista, sulle on see liiga raske ülesanne,» vastas ta lustakalt.

On see juba mälukas või ei ole, mõtles Tarmo, ajas jalad harki, käed üles ja kisendas:

«Ma tänan kõiki kuradeid, kes õpetust mul andsid!»

«Šokiteater,» tähendas Osvald kohatult.

Praksti, lendas lõkkest taevasse järjekordne tukk, praksti, murdus Tarmo vintsutatud närvikavas mingi tilluke, ent üsna oluline sõlmeke. Ta muutus korrapealt tigedaks.

Ragnele ei tulnud see erilise üllatusena. Tema tundis Tarmot palju aastaid.

«Ah šokiteater? Ah minul on raske seista?» osatas Tarmo, naeratas kuidagi kõlekinolikult, tegi hullupööra üle pakkudes mitu vaaruvat sammu ja kiljatas: «Oi, ma kukun, päästke!» Kohe samas muutis tooni: «Ha-haa, mis sa pabistad, mees, ära mängi mäkra, vanake! Tahad, ma ütlen siiralt, mis ma sinust arvan?»

«Ma olen vägagi huvitatud,» sõnas Osvald väärikalt.

«Noo? Eks kuula siis . . . Sa oled ju parasiit!»

Midagi Tarmo toonis ja käitumises jättis väikese võimaluse kõike omamoodi äärmusliku huumorina võtta. Osvald haaras sellest võimalusest kinni.

«Sellal, kui seltsimees kaevur Mati raskes palehigis kaevandab Kävas või Küttejõus põlevkivi, sellal, kui lugupeetud lüpsja Leida saab oma lehmadelt rekordnormi piima, sellal, kui pagar Jaan küpsetab meile sooja leiba, istud sina, nägu tähtis ja uimane peas, selle tööka ühiskonna kukil! Oi, mis sa pabistad, ma tegin ju nalja, sihukest robustset purjus torujüri nalja. Nemad on kanged keelama ja lubama, iseäranis õlleputka juures . . . Nemad lubavad või keelavad viiuldada ja luuletada, laulda ja kirjutada . . . sihuke arusaamine on neil kultuurist. Aga vaata, Oss . . . Osvald Rass, kui olla kristalselt aus, siis ega ma sind väga ei armasta küll. Sa oled siiski parasiit. Ja keda sa parasiteerid? Kõhnukest kirjanduslugu, kohe hale hakkab . . . Vaata, kui paks sa oled. Kelle arvel sa paks oled? Kõhna Juhan Liivi, kondise Ernst Enno arvel! Kuule, miks sa kirjutasid Ennost? Kõhnast, näljasest, poolhullust Ernstist? Ja mis asja sa nüüd Viitarit vägistad? Kas sul pole küllalt neid külarealiste, mis? Noh, mingi . . . ah, mina neid ju ei loe. Aga tead küll, neid, kes kirjutasid tuhat juttu sellest, kuidas Maali tahtis Mihklit, aga Mihkel oli sulane ja isa Peeter pani Maali perepoeg Toomaga paari, sai kakssada ruublit oma tasku ja kiristas hambaid. Sina aga paned asja paika ja ütled, et kriitiline realist lahkas teravalt kõduneva ühiskonna jõledaid pahesid. Oi jumal, kui igav . . . kui igav . . . igav! Kuidas sa oskad nii igav olla?»

Tarmo vaatas Osvaldile meeletute silmadega otsa, otsekui otsides ta silmist selgitust.

«Sinusugused tapavad ju kirjanduse ära,» ütles ta siis. «Ma mäletan, üheksandas klassis pidime mõned leheküljed sinu sõnade järgi pähe tuupima . . . Oi, see oli nii kole, et mul tõusevad praegugi ihukarvad püsti.»

«Kas sa ei leia . . .» alustas Osvald võõra häälega.

Aga Tarmo lõi käega ja ütles jultunult:

«Pärast kriitiku mõrvamist heitis ta kohe magama. Üle paljude aastate oli tal hea uni. Kohus mõistis ta õigeks.»

«Kas sa ei leia, et oled liiale läinud, noormees?» hüüatas Osvald hauataguse häälega.

«Oi jah, pardon! Palun, anna andeks! Ma unustasin, et mul on sinu püksid jalas!»

«Kui nii, siis . . . siis . . . Siis pead sa just rääkima! Räägi! Ma nõuan!»

Osvaldi nägu oli äkki kuidagi punnis ja läikiv. Ta astus pudelite juurde, kallas tassidesse, viis Tarmole tema jao kätte, ühiselt ja vihaselt jõid mehed konjakit.

«Istume maha. Sõima edasi. Ma tahan kuulata, selge?» käskis Osvald seejärel.

Tarmo silmis välgatas üllatus. Ilmselt on see mälukas. Hea seegi, homme ma seda jama ei mäleta. Nad võtsid taas istet. Tarmo jätkas.

... ...

Ta seisis liikumatult ühe kõvera männijässi all. Mõnesaja meetri kaugusel plinkis lõke. See ei tundunud eriti hirmus. Aeg-ajalt kandus temani inimeste hääli. Inimesed karjusid nagu noored härjad. Iga kord, kui ta kuulis kimedavõitu häält, tuksatas ta seljal üksik närviots.

«Ära solvu, aga sa oled lubjakas. Lubivanake. Sul on ateroskleroos või midagi sarnast... Peale selle, sa suhtud kirjandusse nagu ihne moonakas. Mõõdad aga muudkui üle sammud kirjanduse prügimäel ja õiendad autorite kallal, et need polnud täpsed, et täpne olid sina. Ah, ega sa selles süüdi ole, sina oled oma aja poiss, teid kasvatati sellises kasinas vaimus... Ja ülepea, kõike seda pole kellelegi vaja.»

«Mida pole vaja?»

«Kõike seda...» Tarmo tegi ebamäärase kaare. Luksatas. «Seda... Belletristikat. Tõlgendusi. Mitte belletristika, vaid ballatristika. Mis sellest rääkidagi...»

«Kui sa lõpetad, siis ütle. Ma paluksin ka sõna,» tähendas Osvald.

«Ma ei viitsi enam tõesti rääkida,» sõnas Tarmo väsinult. Ta luksatas jälle. Mälukas, mõtles ta.

Pole tõsi, pole tõsi, mõtles Osvald. Ma pole veel vana, ma olen keskeas, ma... olen mees parimais aastais. Aga siis ta taltus. Kõigest järjekorras.

«Oletame, et sul on õigus. Kuigi ma ei saa hästi aru, kelle nimel sa esined.»

«Kuidas — kelle? Iseenda. Ah jah, selge... Laiemalt võttes ka oma põlvkonna nimel. Täpselt.»

«Vabandust, kui vana sa oled?»

«Kolmkümmend, ma olen juba ütelnud.»

«Õigus küll... ma pean sind kogu aeg nooremaks. Millest see tuleb?»

«Ma olen hästi säilinud,» paljastas Tarmo hambad.

«Võta Viitar endale. Ma annan kõik materjalid sulle. Kirjuta. Ma ei tee nalja. Noh?»

«Ära jama,» ütles Tarmo natuke heitunult.

«Seda ma tahtsingi tõestada,» ütles Osvald. «Te kõik ainult ilgute ja norite ja parastate. Mees! Miks sa ise midagi ei tee? Kes sa ise oled, tööeesrindlane või? Mina sinu eas...»

«Ma tean, ma tean, sul oli selleks ajaks juba posu raamatuid ilmunud,» vingutas Tarmo huult. «Mind see värk ei tõmba. Mina tahan teisele kaldale.»

«Mida, mida?»

«Teisele kaldale.»

... ...

Ta hakkas astuma. Astus, kuni lõkkekuma ta seisma kohutas. Ta jäi ootama, millal raev hirmust suuremaks saab. Ärritavalt kime hääl kostis siia palju selgemini. Ta sõõrmed hakkasid tõmblema.

Kella kahe paiku oli teine konjakipudel enam-vähem otsakorral. Tarmo ja Osvald istusid kaelakuti, vahtisid sentimentaalsel pilgul lõkkesse ja rääkisid elust.

«Sina, Oss, oled juba kolmandat korda abielus. Mina pole veel kordagi olnud. Tegelikult teeb see üks ja sama välja,» rääkis Tarmo poolsosinal, otsekui oleks tegu mingi suure saladusega. Ta viibutas tükk aega näppu, jäi siis seda silmitsema ja naeratas näpule soojalt.

«Nii see on, nii see on,» kinnitas Osvald.

«Kuule, laulaks natuke? Ei, veel pole hommik, veel ei tohi. Linnuke laulis koidikul. Kiisuke mäugus ehatunnil. Kuule, vahi, vahi, kui valge on taevas! Mis see on? Vahi, vahi, kui valge on maa...»

Osvald viibutas samuti näppu, see tuli tal päris hästi välja. Osvald ütles kavalasti:

«Ära luuleta. Sina oled fi-lo-soof. Teisekaldamees.»

Tarmo noogutas:

«Ikka! Nagu Aristoteles. Nagu Immanuel Kant. Ausalt.»

«Mis mees sa oled, Tarmo?»

«Tore mees.»

«Sinder teab, äkki oledki. Ma pean järele mõtlema.»

«Mõtle. Ma ootan.»

«Ahaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa!!!!» kostis äkki kusagilt kõrgelt sireenisarnane heli. Mehed tõstsid jahmunult pead. Aeg küll — elumaja katuseharjal istus Ragne, kelle nad olid vahepeal täiesti unustanud. Ragne toetus seljaga vastu korstnat ja tal oli käes pudel konjakit. Niisiis oli Ragne sahvris käinud ja tühja soolatünni saladuse avastanud. Koos kõige viimase pudeliga oli saladus sedapuhku otsas. Osvald muutus kurvaks. Ta oli kõike teisiti ette kujutanud ja plaanitsenud. Augusti keskpaigas oli Ragne sünnipäev. Aga mis sellest konjakist... Ragne istus

seal katuseharjal nii kõhedas poosis, et Osvaldil hakkas pea ringi käima. Üll traageldatud punaürp, endine hommikumantel, nüüdne härjavõitluskleit, see tükati sülle keritud, üks jalg lohakalt kõveras, pudelit toetamas, teine laisalt eterniidil lebamas. Osvald pelgas kõrgust. Ta küsis alandlikult:

«Kuidas sa sinna sattusid, Ragne-pai?»

«Tahtsin ja sattusin, vaat! Redelist üles, vaat!» trillerdas Ragne. «Tipa-tapa, tipa-tapa. Nüüd ma joon. Tähelepanu!»

Ragne tõstis pudeli suule ja jõigi pika janu.

«Ah sa Raks,» ütles Tarmo. «Nüüd hakkab ta sõud tegema.»

«Kust sa tead?» päris Osvald murelikult.

«Noh...» ühmas Tarmo ebamääraselt.

Nii oligi. Kohe algas etendus. Ennekõike pani Ragne mingi tabamatult osava ja surmapõlgava liigutusega pudeli selja taha korstna otsa, siis tõstis ka teise jala üles katuseharjale ja küsis magusa häälega:

«Eks ole, poisid, mul on jube ilusad jalad? Tahate, ma tantsin teile natuke?»

«Oi, palun, mitte!» hüüdis Osvald.

«Miks?» imestas Ragne. «Ma võin lahti ka riietuda, ausalt. Teie jaoks, poisid, pole mul millestki kahju. Ma olen eluaeg unistanud öisest tvistist katuseharjal. Tohib? Teie vaatate pealt ja hindate mind vääriliselt. Ma olen tubli, ausalt. Teie olete kunstiinimesed, mõttetargad, teie saate kõigest sügavuti aru. Poisid, ma sallin teid mõlemaid hästi! Ei, valetan. Tegelikult ei salli ma teid kumbagi. Te pole ikka päris minu maitse... Aga sellest pole midagi, ärge tehke välja. Mina olen ainult üks pisike masinakirjutaja, ausalt. Ei ole, ma olen nüüd ju proua Rass. Proua Rass, kas te ei riietuks lahti? Proua Rass, teeme paar kibedat ööfotot! Kuule... sina, sina, sina, Ossike-tossike, sina olid selle asjaga õhinal nõus! Kuule, miks sa mind üldse naiseks võtsid, kui sa mind teistele pildistamiseks üürid? Vait! Praegu räägin mina. Kes katusel, see räägib. Ma olen väga kaua vait olnud. Nüüd ütlen ma teile kõik suu sisse, mis ma teist arvan, pärast seda... kandke mind siit alla ja pange magama. Kurat! Üks kord elus on mul õigus möllata mis jaksan. Kas ma olen Ülgeme perenaine või pole? Olen jah. Proosit!»

«Ragne-pai, ära joo... seal üleval, see on ohtlik!»

«Ikka joon. Väärt mõte! Ma hakkan joodikuks. Karskel mehel on joodik naine. Puänt — viinaravi. Ha-haa! Oss, ae, Oss!? See pole veel midagi, poisid, päris möll alles tuleb... Oss, kas sa tead, et sel udukujul, kes muide muudkui mingit teist kallast jahib, pole elu sees ühelgi näitusel ega üheski ajalehes mingit muud pilti väljas olnudki kui sinu naise rinnad suures plaanis?»

«Oh,» tegi Osvald.

«Pole midagi, ära minesta. Möll alles tuleb. Ja ega ma siis veel sinu naine olnud, ma ei tundnudki sind siis! Ma olin selle alati naeratava andeka noormehe... modell. See, et pilt pääses näitusele, pole tema teene, see on sinu praeguse naise rindkere teene. Tarmo on pildistanud veel mitutsada tissipaari, aga näe, teised näitusele ei kõlvanud. Nüüd tahtis ta mind pulliga poksima panna, tissid ees! Ja sina-sina-sina-sina, sina olid sellega nõus! Arvesta, et ma ei andesta sulle seda eluilmaski! Päris möll veel tuleb!»

«Ei, ma polnud nõus!» karjatas Osvald. «Tegelikult olin ma vägagi vastu!» Osvald haaras Tarmol varrukast. «Ütle nüüd sina, et ma olin väga vastu.»

«Ei mäleta. Ei tea. Ei saanud aru. Aga võib-olla küll,» pomises Tarmo. Ta oli lötsi jäänud. Mälukas oli möödas. Meel oli kurb ja tühi. Millestki — või kellestki — oli justkui väga kahju.

«Mida sa üldse tead, Oss! Tarmo tahtis koos minuga siit põgeneda ja uut elu alustada! Noh, mis sa selle peale kostad?»

«See on äärmiselt labane provokatsioon,» pomises Tarmo ja langetas pea löödult rinnale.

Osvald väristas viimased konjakitilgad tassidesse.

«Ma ju ütlesin, et nüüd tuleb Ragne sõu,» ühmas Tarmo.

«Jah, aga mis pärast saab?» küsis Osvald.

«Pärast hakkab ta pillima,» oletas Tarmo.

«Mitte sinnapoolegi!» hüüdis Ragne katuselt. «Ma jätan lihtsalt teid kõiki maha. Ma otsin endale sellise inimese... sellise mehe... kes oleks mees! Kelle sõna ma tahaksin kuulata! Kes paneks mu paika, ei laseks mul pirtsutada ja õiendada, kes ei puhuks mulle lugusid sellest, et ma olen sündinud erakordse elu jaoks! See pole veel midagi, päris möll alles tuleb,» tähendas Ragne, asja ees, teist taga, aimamata, kui lähedal ta tõele oli. «Otsin üles sellise mehe, kes pole elu sees ühtki kastrulit pesnud ega salmikuaforismi kirjutanud! See on mu unistus, ausalt! Siin

saarel selliseid mehi küll ei leidu. Tuleb teile ikkagi natukese tantsida, tossikesed. Rähh!»

Mis eelmisel päeval pooleli jäi, sai nüüd lõpule viidud. Ürp lendas seljast. Osvald sulges silmad. Lõpp, mõtles ta, pärast seda ei ... Aga kui ta viimaks silmad lahti tegi, nägi ta, et midagi väga hullu polnud juhtunudki. Ragne kaksitas endist viisi katusel, ja seljas oli tal supelriietus. Kleit — või mis see õieti oligi — oli takerdunud ühe eterniitplaadi taha ja lamas suure ruuge elusolendina Ragne jala kõrval.

... ...

Ta seisatas värava taga. Saun varjas lõkke. Polnud enam kõhklust, polnud hirmu. Raev kasvas ja kosutas jõudu.

«Põrgut, ma ei tantsi teile siiski! Teie pole seda väärt, vaat. Ja üldse, te olete igavad. Ma lõpetan, poisid. Ma tahan elu üle järele mõtelda.»

Katusel muutus vaikseks. Osvald piidles ahastava igatsusega valges öös helendava naise poole, too aga silmitses üle õla konjakipudelit, ajas vilet ja kõlgutas jalgu.

«On seal veel midagi?» küsis Tarmo. Ta koperdas patarei poole, avastas üsna täis veinipudeli, jõi sealt mitu lonksu, pühkis lõua puhtaks ja ütles:

«Näed siis, milline ta sul on.»

«Ah, mis sa ...» Osvald kortsutas kulmu. Talle ei meeldinud Tarmo toon. Osvald pöördus Ragne poole. Ta hääl oli sussutav ja pugejalik. Sellise häälega aetakse asju sõnakuulmatute lastega või sõgedate koduloomadega.

«Ragne-pai, ehk tuled nüüd alla meie juurde?»

Ragne ei vastanud, Ragne ei reageerinud, Ragne mõtles elust.

Tarmo aga vajus raskelt Osvaldi õlale ja ütles rusutult:

«Ma ei oska sulle ütelda, kas sul on vedanud või mitte. Teisel kaldal pole sel mingit tähtsust. Aga sa lõid mu tüdruku üle.»

Osvald polnud eriti üllatunud. Midagi sellist oli ta juba oletanud. Osvald suhtus uudisesse filosoofiliselt.

«Jah, aga ega ta siis terveks eluks saanud tüdrukuks jääda.»

Ja jälle vahtisid nad kaelakuti istudes lõkkesse, punamustade kontrastide rägastikku. Viimati tuleb uus mälukas, mõtles Tarmo lootusrikkalt.

Ragne vilistas vaikselt.

«Kes seda kõike teab, võib-olla oleksin ma temaga lõppude lõpuks abiellunud, aga ... vaevalt. Ma pole kuigi õilis inimene. Ma ei suuda ette kujutada, et ma peaksin teise mehe last kasvatama. Võõrast last.»

«Muidugi, eks ta ole,» pomises Osvald leebelt ja uniselt. Samas võpatas, tõmbus sirgu, lükkas Tarmo oma õlalt eemale ja küsis:

«Vabandust, ma ei saanud aru?»

«Ragnel on laps, millest siis muust ...» ohkas Tarmo.

Ja äkki muutus Ülgemel äärmiselt vaikseks. Lühikese viivu jooksul muutus Osvald täiesti kaineks. Süda rasket valu täis, leidis ta endas siiski nii palju jõudu, et kuivalt köhatada ja tähendada:

«Eks ta ole. Aga eks lapsel ole ka isa vaja.»

«Sa oled rüütel, ausalt,» ohkas Tarmo.

Aga siis hakkas Ragne naerma. Ta naeris heledalt, vihaselt, väga pikalt. Mehed vaatasid teda altkulmu.

«Mehed, mehed ... ja need on mehed ... seda ma räägin, et need ei ole mehed ... Kas ma pean lõpuni ütlema või teid säästma?» hakkas naerurõkatuste sekka lauseid pudenema. «Kaks tarka meest arutavad targa näoga ... jumal, kui liigutavalt lollid nad on ... ei tee vahet ... Selles on midagi!» Aga siis jäi Ragne vait, tõsines, muutus samuti täiesti kaineks ning küsis imestunult:

«Mis see olgu?»

Lõke praksatas.

«Kuulge, selles on päris tõesti midagi,» ütles Ragne tasa. «Vähemalt minu jaoks. Äkki on kõik selge. Kõik. Ma pean silmas sind, Tarmo. Ja olgu, jumal tänatud. Viimaks ometi. Kui kaua see ikka aega võttis ... Sulle aga, Oss, aitäh.»

«Pea, pea, aga sul ju o n laps!» karjatas Tarmo ootamatu meeleheitega. Ta unustas kõik, isegi naeratamise. «Ma ju ise nägin! Kurat, ega see ometi nukk olnud! Seal Leineri tänavas!»

Tarmo hakkas kiiresti silmi pilgutama, ragistas korra hambaid ja sai poole kainemaks.

Katuselt ei kostnud tükk aega midagi. Siis päris Ragne tasa, usutlevalt:

«Ja sina jäidki uskuma?»

«No kui ma ise nägin, kuidas ma sain siis mitte uskuda? Aastane poiss! Vahur ... Just, Vahur oli ta nimi! Kus ta sul

praegu on, ikka seal tädi juures või? No mis sa vaatad — sa viisid mind ju lausa spetsiaalselt sinna, et ma näeksin ja... Enam meil sellest juttu polnud. Milleks ma pidin sellest veel rääkima, kui sa ise enam kordagi ei rääkinud?»

Ragne kummardus allapoole, otsekui tahaks Tarmot lähemalt vaadata. Osvald aga tundis, et temal pole hetkel siin enam midagi teha. See jutt polnud tema jaoks. Kõik see kuulus Ragne eelmisse ellu, mida temal polnud tarvis kuigi põhjalikult tunda. Peale kõige muu oli see üks sünge ja imelik jutt. Paistis siiski sedasi, et Ragnel polnud mingit last.

«Kuule, Tarmo, ja sina siis uskusid tõesti, et olen selline naine, kes võiks oma lapse maha jätta? Vähe sellest — ta täiesti unustada?» küsis Ragne. «Ja sina olid nõus sellise naisega läbi käima? Ütle, kas sa olid nõus sellise naisega...»

«Oi kuradi kurat!» röögatas Tarmo äkki, hüppas lõkke juurde, haaras sealt hõõguva toika ja virutas vastu saunanurka. Õhku lendas sadu sädemeid. «Oi sa kuradi kurat...» kordas Tarmo ja vajus apaatiasse.

«Khm,» tegi Osvald tagasihoidlikult. «Kui juba... juhtus... Võin ma loota, et keegi mulle... kui muidugi...»

«Aga miks mitte! Kohe ma räägin!» Ragne tegi hoogsa žesti. Osvald märkas, kuidas ta käsi küünarnukist õlani korraks heleröõmsalt roosaks lõi, otsekui löönuks seal õitsema õunapuuks. Aga ei, lihtsalt lõppes sel hetkel aasta kõige lühem öö, esimene koidukiir puudutas Ragne õlga. «Kohe ma räägin!»

Samas kostis värava poolt mürtsatus, sellele järgnes raske kolin ja ragin. Ja kohe kuulsid nad kõik vinguvat ja verejanulist röögatust.

«Oi, oi!» piiksatas Ragne äärmiselt peene häälega ja liibus kohmakalt vastu katuseharja. «Oi, ruttu!» Imelik küll, Osvald jõudis enne kõike järgnevat väga täpselt ja detailselt Ragne liigutust märgata, jõudis mõtelda ühe imejabura, ent millegipoolest lohutava mõtte: pole viga, kolmekümnendaks eluaastaks on Ragnel küllalt tegemist, et oma figuuri hoida, tal on kalduvust tüseneda, jumal tänatud! Ja siis läheb minu elu palju kergemaks. Samal ajal oli ta juba jõudnud haarata kolme terava astlaga hangu, see oli otsekui juhukombel saunaseina najal käepärast. Ta seadis hargiotsa läheneva lärmi ja müdina suunas. Poole silmaga jõudis ta veel märgata, kuidas Tarmo väga stiilipuhtalt üle kiviaia floppis, jõudis täheldada, et selles pidi olema midagi fantastilist, kuna aed oli selles kohas vähemalt kaks meetrit kõrge.

Saatan ei jõudnud sauna taha. Just sel hetkel, kui ta majaräästa all korraks seisatas, et raskele kehale sobiv suund leida, langes ta silmile punane riidetükk, hiljutine hommikumantel, praegune härjavõitluskleit. Kleit oli juba tükk aega tasapisi alla libisenud.

Saatan hakkas kisendama ja kõike ettejuhtuvat rammima.

MEES MEREKALDAL

Priidu Kaarlepp oli rahvamees. Sellepärast sai ta vaid pisut enne koitu «Alligaatori» juurest lõkke äärest tulema. Nüüd jäid lõõtspillitouatused, valge öö laulud ja jutud selja taha. Jalad kangest koduõllest natuke töntsid, kõndis Priidu kaarega kodu poole. Sirelililla pintsak käsivarrel, jäme sinipunane lips üle õla, head suvepüksid kastemärjad, astus ta oma teed, mõtles järele ja põikas randa. Leidis kohase kivi, toetas ennast istuma, süütas sigareti ja jäi vaatama.

Oli saabunud see üürike koiduviiv, mida terve suve jooksul võib tabada kõige enam kolmel-neljal korral. See hetk, mis oma õrnuse ja kargusega teeb pehmeks igaühe, isegi Priidu Kaarlepa.

Üle sileda matthalli väina libises hahetus. Madalas vees seisid kivid nagu puhkav lambakari. Nendel tukkusid roosad kajakad. Näe, üks neist tõstis pea, sirutas kaela, kohendas tiibu ja häälitses kähedalt. Mõne hetke pärast tõusis ta lendu.

See oli ilus hetk. Elu oli samuti ilus. Elu tasus elada.

Priidu vaatas koidu sündimist ja tundis, kuidas soe heldimus temast läbi surises. Priidu oli natuke vintis, Priidu oli elule tänulik. Ilusa hommiku, hea tervise ja veel kümnete asjade eest. Selle eest, et elu oli ta enda peremeheks valinud. Miks mitte, see polnud paha tunne. Kui nii võtta, kuulus Priidule terve Oopkauba, lahmakas selle ümbrust, piiritu hulk merepinda ja koguni kaks saart, laidudest rääkimata. Peremehetunne, millest ajalehed lakkamatult kirjutasid, polnud väär ega laita tunne. Priidul oli indu, nutti ja haaret, talle meeldis elu peremees olla. Plaanitseda,

toimetada, teoks teha. Nüüdki: vaid paari formaalsuse taga seisis Priidu uue ettevõtmise saatus, Oopkauba marmelaaditsehhi rajamine. Priidu kalkulatsioon oli osutunud õigeks ja veenvaks. Tõesti, milleks vedada vetikat kalli bensiinikuluga pealinna vahet, kui on võimalik mõõduka omahinnaga ehitada kiiresti tasuv magusavabrik, olgu ta pealegi tsehhiks nimetatud? Ilmselt seisis lõplik lahendus ühe asjaliku saunaõhtu taga, aga see polnud Priidu jaoks probleem, vaid lausa hobi. Priidu juhtimisstiilis etendasid angerjapüügiööd ja saunaõhtud küllalt märkimisväärset osa. Ta ei osanud enam kokkugi arvata, kui palju vajalikke inimesi, rajoonipealikuid, aparaaditöötajaid, direktoreid, peavalitsuse osakonnajuhatajaid, televisiooniajakirjanikke oli istunud ta esmaklassilises soome saunas. Seal olid käinud koguni kaks ministrit! Saunaramm teeb inimesega imet, ta on leebe ja lahke, olgu aga ahjukütjal-leiliviskajal-seljapesijal piisavalt jultumust temalt õigel ajal mõnda pisikest teenet, väikest allkirja paluda. Mis allkirja — autogrammi!

Priidu vaatas merele ja mõtles marmelaaditsehhist. Seejärel muudestki asjadest, mida veel polnud. Need mõtted mõjusid hästi. Jah, saab see tsehh valmis, on hasart otsas, ole aga mees ja otsi kibekähku midagi uut.

Meri aga hakkas vaikselt kahisema. Priidu muigas endamisi, kujutledes äkki vallatult, et meri on märganud teda, elu peremeest, ning tervitab teda soojalt ja sõbralikult. Ah, meri, mu meri, mõtles Priidu ja viis pilgu silmapiirile. Seal kusagil kaugemal olid Rootsid, Taanid ja Gotlandid, need teda ei huvitanud, aga näe, need kaks tumedat laiku, need olid Veeriku ja Punulaid, need tegid meele mõnusaks, need olid ju omad...

Aga seejärel hakkas Priidu Kaarlepp millegipärast intelligentidele mõtlema. Peale vajalike inimeste nende seas, juhtivate ajakirjanike ja mõne teise, ei saanud Priidu intelligentidega kontakti. Ta ei hoolinud neist kuigi palju. Mitte sellepärast, et nendest polnud erilist kasu loota, lihtsalt — ta ei saanud neist aru. Igal suvel oli tal nende pärast häda ja muret. Igal sügisel sai nendega skandaali. Muidugi, neist Punulaiu kunstnikest ja kirjameestest tuli omamoodi arugi saada, võib-olla ei meeldinud neile tõesti... Priidu jättis need heietused järsult katki. Need mõtted ei sobinud hommikuse harmooniaga. Niikuinii tuleb selle kriitikuga, või kes ta seal on, omakorda skandaal. Imelik inimene, ise veel sünnilt maamees. Miks ta pole

nõus sügisel linna sõites kontorist patakat raha vastu võtma? On ta liiga jõukas või? Intelligendid pole iialgi liiga rikkad. Või käib see asi talle au pihta?

Äkki kostis üle väina kile heli. See oli nagu täiel tambil kihutava veduri vile. Priidu ei uskunud oma kõrvu. Vähe aja pärast kostis see heli uuesti. Ja Priidu Kaarlepp võpatas. Enam polnud kahtlust — niimoodi häälitses ainult Saatan.

HOMMIKUVALUD

Kõik uksed terves majas olid hoolikalt suletud. Välisuks, köögiuks, sahvriuks, kambrite uksed kööki ja uks nende kahe vahel.

Kõrvalkambris tärises hooti kirjutusmasin. Kui see vakatas, oli jälle nii vaikne, et kõrvus hakkas kumisema. Tõsi, väljas laulsid linnud ja kusagil kaugemal hüüdsid pullid, aga need olid hääled mujalt, need ei kuulunud siia, sellesse hommikusse, sellesse valusse.

Aknal oli raske kardin ees. Kambris oli väga hämar. Ragne lamas selili voodis, vaatas lakke ja silitas millegipärast aeg-ajalt kõhtu. Tal oli väga halb olla. Meelekohad tuikasid, südame ümber loksus lämbe iiveldus. Ragne kööritas vastikustundega konjakipudeli poole, mis seisis öölaual. Parem, kui see jälkus oleks korstna otsast alla kukkunud. Aga näe, siin ta oli, jumal teab, kuidas ta oli osanud selle endaga kaasa tarida, kui hirmus madin ja möll seks puhuks lõpule jõudis.

Ragne vahtis jõuetult toanurka, hingas sisse palkseina lõhna ja tundis ennast väga armetuna. Millalgi — eile, üleeile? — oli ta ümber riietudes tillukeses tuhmis peeglis märganud oma kõhtu ja puusa. Need tundusid võõrastena. Silmaalused olid millegipärast sinised.

Tühja sellest, palju hullem oli kõik muu. Ragne ei teadnud, kuidas ta peaks edasi elama ja olema. Teda masendas teadmine, et tuleb ilmselt ära rääkida üks ammu ununenud plikatemp. Saagu sellest loost mis saab, nii palju on Osvald siiski ära teeninud, et teaks seda asja nõndamoodi, nagu see on. Aga jah, ei tea see Osvald minust õigupoolest midagi, mõtles Ragne. Ise süüdi, muudkui nohistab oma käsikirjades ja korrektuurides, muudkui pajatab oma kirjandusasjadest, midagi ei räägi ega küsi... Aga võib-

olla on temal asjadest selline ettekujutus, et igaüks räägib ise ja just seda, mida vajalikuks peab?

Aga kuidas ma seda räägin, et ma olen üks väike vastik väljamõtleja? Vähemalt olin, mis parata. Ei tea, millest see tuli. Haigus või? Istusin teinekord kohvikus ja rääkisin külma rahuga hommikul nähtud liiklusõnnetusest. Ma pole elu seeski liiklusõnnetust näinud. Teine kord rääkisin pikalt ja laialt sellest, kuidas ma omapead Jaltas seiklesin. Ma pole Krimmis käinudki... Miks? Miks ma sedamoodi luiskasin? Ah, kohatu enesepiinamine, niikuinii ei tea. Mõned inimesed ei luiska elu seeski midagi, ega nad sellepärast minust huvitavamad ole. Üldse, mis ma saan sinna parata, et mulle meeldivad teravad situatsioonid? Oot-oot, mis sõna see oligi — katselised piirsituatsioonid. Eks sellest masinakirjutajaametist on omamoodi kasu ka olnud, tahes-tahtmata jääb midagi meelde... See lugu Tarmo ja lapsega, eks see oli ka üks katseline piirsituatsioon. Ometi on see tegelikult nii loll ja lapsik lugu, kuidas Osvald peaks sellest aru saama? Või kas ongi nii ülimalt lapsik?

Noh, eks ma olin siis Tarmost sisse võetud küll. Temaga oli mõnikord päris vahva koos olla. Noh, eks me jõime sel õhtul kõvasti konjakit. Kukkus niimoodi välja — keegi peainsener või kes aina ostis ja ostis. Ise tegi muudkui Tarmoga juttu, samal ajal sihtis mind. Teame, teame. Eks ta võis kõvasti solvuda, kui me teda ette hoiatamata lauast kadusime. Noh — igavene probleem, kuhu minna? Seekord pakkusin mina oma idee välja. Põrutasime Helle poole. Nagu see muretus lapsepõlves ikka käib: hurraa, hei-hopp, kui Helle poole, siis Helle poole. Ega Tarmo Hellet tundnud. Ega ma Hellest rääkinudki. Niisama — läki, mul on üks koht olemas. Oleks Helle kodus olnud, või ma siis sellise asjaga oleksin saanud välja tulla. Aga Helle oli väljas. Tädi Urve oli last vaatamas. Ja vaat siis läks see etendus lahti. Kui tädi Urve, omavahel öeldes palju mõnusam tükk kui minu ema, läks kohvi keetma... Jumal, kuidas väike Vahur nägu krimpsutas, kui ma ta oma pojaks tunnistasin, endal konjakiaur üle pea! Musitasin poissi ja uskusin vist isegi, et see mu vaene lapsuke ongi. Etendus oli veenev. Siis tirisin Tarmo välja, ilma et oleksin tädi Urvet enam tülitanud. Jah, oleks mulle siis öeldud, nagu Osvald täna ütles: lapsel ka isa vaja... Jumal, ma oleksin kõik teinud, et meie asjad oleksid kenasti läinud! Aga ei ütelnud see mees midagi. Ei ütelnud

enam ülepea kunagi. Ja niimoodi ebamääraselt me siis edasi olimegi, kord koos, kord omapead. Jumal — ja Tarmo oli seda asja uskunud! Kuidas ta võis nii kaua vaikides niisugust sigadust uskuda?

On see Osvald ka... Tegelikult võiks ta ju korraks üle ukse vaadata. Kas me siis polegi abielus või mis? Ei, parem siiski, et ei vaata. Ma...

Ja äkki tundis Ragne, nagu oleks kambrist külm tuulehoog läbi vihisenud. Ta ajas ennast koguni küünarnukkidele. Aga ei, see polnud tuul, see oli ootamatult valus mõte. Nimelt: augustis tuleb kahekümne seitsmes sünnipäev. See pole enam nali. See on nii, et... Oi jah, see lihtne mõte jahmatas. See tuli kuidagi väga järsult, mis muud. Kakskümmend seitse. Ammu, juba ammu on möödas abituuriumiiga, aga sina käitud ikka nagu nipsakas tüdruk üheteistkümnendast «B»-st, kes muide arvab, et üks tõeline naine peabki niimoodi käituma.

Ragne küünitas tahtmatult konjakipudeli järele. Aga ei, sealt tuli talumatult vänget lõhna. Iiveldus mattis korraks kõik muu.

Iiveldus, iiveldus... Ega ometi tõega?... Millal see võis küll juhtuda? Kas sel aprillilõpu päeval, mil linna peale langes soojalaine nagu ootamatu kingitus, mil inimesed tulid paljapäi ja lahtisi hõlmu tänavale, mil Osvald äkki keset päevavalget nii tormakaks läks, et unustas prillidki eest võtmata? Aga, aga... Ragnele tundus, et sel asjal polnud enam vähimatki mõtet.

Jälle ragistas kirjutusmasin lühikese intervalli. Ragne keeras ennast nägupidi patja ja hakkas nutma.

NOOT

Kod. T. Meltsas.

Olen sunnitud pöörduma Teie poole kirjalikus vormis. Loodan, et mõistate isegi: asjaolud, mis tulid ilmsiks jaaniku põletamise ajal teie taktitundetu ja solvava käitumisega, ei võimalda minul ja minu abikaasal enam suhtuda Teisse kui teretulnud külalisse Ülgeme talus. Samas aga tuleb mul tahtmatult arvestada reaalset situatsiooni. Seega ei saa ma nõuda Teie kohest lahkumist Ülgemelt. Teen Teile teatavaks, et talun Teie siinviibimist ning hoolitsen Teie öömaja ja söögikordade eest esimese randuva paadini tingi-

musel, et ei kavatse astuda Teiega pikematesse vestlustesse. Vähemalt mitte varem, kui olete mulle esitanud oma siira vabanduse.

O. Rass

24. juuni

Punulaid-Ülgeme

P. S. Pean vajalikuks meenutada, et mõningaid riideesemeid võite Teile sobiva ajani niisama hästi kui enda omaks pidada. Samuti ei pea Te kiirustama väikese rahasumma tagasimaksmisega.

O. R.

Osvald tõmbas lehe masinast välja, luges teksti üle, parandas paar masinakirjaviga ja tõusis. See oli vaevarikas tegu. Osvaldi vasak külg oli plaastriga kaetud. Ka säär oli Saatana sarvest kriimustatud. Osvald lonkas üsna tõsiselt.

Ta vaatas aknast välja. Seal säras ja helises suvehommik, kogu saare linnud laulsid üksmeelselt ja harmooniliselt. Kell oli kuus.

Osvald rüüpas jahtunud kohvi. Siis luges ta oma noodi üle. Lugeda oli raskem kui kirjutada. Nimelt oli koidueelses kahevõitluses hävinud üks prilliklaas. Elu oli äärmiselt keeruliseks muutunud. Õnn veel, et magamiskambris olid tagavaraprillid, aga sinna ei saanud Osvald praegu minna, seal puhkas Ragne.

Osvald oli unine, kurnatud, omadega läbi, talle tundus millegipärast, et Ragne jätab ta maha. Ennekõike sellepärast, et ta polnud vajaliku kategoorilisusega keelanud Ragnel alasti poseerimast.

Osvald oli äärmiselt rusutud. Rahulikust, hubasest, natuke isalikust armastusest oli saanud valu ja ängistus.

Osvaldil polnud ennast õigupoolest millegagi lohutada. Kui vast ainult Saatana minemalöömisega. Sedapuhku oli pull väga kohutav olnud. Ometi läks Osvaldil korda talle hanguharu ninasse torgata, seda valu ei kannata isegi marupull. Riideräbal sarvil, oli Saatan minema tormanud.

Osvald jõi kohvipära ära, ohkas ja läks jalga lohistades kööki. Pani läkituse lauale ja märkas alles siis, et Tarmo pole ikka veel välja ilmunud.

ÜHEL TILLUKESEL LAIUL

Ühel tillukesel laiul, mis asus umbes poolel teel Punulaiust Oopkauba rannakülani, kasvas üksik mänd. Väike ja kidur, aga saare mõõtmeid silmas pidades vägagi kopsakas puu. Veel kasvas laiul kümmekond peotäit karedat rohtu, paar võilille ja oblikavart. See oli kõik.

Laidu külastas regulaarselt üks linavästrik. Tema tänavune pesa asus küll rannas, kalasuitsutustsehhi õuel, ent ta oli sellel laiul sündinud, siin lendama õppinud, ja teinekord tundis ta vajadust siia lennata.

Praegu istus ta kivil ja võngutas närviliselt saba. Ta ei teadnud, kuidas asjasse suhtuda. Nimelt sellesse, et sellel tühjemast tühjemal laiul magas äkki inimene. Poolpaljas mees. Siin-seal vedeles kuivavaid riidetükke.

Mehe nägu oli pikergune, kõhn ja kurnatud. Aeg-ajalt tegi ta järske liigutusi, otsekui tahaks kedagi lüüa või siis kiviga visata. Aeg-ajalt pomises ta midagi.

Mehe läheduses soojenes joogipudel.

Linavästrik vaatas teda hulk aega parema silmaga, siis pööras külje ja vaatas vasakuga. Seejärel tegi, mis ta kohus: tõusis lendu ja pillas mehe põsele lumivalge jälje otsekui lubjase pisara.

AUK

Varahommikul parandas Osvald värava ära. Tõsi, mitte eriti põhjalikult. Siis käis ta köögis, sõi natuke sprotikonservi, jõi külma kohvi, läks uuesti välja, tõi kuurist labida ja kirka, läks liibates värava ette ja asus auku kaevama.

Ta kaevas ja kaevas.

Lõuna paiku sai auk valmis. Osvald tuli sealt väikese redeli abil välja. Tõi maja tagant mõned latid, asetas need augule. Lattidele seadis mättaid ja kadakaoksi.

Sellal kui Osvald kaevas ja auku maskeeris, viibis Ragne kord siin, kord seal: kaevu juures, võrkkiiges,

saunatrepil, katusel. Ta võttis päikest ja luges Hemingway romaani.

Mitmel puhul luges ta üle järgmist lõiku.

««Ära ole vastik.»

«Enam ei ole.»

«Kas sa tõesti ei teadnud?»

«Ei,» vastasin ma. «Ma vist ei mõtelnudki sellele.»

«Kas sa ei arva, et see reis on talle liiga ränk?»

«Oleneb temast,» vastasin ma. «Ütle talle, et tuled kaasa. Tal on alati võimalik loobuda.»»

Kui Osvald värava juurest tulema tuli, istus Ragne parajasti saunatrepil. Raamat lebas avatult ta kõrval. Ragnel oli süles heleroheline klaasmuna. Ta silitas seda ettevaatlikult.

Viivuks puutusid nende pilgud kokku. Mis veider asi — kuigi taevas polnud vähimatki pilvekiudu, jooksis üle õue tume vari. Mis kummaline lugu — kuigi kummalgi polnud käes ühtki muusikariista, tõusis samal hetkel taevasse valus ja vibreeriv mi-bemoll, moondus seal kiivitajaks ja kihutas kiljudes saaresüdame suunas.

Aga aia taga uitasid küna läheduses üksikud murelikud pullid. Enamik karja hoidus pöörasest talust eemale.

Osvald surus huuled kokku, need olid tal kuidagi õhukeseks, kuidagi kahvatuks muutunud, langetas pea ja läks oma kambrisse. Istus masina taha ja hakkas kirjutama.

PEATÜKK MART VIITARI ELUST JA LOOMINGUST

Pärast luulekogu «Äng» ilmumist langes Viitar pikaks sügistalveks depressiooni. Aga seegi rusuv hingeseisund väljendus tal omal moel. Poeedi jälgi otsides võiksime tolle eluperioodi kohta koostada lausa päevpäevalise reportaaži, tuginedes suures osas tolleaegse ajakirjanduse kõmukülgedele. Ligi kuus kuud ei avaldanud Mart Viitar perioodikas ühtki luuletust, küll aga esines ta nimi rasvaselt trükituna pahatihti nii politsei- kui seltsielukroonikas, ikka mingis skandaalses seoses. Koguni kolmel korral ajas Viitar ära pealinna voorimeeste ekipaaže. Kahel korral teatati ta kihlusest ja nende kiirest tühistamisest. Kes olid ta seekordsed väljavalitud? Me ei oska arvata muud, kui — silmapaistvad neiud. Esimene oli laevaühisuse «Särvo, Gustavus, Konks ja &» direktori Andres Särvo tütar Erika, teine aga hiljuti iludusvõistlustel kuulsaks saanud Elli

Nielep. Skandaalid aga kestsid... Viitar peksis Harju tänaval jalutuskepiga läbi epigrammilooja Källemäe. Põhjus teadmata. Vähemalt pole senini avastatud ühtki Källemäe paroodiat Viitarist. Tõsisemaid sekeldusi oli veksliafäär. Lähemat selgust me sellest ei saa, loosse oli segatud üks ministergi. Ühel talveööl toimetati Viitar politseijaoskonda koos kolme kahtlase subjektiga, keda tolleaegses keelepruugis paadialusteks hüüti. Kõvakübaras, pikkpalitus ja valgetes kinnastes Viitar olevat protokollikohaselt koos kolme kaaslasega mööduvatelt inglastelt joomaraha pomminud.

Sellistest seikadest võiksime koostada viis korda pikema nimekirja. Vastavas vürtsis esitatuna võiksime terve Viitari-loo esitada üksnes sellise rakursi alt, lisades või kahandades üht või teist, olenevalt sellest, keda me raamatu adressaadina silmas peame — tundelist koduperenaist, nõudlikku haritlast või koguni koolipoissi. Ega olekski liiga vale, liiga ülepingutatud, kui tõlgendaksime Viitari järjekindlat marutamist tema raevuka, ent jõuetu protestiga laiutava noorkodanliku ühiskonna vastu, selle tõusiku- ja mammonamentaliteedi vastu. Kuulus ju Viitar ka ise otsapidi sellesse inimgruppi, kiiresti arenev «regressitõbi» (M. Viitar) oli ka poeedi enese haigus. Võiksime rõhutada Viitari valusat pettumust, oli ta ju noorele vabariigile palju lootusi pannud. Aga kardan, et sellisel juhul jääksime silm-silma vastu üsnagi pooliku tõega, kui ta sedagi oleks. Säärasel meetodil kirjutatud raamatud kannatavad vulgaarsotsioloogilise lihtsustamise all.

Teisalt — eriti meelepärane oleks see nähtavasti lugejagrupile, kelle tingmärgiks on «koduperenaine» — võiksime käsitleda Viitari kiiresti ummikussejooksvat elulõpuperioodi, tema üha enam kuivavat loomingujõudu kui isiklikku tragöödiat, tehes suure panuse Elisabethile. Muide, just selleks hooajaks tõusis Elisabeth lausa üleöö silmapaistvaks soolotantsijaks, priimabaleriiniks. Muide, Viitari visiidid Elisabethi juurde jätkusid, nüüd juba artisti kolmetoalisesse salongkorterisse, kus noore lihtpäritoluga neiu eluolu juhtis ja korraldas preili Nadežda Trepetova, endine Peterburi keiserliku balleti solist. Preili Trepetoval jätkus elukogemusi, teravat silma ja intuitsiooni igas situatsioonis, muu hulgas ka siis, kui ukse taha ilmus raskes joobeseisundis kuulus poeet. Preili Trepetova oskas Viitari äärmise viisakusega välja visata.

Kardan, et see panus oleks küll äärmiselt liigutav, kuid

üsna kaugel tõest. Ma ei saa uskuda, et Mart Viitari kiindumus küllaltki lihtsakoelisesse tantsijatari oleks saanud olla nii jätkuvalt sügav ja traagiline. Teine asi, et oli hetki, mil Viitar taas tahtis uskuda oma kire ja õnnetu armastuse suurust.

Muide, paaril korral on Viitar Elisabethiga kirjalikult hüvasti jätnud, ja seda küllalt järsutooniliselt.

«Sina, plikuska! Vahest, kui ma mõtlen, millise lihtsa vahendiga oled Sina läbi sammunud pühast väravast kunsti juurde, kuhu ei peaks tõesti mitte igaühte lastama, siis hakkab mul enesest natuke hale. Seal Sina oled oma kenade säärte ja käsivarte läbi, oskuse läbi nendega elegantselt ringi käia, jultumuse ja häbituse läbi mitte karta ennast sündsuse piirimaile lahtiriietatult täissöönud frakkorikatele näidata... Siis selline peabki ühe poeedi õnnetus välja nägema? Oh ei, ma ei soovi enam. Adieu. Sinu M. Viitar.»

On veel hulk ahvatlevaid võimalusi Viitari-mõtestamiseks, tema kuju vormimiseks meie päevile huvipakkuvas lahenduses. Muu hulgas üks vägagi ahvatlev võimalus — tuua meie kultuurilukku kodumaine Faustilegend, lugu kõigest küllastunud ja valusast hingest.

Või miks mitte alkoholivastase võitluse taustal luua sugestiivne variant andekast inimesest, kelle hukutas see raske pahe? Teada on ju seegi, et enesetapu sooritas Viitar ebakaines olekus.

Aga ükski neist võimalustest, ja isegi mitte omavahel läbipõimununa, ei tundu mulle siiski ammendava tõena Mart Viitarist. Ma leian neis kõigis ikka ja jälle tõsiseid lünki ja ebakohti, mis kokkuvõttes madaldaksid Viitari portreed.

Just seetõttu söandan pöörduda maile, kus meie sügavalt arenenud rahvuslik skepsis ja väsimatu eneseilgutamine (mida ajame segi eneseirooniaga) ei pea võimalikuks kaasmaalasest rääkides üldse midagi leida. Tunnen endal juba ette kümneid iroonilisi või kahetsevaid pilke, kui oletan — aga äkki oli Mart Viitar kõigele vaatamata lihtsalt geenius. Tõsi küll, tema luulemaastik on märksa hõredam ja ebaühtlasem kui mitmel ametliku geeniuse paberid saanud sakslasel, venelasel jt. Ent selle tipud pole vähem säravad, vähem vapustavad, Viitari luulepäremik tekitab tõelise pidupäevaelamuse, millist suudavad pakkuda vaid vähesed poeedid... Vähemalt see peaks meile siia poole sajandi taha selgesti näha ja tunda olema.

Tsiteerin siinkohal avaldamata lehekülgi ühe Viitari kaasaegse, kirjanik R. R. päevikust.

«Kohtasin Viitarit üle pika aja pärastlõunal kohvikus. Kellaajast hoolimata oli ta juba väga purjus. Ta jättis raske mulje, mõjudes inimesena mingist teisest, veelgi lootusetumast maailmast. Tundus mullegi uskumatu olevat, et see räuskav, punetav, riiuhimuline, määrdunud mansettidega noormees on loonud ühed kõige hapramad, õrnemad, mehisemad ühtlasi [...] leheküljed meie tuimas porikarva poeesias. Või otsekui selle kiuste. [...].

Mind märgates jättis Viitar oma laudkonna, tuli ligi ja hakkas rahapakkidega veheldes mind kaasa kutsuma. Tema tahtvat esimese rongiga Haapsallu sõita. Pean tunnistama, et kaugeltki mitte täiskarske mehena lasksin endale kiiresti arve tuua ja lahkusin.

Kodus mõtlesin tahtmatult tema peale. Pole minu teada tal ühtki hääd sõpra, kui muidugi mitte pidada häädeks sõpradeks ta paarisada topsivenda. Kollegadega on Viitar enamasti sõjajalal, seda oma väljakutsuva käitumise pärast. Isegi Alle ei kannata teda. Siit viis mõttelõng Viitari valusa üksinduse pääle, mida tema oma käitumisega aina sügavamaks muudab. Ta lõhub ja lammutab nagu meelega kõiki ühendavaid teid, radu ja sildu.

Ja siis mõtlesin ma: kas pole meie Mart Viitar mitte üksipäinis olend, kes on ilma sündinud vaid selleks, et luua mõnisada kordumatu heli ja värviga värssi? Ja mitte milleks muuks? Kõik muu on tema jaoks arusaamatu, see segab ja ängistab teda. Milline saatuse pilge — paarilgi korral on ta tõusnud moepoeediks [...] — selline inimene peaks mõnikord ju oma luulet vihkama hakkama?

Seega siis — Viitar on olend, kes enese teatud aja möödudes ammendab ja seejärel hukkub. Kurb on sündida geeniuseks selles pinnapealses argiilmas, iseäranis kurb on olla geeniuseks meil Eesti Vabariigis.»

Äkki tuleks tõesti Viitarist kõneldes lähtuda sellest kohatuna tunduvast oletusest, et viimati oli mõni meiegi minevikupoeet (aga ka kunstnik, prosaist, helilooja jne.) geniaalne inimene. Võtan endale julguse (hulljulguse?) kinni pidada just nimelt sellest oletusest, mis võib muidugi kahandada raamatu üldloetavust, kuna nii mõnedki paljutähenduslikuna tunduvad eluloolised seigad, oletused, marsruudid muutuksid selle valguses ebaoluliseks.

Loodan väga, et mu teguviis ei tulene pikaajalisest rahvuslikust nostalgiast, mis vaatamata skepsisele ja eneseilgutamisele on salamisi just midagi sellist lootnudki.

PEATÜKK OSVALD RASSI ELUST JA LOOMINGUST

Osvald luges kirjutatu üle. See meeldis talle. Meeldis ja tekitas kõhedust. Need leheküljed polnudki nagu tema enda kirjutatud. Nad olid selleks liiga head... ja ebateaduslikud. Need leheküljed käisid mitmeti risti vastu senikirjutatule. Ja üleüldse, kust äkki säärane hoog, säärane uljus, säärane julgus? Osvald ei teadnud sedagi, kuhu need leheküljed panna. Käsikirjaga nad ei klappinud. Minema visata? Mälestuseks jätta? Või just nendest lähtuda ja kõik uuesti läbi kirjutada? Kui ta kirjutaks iga päev kasvõi kaks lehekülge, oleks käsikiri sügiseks ikka valmis. Raskused on selleks, et neist jagu saada. Raskused? Osvald jäi mõttesse. Äkki oli kogu see eluloluline sasipundar millekski vajalik, viimati oli just hulk mitmekesiseid raskusi tõukejõuks nendele hoogsatele lehekülgedele?

Hm... Kui iga päev kaks lehekülge, siis sügiseks... Seejärel võtaks käsile Punulaiu ja Ülgeme loo, alustaks kolmest naisest, tuhniks selle nimel terve talve arhiivides...

Aga siis kostis mitte eriti kaugelt pullihõige. Reaalsus tuletas ennast teravalt meelde.

Osvald pani käsikirja ohates kõrvale, avas päeviku ja jäi selle kohal mõtlema.

Muide, Osvald nägi väga kole välja. Ta habemes oli nüüd juba kakskümmend kuus eri värvitooni, aga ikka polnud habemel veel mingit kuju ega nägu. See habe pätistas ta näo alumise osa täiesti ära. Osvaldi huuled olid kuidagi nagu kõhnunud, sinakad ja kuivad. Üle kiilaspea jooksis pikk kriimustus, jumal teab, millest see. Pähe polnud Saatan teda löönud. Tagavaraprillid olid nappide raamidega.

Jampslik portree, ütles Osvald endamisi ja nihutas lauapeegli kõrvale. Ka päeviku pani ta ära. Ta loobus sissekandest. See oleks tulnud ilmselt väga pidulik, sentimentaalne ja lõpetatud. Sinder, ütles Osvald kuuldavalt, vaja see jama enne õhtut ühele poole saada.

Ta tõusis, proovis jalga. Lonkamine oli pisut järele andnud. Valu vähenenud. Osvald märkas toanurgas puumõõka ja proovis seda. Käis küll kepi pähe. Hädakorral võis sellega vehkidagi.

Kepiga kopsides astus ta trepile. Kohe mässis keskpäevalämm ta endasse. Aiamaa poolt kostis ühtlast kimalastesuminat. Imelik, mida neil seal võtta oli?

Ragnet polnud parasjagu kusagil näha. See oli Osvaldile isegi meeltmööda. Aga kohe samas kostis kusagilt kõrgelt köhatamist. Ei-noo-jaa, Ragne oli tiiruga jälle katusele jõudnud. Osvald astus õue, vaatas korraks üles. Ragne tundus kuidagi nälginuna. Keedan õhtul laari kartuleid, muidugi juhul, kui...

Ei tea, kas ta räägib või mitte, mõtles Osvald, ja imestas isegi, et see mõte ei teinud just ülemäära valu. Inimene harjub kõigega. Aga siiski — miks ei võiks kaks inimest, isegi kui nad on nähtavasti tülis, siiski asjalikud asjad ära rääkida, muu hulgas arutada, kuhu on kadunud nende külaline?

«Tea, kuhu see Tarmo...?»

Ragne tõstis pilgu raamatult, vaatas tükk aega kuhugi kaugele-kaugele ja ütles siis üsna ükskõikselt:

«Tarmo? Eks ta ujus Oopkaubale.»

«Pole võimalik!»

Ragne ringutas tagasihoidlikult.

«Kas sa siis ei teagi, et ta tuli siia ujudes? Tõesti? Ei see mees upu. Ja üldse ei juhtu temaga midagi hullu. Mis sa asjata muretsed... Tema on sihuke inimene, kes tahakski vist ainult erakordseid asju, seal ta tuleb kuidagimoodi toime. Argipäev pole tema jaoks. Ta ei saa sellega hakkama. Jah, see mees on argipäeval üsna igav tegelane. Ja mis me sellest... Tead, oleksin mina säärase noodi saanud, nagu sina talle esitasid, ma oleksin päevapealt kasvõi üle Atlandi ookeani ujunud. Aga ega ta seda vist jõudnud lugedagi. Minu meelest pani ta kohe ajama, kui Saatan õue tormas... Jättis oma prillid ja muud riistad siia... Pudeli veini aga jõudis kaasa võtta.»

«Ah sa nägid... mu kirja?» kohmas Osvald. Ta oli noodi sootuks unustanud — nagu tükiks ajaks Tarmogi.

Ragne kehitas õlgu. Selle ümar ja kuidagi kaitsetu joon sisendas kurbust ning perekondlikke mõtteid. Aga Ragne ise mõjus võõrastavalt. Jahe ja ükskõikne naine, kelle koht nagu pidigi praeguses situatsioonis katuseharjal olema. Aga hetkel ei tohtinud Osvald sellele mõtelda. Ta tõrjus kurvad mõtted kõrvale ja läks vaid kergelt longa-

tes väravasse. Möödus ettevaatlikult kaetud august, tõmbas värava pooleldi valla ja astus välja.

«Kuhu sa lähed?»

«Kalale,» ütles Osvald kiiresti.

Ragne kas ei märganud midagi või pidas puumõõka näiteks spinninguks.

«Aga kas sa Saatanat ei karda?»

«Ah, see röövel lakub praegusel hetkel kusagil võsas oma haavu, vaevalt ta enne õhtut välja tuleb,» lausus Osvald.

«Oss... Mis edasi saab?» küsis Ragne äkki hoopis teistmoodi häälega.

Osvald võpatas. Aga kohe tegi ta asja püksivärvlit kohendama ja hakkas rutakalt astuma. Tüki aja pärast hõikas ta üle õla:

«Küll me õhtul arutame.»

Osvald tõttas üle lageda, et kiiremini kadakate varju pääseda. Talle ei tulnud pähegi, et kõrgelt katuselt võis näha mitte ainult tervet saart, vaid kõiki laide ja osaliselt Oopkauba külagi...

Ei, ei mingeid illusioone, ei mingeid, ta pidas silmas vaid olmeprobleeme, mõtles Osvald ja läks Saatanat otsima.

Ta oli endamisi arvestanud, et kolmesaja-neljasaja meetrine raadius ümber Ülgeme on just see maa, mille ulatuses peaks ta jaksama pulli eest ära joosta, muidugi juhul, kui nad kusagil ninapidi kokku ei põrka.

Aga Saatanat ei olnud selles raadiuses. Küll kohtas Osvald kadastikus kammides mitmeid teisi pulle. Esimesed olid kohe algul küna lähedusest minema jooksnud. Ka ülejäänud ilmutasid inimest nähes argust, jõllitasid pisut aega, said asjast aru ja lasksid jalga. Ainult kaks looma, kes sattusid Osvaldi teele üsna paadisilla lähedal, ja nimelt tõsises pusklemishoos, hakkasid mörisema ja maad kaapima. Aga see polnud kuigi veenev käitumine, Osvald viibutas keppi ja pullid lahkusid. Tõsi küll, mitte paaniliselt joostes, vaid kerges sörgis. Kari polnud veel lõplikult metsistunud...

Samas hakkas üks pisem pull tal kannul käima. See elukas oli ka ise kõvasti peksa saanud, ta haavade kohal sumisesid kärbsed. Temagi lonkas pisut. Osvald tundis pulli ära. See oli Möku.

«Sind veel siia vaja,» pahandas Osvald ja ajas pulli minema.

Ta kõndis ja kõndis. Päike kõrvetas. Janu piinas. Aeg läks. Ometi jõudis Osvald märgata, kui ilus saar Punulaid tegelikult oli. Mitu päeva polnud tal olnud mahti selle peale isegi mõtelda.

Jah, — et kõigeks aega saada, pidi ta likvideerima Saatana terrori. See ruuge kari ei kujutanud ilma Saatanata mingit ohtu. Punulaid oli selleks piisavalt suur küll, et seal ilma erilise tülita karja araverelisi nuumhärgi ja üht literaati, kas perega või pereta, ära mahutada. Sügisel viiakse pullid minema... Osvald mõtles koguni, et sügisel — kui ta muidugi siis veel siin on — võib ta hakata pullide järele kerget igatsust tundma. Muid loomi saarel polnud, kui asjasse rahulikult suhtuda, olid need suured ja tugevad loomad ju üsna meeldiv vaatepilt. Nende loojangueelne kogunemine näiteks.

Jah, aga ennekõike Saatan. Osvald oli kategooriliselt otsustanud Saatanaga asjad ühele poole saada. Ta ignoreeris nüüd palavust, janu, haavapakitsust, muresid, tahtmatut kõhedustunnet, mis oli tekkinud kahest viimasest seiklusest Saatanaga, Osvald kammis kadastikku, et kaitsta oma kodu, oma perekonda (kuniks seda veel oli), oma tööd, oma igaõhtust kalapüüki, oma inimlikku nõrkust magusa järele, oma väärikust ja põhimõtteid, ja tal oli selge, et üks pidi selle konflikti lahendamisel kõvasti kannatada saama — kas külma mõrvariloomuga metsik pull või tema, kõrgema haridusega mitmekülgne literaat, keerulise eraelu ja lootusrikaste loomeplaanidega neljakümne seitsme aastane mees.

Samal ajal istus Ragne ikka veel katusel, selg vastu korstnat. Ta luges Hemingwayd. See ei edenenud eriti. Õigupoolest polnud tal siin Punulaiul veel miski edenema hakanud.

Ta luges:

«... sel ajal kui rasked ja mudased härjad sarvedega veheldes ja karjas nelja kihutades värava juurde jõudsid, sööstis üks elajas teistest ette, torkas jooksjate summas ühele mehele sarve selga ja tõstis ta õhku. Mehe käed lõtvusid külgedel ja pea nõksatas taha, kui sarv talle ihusse tungis, ning härg tõstis ta üles ja pillas siis maha.»

Ragne pani raamatu käest ja vaatas ringi. Ta märkas kadakates, meetrit sada maja lõunaotsa suunas, mingit liikumist. Aga ei, need olid ainult mõned noored pullid. Samas imestas Ragne isegi, kui kergelt ta oli hakanud asja võtma. Noori pulle ei kartnud ta enam sugugi.

Äkki tuli talle midagi ette. Osvald ei läinud ju kalale! See kahtlus oli temas kogu aeg tasapisi kripeldanud, nüüd meenus täiesti selgesti kaks määravat asjaolu — Osvald ei käinud kunagi keskpäeval kalal, esiteks, ja teiseks — tal polnud kaasas käru ega üldse mingeid kalariistu. Ainult see tobe puunõõk.

Osvaldi jalg oli ju haige!

Imelik, kui väga ta äkki kõigest sellest hoolis.

Ja siis oli kuidagi niimoodi, et ta nagu vaatas iseennast küllalt huvitatult kõrvalt. Kõik toimus muide lakkamatu iivelduse tähe all, aga küllap tuli see sedapuhku tühjast kõhust. Väga oleks tahtnud süüa... Ta tõttas redelist alla. Esikusse. Lõhn. Mis oli lõhnaga lahti? Esikulõhn ei häirinud teda enam. Ta oli sellega harjunud. Viivuks meenus, kuidas ta nädalapäevad tagasi oli kõiki Ülgeme lõhnu võõrastanud. Edasi, edasi... Raamat kööki. Kes seal lippab tumedates bikiinides värava poole, kas tema ise või? Ja kuhu, helde aeg? Ei tea, ei tea... Otsima, päästma, sest... sest midagi peab tegema. Liiga kole oleks üksi jääda. Niisiis, kes seal jookseb ja hingeldab? Ah, ei tea, küllap ikka tema ise. Saatuse teed on ikka veidrad. Veidrad ja torkivad nagu kadakaoksad, ai! Ei, stopp... kuhu ma nüüd? Ei, ma ei lähe Osvaldit otsima... see oleks... kuidagi... sobimatu... mis mul sellest kõigest... ma lähen Florida äärde... ujun natuke... vaat just, lähen ja ujun... aga ma ju kardan, mis parata... oi, kuidas ma kardan...

Ragne lippas karedas rohus, kadakad kriipisid ta paljast keha, külgi, sääri, Ragne isegi nuuksatas paaril korral, vaatas alatasa ähmis pilguga ringi, karjatas, kui paar pullipõksu ta eest jooksu panid, jäi seisma, pööras teisale, jooksis jälle, jäi taas seisma, tundis, kuidas põsed märjaks muutuvad, vaat see just puudus, sinder! Siis kuulis ta, kuidas keegi linnanaise pepsi ja jõuetu häälega hüüdis:

«Ooooooooooooossssssssss!»

Muidugi, see oli tema ise, kes see muu.

Ja siis astusid kadakatest välja naised, needsamad kolm, kes kunagi ammu, ammu, siis kui... Mis nad tahavad? Aga naised tulid otse tema poole, tegelikult oli üks neist veel täiesti laps. Nad olid riides nagu külanaised vanadel piltidel. Nad justkui rääkisid midagi — talle? või omavahel? Ragne ei kuulnud neid. Ta ei kartnud neid. Ta teadis, et neid pole olemaski, et see kõik on palavusest ja närvidest. Iiveldusest ja murest. Ta astus naistele vastu, ta kohe tundis, et peab minema, neile vastu ja neist l ä b i selle männinässi poole, mis nende selja taga paistis. Ta ei teinud väljagi, kui naised hakkasid keelavalt vehkima, ta ei hoolinud nendest, ja siis muutusid nende murelikud näod läbipaistvaks ning ta nägi männi all Saatanat. Saatan seisis seljaga tema poole, keha millegipärast lookas nagu kassil, saba samuti kõveras — ah, selge, Saatan laskis lahinal vett.

Oi? Oli see tõesti tema ise, kes nüüd kisendas:

«Corrrrida!!!»

Ja siis algas jooks...

Osvald tuli Ülgemele tagasi maja tagant, idakaarest. Ta oli väga väsinud ja kuri. Ronis ähkides üle kiviaia, lonkas läbi rüvetatud aiamaa ja mõtles: pole midagi parata, tuleb Ragnega üks tõsine jutt ära rääkida. Saagu mis saab. Isegi kui me täiesti võõrad oleksime, või eriti siis — peaksime olema teineteise vastu viisakamad ja abivalmid. Oma käitumisega olen ma noore inimese ära rikkunud, nüüd on tagajärjed käes. Mina tehku päev otsa rasket tööd, tema...

Ta astus ümber majanurga õuele ja ehmatas ennast soolasambana seisma. Värava poolt lähenes Ülgemele kisa, müdin, trampimine, pruuskamine, Osvald ei saanud tükk aega arugi, kes seal üle välja leegib, sama hästi kui alasti, Saatan kümme-viisteist meetrit taga, ühe sarve otsas punane riideräbal lehvimas.

Aga — see oli ju Ragne!

Vahemaa tema ja pulli vahel kahanes kiiresti. Ragne tundus armetult pisike ja lootusetult paljas. Ragne karjus vahetpidamata. Mida ta karjub, mis see küll olgu? Püha aeg, see naine on hulluks läinud!

«Corrida, corrida, corrida,» kisas Ragne joostes.

Osvald sai tardumusest võitu ja kargas hiigelhüpetega värava poole. Ragne oli juba lähedal. Aga ka pull oli lähedal. Esimest korda kogu saareelu jooksul tundis Osvald tõelist hirmu. Nüüd, nüüd torkab pull sarve pruunikasse selga ja...

«Oss, Oss, kas sa mäletad Hellet ta istus meie pulmas vasakul pool lauda tead see on ju minu täditütar ja tead Vahur on tema laps said aru!!!!»

Mis jutt, mis asi, mis hullus see on? Samal hetkel vuhises Ragne väravast mööda, august mööda ja kukkus kõhuli. Kohe samas raksatas mätastik, purunesid latid, kostis raske mütsatus ja raevukas röögatus. Saatan oli augus.

Saatan oli augus, aga see ei jõudnud Osvaldini veel niipea.

Pull asus kohe möllama ja märatsema, ajas end tagujalgadele, upitas pea üle serva, riidetükk oli sarve otsast kadunud, ah näe, siin ta vedeleski, väravas, Osvald korjas kaltsu üles, suveniiriks, mälestuseks, mõtles ta nagu unes, ja pööras Saatanale selja.

Ragne lamas rinnuli murul ja... öökis.

«Ära tule, ära tule, no kas sa siis ise ei näe, et...» kluuksatas naine raevukalt ja pisarsilmi.

Alles tüki aja pärast söandas Osvald lähemale nihkuda. Mis parata, ta oli absoluutselt juhmistunud. Mitte midagi ei saanud aru. Peas tiirles absurdne kahtlus: äkki jõudis Saatan teda h a m m u s t a d a?

«Ragne-pai, mis sul on, mis sul o m e t i on?»

Ragne puhkis, kööksus, soristas pisaraid, põtkas jalalabadega muru. Viimaks hüüatas läbi nutu:

«No kuule, kas sa tõesti ei võiks mulle seda meelehead teha ja proovida omapead ära arvata, miks naised mõnikord hakkavad kangesti soolast tahtma, soolast või haput, ja miks neil teinekord süda läikima hakkab?»

«Ee... aga miks?» küsis Osvald lollakalt. «Oot... vaband... Oh! Ragne-pai!» Ta hakkas äkki erutatult öötsuma ja hüplema, mitmes eri registris hõiklema ja hüüdma. «Oh sa... Ei-noo-jaa! Kuule, Ragne... Oh-saoh-sa... Aga...»

«Aga, aga,» osatas Ragne nõrga häälega. «See ajab vihale ka, kui tahad teada. Küll ma sulle selle eest... Ah... Aga mine tea, võib-olla on see kõige parem, võib-olla ongi just see, mida ma tahan... Kes seda teab... Kes neid helesiniseid unistusi ära arvata oskab... Mis sa arvad, Oss?»

Kui Ragne ennast istuma ajas, oli ta väga hale ja määrdunud. Õlapael maas, üks rind poolpaljas. Suunurgas kohkunud ja kohatu muigeponnistus.

Osvald luksatas, Osvald sai kõnevõime tagasi, Osvald hüüatas vaimustatult:

«Aga nüüd ei tohi sa enam ringi joosta! Pullidega võidu üldsegi mitte! Sa ei tohi enam katusele ronida! Sa ei tohi ärritudal Sa ei tohi suitsetada! Sa ei tohi... hm... ei avalikult ega salaja konjakit tempida!»

Pool Osvaldi hüüdkõnest mattus Saatana kriisetesse.

«Nojah,» ütles Ragne. «Pane veel tuhat keeldu otsa,

mis see ikka muudab. Aga üldiselt, Oss... Sa võiksid... mind rohkem...»

Ja Ragne sirutas tema poole määrdunud kokkupigistatud rusika, millel helkis võltsrubiin.

«Rohkem peos hoida, noh...» naeratas Ragne vaevaselt. «Kui see asi juba niimoodi välja kukkus, oleks narr ka... Ah, ära sa looda, ega ma pole mingi tark naine...»

Osvald ei saanud Ragnest kuigi hästi aru, ta kuulatas veel tükk aega — mis see nüüd oligi, viimati tundeväljendus või armastusavaldus? Küllap oligi, sest äkki muutus Osvaldi meel rammestavalt härdaks.

Samal ajal kostis augus raevukat rassimist ja pruuskamist. Alatihti ilmusid servale õelad sarved.

«Mis me sellega teeme?» küsis Ragne.

Jah, see asi tuli lõpule viia. Osvald võttis enese kõvasti kokku. Ta vaatas korraks augu poole ja ütles:

«Soolame sisse.»

Silmapilguks ilmus ta näole kivine ilme. Siis läks ta kuuri poole. Ragne hakkas öeldu sõnasõnasust uskuma alles siis, kui Osvald tagasi tuli, käes väga suur kirves.

«Ei tea... kas maksab?» Ragne huuled väratasid. «See on natuke alatu. Tead, ta pissis. Äkki ei tahtnudki ta enam tulla... meid kiusama... Ah?»

«Mine tuppa,» ütles Osvald. Maha vaadates lisas ta: «Meil ei jää muud üle. See on sõda... Mine.»

Ragne ei läinud tuppa. Ta läks vaid sauna taha, sellesse aianurka, kust paistis lahmakas helesinist väinamerd ja kümmekond pruunikaskollast pisilaidu selles.

Ragne ei kuulnudki, millal kirves paksu koljusse raksatas, õigupoolest jäi kuulmata seegi, kuidas kuritegeliku, vihkamisküllase ja kahetsusväärse saatusega vana pull viimast korda kisendas. Täpselt sel hetkel, mil lakkas tuksumast Saatana raevukas süda, kostis kaugel eespool väinas kummaline raske ohe ja Ragneni kandus tume kohin, otsekui oleks kusagil mere kohale tõusnud vesipüks, aga kohe samas nägi ta, kuidas umbes kolme kilomeetri kaugusel kerkis väinas keset laineid ja vahtu veepinnale uus laid. Ragne oli loomulikult lugenud, et igal aastal tõuseb Eesti läänesaarestik mingi milli- või sentimeetrijao kõrgemale, aga ta poleks kunagi arvanud, et võib näha uue laiu sündi.

Üks asi tundus kuidagi kummaline ja võõrastav — isegi nii kaugele oli näha, et tekkinud saareke meenutas üldkujult pulli turja, pead ja sarvi.

VÄRAVAPIHLAKAS

Tarmo Meltsas ärkas kõrvulukustavast veekohinast, hüppas istuma ja nägi, et temast paarsada meetrit Punulaiu suunas seisis keset rahutut möllavat vett täiesti uus laid. Laid sarnanes väga hiigelpulliga, kes, sarved õieli, püüab ennast kuivale upitada. Sarvedeks olid muide kaks kadakat. See asjaolu hämmastas Tarmot kõige enam. Ta oleks laiu sündimist meelsasti pildistanud, kuid aparaati polnud käepärast. Siis meenus talle kõik. Mälukat polnudki, pohmakas oli. Ta jõi veinipudeli tühjaks. «Saared sünnivad, mehed surevad,» ütles ta seejärel, leidis, et on liiale läinud, korjas riided kokku ja astus vette. Uue laiu poolt jooksid temani rahutud lained. Suure kaarega kõhedust tekitavast moodustisest mööda sumades hakkas Tarmo Punulaiu poole tagasi minema. Vesi ulatus talle rinnuni.

«Muidu mitte, muidu mitte, aga kuna kukkus välja niimoodi, siis küll. Asi aeti printsipiaalseks, asi keerati põlvkondade tasemele, kus ma enam pääsen. Lähen ja ütlen lubjakale oma põlvkonna nimel — aitab jamast, võta oma noor naine — oi-jah... aga olgu, kuradile... võta oma noor naine, ma näitan sulle väljapääsu kätte, juhatan su taganemisteele. Ettekääne on mul olemas — kitarr ja aparaat. Ja pandagu tähele, ma ei tee seda tõesti millegi muu nimel kui oma põlvkonna head mainet hoides. Kui see pull peaks vastu tulema, siis... Mis seal ikka, ilus on surra, kui oled veel noor!» Kord rinnuni, kord nabani, kord kurguni vees, mõnikord ka jalgealust kaotades pressis Tarmo Punulaiu poole, ise vahetpidamata rääkides ja luksatades. See pani teda ennastki imestama, aga teha ei saanud ta midagi, jutt voolas iseenesest.

Samal ajal kihutas kahekümne kuue kilomeetri kaugusel asuvast naaberrajooni keskusest kõiki kiirusmäärasid rikkudes Oopkauba sadama suunas mootorratas «M», sadulas leitnant Anderson, korvis salapärastel põhjustel ennetähtaegselt vabanenud pisihuligaan Eimar Rand, Veeriku saare postimees. Sama hea kui viie minutiga jõudis mootorratas Oopkauba sadamasse. Seal käis edasi-tagasi osakonnajuhataja Priidu Kaarlepp, kes oli just lõpetanud Eimari paadi lastimise proviandikastide ja kahe kuulipüssiga.

Hetkeks seisatasid kolm meest sillal.

«Kuule, Anderson... Sedamoodi et... Eks ma tookord

läksin natuke liiale küll,» ütles Eimar Rand ja nuuskas millegipärast nina.

«Kui'aus olla, siis läksin liiale ka mina,» ütles leitnant Anderson õõnsalt. Raske oli see ülestunnistus, suur oli leitnandi eneseületamine.

«Ah, mehed, te ei tea pooli asju. Kui juba keegi liiale läks, siis olin see mina. Sellest kõigest hiljem. Ning nüüd asuge teele! Sa, Eimar, märke pole unustanud, madalale ei põruta?» rääkis Oopkauba elu peremees. Ta hääles kõlasid ärevad noodid. «Ja Saatan laske maha, mehed!»

Priidu sülitas, paat kihutas väinale.

Natukese aja pärast helises Ülgeme köögis vana telefon. Ragne võttis toru.

«Hallou?»

«Tere päevast. Ma paluksin teie abikaasat,» ütles reibas mehehääl.

«Ah, see olete teie, seltsimees Kaarlepp? Mu abikaasa ei saa hetkel tulla. Mida ma talle pean edasi ütlema?»

«Khk-mm?» kostis torust. «Võib-olla on niimoodi isegi parem... Teie, naised, mõistate mõnikord palju paremini asju, mis... Ausalt. Te kuulete mind? Teate, ma pean enesekriitika korras tunnistama, et läksin natuke liiale, ha-ha...»

Ragne ütles soliidsel toonil:

«Jah, seda muidugi.»

«Ausalt, aga ma ei tahaks sattuda küll kirjandusse... negatiivses mõttes,» naljatas seltsimees Kaarlepp vaimukalt ja ebamääraselt. «Muide, kuidas te elate? Ja ega teil seal midagi... juhtunud ole?»

«Ei midagi erilist,» ütles Ragne ilusa häälega.

«Teeme siis lühidalt. Telefon on nüüd — khk-mm — korras. Võite igal ajal pöörduda. Helistage! Kontakteeruge! Konsulteerige! Minuga. Meie esimehega. Rajooniga. Tallinnaga. Kasvõi Moskvaga, ha-ha... Teiseks, võtke väike delegatsioon vastu. Teile saabuvad külalised. Tuuakse produkte, jah. Tasuda võite hiljem. Sularahas või ülekande korras, ha-ha... Ennekõike hoolitsus inimese eest. Muid... Asi on selles, et me... evakueerime teid mõneks ajaks. Kui... soovite.»

«Pidage, pidage,» ütles Ragne.

«Mõneks ajaks...Võite senikaua minu juures elada... Teate, on kahtlusi, et...»

«Oodake, sellest kõigest peate rääkima siiski mu mehele.

Mis puutub minusse, siis vaevalt ma siit enne sügist ära sõidan.»

«Khk-mm... Hea küll. Eks leitnant Anderson ja Rand täpsustavad...»

«Nemad siis?»

«Nojah, nemad. Kutsuge pealegi oma abikaasa. Kus ta õieti on?»

«Ah tema? Tema võtab pullil nahka maha.»

«Miiis?» Telefonitoru röögatas nii valjusti, et Ragne viis selle ruttu kõrva juurest eemale.

«Eks sellel Saatanal ikka...» ütles ta siis süütult torusse. «Hallo, kuulete või? Teate, see pull oli tõesti raasike Saatana moodi...»

«Saatan...» Tükk aega kostis teiselt poolt ainult rasket hingamist. Siis hüüdis seltsimees Kaarlepp üllatavalt kileda häälega:

«See on igatahes jäme omavoli!»

Enam ei kostnud telefonist midagi.

Ragne läks välja. Osvald tammus nõutult augu ääres. Ragne oli natuke liialdanud — Osvald ei nülginud veel sugugi Saatanat. Ta ei teadnud, kuidas seda teha. Tema lapsepõlvekodus poldud kordagi pulli nülitud.

Ragne ronis katusele.

«Oss, tead, meile tulevad külalised,» ütles ta sealt.

Osvald pani noa käest ja vaatas üles.

«Marss alla,» ütles ta.

«Ma viimast korda, ausalt.» Ragne keeras ennast näoga väina poole. «Tule ka siia, siit on hea vaadata.»

Osvald mõtles, kõhkles, viimaks ronis üles. Ta pelgas kõrgust. Aga niipea kui ta väinale oli vaadanud ja sellel kihutavat tuttavat paati märganud, kadus kartus täiesti. Ragne rääkis telefonikõnest. Osvald ei vastanud midagi. Ta vaatas oma saart. See oli sopiline ja käänuline, mitmes toonis roheline, servades pruun, hall või kollakas palistus. Ümberringi eretas juunisinine meri. Siis märkas Osvald siin-seal — rannas, kadakate vahel, mis paistsid siia kuidagi eksootiliste ja õhulistena — roostepunaseid kogusid. Pullid. Nende liikumine sobis maastiku nappi ja tõsisesse üldilmesse.

Jah, see oli kaunis saar. Otsekui hüüumärgina mõtet kinnitamas seisis põhjatipus vana majaka püstik.

Seejärel pööras Osvald pilgu taas väina poole, silmitses laidude trobikonda ja eriti seda, mis Ragne sõnade järgi olla tekkinud pool tundi tagasi. See kummalise kujuga saar sisendas vastakaid tundeid. Siis märkas Osvald rinnuni vees sumavat meest, nägi sedagi, kuidas paat vähe aja pärast mehe kohal peatus ja teised ta üle kõrge parda sisse aitasid, vaatas, kuidas paat taas kiirust võttis ja enda järel valget vahujoont vedades saarele lähenema hakkas... Osvald mõtles, kuidas külalisi vastu võtta, millega neid pullijahi ärajäämise puhul lohutada. Talle meenus poolik konjakipudel magamiskambris.

Samal ajal müksas Ragne teda vastu külge. Koledat auku vältides viitas ta pilguga pisut eemale, näitas väikest puukest, mis mitmele otserünnakule vaatamata erksalt värava kõrval kikitas.

«Mis puu see seal on, Oss?» küsis Ragne.

Osvald viivitas hetke, enne kui ütles:

«Väravapihlakas.»

Ja jälle kõlas ta hääl natuke liiga paatoslikult, natuke liiga tähendusrikkalt. Aga Ragne oli hakanud sellega juba veidi harjuma. Mine sa tea, äkki peabki mõnest asjast sellisel toonil rääkima?

1978

Kiisa—Koktebel—Kiisa—Tallinn

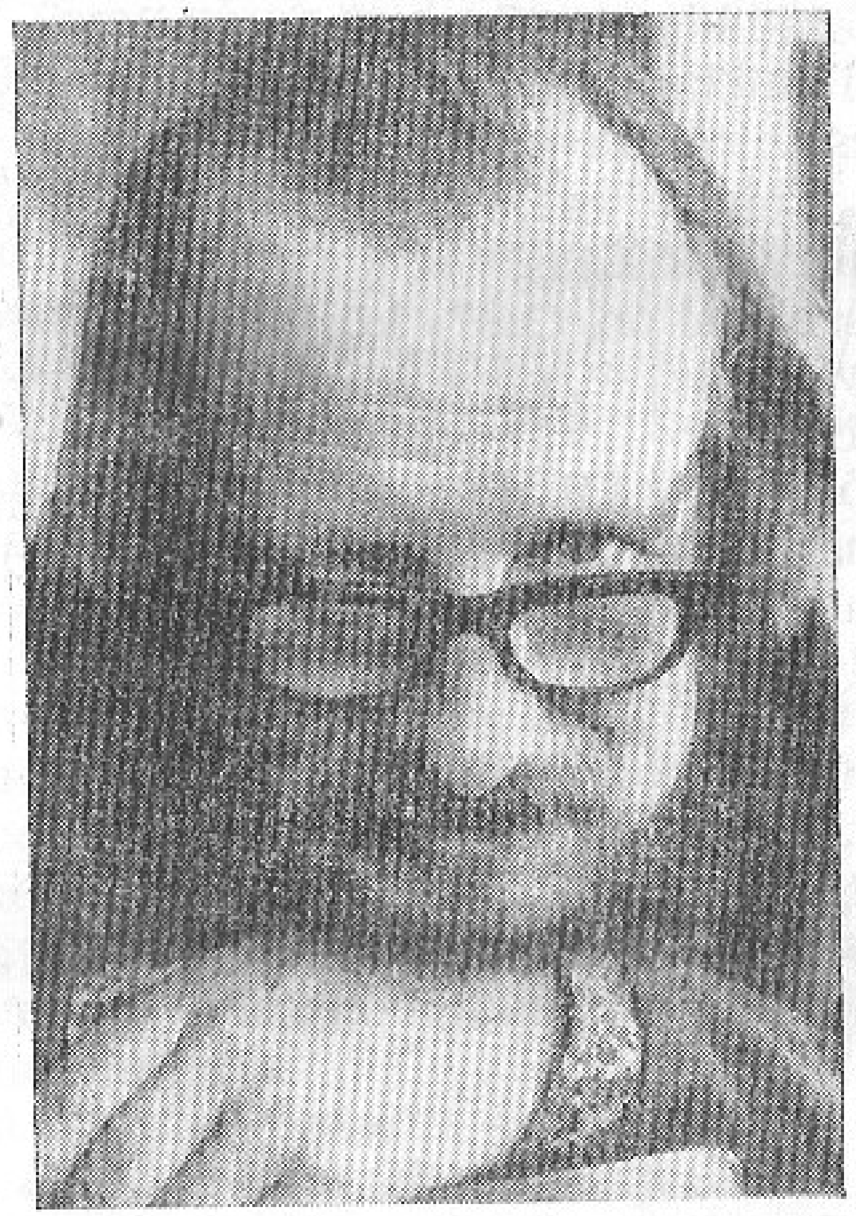

Sündisin 6. aprillil 1943 Tallinnas teenistuja perekonnas. Olen õppinud Iru Algkoolis ja Tallinna N. Gogoli nim 21. Keskkoolis, teeninud armees ja töötanud lühikest aega Eesti TV-s, veidi pikemalt «Loomingu» toimetuses. Elan siiani enamasti Tallinnas, viimased kümmekond aastat olen olnud vabakutseline kirjanik. Kuulun Kirjanike Liitu 1972. aastast.

Trükidebüüt jääb aastasse 1958. Esimene raamat, noorsoojutustus «Nii palju päikest» ilmus 1964 (leedu k. 1966). Sellele järgnes tasapisi teisigi: «Puiesteede kummaline valgus» (novellid ja jutustus, 1968), «Verine padi» (novellid, 1971), «Varjud vikerkaarel» (noorsoojutustused, 1972), «Heliseb-kõliseb...» (romaan, 1972, vene k. 1979), «Viimane mõrv» (novellid ja jutustus, 1975), «Õhtuvalgus» (novellid, 1977), «Insener Paberiti juhtum» (novellid, 1977), «Eiseni tänav» (romaan, 1979). Olen õnne proovinud ka draamavormis, erilist edu pole märganud. Eesti Raadios on lavastatud kolm minu kuuldemängu ja Viljandi teatris «Ugala» näidend «Neli vestlust armastusest». Ajakirjanduses ja koguteostes on ilmunud umbes poolsada artiklit, retsensiooni, arvamust, enamasti ikka kirjandusest. Hingel on muidki žanripatte: humoreske, paroodiaid, lastejutte, laulutekste. Huvitavaks tegevuseks pean tõlkimist. Omaette raamatuna on seni vene keelest vahendatud V. Šukšini «Vanja, kuidas sina siia said!?» ja V. Aksjonovi «Teekond tühjade tünnidega».

«Corrida» kirjutasin 1978. aasta vihmasel suvel ja heitlikul sügisel. Pean tunnistama, et asusin selle romaani kallale üsna pea pärast «Eiseni tänava» lõpetamist, üheks põhjuseks soov lahti saada nimetatud teose mõneti painavatest agulimaastikest. Vist saingi lahti. Veel pean tunnistama seda, et nagu rõhuvas enamikus romaanidest nii meil kui mujalgi puuduvad ka «Corridas» prototüübid — niisiis ei maksa näiteks Osvaldis näha ühtki tuttavat literaati, Ragnes ühtki tuttavat koduperenaist või Saatanas ühtki tuttavat pulli. Kõik on suvaline ja välja mõeldud.

Kõige lõpuks pean tunnistama, et väljamõeldis (või fabuleerimine või fantaseerimine või ulme või lihtsalt kena luiskamine) on mulle ikka meeltmööda olnud ja mitte alati pole ma suutnud sellele ahvatlusele vastu panna.

Teet Kallas

Kallas, T.

K 12 Ćorrida. — Tln.: Eesti Raamat, 1979. — 224 lk.

Uus romaan on kirjaniku kümnes raamat. Selle kolm peategelast on asetatud ebatavalisse, kohati tragikoomilisse situatsiooni. Romaanis leidub rohkesti ulmelisi lehekülgi, mis aitavad rõhutada teose põhitooni, mitme olulise eluväärtuse jaatamist.

K $\frac{70305—701}{M\ 901(16)—79}$ TL — 7—10—79 4702700200 84.3 E

Тээт Каллас
Коррида
Роман
На эстонском языке
Художник-оформитель Ю. Каарма
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»
Toimetaja M. Ojamaa
Kunstiline toimetaja M. Vannas-Orupõld
Tehniline toimetaja V. Kohv
Korrektorid M. Sepp ja A. Nurmoja
ИБ № 2810
Laduda antud 17. 07. 79
Trükkida antud 6. 11. 79
MB-09426
Formaat 84×108/32
Trükipaber nr. 1
Kiri: žurnalnaja
Kõrgtrükk
Trükipoognaid 7,0
Tingtrükipoognaid 11,76
Arvestuspoognaid 12,25
Trükiarv 36 000
Tellimus nr. 500
Hind 90 kop.
Kirjastus «Eesti Raamat»
200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10
Trükikoda «Punane Täht»
200001, Tallinn, Pikk 58